

Povijest uređenja interijera i kultura stanovanja od srednjeg vijeka do sredine 20. stoljeća

Dujmović, Danko

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:371737>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

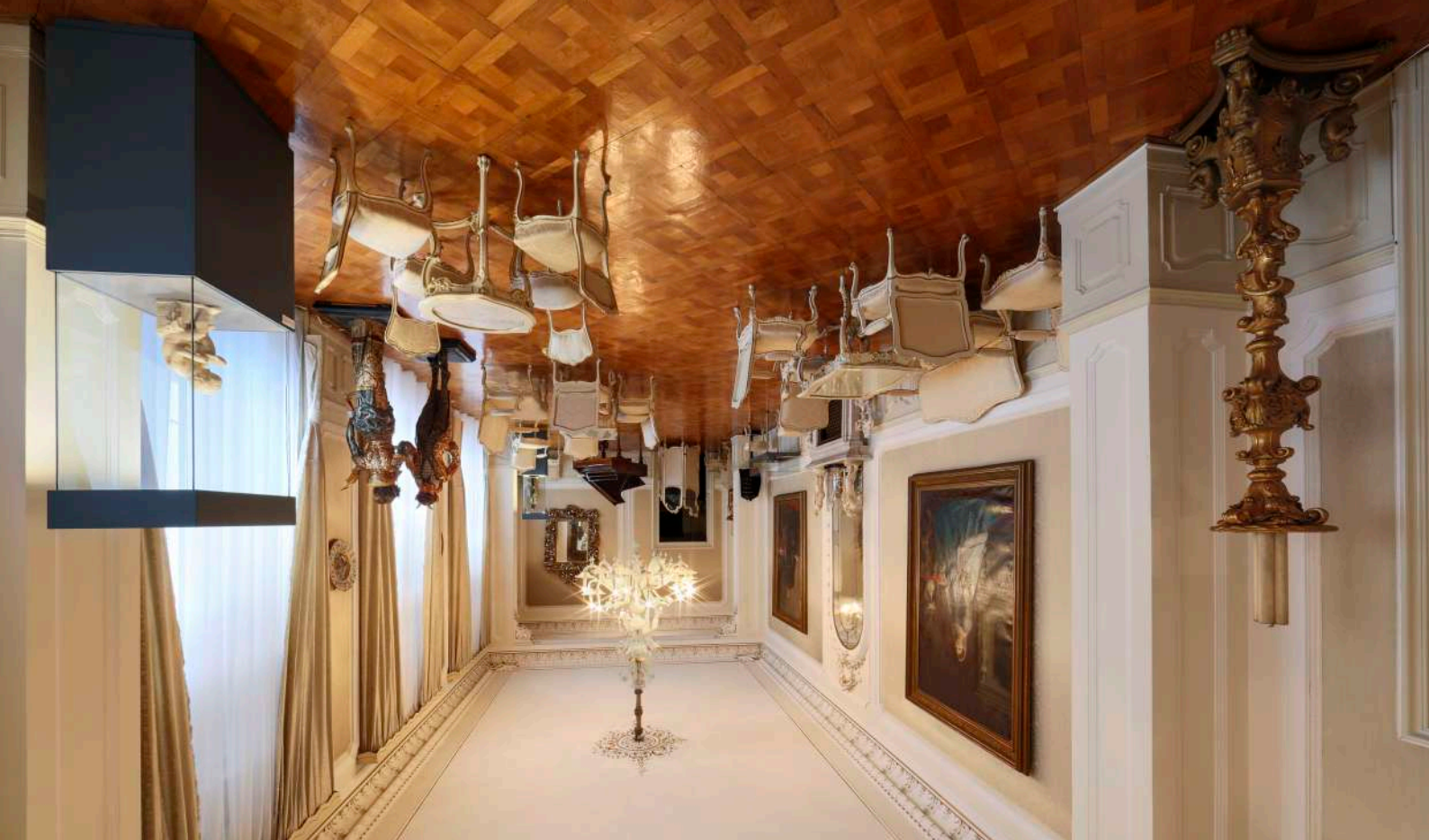
Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

POVIJEST UREĐENJA INTERIJERA I KULTURA STANOVANJA OD SREDNJEG VIJEKA DO SREDINE 20. STOLJEĆA

DANKO DUJMOVIĆ

DANKO DUJMOVIĆ

**POVIJEST UREĐENJA INTERIJERA
I KULTURA STANOVANJA
OD SREDNJEG VIJEKA
DO SREDINE 20. STOLJEĆA**

Danko Dujmović
POVIJEST UREĐENJA INTERIJERA I KULTURA STANOVANJA
OD SREDNJEG VIJEKA DO SREDINE 20. STOLJEĆA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Rijeka, 2022.

Impresum

Danko Dujmović
POVIJEST UREĐENJA INTERIJERA I KULTURA STANOVANJA
OD SREDNJEG VIJEKA DO SREDINE 20. STOLJEĆA

NAKLADNIK
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

ZA NAKLADNIKA
Izv.prof.dr.sc. Aleksandar Mijatović, dekan

UREDNIKA
Matea Plišić

RECENZENTICE
Doc.dr.sc. Josipa Alviž
Tamara Mataija, muzejska savjetnica

LEKTURA
Ana Sudarević, prof.

SAVJETNICA ZA PRIJEVODE S ENGLLESKOG I NJEMAČKOG JEZIKA
Marina Bertović, prof.

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Ante Gudelj

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNOJ STRANICI
Petar Fabijan, Bijeli salon u Guvernerovoj palači u Rijeci
(danas Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja),
fotografija, Rijeka, 2017.; Foto: PPMHP

Rijeka, 2022.

ISBN 978-953-361-073-3

Ova je knjiga interni udžbenik namijenjen studentima kolegija Primijenjena umjetnost 1 te je nastala isključivo za obrazovne i nekomercijalne svrhe. Prodaja ili drugi oblici komercijalnog korištenja udžbenika su zabranjeni.

Svi fotografski prilozi koji su korišteni u udžbeniku popraćeni su podacima o autorima i nositeljima autorskih prava te izravnim poveznicama na mrežne stranice s daljnjim informacijama o regulaciji zaštite autorskih prava i dopuštenju njihovog korištenja.

Predgovor

Pred vama je udžbenik nastao za potrebe kolegija Primijenjena umjetnost 1, koji se izvodi u okviru preddiplomskog studija Povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Sadržaj kolegija je tematski podijeljen u dvije cjeline: prva se odnosi na funkciju i tipove namještaja te razvoj forme, druga na korištenje namještaja i uređenje interijera kroz povijesna razdoblja od srednjeg vijeka do sredine 20. stoljeća. Ovaj je udžbenik vezan za drugu tematsku cjelinu te obrađuje općeniti pregled kako se pokućstvo koristilo i grupiralo u stambenim interijerima tijekom vremena te koje se karakteristične značajke u uređenju interijera javljaju u određenim razdobljima i na određenim područjima u Europi. Gradivo je podijeljeno u cjeline prema kronološkom slijedu razdoblja, a unutar svake cjeline dotaknute su karakteristike i specifičnosti pojedinih europskih regija, popraćene slikovnim materijalom koji zorno prikazuje navedene i opisane pojavnosti. Svaka cjelina upotpunjena je sažetim povijesnim kontekstom kojim se nastoji olakšati razumijevanje pojave, razvoja i širenja pojedinih modnih trendova u uređenju interijera, te običaja u kulturi stanovanja na europskom području.

Udžbenik je primarno namijenjen studentima koji slušaju kolegij Primijenjena umjetnost 1 te su njegovi forma i sadržaj ponajprije uvjetovani programom kolegija. Budući da na hrvatskom jeziku nema dostupne literature sličnog sadržaja, ova bi knjiga studentima trebala olakšati i pojednostavniti savladavanje i usvajanje gradiva predviđenog za obradu u okviru navedenog kolegija.

Pokretanje i osmišljavanje kolegija, te sastavljanje i priprema ovog udžbenika temeljeni su na iskustvu stečenom radom u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu stoga ovim putem zahvaljujem stručnom timu MUO-a, ponajprije dr.sc. Vanji Brdar Mustapić, voditeljici Zbirke namještaja i Malini Zuccon Martić, voditeljici Pedagoškog odjela (danas u mirovini), na pomoći, suradnji i prenesenom znanju o primijenjenoj umjetnosti - poglavito povijesti pokućstva i kulturi stanovanja. Za izradu udžbenika bila je korištena dostupna literatura navedena na kraju knjige, a među naslovima ponajviše su korištene knjige *The History of Furniture* koju je uredila Anne Charlish, *Furniture* Edwarda Lucie-Smitha te *The History of Interior Decoration* Charlesa McCorquodalea. Valja istaknuti i izuzetno korisne edukativne i stručne sadržaje objavljene na mrežnim stranicama Muzeja umjetnosti Metropolitan i Muzeja Viktorija i Albert, ali i drugih sličnih institucija. Među malobrojnim hrvatskim autorima koji su tematizirali povijest namještaja i kulturu stanovanja naročito se ističe već spomenuta Vanja Brdar Mustapić.

Tekst nije popraćen bilješkama jer je prilikom izrade djela zaključeno kako za formu udžbenika one nisu nužne, a popis korištene

literature studente upućuje na daljnje proširivanje znanja stečenog na temelju ponuđenih informacija. Ključni pojmovi, imena ili informacije u tekstu istaknuti su podebljanim slovima, a na kraju udžbenika nalazi se pojmovnik s objašnjenjem i opisom ključnih termina i pojmova korištenih u tekstu. Udžbenik je opremljen brojnim slikovnim priložima koji kao primjeri predočuju informacije spomenute u tekstu. Sve slike popraćene su podacima o izvoru, odnosno mjestu čuvanja prikazanih predmeta ili interijera, a slike pojedinih predmeta nadopunjene su informacijama o njihovim dimenzijama i materijalu od kojeg su načinjeni gdje god je to bilo moguće saznati. Većina korištenih slika je javno vlasništvo (*public domain*) ili imaju regulirana autorska prava sukladno dozvolama iz skupine zajedničkog kreativnog dobra (*Creative Commons: CC*). Za ostale su slike pribavljene potrebne dozvole za njihovo korištenje. Uz svaku je sliku naznačeno ime autora, odnosno nositelja autorskih prava, a na kraju knjige je popis svih ilustracija u kojem je svaka slika popraćena i poveznicom na mrežne stranice odakle su preuzete.

Sukladno pravilima korištenja slika s *CC* dozvolama, treba istaknuti da ovaj udžbenik nije namijenjen za prodaju ili bilo kakav drugi oblik komercijalnog korištenja, te je svrha njegova nastanka isključivo obrazovna.

Sadržaj

Uvod	12
Interijeri od srednjeg vijeka do kraja 16. stoljeća	18
Interijeri 17. stoljeća	34
Interijeri 18. stoljeća	62
Interijeri 19. stoljeća	106
Interijeri prve polovice 20. stoljeća	196
Pojmovnik	228
Popis literature	260
Popis slikovnih priloga	264

RAZVOJ ORGANIZACIJE KUĆANSTVA I RAZLIKOVANJA PROSTORIJA PREMA FUNKCIJI

Gradivo kolegija i tema ovog udžbenika uglavnom se zadržavaju na stambenim prostorima vezanim uz više društvene slojeve. Na hrvatskom jeziku u tom se kontekstu koriste termini **dvorac** ili **kurija** kao gospodske nastambe u ruralnim / ladanjskim područjima te **palača** u gradu. Javlja se još i termin **dvor** u značenju rezidencije vladara ili istaknutije ličnosti (npr. kraljevski dvor, župni dvor itd.); iz talijanskog jezika preuzet je i termin **vila**, u značenju samostojeće kuće okružene vrtom, ali se kod nas koristi tek od 19. stoljeća. Hrvatski termin dvorac uglavnom u široj uporabi podrazumijeva sve veće rezidencijalne građevine izvan grada, u kojima je primarno trajno ili povremeno stanovalo plemstvo, te su služili kao sjedišta vlastelinskih posjeda. Slično je i s francuskim terminom **château**. U hrvatskom se još javlja i termin **kurija**, za stambenu građevinu koja je nešto manja od dvorca te načelno služi kao ladanjsko sjedište manjeg posjeda. Na engleskom jeziku prema značenju se razlikuju termini **castle** za utvrđenu rezidenciju – termin je uglavnom vezan za srednjovjekovna razdoblja, a u hrvatskom bi najbliskiji prijevod bio **utvrda, burg ili utvrđeni grad; manor house**, što bi po značenju bilo blisko našem razumijevanju termina dvorac ili kurija kao sjedište vlastelinskog posjeda; **mansion**, što bi podrazumijevalo veliku kuću, ali bez vlastelinstva, blisko značenju termina vila. Riječ **palace** u engleskom jeziku označava vladarsku rezidenciju, bez obzira nalazi li se ona u gradu ili na ladanju. Za gradsku palaču na francuskom jeziku, osim riječi **palais**, koriste se još i termini **hôtel** ili **maison**, ovisno o izgledu i funkciji: **hôtel** je samostojeća kuća ili kuća s vrtom / dvorištem ispred uličnog pročelja, a **maison** je kuća bez dvorišta ispred ulaza, kod koje se pročelje s ulaznim vratima nalazi uz samu ulicu odnosno pločnik.

U sjevernijim dijelovima Europe, u srednjem vijeku, pripadnici plemićkog staleža svoje su bogatstvo i moć temeljili na posjedovanju zemlje te su bili vezani uz svoje posjede pa su stanovali u dvorcima kao središtima posjeda. Često su imali nekoliko dvoraca na različitim posjedima pa su se tijekom godine selili iz jednog dvorca u drugi. Običaj posjedovanja gradske palače te uobičajeno stanovanje u njoj načelno se javlja tek od 13. stoljeća nadalje.

U Italiji življenje u gradovima kontinuirano je iz antičkih vremena te je vrlo snažna tradicija autonomnih gradova-komuna. U njima se razvija najviši sloj patricijskih obitelji koje u svojim rukama drže gradsku vlast. Oni posjeduju zemlju izvan grada, ali stanuju u gradskim palačama (tal. **palazzo**). Često se bogatstvo pojedinih

imućnih obitelji ne temelji primarno na zemljišnom posjedu, već i na nekoj drugoj djelatnosti, npr. trgovini, brodovlasništvu ili bankarstvu. Zbog toga su prizemlja gradskih palača gotovo redovito bila namijenjena za gospodarske djelatnosti (skladišta, uredi i slično), a stambeni prostor se nalazio na prvom katu. Taj se kat naziva **piano nobile**, a prostorije na njemu bile su više i raskošnije od prostorija u ostatku kuće. *Piano nobile* je redovito istaknut na pročelju kuće naglašenijom dekoracijom i većim prozorskim otvorima od ostalih katova. Od 14. stoljeća uvodi se običaj da talijansko gradsko plemstvo i bogati građani preko ljeta napuštaju svoje palače i borave u **ladanjskim kućama** (tal. *villa*) izgrađenim na posjedima izvan grada. Jedan od razloga tome jest boravak na svježem i zdravijem zraku jer su gradovi ljeti postajali nesnosni zbog smrada s ulice. Ladanjske vile također su bile projektirane tako da se stambeni prostor obitelji smješta na *piano nobile*. Pristupalo mu se stubištem izravno iz vrta, često preko ulazne lođe ili terase. Prizemlje je ostajalo namijenjeno za gospodarske prostorije ili kao prostor za služinčad.

Krajem 15. i tijekom prve polovice 16. stoljeća francuski kraljevi vode nekoliko ratnih pohoda na Italiju te pritom prenose utjecaje talijanske renesanse, ali i općenito talijanske kulture življenja u Francusku. Tada se i u Francuskoj uvodi običaj smještanja stambenog prostora u dvorcu ili palači na *piano nobile*.

Što se tiče interijera, potrebno je spomenuti razvoj i razlikovanje prostorija prema određenoj namjeni koji se odvijao tijekom vremena. Međutim, također treba istaknuti da je opisani razvoj raslojavanja prostorija prema namjeni u kućanstvu vrlo načelani i općeniti. Razne su okolnosti mogle utjecati na rasporede prostorija i njihovo funkcioniranje unutar kućanstva i one se mogu razlikovati od regije do regije i od slučaja do slučaja.

U srednjem vijeku glavna razlika u namjeni prostorija odnosila se na stupanj privatnosti, odnosno dopuštenje pristupa određenom prostoru – u tom smislu, uglavnom se prostorije dijele na one **javne**, u koje pristup ima svatko tko zađe u kuću te one **privatnije** u koje se pristupa s dopuštanjem domaćina.

Najznačajnije su prostorije (velika ili glavna) **dvorana** i (velika) **komora** (ili odaja); (eng. *great hall* i *great chamber*; fr. *salle* i *chambre*). Pritom je dvorana bila **multifunkcionalna prostorija** u kojoj se odvijao veći dio dnevnih, službenih i reprezentativnih događanja – služila je kao prostor za **službena primanja** i sudovanja, ako je gospodar imao takve ovlasti, za **zajednička blagovanja** jer je gospodareva obitelj zajednički blagovala s ostalim članovima kućanstva koje su činili različiti službenici, službujući vazali, služinčad itd., zatim za **druženja i zabave**, te kao **zajednička**

spavaonica većine članova kućanstva, osim samog gospodara i gospodarice. Komora/odaja služila je kao privatnija prostorija u kojoj je tijekom dana boravila gospodareva obitelj. Služila je i kao spavaonica za gospodara i gospodaricu.

U 14. stoljeću napušta se običaj zajedničkog blagovanja u dvorani te gospodareva obitelj blaguje bez služinčadi i ostalih članova kućanstva u intimnijem okruženju komore. Funkcija komore/odaje dodatno se raslojava te se javlja zasebna i još privatnija prostorija koja **služi za spavanje**, a uz nju se ponekad mogu nalaziti dodatne, najintimnije prostorije za presvlačenje i čuvanje odjeće (**garderoba**) te za održavanje higijene. Ispred spavaonice se javlja (pred)soba (**antechamber**) za povlačenje iz zajedničke komore u osobni, intimniji prostor. Ona služi za primanje najbližih gostiju, te za provođenje vlastitog vremena bez smetnji drugih osoba. Na engleskom ova prostorija dobiva naziv **withdrawing room** (doslovno: soba za povlačenje); na francuskom se naziva **chambre de retrait**. Kod najviših slojeva javljaju se zasebni i odvojeni opisani privatni prostori za gospodara i za gospodaricu, ponekad i za druge članove obitelji (eng. **chambers**; fr. **appartement**). Otuda se javlja fraza “**povući se u svoje odaje**”.

U 16. stoljeću u Francuskoj se javlja i **galerija**, također s utjecajima iz Italije, kao izdužena dvorana s velikim prozorima duž jedne strane, a duž druge strane se otvaraju vrata koja vode u druge prostorije. Počela je služiti kao glavni komunikacijski prostor koji povezuje pojedine dijelove dvorskog kompleksa.

Duge galerije postale su vrlo popularne i u Engleskoj krajem 16. i u 17. stoljeću. Protezale su se duž čitavog kata kuće i preuzele su ulogu glavnog prostora za **formalno primanje gostiju**, a mogle su služiti i kao, primjerice, plesne dvorane. Često su služile i kao prostor za šetnju u slučaju da englesko vrijeme nije dopuštalo boravak u vanjskim prostorima.

Do 16. stoljeća dvorana (*ball*) je svedena na funkciju **reprezentativnog predvorja** i služila je samo povremeno za gozbe s većim brojem uzvanika ili slične svečanije prigode. Odvaja se i zaseban prostor za boravak i rad služinčadi u prizemlju i potkrovlju. Komora tada postaje najznačajnija reprezentativna prostorija te služi za **primanje gostiju**, a često i za **blagovanje**, naročito kada su za stolom prisutni drugi uzvanici; ako nije bilo uzvanika, blagovati se moglo i u drugim, privatnijim prostorijama. Budući da komora postaje prolaznija i formalnija prostorija, uz nju se u 17. stoljeću javlja dodatna, intimnija prostorija za primanje gostiju – **parlor**. U 17. stoljeću se u velikim kućama javlja i zasebna, velika **prostorija za balove i svečanosti** (eng. **ballroom**; fr. **salle de bal**) pa predvorje i u tom smislu gubi na značenju.

Do početka 18. stoljeća umjesto komore kao najreprezentativnije prostorije, počeli su se javljati nizovi **salona** i drugih prostorija s različitim nazivima i s daljnjim raslojavanjem funkcije. Tada se pojavljuje i **blagovaonica** kao zasebna prostorija namijenjena samo za blagovanje. Najreprezentativniji salon tada se na engleskom naziva **drawing room** (skraćeni oblik od srednjovjekovnog *withdrawing room*), a služi za formalna primanja gostiju i večernja druženja. Pored toga, u kućanstvima najviših slojeva mogli su postojati i drugi saloni kao na primjer:

- glazbeni salon, opremljen klavirom (ili njegovim pretečama) za večernja druženja uz koncert

- jutarnji salon (eng. *morning room*, kasnije također *sitting room* i *lounge*), salon za formalnije primanje gostiju tijekom dana; ovdje se obično posluživao čaj

- soba za biljar ili soba za pušenje, uglavnom namijenjena za gospodu

- *boudoir*, manji, intimniji salon uz spavaonicu (no samo načelno jer se pod ovim terminom javljaju različita značenja – ovisno o području i periodu)

- knjižnica

- radni kabineti

Do 18. stoljeća, u grandioznim ladanjskim kućama najviših slojeva u Engleskoj bilo je uobičajeno urediti **state apartment** – niz reprezentativnih i vrlo raskošno opremljenih prostorija na prvom katu (*piano nobile*) koje su načelno trebale služiti **za ugošćavanje vladara** u slučaju njegovog/njezinog posjeta. Te su se prostorije uglavnom nizale jedna za drugom, od glavne dvorane (*state room*) do spavaonice (*state bedroom*), koja je bila zadnja prostorija u nizu. Najčešće su ti prostori bili zatvoreni tijekom većeg dijela godine te su se koristili tek u iznimnim prilikama. Obitelj je za svoj svakodnevni život koristila manje reprezentativne dijelove kuće – smještene ili u zasebnom krilu, ili na drugom katu.

Stambeni prostori viših društvenih slojeva s nizom od nekoliko salona predstavljaju uobičajen standard do početka 20. stoljeća. Nakon Prvog svjetskog rata, uslijed društvenih i ekonomskih promjena, karakteristična je racionalizacija u organizaciji i korištenju stambenog prostora te sažimanje nekoliko reprezentativnih prostorija u jednu dnevnu sobu u današnjem značenju riječi, koja služi kao prostorija za dnevni boravak obitelji te za primanje gostiju. Često u većini građanskih stanova dio iste prostorije služi i kao blagovaonica. U recentnije vrijeme u takvu se prostoriju često integrira i kuhinja kao sastavni dio jedinstve-

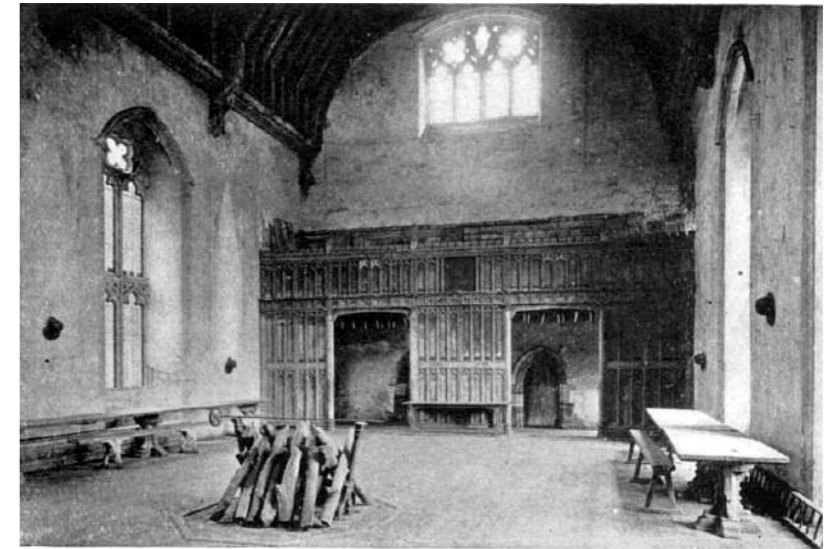
nog dnevnog prostora te se uobičajen život obitelji tijekom dana odvija u središnjem dnevnom boravku, koji ujedno služi i za primanje gostiju, dok su samo spavaonice (i kupaonice) izdvojene kao zasebne prostorije namijenjene za intimniji boravak pojedinih članova obitelji. Ovakva multifunkcionalna prostorija predstavlja središte zajedničkog življenja u stanu i može se prepoznati kao odjek srednjovjekovne velike dvorane čime se na neki način zaokružuje priča o razvoju stambenog prostora.

Interijeri od srednjeg vijeka do kraja 16. stoljeća

U srednjovjekovnom periodu, glavna i karakteristična prostorija bila je **velika dvorana** – izdužena prostorija, često s ulazom na užoj strani te uzdignutom platformom na nasuprotnoj strani na kojoj se postavlja **počasni stol** ili **formalno sjedište gospodara** (npr. vladarski tron ili sudačka katedra). Iza platforme se obično nalazi ulaz u komoru ili pak stubište koje vodi do komore na katu. Ulaz u dvoranu je često bio oblikovan **ukrašenom pregradom** koja je dijelila dvoranski prostor od ulaznog predsoblja i naglašavala svečanu funkciju dvorane. Ponekad se iznad takve pregrade mogla nalaziti galerija na kojoj bi bili smješteni glazbenici tijekom gozbi ili svećanih događanja.

SLIKA 1.

Velika dvorana u dvorcu Penshurst Place, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: iz knjige *Domovi predaka istaknutih Amerikanaca (Ancestral Homes of Noted Americans)*, Anne Hollingsworth Wharton, 1915. (public domain)

U ranijim vremenima, prije nego su se počeli graditi **kamini s dimnjacima** (prije 12. stoljeća), uobičajeni način grijanja bio je postavljanje **ognjišta** u sredini dvorane ili **posuda sa žarom** po dvorani. Dim iz otvorenog ognjišta izlazio je iz dvorane kroz otvore na krovu.

SLIKA 2.

Velika dvorana u dvorcu Eltham Palace, pogled prema počasnom stolu; Foto: Tom Parnell (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 3.

Velika dvorana u dvorcu Eltham Palace, pogled prema ulazu s ukrašenom pregradom i galerijom iznad ulaza; Foto: David Hatch / Eltham Palace / CC BY-SA 2.0

Zidovi velike dvorane mogli su biti **oslikani**, a nešto kasnije se počnu prekrivati i **drvenom oplatom**. Često su na zidovima visjeli i **tekstilni prekrivači** koji su pomagali pri zadržavanju topline u prostoriji jer su zidovi bili hladni. To su prvotno bili jednostavni vuneni prekrivači, no s vremenom se sve više javljaju dekorativni

tkani prekrivači s likovnim prikazima – **tapiserije**. Podovi su u srednjem vijeku bili popločani, a na višim katovima su uglavnom bili od drvenih dasaka položenih preko greda te su bili prekriveni **prostiračima od pletene slame ili sijena**. **Tekstilni podni prostirači i tepisi** počeli su se koristiti od 15. stoljeća nadalje, ali tek u 16. stoljeću to postaje uobičajenije.

SLIKA 4.

Smrt sv. Huberta iz Liègea, minijatura iz *Života sv. Huberta (Vie de St. Hubert)*, folio 42r, iluminirao Loysset Liédet, 1463., 110 x 150 mm, Kraljevska knjižnica (Koninklijke Bibliotheek), Hag; Foto: Koninklijke Bibliotheek, (public domain)

Na slici se vidi da je pod prostorije prekriven pločicama, no ispod kreveta se nalazi prostirač od slame.

SLIKA 5.

Svadbena svečanost, minijatura iz djela *Povijest Oliviera od Kastilje i Artusa od Algarbe (Histoire d'Olivier de Castille et d'Artus d'Algarbe)*, folio 181v, iluminirao Loysset Liédet, 1470-tih, Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France); Foto: Bibliothèque nationale de France (public domain)

Iluminacija prikazuje svečanost u velikoj dvorani. U dnu dvorane je postavljen počasni stol, a duž bočnog zida stol s uzvanicima. Tri lika za počasnim stolom sjede na izduženoj klupi s bočnim naslonima jednake visine kao naslon za leđa. Počasni stol dodatno istaknut baldahinom i draperijom na zidu iza stola. Uz lijevi rub, iza ulazne pregrade nazire se kredenca prekrivena stolnjakom i s izloženim posuđem. Iako se galerija za glazbenike često nalazila nad dekoriranom pregradom koja je naglašavala ulaz u dvoranu, na ovom je primjeru ona smještena iznad počasnog stola. Unatoč tome, može se reći da ovaj prikaz pokazuje uobičajen razmještaj inventara u srednjovjekovnoj dvorani.

SLIKA 6.

Gozba kralja Ahasvera, minijatura iz *Povijesne Biblije (La Bible Historiale)*, Bl Royal 15 D I, f. 91, 1470-tih, 435 x 320 (268 x 197) mm, Britanska knjižnica (The British Library); Foto: The British Library (public domain)

SLIKA 7.

Rođenje Ivana Krstitelja, minijatura iz *Torinskog časoslova (Les Très Belles Heures de Notre Dame de Jean de Berry)*, iluminirao Jan van Eyck, 1420-tih, 135 x 110 mm, Museo Civico d'Arte Antica, Torino; Foto: Gradski muzeja stare umjetnosti (Museo Civico d'Arte Antica), Torino (CC BY-NC-ND 3.0)

Prikaz je smješten u suvremeni sjevernoeuropski interijer. Kao što je bilo uobičajeno, krevet (smješten u kut prostorije) dominirao je u prostoru kao reprezentativan komad pokućstva s baldahinom – koji je u ovom slučaju bio veći od same postelje te je s navučenim zastorima mogao činiti zaseban prostor u prostoriji. Uz krevet se nalazi (vjerojatno) škrinja prekrivena draperijom i jastucima pa je služila i za sjednje. Može se primijetiti da je i debljina zida ispred prozora iskorištena za kamenu policu na kojoj se nalazi vrč. Ispred kreveta nalazi se još jedna škrinja na povišenim nogama i s unutrašnjošću podijeljenom u (barem) dva pretinca. U sredini se nalazi ormarić s rezbarenim vratima i motivom rozete koji je služio kao stolić. Uz desni rub vidi se i mali stolac-tronožac. Za sjevernjačke krajeve bila je uobičajena i prikazana polica iznad vrata za izlaganje dekorativnih predmeta ili finijeg posuđa.

Često je kod prozorskih niša debljina zida bila iskorištena za smještaj kamenih klupica za sjedenje ispred prozora. Prozori su prije 13. stoljeća često bili relativno mali i nisu propuštali mnogo svjetlosti u prostoriju pa su klupice pored prozora omogućile maksimalno iskorištavanje dnevnog svjetla za bilo koji oblik aktivnosti tijekom dana (čitanje, vezenje, pisanje...). Prozori u ranijim razdobljima nisu bili ostakljeni, već su bili zastrti napetom životinjskom kožom ili navoštenim platnom, te su imali drvene kapke. Ostakljeni prozori se u kućanstvima počinju redovitije javljati od 13. stoljeća i kasnije, tako da su staklene pločice bile spajane olovom u veću plohu, koja se zatim uokvirila u prozorsko krilo. To je omogućilo otvaranje većih prozora i propuštanje više svjetlosti u prostorije.

Tijekom srednjeg vijeka većina je ljudi ipak živjela u stanovima koji su uglavnom imali samo jednu prostoriju i ona je služila za sve aktivnosti tijekom čitavog dana. Po opremljenosti i vrsti inventara bila je slična onoj prostoriji u dvorcima koja bi uz postojanje dvorane služila kao komora.

Gotovo svi likovni prikazi sjevernoeuropskih interijera pokazuju vrlo slične predmete i njihov razmještaj u prostoru – dominantan krevet s baldahinom i zastorima, uglavnom u uglu prostorije; **ormarić** (koji je do 15. st. zamijenio škrinju) gotovo je redovito pored kreveta; uz krevet je često i **stolac**, a **klupa** je obično smještena u blizini kamina. Međutim, treba imati na umu da u srednjem vijeku pokućstvo (osim kreveta) nije imalo svoje stalno mjesto u prostoriji i premještalo se po potrebi u danom trenutku. Sljedeći primjeri ilustriraju navedeno.

SLIKA 8.
Hans Memling, Navještenje, ulje na drvu (preneseno na platno), 1480. - 1489., 76,5 x 54,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art), Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 9.
Joos van Cleve, Navještenje, ulje na drvu, 1525., 86,4 x 80 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKE 10. I 11.
Majstor Albrechtovog oltara, ulje i tempera na drvu, oko 1437., 126 x 113 cm, Zbirka augustinskog samostana u Klosterneuburgu kod Beča; Foto: The Yorck Project (2002) 10.000 Meisterwerke der Malerei (DVD-ROM), distributed by DIRECTMEDIA Publishing GmbH (public domain)

Likovni prikazi nastali u njemačkim područjima ukazuju na običaj smještanja klupa uz dužu stranu kreveta koja je služila kao stepenica pri ulasku u krevet te za odlaganje predmeta, u funkciji današnjih noćnih ormarića. Osim klupe, za istu je namjenu mogla biti korištena i škrinja.

SLIKA 12.
Majstor života Marijina (*Meister Merienlebens*), Marijino rođenje, tempera na drvu, 1470-tih, 85,3 x 109,5 cm, Državna slikarska zbirka Bavarske - Stara pinakoteka (Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek), München; Foto: Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek München (CC BY-SA 4.0)

Na području današnje Njemačke, odnosno srednje i istočne Europe, od 14. stoljeća se razvijaju **kaljeve peći** za grijanje, građene od keramičkih **pećnjaka**, te one postaju glavni način grijanja reprezentativnih prostorija za primanje gostiju, a ujedno svojom formom i same postaju reprezentativni i ukrasni dio inventara. Ovaj tip grijanja zadržava se u upotrebi u navedenim područjima sve do danas.

SLIKA 13.
Izložbena dvorana s rekonstruiranim ambijentom glavne prostorije u kućanstvu u Njemačkoj 17. st., Njemački nacionalni muzej Nürnberg (Germanisches Nationalmuseum Nürnberg); Foto: Pirkheimer (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 14.
Lovačka dvorana u dvorcu Veste Coburg, Njemačka; Foto: Kunstsammlungen der Veste Coburg (CC BY-SA 4.0)

Lovačka dvorana u dvorcu Veste Coburg opremljena je u 16. stoljeću drvenom oplatom s rezbarenim dijelovima te intarzijama koje prikazuju scene lova. Na području Njemačke, naročito u Augsburgu i Nürnbergu, izrađivalo se pokućstvo ukrašeno vrlo vještim intarzijama, a posebno su poznati bili kabinetski ormarići. Na njemačkom se području za izradu namještaja uglavnom koristilo drvo javora, jele i lipe. Dekoracija koja se javlja u rezbarenim drvenim površinama od 16. st. preuzima klasične i manirističke motive iz Italije ili izravno - osobnim iskustvom umjetnika i majstora koji su putovali u Italiju (kao što je npr. slikar Dürer), ili posredno, preko objavljenih traktata i zbirki grafičkih prikaza arhitektonskih elemenata i detalja.

Slično kao i neki od prethodnih njemačkih primjera (slike 10, 11, 12), i u Italiji je bilo uobičajeno da je postelja okružena škrinjama za pohranu stvari koje služe kao stepenica pri ulasku u krevet, ali također i za sjedenje. Međutim, za razliku od sjevernih krajeva Europe, u Italiji su se prije 17. stoljeća češće koristili kreveti bez baldahina. Postelja se uglavnom nalazi smještena visoko iznad poda i ima visoko uzglavlje. Na prikazanom primjeru (slika 15) visoko uzglavlje uklopljeno je u drvenu oplatu prostorije iznad

koje se nalazi fresko oslik (ili štuko reljef) s prikazom *putta* i anđela. Drvena zidna oplata ukrašena je tehnikom intarzije koja se u Italiji počinje intenzivnije koristiti od 15. stoljeća.

SLIKA 15.

Domenico Ghirlandaio, *Rođenje Marijino*, freska, oko 1490., kapela Tornabuoni, Santa Maria Novella, Firenca; Foto: Jean Louis Mazieres (CC BY-NC-SA 2.0)

SLIKA 16.

Izložbena dvorana u palači Davanzati u Firenci, Italija; Foto: Kotomi_ (CC BY-NC 2.0) Restaurirana firentinska palača Davanzati iz 14. stoljeća danas je muzej s izloženim pokućstvom iz renesansnog razdoblja. Izloženi predmeti nisu dio originalnog inventara, a i interijeri su uređeni kao suvremena muzejska prezentacija koja pokušava interpretirati ambijent renesansne stambene palače. Kao takva može poslužiti kao ilustracija izgleda dvorane za primanje gostiju iz 15. i 16. stoljeća. Centralno postavljen stol bio je uobičajena pojava. Uz stol se mogu prepoznati stolci tipa sgabello, no stolci su uglavnom stajali poredani uz zid, te su se odande prema potrebi pomicali k stolu ili na neku drugu poziciju u prostoriji. Uz desni rub se u pozadini vidi stolac presvučen kožom s metalnim zakovicama kakvi se u Italiji javljaju od kraja 15. stoljeća. Zidovi su vrlo često bili oslikani, a na ovom primjeru se može u osliku uočiti relativno česti motiv viseće draperije. Zidovi su mogli biti ukrašeni i stvarno obješenim pravim draperijama ili tapiserijama, ili drvenom oplatom. Namještaj se na području Italije uglavnom izrađivao od orahovine, a dekoracija je tijekom 15. st. bila relativno jednostavna, u obliku plitko rezbarenog ornamenta, ili je drvena ploha bila oslikana i ukrašena reljefom u štuku.

Sudeći prema očuvanim primjerima, talijanski interijeri 15. i 16. stoljeća nisu imali puno pokućstva, čak i kada su prostorije bile prostrane. Suvremeni sakralni likovni prikazi koji temu smještaju u neku prostoriju uglavnom su vezani uz spavaonice, a ostali (npr. Navještenje) ako i prikazuju interijer, on je neodređen i prilično prazan, odnosno ne pruža dovoljno informacija o uređenju interijera kao što je slučaj kod sjevernjačkog slikarstva.

U 16. stoljeću namještaj u Italiji postaje sve dekorativnije oblikovan rezbarenim skulptorskim motivima. Zbog toga se stolovi sa širokim, rezbarenim nogama, postavljeni u središtu prostorije, ne pokrivaju stolnjacima, već se dekoracija ostavlja izložena pogledu.

U talijanskim palačama mogu se javiti i skulptorski oblikovani kameni stolovi s inkrustiranim horizontalnim pločama, kao što je stol iz palače Farnese u Rimu. Umjesto prekrivala za stol, mogli su se koristiti tepisi ispod stola, također kao jedan od tadašnjih simbola luksuza i raskoši. Duž zidova nizali su se stolci, škrinje, kredence i klupe koje su mogle imati prostor za pohranu stvari ispod sjedala poput škrinje (*cassapanca*).

SLIKA 17.

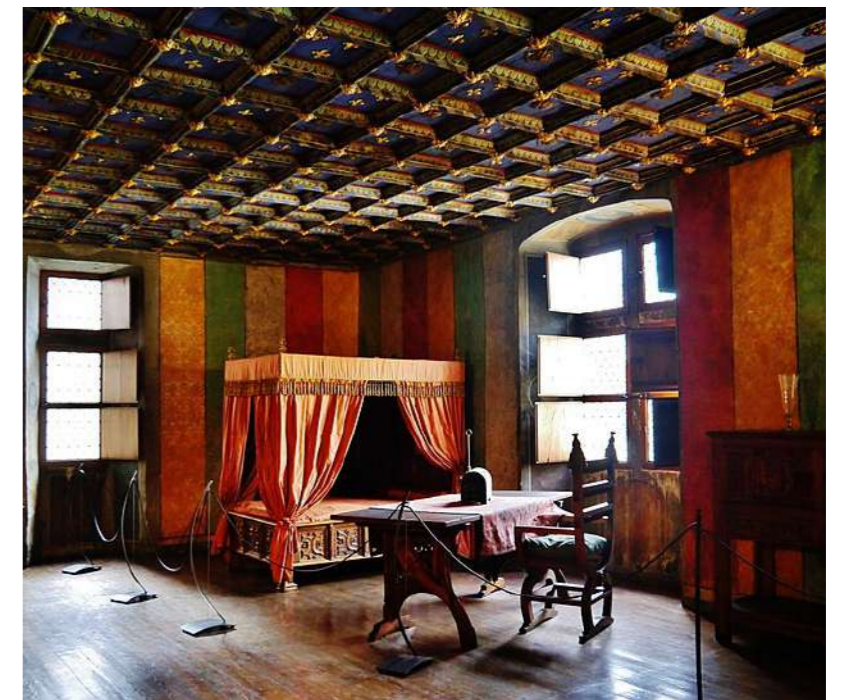
Stol, orahovina, oko 1550., Umbrija, Italija, 390 x 137,5 cm, Muzej umjetnosti Walters (The Walters Art Museum); Foto: The Walters Art Museum (CC0)

SLIKA 18.

Castello di Issogne, Dvorana francuskog kralja (Sala del re di Francia), Italija, 15. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0)

Ambijent dvorane pokazuje uobičajeni izgled spavaonice iz 15. stoljeća. Navodno je u ovom dvorcu noćio francuski kralj Karlo VIII. tijekom vojnog pohoda u Italiji 1494. godine. Upravo su ti vojni pohodi bili ključan trenutak za razvoj renesanse na području Francuske jer Karlo VIII., te njegovi nasljednici Luj XII. i Franjo I., iz Italije u Francusku dovode niz graditelja i umjetnika.

SLIKA 19.
Dvorana u dvorcu Amboise, Francuska;
Foto: Gerd Eichmann (CC BY-SA 4.0)

Graditelji, skulptori, majstori i vrtlari koje francuski kralj Karlo VIII. krajem 15. stoljeća dovodi iz Italije u Francusku započinju raditi na pregradnji kraljevskog dvorca Amboise. Talijanski majstori u dekorativni repertoar umjesto gotičkih elemenata šiljastog luka, mrežišta, geometriziranih oblika te motiva nabrane tkanine, donose klasičan motiv akantusovog lista, vegetabilne vitice i florealnih motiva, te arhitektonske elemente klasičnih edikula, polukružnog luka itd.

Iako slika izložbene dvorane u dvorcu Amboise pokazuje još uvijek tradicionalni reprezentativan ormarić za pohranu posuđa (*dressoir*), te klupe i stolce karakteristične za francuski srednji vijek, s talijanskim utjecajima počinje se oblikovati namještaj s voluminoznom dekoracijom rezbarenom u drvu. Umjesto hrastovine, više se koristi drvo oraha. Tipični su *stolovi à l'italienne* s

SLIKA 20.
Galerija kralja Franje I., dvorac Fontainebleau, Francuska, 1530-tih; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0)

rezbarenim nogama u obliku voluta koji zauzimaju središnje mjesto u dvorani, također prema talijanskom običaju. Počinju se javljati tapecirani stolci i naslonjači, te se uvodi moda prekrivanja podova tepisima.

Kralj Franjo I. vladao je Francuskom od 1515. - 1547. godine. Također je, kao i njegovi prethodnici, ratovao u Italiji, a u Francuskoj je u svojim graditeljskim projektima angažirao talijanske majstore. Pregrađivao je ili gradio dvorce Blois, Chambord i Fontainebleau, koji je tada bio najznačajniji kraljevski dvorac. U pregradnji Fontainebleaua je 1528. izgrađena galerija koja je povezivala dva odvojena krila u dvorskom kompleksu, kao najraniji takav primjer u Francuskoj. Tijekom 1530-tih galerija je ukrašena drvenom rezbarenom oplatom i freskama u skulptorski oblikovanim okvirima od štuka. U pregradnji dvorca Fontainebleau sudjelovali su talijanski umjetnici **Sebastiano Serlio**, **Rosso Fiorentino**, **Francesco Primaticcio** i drugi, te oni formiraju tzv. **Prvu školu u Fontainebleau** koja je uvela talijansku renesansu u modu u Francuskoj. Serlio u Francuskoj izdaje i dijelove svog traktata o arhitekturi s grafičkim prikazima građevina i arhitektonskih elemenata koji utječu na druge umjetnike pri korištenju dekorativnih motiva. Osim njega, velik utjecaj imala su i izdanja s prikazima različitih motiva koje su izradili **Jacques Androuet Du Cerceau** i **Hugues Sambin**. Sve se skupa odražava i u oblikovanju namještaja pa se javljaju skulptorski oblikovani komadi pokućstva s motivima voluta, ljudskih figura, karijatida, hermi, *putta*, lavljih glava i šapa, florealnih elemenata, vegetabilnih vitica, girlandi itd.

Henrik II. bio je sin Franje I. i njegov nasljednik na prijestolju te je bio oženjen Katarinom Medici, koja je još dodatno uvela talijanske običaje na francuski dvor – između ostalog (navodno) i ko-

SLIKA 21.
Spavaonica francuskog kralja Henrika II., dvorac Amboise, Francuska, sredina 16. st; Foto: Geoff Livingstone (CC BY-SA 2.0)
U dekorativni repertoar francuske renesanse (pod talijanskim utjecajem) može se ubrojiti motiv edikule (vidljiv na naslonu za leđa kod naslonjača uz desni rub slike) – polukružni luk omeđen pilastrima; također, česti su tokareni dijelovi.

rištenje vilice pri jelu jer se do tada u Francuskoj još uvijek jelo prstima, prema srednjovjekovnom običaju.

Bez obzira na dekorativni repertoar i daljnji razvoj u konstrukciji namještaja, koji je omogućio izradu delikatnijih, finijih i raznovrsnijih oblika, prostorije su još uvijek bile namještane s relativno malobrojnim pokućstvom.

U Nizozemsku, koja je u 16. stoljeću obuhvaćala područja današnjih zemalja Nizozemske, Belgije i Luksemburga, utjecaji renesansne umjetnosti dolaze ponajprije zahvaljujući domaćim umjetnicima koji su putovali u Italiju (kao slikar Jan Gossaert Mabuse), ali i prijevodima Vitruvijevog i Serlijevih djela o arhitekturi (preveo na flamanski i izdao Pieter Coecke van Aelst). Veliki je utjecaj izvršio i van Aelstov učenik **Hans Vredeman de Vries** objavljivanjem svojih prikaza arhitekture i dekorativnih arhitektonskih motiva koji su nastali pod utjecajem Serlijevih traktata i francuske škole iz Fontainebleaua, što je pak rezultiralo širenjem tih motiva na područje sjeverne Europe i Engleske daljnjim objavljivanjem tih djela. U stanovitoj mjeri Nizozemska je tijekom 16. stoljeća utjecaje u oblikovanju namještaja preuzela iz Francuske koristeći renesansne i manirističke dekorativne elemente koji su tamo pristigli iz Italije. Međutim, od 17. stoljeća ipak se razvijao i specifični jezik karakterističan za Nizozemsku, više utemeljen u geometrijskim oblicima. Prikazi flamanskih i nizozemskih interijera iz 16. i ranog 17. stoljeća ukazuju na sličnosti u ukusu i načinu uređenja prostorije sa susjednom Francuskom. Prostorijom je dominirao izrazito arhitektonski oblikovan kamin s okvirima koji su činili stupovi ili pilastri i horizontalno gređe, te s tipičnim istaknutim natkrovljem koje je okvir kamina povezivalo s dimnjakom, a od

SLIKA 22.

Bartholomeus van Bassen, *Interijer*, ulje na platnu, prva polovica 17. st., 21,5 x 28,5 cm, Državni muzej za umjetnost (Statens Museum for Kunst), Kopenhagen; Foto: Statens Museum for Kunst (public domain)

Stol uz zid, kredenca i ormarić gotovo su jedini komadi pokućstva prikazani u dvorani na slici – to svjedoči da su prostorije tijekom 16. stoljeća još uvijek bile relativno prazne, odnosno namještene s malobrojnijim namještajem. Stol je smješten uz prozor, što je također vrlo uobičajeno u ovom području zbog izvora dnevnog svjetla. Uza zid, ispod prozora, nalazi se ugrađena klupa uz koju je primaknut stol. Dekoracija u arhitektonskim elementima oblikovana je pod utjecajem talijanske renesanse s klasičnim stupovima, jonskim ili korintskim kapitelima, frizom s vegetabilnom viticom, edikulom u kojoj je smještena skulptura (iznad kredence) itd.

SLIKA 23.

Bartholomeus van Bassen, *Interijer*, ulje na platnu, prva polovica 17. st., 73 x 104 cm, Državni muzej za umjetnost (Statens Museum for Kunst), Kopenhagen; Foto: Statens Museum for Kunst (public domain)

Osim stola smještenog uz prozor i kredence u prvom planu (uz lijevi rub slike) interijer prostorije na slici upotpunjavaju i čembalo (glazbeni instrument u prvom planu, uz desni rub slike) te krevet s baldahinom u kutu, nasuprot stolu. Za razliku od Italije i Njemačke, u Nizozemskoj, pa i u Francuskoj, se dugo zadržao običaj da se u prostoriji za primanje gostiju nalazi i reprezentativan krevet koji ne mora uvijek nužno služiti za spavanje, već kao dekorativan dio opreme, koji svjedoči o statusu i bogatstvu vlasnika. U Nizozemskoj je namještaj, naročito kredence i kreveti, često mogao biti uklopljen u drvenu zidnu oplatu pa je izgledao kao sastavni dio zida.

pokućstva se u njoj isticala kredenca (odnosno francuski *dressoir*) za držanje i izlaganje posuđa. U prostorijama za primanje gostiju redovito se nalazio i stol koji se u ovim krajevima pokriva (uglavnom skupocjenim) stolnjakom. Za razliku od Italije i Francuske,

SLIKA 24.

Nepoznati slikar, *Interijer nizozemskog građanskog doma*, ulje na platnu, Nizozemska, poč. 18. st., 95 x 1489 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 25.

Nonsuch Palace, ilustracija iz knjige *Encyclopedia of antiquities and elements of archaeology, classical and mediæval (Enciklopedija starina i elemenata arheologije, klasičnih i srednjovjekovnih)*, Thomas Dudley Fosbroke, 1843.; Foto: Internet Archive Book Images (public domain)

gdje je stol obično zauzimao sredinu prostorije, u nizozemskim interijerima češće je bio pomaknut prema zidu ili kutu, ostavljajući sredinu prostorije praznom.

Dvorac Nonsuch dao je graditi engleski kralj Henrik VIII. 1538. godine, a u gradnji su bili angažirani talijanski majstori. Ova se građevina smatra jednim od najranijih primjera renesansne arhitekture u Engleskoj. Danas ne postoji jer je srušen u 17. stoljeću. U Engleskoj se gotički stil u arhitekturi zadržao sve do prve polovice 16. stoljeća. Intenzivnije širenje renesansnih oblika i motiva potaknuto je između ostalog i zahvaljujući prijevodima Serlijevih i Vitruvijevih traktata te drugim sličnim izdanjima objavljivanim u Nizozemskoj i Francuskoj (kao što su radovi Cornelisa Florisa i J. A. Du Cerceaua), te gostujućim stranim umjetnicima koji su djelovali na kraljevskom dvoru (kao npr. slikar **Hans Holbein**). U izradi namještaja pojedini motivi, poput florealnih elemenata te motiva glava u geometrijskom okviru ili vijencu, koji se mogu povezati s renesansnim dekorativnim repertoarom, javljali su se i ranije, no od 16. stoljeća počinju se drvene površine oblikovati korištenjem arhitektonskih elemenata niša, edikula, polukružnog luka, klasičnog horizontalnog gređa, kao i klasičnih florealnih i vegetabilnih motiva, te motiva isprepletenih vrpca; također se javlja dekoracija tehnikom intarzije. Međutim, razvija se i vrlo specifično oblikovanje **tokarenjem** vertikalnih elemenata u namještaju

SLIKA 26.
Dvorana u dvorcu Hardwick Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, kraj 16./poč. 17. st.; Foto: Steve Cadman (CC BY-NC-SA 2.0)

(nosači baldahina nad krevetom, noge od stola, nosači polica na kredencama itd.). Razdoblje od 1500. do 1650. u Engleskoj se naziva **Oak period** zbog pretežite uporabe hrastovine u izradi namještaja i unutarnje opreme za kućanstvo.

Vrlo je malo originalno očuvanih interijera iz 16. stoljeća, a u Engleskoj se zbog reformacijskog pokreta slikarstvo uglavnom zadr-

SLIKA 27.
Dvorana u Kući Montacute, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: National Trust Scones
Velika dvorana u ovoj kući, iako izgrađena krajem 16. stoljeća, zadržala je elemente iz srednjeg vijeka – pregradu koja odvaja ulazno predsoblje od prostora dvorane, te vrata prema stubištu i privatnijim prostorijama na suprotnom kraju. Međutim, funkcionalno velika dvorana ovdje služi kao reprezentativno predvorje koje vodi prema prostorijama za primanje gostiju. Pokućstvo i njegov razmještaj ilustriraju ambijent iz razdoblja dinastije Tudor: centralno postavljen stol s tipičnim tokarenim nogama, kredenca (*cupboard*), stol za izlaganje posuda (*sideboard*) i stolci ili naslonjači postavljeni u nizu uz zid. Zidovi su prekriveni drvenom oplatom, a u gornjem dijelu mogle su visjeti tapiserije. Ispod centralno postavljenog stola često je bio prostrt tepih.

SLIKA 28.
Spavaonica u Dvorcu Hever, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: Paul Hermans (CC BY-SA 4.0)
U Dvorcu Hever, koji je krajem 15. i kroz prvu polovicu 16. stoljeća bio sjedište obitelji Boleyn (iz koje potječe Anne Boleyn, druga supruga engleskog kralja Henrika VIII.) nisu očuvani originalni interijeri, već oni danas postoje kao posljedica adaptacija i obnova iz 20. stoljeća. Bez obzira na to, primjer može poslužiti kao ilustracija uobičajenog izgleda spavaonice iz 16. stoljeća u Engleskoj. Zidovi su prekriveni drvenom, kasetiranom i rezbarenom oplatom, uz podnožje kreveta uobičajeno je bila smještena škrinja (iako se na ovom primjeru tu nalazi stolac), pored kreveta nalazi se ormarić. Soba je mogla biti opremljena i stolom koji bi vjerojatno tijekom dana (ili razdoblja tijekom godine) mijenjao poziciju pored prozora i ispred kamina.

žavalo na izradi portreta jer nije više bilo potrebe za izradom religijskih scena budući da je protestantizam uglavnom imao ikonoklastički odnos prema vizualnim prikazima svetačkih likova. Zbog toga nema mnogo ilustracija koje bi mogle vjerno dočarati izgled interijera iz vremena dinastije Tudor u Engleskoj. Hardwick Hall je među rijetkim prostorima koji su očuvali ambijent iz tog vremena. Slika dvorane koja je služila kao velika komora pokazuju vrlo prostranu prostoriju s velikim prozorima koji omogućuju mnogo dnevne svjetlosti u interijeru – takvi su se prozori počeli javljati upravo u 16. stoljeća zbog dostupnije mogućnosti ostakljivanja većih površina zahvaljujući razvoju tehnologije proizvodnje stakla. U sjevernim krajevima Europe, a naročito u Engleskoj, česti su prozori koji su istaknuti prema van, tvoreći niše u prostoriji poput erkera, da bi se moglo uhvatiti što više svjetlosti u interijeru. Zidovi dvorane prekriveni su tapiserijama, a pod slamnatim prostiračem, iako se od 16. stoljeća i u Engleskoj podovi počinju

uobičajeno prekrivati tepisima. Kamini su i ovdje bili dominantni arhitektonski element u prostoriji. Od ostalog pokućstva u dvorani se nalaze stolci poredani uza zidove. U Engleskoj se stol uobičajeno javljao u sredini prostorije kao u Italiji i Francuskoj; osim stolaca, uza zid su se mogle nalaziti i škrinje te kredence za izlaganje posuđa. Sačuvani pisani inventari pojedinih kuća u Engleskoj iz razdoblja dinastije Tudor često spominju veći broj stolova i stolica koji su bili prenosivi i u prostorijama su se postavljali prema potrebi ili želji gospodara, a stolci bi se iz linije uza zid privremeno privlačili prema stolu postavljenom na određeno mjesto, te bi se kasnije ponovno vraćali na svoje mjesto uza zid.

Interijeri 17. stoljeća

Na razvoj umjetnosti 17. stoljeća bitno su utjecali događaji iz prethodnog stoljeća, ponajprije crkvena **reformacija** i **protureformacijska reakcija** Katoličke crkve. **Tridentski koncil** (crkveni koncil u talijanskom gradu Trentu) zasjedao je s prekidima dvadesetak godina (1545. - 1563.) te su u zaključcima, između ostalog, iznesene smjernice o ulozi umjetnosti i načinu njezinog izražavanja što je posebice utjecalo na izbor sakralnih tema i načine njihove kompozicije.

Europa se podijelila na katolički jug (Španjolska i Austrija (pod vlašću Habsburgovaca), Portugal i Francuska te zasebne zemlje u Italiji i južnim dijelovima današnje Njemačke) i protestantski sjever (sjeverni dijelovi današnje Njemačke, Nizozemska, Engleska, područje Skandinavije) te su uslijedili gotovo kontinuirani ratovi (međusobni ili interni, unutar pojedinih zemalja) tijekom druge polovice 16. i u 17. stoljeću.

U geografskom pogledu europske zemlje počinju osvajati kolonije u Americi, Africi i Aziji te se ubrzano razvijaju intenzivne pomorske veze s tim krajevima, a s time i trgovina. U Europu se uvoze različiti roba i sirovine iz dalekih krajeva: **porculan** i **lakirani namještaj** iz Kine, **ebanovina**, **tikovina** i **kornjačevina** iz Indije, **mahagonij** i zlato iz Južne Amerike. Nizozemska osniva Istočnoindijsku i Zapadnoindijsku kompaniju te preuzima primat u trgovini i uvozu robe iz Azije, Afrike i obiju Amerika a ubrzo ju slijedi i Engleska. Trgovina se snažno razvija u čitavoj Europi pa se time razvijaju sve intenzivniji kontakti između različitih regija.

Na tržištu se javljaju brojna izdanja različitih traktata i knjiga s uzorcima dekorativnih motiva, arhitektonskih rješenja, modela namještaja i slično. Razvija se tehnologija proizvodnje namještaja, stakla, tekstila itd. Otvaraju se brojne manufakture za proizvodnju robe, majstori putuju zbog školovanja i stjecanja iskustva te tako prenose ideje i vještine.

Novina je pojava jedne osobe (arhitekt ili netko drugi) koja koordinira čitavim uređenjem interijera. Umjetnik koji je bio angažiran na uređenju i opremanju interijera često je koordinirao oblikovanje, nabavu i izradu svih detalja koji su trebali činiti jedan ambijent. To znači da je svaki element, uključujući i okvire za slike ili ogledala, trebao biti sastavni dio cjeline te je prema tome bio usklađen dekorativnim motivima, bojom i dimenzijama s ostatkom interijera. Uređenje interijera planiralo se s unaprijed proračunatim vizurama koje se trebaju otvarati s određenih pozicija pa su svi komadi pokućstva trebali stajati na točno određenom mjestu i od tamo se nisu micali. Reprezentativni interijeri baroknog razdoblja bili su vrlo formalni i svečani, u skladu s tadašnjim običajima visokog društva koji su podrazumijevali jasnu hijerarhi-

ju i formalne protokole pri pojedinim društvenim situacijama kao što je primanje gostiju, odlazak u goste, ophođenje te ispunjavanje raznih obaveza.

Dvorci i palače projektiraju se tako da stambeni prostor na katu čini niz povezanih prostorija (fr. *enfilade*) te se iz središnje dvorane, prolaznjem iz prostorije u prostoriju, dolazi do spavaonice koja je uglavnom zadnja u nizu. S udaljavanjem od središnje dvorane, prostorije se obično smanjuju i bivaju manje reprezentativne, odnosno postaju sve udobnije i intimnije. U skladu s tim, povećava se i njihova opremljenost sve brojnijim i udobnijim namještajem.

ITALIJA

Početkom 17. stoljeća papa Pavao V. započinje niz projekata uređenja i obnove Rima gdje se još uvijek osjećala stagnacija i posljedice napada i pljačke iz 1527. godine (dogadjaj poznat pod imenom **Sacco di Roma**, kada su trupe njemačkog cara Karla V. Habsburškog osvojile Rim). Obnova Rima pokrenula je zamah u gradnji i uređenju ne samo crkava, trgova i javnih sadržaja, već i privatnih palača rimske aristokracije. Pregradnje i uređenja privukle su brojne umjetnike koji su bili angažirani na projektima, uključujući i uređenja interijera. Među njima su najutjecajniji bili **Carlo Maderna**, **Gian Lorenzo Bernini**, **Pietro da Cortona**, **Francesco Borromini**. Pritom se stvarao novi, trijumfalni stil koji je izražavao moć i sjaj ponajprije Katoličke crkve i središta Papinske Države. Svoju moć i status pokušale su na jednak način iskazivati i rimske aristokratske obitelji čiji su pojedini članovi bili među utjecajnim kardinalima i crkvenim prelatima, te su se često upravo iz njihovih redova birali novi pape, npr. obitelji Borghese, Farnese, Colonna, Chigi, Orsini, Barberini, Pamphili itd. Obnova, preuređenje i nova oprema njihovih palača izvršile su utjecaj u uređenju interijera na ostatak Europe.

Podjela i organizacija stambenog prostora početkom 17. stoljeća oslanja se na standarde uspostavljene tijekom 15. i 16. stoljeća, a koji podrazumijevaju reprezentativne prostorije za primanje gostiju i privatne odaje (apartmane) članova obitelji koji se sastoje od manjih salona, radnih kabineta, spavaonica i još intimnijih prostorija za presvlačenje i higijenu. U privatne odaje može se pristupiti s dozvolom i uz poziv domaćina. Reprezentativne prostorije, koju čine velika dvorana i niz manjih dvorana ili galerije, redovito su bile oslikane freskama i opremljene reljefnom dekoracijom izrađenom u štuku te su se u njima izlagale najbolje umjetnine iz obiteljske kolekcije. Upravo se u Rimu u tim prostorijama kao dio

opreme pojavljuju **konzolni stolovi** smješteni uza zid, naročito između prozora. Iznad konzolnih stolova postavljaju se ili slike, ili ogledala u monumentalnim okvirima čija je dekoracija usklađena s dekorativnim motivima na konzolnim stolovima. Konzolni stolovi mogu biti flankirani jednako dekoriranim stalcima za svijećnjake ili postamentima za skulpturu, odnosno druge ukrasne predmete. Takav način uređenja i opremanja dvorana preuzet je u Francuskoj, posebice pri projektiranju dvorca Versailles.

Raspored namještaja u dvorani nasljeđuje običaje iz prethodnog stoljeća – malobrojno, ali vrlo reprezentativno pokućstvo, koje čine konzolni stolovi i stolci, smješteno je u nizu uza zidove, ostavljajući središnji prostor praznim. Opremu dvorane upotpunjavaju obiteljske umjetničke zbirke slika i skulpture. Namještaj

SLIKA 29.

Velika dvorana u palači Colonna, Rim, 17. st.; Foto: Saillko (CC BY 3.0)

Oprema i inventar dvorane u palači Colonna koncipirani su idejom slavljenja pobjede nad Turcima u pomorskoj bitci kod Lepanta iz 1571. u kojoj je kao zapovjednik papinske flote sudjelovao član obitelji Colonna (Marcantonio II. Colonna). Zbog toga su noge konzolnih stolova izrađene u obliku ljudskih figura koje simboliziraju poražene Turke.

kojim se opremaju reprezentativne dvorane rimskih palača izrazito je skulptorski oblikovan, s voluminoznim dekorativnim motivima voluta, razlistalih, vegetabilnih formi te vrlo često ljudskim ili životinjskim figurama prikazanim u pokretu ili u nekoj pozi, koje preuzimaju ulogu konstruktivnih elemenata (nosači, noge, konzole, spojne prečke). Horizontalne ploče konzolnih stolova redovito su mramorne, a konstruktivni noseći dijelovi, te okviri ogledala ili slika pozlaćeni. U reprezentativnim dvoranama mogli su se nalaziti i kabinetski ormarići koji i sami postaju reprezentativni komadi pokućstva te tijekom 17. stoljeća također služe kao način iskazivanja statusa i moći. Često su i sami kabinetski ormarići činili zbirku za sebe pa je njihova brojnost još više svjedočila o raskoši koju si vlasnik može priuštiti. Postolja za ormariće uglavnom su se izrađivala zasebno te su i oni slijedili rimsku modu skulptorski oblikovanog namještaja s ljudskim figurama koje preuzimaju ulogu nogu postolja. Kao glavni centar proizvodnje kabinetskih ormarića u Italiji istaknula se Firenca, odnosno tamošnja

radionica *Opificio delle pietre dure*, gdje su se izrađivali ormarići (*stippone*) ukrašeni oplatom od inkrustiranog kamena.

Jedan od poznatijih komada namještaja u palači Colonna u Rimu bio je krevet Marie Mancini Colonna, nastao 1662. prema nacrtima Berninijevog učenika Johanna Paula Schora. Maria Mancini bila je nećakinja kardinala Mazarina, francuskog premijera iz ranih godina vladavine Luja XIV., udana za princa Onofria Lorenza Colonna. Kada je par očekivao svoje prvo dijete (nasljednika), naručen je reprezentativan krevet u kojem je trudna Maria Mancini trebala primati goste prije i nakon poroda. Krevet s uzglavljem u obliku školjke te postamentom u obliku morskih valova činio je scenični ansambl s pratećim skulpturama sirena koje su s prostrtog tepiha jahale na konjima kao da izranjaju iz dubine mora, te grupom anđela koji su rastvarali zastor (baldahin) koji je padao iz središnje krune iznad kreveta. Ovako ekstravagantan krevet postao je atrakcija čim je nastao te su ga čak spominjali i svojevrsni turistički vodiči po Rimu iz 17. i 18. stoljeća koji su posjetiteljima savjetovali što valja razgledati u gradu, a postojali su i brojni grafički prikazi kreveta. Rastavljen je u 18. stoljeću i danas više ne postoji. U 17. stoljeću porasla je uloga draperija i raznih oblika raskošnih baldahina u uređenju interijera, pogotovo pri oblikovanju kreveta, također zbog naglašavanja statusa vlasnika.

Privatne odaje bile su opremljene raznovrsnijim pokućstvom za udobniji boravak od reprezentativnih dvorana za primanje gostiju i pokazivanje statusa. Od 17. stoljeća u spavaonicama se redovito javljaju **ormari** i **komode** koji su zamijenili škrinje. Zbog toga se škrinje nešto rjeđe mogu zateći kao pokućstvo, osim ako ne predstavljaju obiteljsku baštinu iz ranijih vremena. U intimnijim pros-

SLIKA 30.

Konzolni stol u palači Spada, Rim, 17. st.; Foto: Milestone Rome (CC BY-NC-ND 4.0)

Konzolni stolovi u dvorani palače Spada izrađeni su prema nacrtima Borrominija oko 1640. godine. Umjesto ljudskih figura ili vegetabilnih formi, ovdje se kao nosači stola javljaju orlovi raširenih krila. Dekorativni repertoar pri izradi namještaja je bio izuzetno raznolik i bogat, a naručitelji su se natjecali u maštovitoj raskoši kojom su iskazivali svoj društveni status.

SLIKA 31.

Naslonjač, drvo oraha, presvlaka od baršuna dekorirana vezivom od vune i svile te pričvršćena mjedenim zakovicama, sjeverna Italija, kraj 17. stoljeća, 129 x 57 x 69 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 32.

Galeria Aurea, villa del Principe, Genova, Filippo Parodi, konzolni stol, 17. stoljeće; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

Filippo Parodi izradio je i pokućstvo u Galeriji Aurea, u villi del Principe, u Genovi gdje je očuvano *in situ* te čini jedinstveni ambijent reprezentativne dvorane. Pokućstvo se uglavnom sastoji od pozlaćenih konzolnih stolova s mramornim horizontalnim pločama, te stalaka za svijećnjake.

torijama često se nalaze stol (ili više njih), neki oblik pisaćeg stola s priborom za pisanje, stolci, **počivaljka**, te klecalo za osobnu pobožnost. Raspored često još uvijek zadržava pozicioniranje duž zidova, no puno opuštenije nego u dvoranama za primanje gostiju. Spavaonice su često bile manje i intimnije prostorije koje je bilo i lakše grijati pa su zbog toga bile udobnije. U 17. stoljeću se počinnju učestalije koristiti zavjese na prozorima, te je sve uobičajeniji tapecirani namještaj za sjedenje.

Venecijanski namještaj reprezentativnih dvorana također je izrazito skulptorski oblikovan te je više služio za izlaganje pogledu, nego za funkcionalnu uporabu. Prema potrebi, u manjim salonima postavljani su manji stolovi te nešto jednostavniji stolci. Privatnije odaje također su bile opremane jednostavnijim i funkcionalnijim pokućstvom koje je pružalo više udobnosti.

U Veneciji se u izradi namještaja tijekom druge polovice 17. stoljeća istaknuo skulptor **Andrea Brustolon** koji je izradio skulptorski oblikovano pokućstvo od orahovine za reprezentativne dvorane venecijanskih palača. Među naručiteljima bile su obitelji Venier, Pisani i Correr, a danas su očuvani komadi njegovog namještaja izloženi u dvorani Brustolon, u Ca' Rezzonico, u Veneciji.

Brustolon je školovanje započeo kod **Filippa Parodija** (koji je, pak, Berninijev učenik), najistaknutijeg skulptora u Genovi

druge polovice 17. stoljeća. On je opremao namještajem palače denoveških patricija. U Galeriji *delle Quattro Stagioni*, u villi Faggiana (Albissola Marina pored Genove), nalaze se Parodijeve skulpture i okvir ogledala iz 1670-tih. Skulptorski oblikovan okvir ogledala, zajedno s pripadajućim konzolnim stolom čini cjelinu te figuralno prikazuje mit o Narcisu. Riječ je o radovima u drvu koje je pozlačeno.

FRANCUSKA

Drugu polovicu 16. stoljeća u Francuskoj je obilježila vladavina kraljice Katarine Medici, koja je nakon smrti supruga, kralja Henrika II., vladala kao regentkinja u ime malodobnih sinova – Franje II. (1559. - 1560.) i Karla IX. (formalno je bila regentkinja od 1560. do 1563., ali je realno vladala umjesto sina sve do njegove smrti 1574.), te je zadržala vrlo utjecajnu poziciju za vrijeme vladavine svog trećeg sina Henrika III., sve do svoje smrti (1574. - 1589.). Ubrzo nakon njezine smrti, ubijen je i Henrik III. te time izumire dinastija Valois. Henrika III. na prijestolju je naslijedio Henrik IV. iz kuće Bourbon (kao muž Katarinine kćeri Margarete poznate kao kraljica Margot).

Čitavo razdoblje obilježili su ratovi između katolika i protestanata te interni sukobi pojedinih frakcija. Sukobi kulminiraju pokoljem protestanata poznatim pod nazivom Bartolomejska noć 1572. te traju sve do 1598., kada je kralj Henrik IV. **Ediktom iz Nantesa** zajamčio protestantima vjersku slobodu. Iako netrpeljivost time nije prestala, uslijedilo je razdoblje stabilizacije, gospodarske obnove i gradnje, što je između ostalog rezultiralo i povećanom potražnjom za novim pokućstvom.

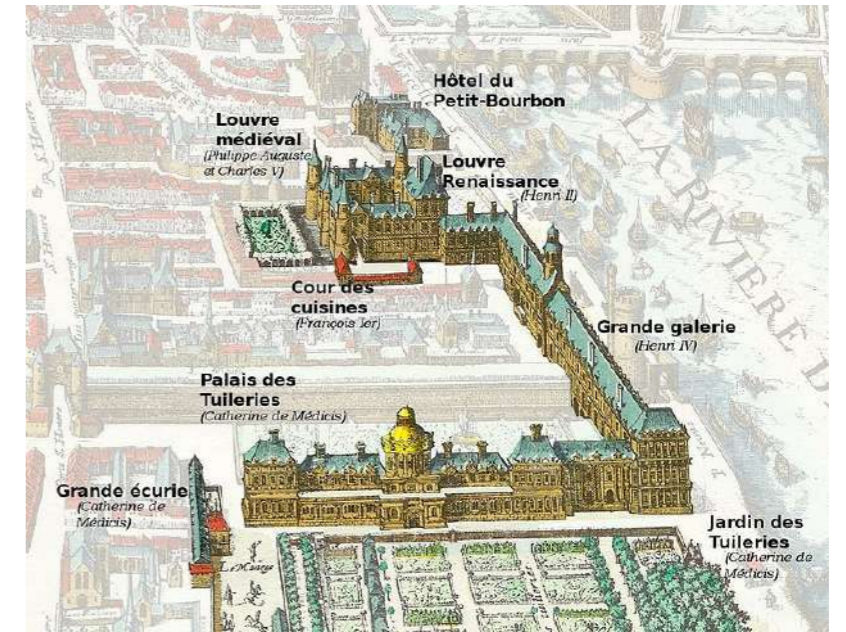
Henrik IV. dvor smješta u **dvorcu Louvre** te tamo daje izgraditi **Veliku galeriju** (*Grande galerie*) koja je povezivala staru jezgru dvorca s **palačom Tuileries**, koju je izgradila Katarina Medici. Palača Tuileries je izgorjela u požaru 1870-tih godina pa je nakon toga srušena i danas ne postoji. U prizemlju Velike galerije bile su smještene umjetničke radionice za brojne umjetnike i obrtnike koje je Henrik IV. okupio u Parizu.

Poništivši brak s Margaretom Valois, Henrik IV. oženio je Mariju Medici (Katarininu rođakinju) koja nakon njegove smrti vlada kao regentkinja (1610. - 1617.) njihovom sinu Luju XIII. To otvara novi val talijanskih utjecaja u Francuskoj – gradi se **Luksemburška palača** u Parizu (*palais du Luxembourg*) kao nova rezidencija za Mariju Medici, temeljena na tlocrtu medičejske palače u Firenci (danas *palazzo Pitti*), s ugaonim apartmanima (odajama) koji su povezani dvoranama i galerijama.

SLIKA 33.
Galeria Aurea, villa del Principe, Genova, 17. st.; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 34.
Louvre, prikaz spoja stare jezgre dvorca Louvre i palače Tuileries Velikom galerijom koju gradi kralj Henrik IV.; Foto: XIII (CC BY-SA 3.0)

Za jednu od galerija u Luksemburškoj palači naručen je ciklus slika koje veličaju vladavinu Marije Medici – izradio ga je flamski slikar **Peter Paul Rubens**, čime se otvaraju vrata flamskim i nizozemskim majstorima za rad u Francuskoj. Oni formiraju radionice u mjestu Faubourg St. Antoine pored Pariza, a obrtnici u izradi pokućstva iz tih područja u Francusku donose kvalitetne vještine **oblaganja namještaja furnirom** i dekoracije tehnikom **intarzij**.

Kralj Luj XIII. uz pomoć premijera, kardinala Richelieua, uspostavio je jaku vlast u zemlji, stabilizirao prilike, utemeljio kolonijalne posjede u Africi, Sjevernoj i Južnoj Americi i Aziji. U Tridesetogodišnjem ratu Francuska pod političkim vodstvom kardinala Richelieua ratuje na strani protestantskih zemalja zbog straha od prevelike dominacije katoličkih Habsburgovaca u slučaju njihove pobjede, s obzirom da su njihove zemlje u potpunosti okruživale Francusku. Kardinala Richelieua nakon smrti nasljeđuje kardinal Mazarin, a ubrzo nakon toga (1643.) umire i Luj XIII. Umjesto petogodišnjeg Luja XIV. kao regentkinja je zavladao supruga Luja XIII., kraljica Ana Austrijska (španjolska princeza iz kuće Hab-

SLIKA 35.
Pročelje Luksemburške palače, Pariz, 17. st.; Foto: Chabe01 (CC BY-SA 4.0)

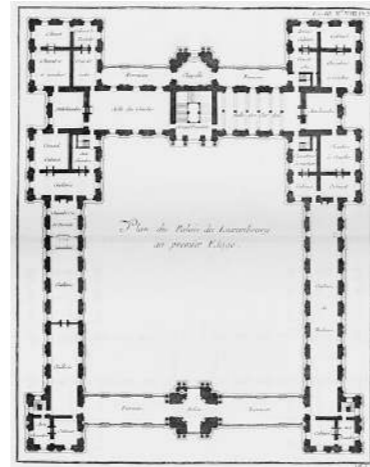

sburg), uz pomoć kardinala Mazarina. Razdoblje je obilježeno nametanjem jake centralističke vlasti u zemlji i umanjivanjem tradicionalnih privilegija francuskog plemstva zbog čega se u Francuskoj 1648. - 1653. vodio građanski rat pod nazivom Fronde.

Luj XIV. od 1661. vlada potpuno samostalno, koncentriravši svu vlast u svojim rukama, reformiravši državnu riznicu i nametnuvši vlast nad aristokracijom. Dvor seli iz Pariza u Versailles. **Ediktom iz Fontainebleaua** izdanim 1685., opozvan je Edikt iz Nantesa te su protestantima ponovno oduzeta prava i slobode. To je izazvalo stradanja protestanata, te njihov izgon i bijeg iz Francuske, a među njima je bio i velik broj različitih majstora, obrtnika i umjetnika. Oni su izbjegli u druge zemlje, primarno one koje su prihvatile protestantizam kao službenu vjeru (Nizozemska, Engleska, sjeverni dijelovi današnje Njemačke, skandinavske zemlje) pa su tamo proširili francusku modu, ukus, te svoja znanja i vještine.

Tijekom 17. stoljeća u vrijeme vladavine kraljeva Luja XIII. i Luja XIV. osnivaju se brojne domaće manufakture za proizvodnju luksuznih predmeta i opreme koje su privlačile vrsne umjetnike i majstore iz drugih krajeva Europe zbog posla i školovanja, a Francusku su učinile neovisnom o uvozu iz inozemstva. Godine 1622. osnovana je **manufaktura Gobelins** koja je proizvodila pokućstvo i opremu za kraljevske rezidencije. Organizacija manufakture formira se po uzoru na *Opificio delle pietre dure* u Firenci (glavni majstor je imenovani direktor koji osmišljava nacрте i kontrolira proizvodnju, a pod njim pojedine dijelove izrađuju specijalizirani majstori i šegrti); specijalizacije se dijele prema vrsti materijala i tehnika pa se razlikuju majstori **ebenisti** (koji izrađuju drvene konstrukcije namještaja (često od ebanovine, po čemu su dobili ime), majstori rezbari (izrađuju rezbarene dijelove), majstori koji tapeciraju, majstori koji izrađuju **ukrasne metalne aplikе** itd. Od 1660-tih glavni upravitelj kraljevske manufakture Gobelins postaje **Charles Le Brun** koji u potpunosti kontrolira uređenje **dvorca Versailles** za kralja Luja XIV. te koordinira izgled, dekoraciju i smještaj namještaja s dekorativnim motivima na arhitekturi i unutarnoj opremi prostorija. Osim namještaja, u Francuskoj se razvija proizvodnja tepiha i tapiserija, svile, čipke, tekstila, ogledala i stakla.

U 17. stoljeću u Francuskoj se javlja **marchand-mercier** – zanimanje trgovca uvezenom robom s Dalekog istoka. Međutim, već vrlo rano u 17. stoljeću takvi trgovci počinju trgovati i drugom robom za kućanstvo, odnosno počinju posredovati između naručitelja koji uređuje svoj dom i proizvođača pokućstva, tekstila, tepiha i tapiserija, tapeta, posuđa, umjetnina i sve ostale tražene opreme za uređenje interijera. Na taj način su se prometnuli u pružatelje us-

SLIKA 36. Tlocrt prvog kata Luksemburške palače; Foto: objavljeno u knjizi *Architecture française (Francuska arhitektura)*, Jacques-François Blondel, 1752. - 1756. (pretsak iz 1904., public domain)

SLIKA 37. Abraham Bosse, *Lude djevice* (novozavjetna parabola o mudrim i ludim djevicama), bakropis/bakrorez, oko 1635., 284 x 350 (273 x 300) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Francuski grafičar i slikar Abraham Bosse je nizom svojih prikaza različite teme smjestio u suvremene ambijente prve polovice 17. stoljeća čime ih možemo doživjeti kao svojevrsni dokument svakodnevnog života njegova vremena. Na ovom prikazu vide se žene kako sjede za stolom u nekoj dvorani – na velikim prozorima drveni kapci su skupljeni u stranu, a zavjesa nema. Zidovi su, čini se, ukrašeni oslikom, a između prozora visi slika u okviru te zrcalo ispod nje. Uza zid, ispod prozora, u nizu su poredani stolci, zbijeni jedan uz drugog, tipičnog oblika za prvu polovicu 17. stoljeća u Francuskoj – niskog naslona za leđa i s prazninom između sjedala i naslona (tip stolca vertugadin). Sjedala i nasloni su tapecirani i obično su bili presvučeni jednakim presvlakama pa su tako činili dio jedne garniture. Na ovim primjerima noge stolaca su ravne i jednostavne, no za stil Luja XIII. karakteristično je da su noge i spojne prečke bile tokarene, često i tordirane. Namještaj se javljao u prirodnoj boji drva, bez pozlate. Kamin uz desni rub ukrašen je motivom kandelabra u vertikalnom bočnom rubu i girlande na horizontalnom gređu/zabatu, pod talijanskim utjecajem. Stol je prekriven stolnjakom koji pada do poda što je bilo uobičajeno. Ispred stola vidljiv je i sklopivi stolac bez naslona u obliku slova X, kakvi su tada također bili redoviti namještaj za sjedenje.

luga uređenja interijera i nabave svega što je za to potrebno. Oni su počeli utjecati na modu i ukus vremena u uređenju interijera.

Dvorac **Vaux-le-Vicomte** u Francuskoj predstavlja vrlo utjecajan graditeljski projekt koji je unio promjene u modi oblikovanja stambene arhitekture baroknih ladanjskih dvoraca, organizacije stambenog prostora i uređenja interijera te je utjecao na izgled dvorca Versailles. Vlasnik posjeda i starijeg dvorca od 1641. bio je Nicolas Fouquet, koji je 1656. postao ministar financija za kralja Luja XIV., pa je tada odlučio pregraditi postojeći dvorac okupivši tim tada najznačajnijih umjetnika u Francuskoj – arhitekt **Louis Le Vau**, slikar Charles Le Brun i krajobrazni arhitekt **André Le Notre** bili su zaduženi za pregradnju i uređenje koje je trajalo od 1658. do 1661. Kada je pregradnja bila dovršena, Fouquet je priredio svečanost kojom je želio predstaviti svoj novi dom te ugostiti Luja XIV. Glavni upravitelj posjeda (majordom) te organizator senzacionalnih svečanih gozbi, popraćenih spektakularnim događanjima, bio je François Vatel. Međutim, Fouquet je stvorio dojam prevelike raskoši, kojom je zasjenio i samog kralja pa je pod optužbom da je krao novac iz državne riznice bio uhićen, a dvorac je konfisciran, pri čemu je velik dio inventara premješten u druge kraljevske rezidencije.

Novina koja se javlja u stambenom prostoru jest smještaj reprezentativnih prostorija u prizemlje (umjesto na uvriježeni *piano nobile*), zatim korištenje dvaju paralelnih nizova prostorija u prizemlju (u dvorcima su se obično dvorane redale u samo jednom nizu), te korištenje **hodnika** koji se protezao sredinom i uzduž čitave zgrade na prvom katu, što je omogućilo zaseban ulaz u svaki

SLIKA 38.

Abraham Bosse, iz ciklusa *Pet osjetila (Okus)*, bakropis, 1630-tih, 263 x 331 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art, (public domain)

Par koji blaguje sjedi za priručno postavljenim malim stolom prekrivenim stolnjakom do poda. Muški lik sjedi na stolcu ravnih nogu koje završavaju motivom kugle, a ženski na naslonjaču jednostavnih, ravnih nogu. Oba su sjedala tapecirana, s vidljivim metalnim zakovicama, te oba sjedala imaju prazninu između niskih naslona za leđa i sjedala. Zid iza stola prekriven je tapiserijom. Ne vidi se što je na podu, no u 17. stoljeću se uobičajeno javljaju tepisi koji prekrivaju veći dio prostorije. S obzirom na veličinu stola, može se zaključiti da još uvijek traje običaj priručnog postavljanja stolova na odgovarajuće mjesto prema želji ili potrebi vlasnika.

SLIKA 39.

Abraham Bosse, iz ciklusa *Pet osjetila (Vid)*, bakropis, 1630-tih, Zbirka Wellcome (Wellcome Collection); Foto: Wellcome Collection Library (public domain)

Intimniji ambijent spavaonice opremljen je stolom (sa stolnjakom do poda), s postavljenim uokvirenim zrcalom na njemu kako bi služio za toaletu, te nekoliko naslonjača, od koji je jedan za toaletnim stolom, a dva su postavljena uz zid ispod prozora, s desne strane. U sredini prostorije nalazi se stolac bez naslona preko kojeg su prebačeni kaput i šešir muškarca koji durbinom gleda kroz prozor. Velika ploha u uglu između dvaju prozora je krevet sa spuštanim zastorom, koji se potezanjem konopa horizontalno skupljao pod baldahinom, odnosno spuštao dolje. Takav se tip kreveta inače pojavljuje na području Nizozemske. Stol je smješten između dvaju prozora zbog optimalnog korištenja dnevnog svjetla.

apartman duž jedne i druge strane hodnika; hodnici do tada nisu postojali na ovaj način, te je uobičajeno bilo kretanje iz prostorije u prostoriju. U prizemlju su se nalazili raskošan apartman (odaje) za kralja i Fouquetov privatni apartman te reprezentativne dvorane za primanje gostiju.

Reprezentativne prostorije u drugoj polovici 17. stoljeća u Francuskoj zadržavaju formalan razmještaj namještaja uz zidove, sa stolicama ili naslonjačima poredanim u nizu. Po ugledu na Italiju preuzima se forma konzolnih stolova kojima se razbija monotoni niz poredanih stolaca. Međutim, u Francuskoj namještaj neće

SLIKA 40.

Abraham Bosse, *Chambre bleue de la Marquise de Rambouillet (Plava soba markize od Rambouilleta)*, bakropis/bakropis, 1630-tih, 296 x 380 (267 x 350) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Catherine de Vivonne, markiza od Rambouilleta, bila je vrlo utjecajna dama pariškog visokog društva prve polovice 17. stoljeća. Zbog zdravlja se povukla iz dvorskog društvenog života te je počela pozivati goste u svoj dom - hôtel de Rambouillet (hôtel = gradska kuća, palača) koji se nalazio u blizini Louvrea. Kuća je bila uređena s nizom manjih, intimnijih salona, namijenjenih za ugodna druženja manjeg broja ljudi te je time najavila društvene običaje koji će se uobičajeno prakticirati tijekom 18. st. U njezinim salonima okupljala se krema tadašnjeg francuskog intelektualnog i umjetničkog života, iz aristokratskih i građanskih redova, te se tamo slobodno raspravljalo, komentiralo i raspravljalo o aktualnim zbivanjima, književnosti, umjetnosti itd. Osobno je goste često primala u legendarnoj Plavoj sobi - tako nazvanoj zbog plavih zidova, zastora i presvlaka na tapeciranom namještaju kojim je bila opremljena. Plavi zidovi i draperije su početkom 17. stoljeća bili novina u pariškom visokom društvu jer su se uglavnom za interijere prikladnom smatrale zagasite nijanse crvene, odnosno smeđa drvena oplata ili zidovi prekriveni oslikom ili tapiserijama. Madame Rambouillet goste je dočekivala u krevetu, a uzvanici su se okupljali oko kreveta, sjedeći na stolicama i naslonjačima koje bi privukli prema potrebi iz linije uz zid. Nakon posjete, stolci bi bili vraćeni na svoja mjesta uz zid.

oponašati talijansko skulptorsko oblikovanje, već će se noge i spojne prečke kod pokućstva uglavnom zadržavati na motivima voluta ili izvijenih vegetabilnih vitica. Naslonjači se javljaju u karakterističnoj formi s visokim ravnim naslonom za leđa, nogama u obliku balustra (*en balustre*) ili s volutama (*en console*), te ukriženim spojnim prečkama u obliku slova X. Pod talijanskim utjecajem, drveni dijelovi su gotovo redovito pozlaćeni, a horizontalne površine konzolnih stolova mramorne. U Francuskoj se iz Italije također preuzima i komoda kao novi tip pokućstva, no za razliku od Italije, gdje je komoda utilitarni komad namještaja namijenjen uglavnom za privatne odaje, u Francuskoj se pretvara u reprezentativan namještaj koji se smješta u dvoranama za primanje gostiju. U reprezentativno pokućstvo također se mogu ubrojiti i kabinet-ski ormarići i različiti stalci za svijećnjake ili dekorativne predmete - oni su vrlo često flankirali konzolni stol, te su zajedno s uokvirenim ogledalom iznad stola sačinjavali uobičajenu grupu pri uređenju. Simetričnost je bila jedno od glavnih načela u razmještanju namještaja po prostoriji i vrlo često su se komode, ormarići, konzolni stolovi, kabinet-ski ormarići, stalci za svijećnjake itd. izrađivali u parovima. U Francuskoj se u vremenu Luja XIV. namještaj izrađuje najčešće od egzotičnih materijala - ebanovine, kornjačevine, mramora, sedefa, srebra, te je ukrašavan tehnikom inkrustacije jednog materijala u podlogu od drugog materijala. Tu je tehniku usavršio **André-Charles Boulle** pa se prema njemu i naziva **Boulle tehnika**.

Zidovi se i dalje oblažu tapiserijama, koje se izrađuju u tematskim ciklusima pa se u jednoj prostoriji vrlo često nalaze tapiserije s prikazima iz iste serije. Od druge polovice 17. stoljeća razvija se teh-

SLIKA 41.

Abraham Bosse, *Klizma*, bakrorez/bakropis, 1630-tih, 273 x 340 (304 x 372) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Na ovom prikazu spavaonica je intimnija prostorija s krevetom, naslonjačima uza zid pored kreveta i stolom uz prozor. Iznad naslonjača uz desni rub nalazi se ogledalo. Sluškinja s lijeve strane donosi **stolac s noćnom posudom (chaise percée)** kakvi su bili uobičajeni sve do pojave modernih zahoda s vodenim ispiranjem (*water closet* – wc) krajem 19. stoljeća.

SLIKA 42.

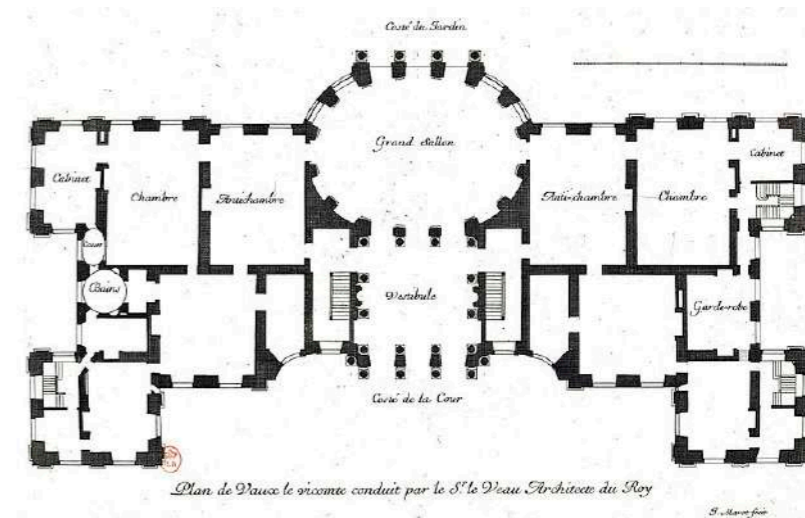
Pročelje dvorca Vaux-le-Vicomte, Francuska, 17. st.; Foto: Jean-Pol GRANDMONT (CC BY-SA 3.0)

nologija izrade papirnih zidnih tapeta u dugačkim rolama pa u modu ulazi oblaganje zidova papirnim tapetama. One su tada često bile monokromne ili su u dvjema nijansama iste boje oponašale dekorativne uzorke sa skupocjenih draperija. Početkom 18. stoljeću usavršeno je tiskanje višebojnih tapeta pa uzorci postaju šareniji i raznolikiji. Prije tiska papirnih tapeta, zidovi su se mogli oblagati i tekstilnim presvlakama, a one ostaju u uporabi i dalje, paralelno s tapetama.

Tijekom 17. stoljeća jednostavni **lusteri** s kolutovima ili krakovima za svijeće postaju sve raskošniji i kompleksnije ukrašeni visećim kristalima ili komadićima stakla, a svijeće su se palile i gasile

SLIKA 43.

Jean Marot, dvorac Vaux-le-Vicomte, tlocrt prizemlja, grafika iz knjige *L'Architecture française (Francuska arhitektura)*, 230 x 360 mm, fol. 38r, 1670-tih, Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France); Foto: Gallica Digital Library (public domain)

SLIKA 44.

Dvorac Vaux-le-Vicomte, soba Muza (*chambre des Muses*), 17. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0)

spuštanjem lusteru pomoću konopa (na isti se način, podizanjem i spuštanjem lusteru, regulirala i jačina svjetlosti u prostoriji).

U 17. stoljeću pojavljuje se **sofa** kao novi tip pokućstva za sjedenje. Rjeđe se nalazi u dvoranama za formalna primanja, već su se, kao i počivaljke, češće nalazile u intimnijim prostorijama privatnih odaja/apartmana.

Paravan je također bio vrlo čest komad pokućstva od 17. stoljeća nadalje, koji je služio za zadržavanje propuha ispred vrata, za usmjeravanje topline pored kamina ili pak kao svojevrsna pregrada i dekoracija u prostoriji. U modu su ušli kada su se počeli uvoziti iz Kine, a često su uvezeni, lakirani paravani bili rastavljeni te su njihove stranice korištene za daljnju izradu lakiranog namještaja u europskom stilu.

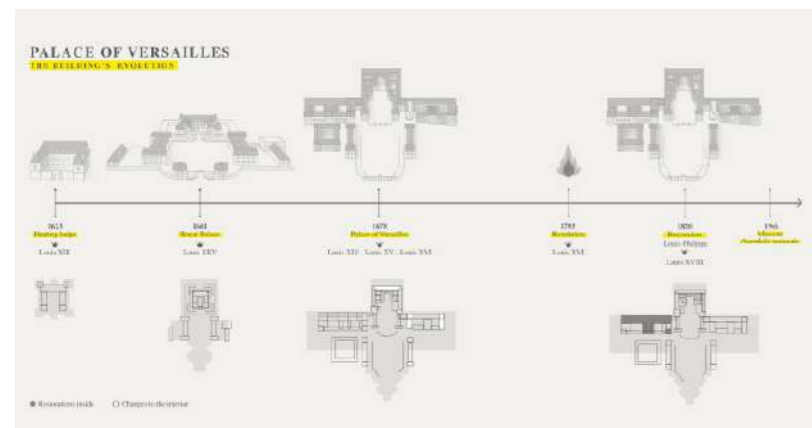
U spavaonicama 17. stoljeća u Francuskoj počinju se javljati ormari, koji sve više potiskuju iz uporabe škrinje. Ormari su najčešće geometrijski ukrašeni **ukladama** ili kasetama ispunjenim moti-

vom u obliku slova X, križa, ili dijamanta (poput četverostrane plitke piramide s vrhom istaknutim u sredini kasete). Mogu imati dijelove koji podsjećaju na arhitektonske elemente, poput pilastara ili istaknutog vijenca.

U ovom periodu i **zastori na prozorima** postaju redovit i uobičajen element u uređenju interijera. Do druge polovice 17. stoljeća obično se postavljao jedan zastor ispred prozora koji se nije mogao razmicati potezanjem u stranu, već bi bio samo odgrnut i pričvršćen uz jednu bočnu stranu zida uz prozor. U drugoj polovici 17. stoljeća u modu ulazi postavljanje dvaju zastora ispred prozora, koji su simetričnim odgrtanjem bili pričvršćeni za bočne zidove s obje strane prozora. Tada se javljaju i tanji, laganiji zastori koji su se podizali potezanjem konopa tako da se čitav zastor horizontalno podizao prema gore nabiranjem uz gornju prečku za koju je bio pričvršćen.

Nakon što je konfiscirao Vaux-le-Vicomte, Luj XIV. odlučio je preurediti očevo lovačko dvorac u Versaillesu po uzoru na Fouquetov projekt. Angažirao je isti tim (Le Vau, Le Brun, Le Notre) sa zadatkom da urede i opreme ladanjski dvorac za povremeno uživanje, što je trajalo od 1661. do 1678.

U glavnom (središnjem) krilu dvorca, na prvom katu su bili smješteni kraljev i kraljičin apartman koji su se simetrično udaljavali od središnje dvorane, a svaki se sastojao od sedam prostorija u nizu (*enfilade*). Isti se raspored prostorija nalazio i u prizemlju – ispod kraljevog apartmana nalazile su se njegove privatnije i intimnije odaje, a ispod kraljičinog apartmana, bio je smješten apartman prijestolonasljednika (*dauphin*). Budući da je kralj u Versaillesu boravio sve češće i sve duže, a takav je dvorac bio premali za kraljevu brojnu pratnju, koju je činilo nekoliko stotina službenika i dvorjana, 1678. godine započela je druga faza pregradnje. Tada su dodana dva bočna krila te **Galerija ogledala** (*Galerie des glaces*), koja je dograđena nad vrtnom terasom uz središnje glavno krilo dvorca, povezujući kraljev i kraljičin apartman

SLIKA 45. Dvorac Vaux-le-Vicomte, apartman Madame Fouquet, 17. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 3.0)

Dvorac Vaux-le-Vicomte je 1670-tih bio vraćen Madeleine Fouquet, supruzi Nicolas Fouqueta, koja ga je početkom 18. stoljeća prodala. Na slici je prikazana prostorija u jednom od apartmana na prvom katu dvorca, koji je uređen kao podsjetnik na nju. Počivaljka ukazuje na intiman i privatni karakter prostorije, a u takvoj prostoriji se može očekivati i pisali stol, kabinetski ormarić za čuvanje pisma i dokumenata, sofa, ormar za odjeću, komoda za rublje itd.

SLIKA 46. Prikaz razvoja dvorca Versailles; Foto: Eyleen Camargo, DensityDesign Research Lab (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 47. Dvorac Versailles, Galerija ogledala (*Galerie des glaces*), Francuska, 17. st.; Foto: Myrabella (CC BY-SA 3.0)

Kraljevska manufaktura stakla St. Gobain, osnovana 1665. pored Pariza, razvila je tehnologiju proizvodnje većih staklenih ploha, što je omogućilo modernije ostakljivanja prozora - više nije bilo potrebno male staklene pločice spajati olovom, već su se velike staklene plohe u drvenom okviru spajale u veliko prozorsko krilo. To je u modu uvelo velike prozore u obliku staklenih vrata (koje u hrvatskom jeziku nazivamo **francuskim prozorima**). Osim stakla, manufaktura St. Gobain proizvodila je i velike plohe zrcala, kojima su obloženi zidovi Galerije ogledala u Versaillesu. Ovakvo rješenje uređenja interijera u drugoj polovici 17. stoljeća ostavljalo je impresivan dojam na strane posjetitelje dvorca jer su, osim vizualnog efekta zrcaljenja interijera, ogledala navečer reflektirala i svjetlost svijeća s lusteru i stalaka u dvorani te se time pojačavala osvjetljenost prostora, što je pridonosilo ekstravaganтноj raskoši francuskog dvorca.

duž vrtnog pročelja. Arhitekt je u tom razdoblju bio **Jules Hardouin-Mansart**. Godine 1682. Versailles je postao službena i trajna kraljevska rezidencija pa se čitav dvor, zajedno s vladom, preselio u novi dvorac, pri čemu je svaki dvorjanin dobio svoj apartman ili sobu. Dvorac je i kasnije bio pomalo dograđivan ili preuređivan, ali je kao kompleks uglavnom zadržao izgled iz vremena Luja XIV. te je utjecao na izgled i organizaciju brojnih drugih kraljevskih dvorova u Europi. Život na dvoru odvijao se kroz različite oblike društvene interakcije i natjecanja dvorjana za kraljevu naklonost pa je bilo izuzetno važno pojavljivati se na događanjima i aktivnostima koje su se odvijale u javnim dvoranama i galerijama. Unutarnje uređenje dvorca, oslici u dvoranama, pokućstvo, osmišljene ceremonije u svakoj prilici planirani su sa svrhom veličanja vladavine Luja XIV. Reprezentativne velike dvorane u Versaillesu su u principu bile relativno prazne što se tiče uporabe namještaja, te su one ponajviše bile opremljene konzolnim stolovima i stalcima za svijećnjake. Privatni apartmani bili su udobnije namješteni brojnijim pokućstvom.

SLIKA 48. Dvorac Versailles, kraljeva spavaonica, 17. st.; Foto: Jean-Marie Hullot (CC BY 3.0)

Spavaonica Luja XIV. u Versaillesu bila je scenski uređen prostor za obred ceremonijalnog kraljevog buđenja i jutarnjeg ustajanja iz kreveta (*lever*) te večernjeg odlaska na počinak (*coucher*). Spavaonica je bila otvorena za dvorjane koji su prisustvovali tim svakodnevnim ritualima i promatrali ih. Prostorija je bila pregrađena pozlaćenom balustradom, koja je označavala intiman prostor oko kreveta (koji se nazivao *ruelle*). Iza ograde mogli su pristupiti samo najprivilegiraniji članovi dvorca, koji su imali čast pomagati kralju pri jutarnjem ustajanju i odijevanju ili večernjem razodijevanju. Međutim, ovakva spavaonica služila je samo kao reprezentativna dvorana za navedene rituale – kralj nije doista spavao u njoj, već u pokrajnjoj, manjoj, intimnijoj i udobnijoj spavaonici. **Krevet ograđen balustradom** ubrzo su počeli oponašati i drugi europski vladari, pa i aristokracija kao pomodni običaj i stvar prestiža.

NIZOZEMSKA

Pod ovim imenom podrazumijeva se područje današnjih država Nizozemske i Belgije. Te zemlje su od kraja 15. stoljeća došle u posjed kuće Habsburg. Tijekom 16. stoljeća Habsburgovci su zavlada i Španjolskom pa su podijelili vlast i posjede na austro-njemačku i španjolsku granu – pritom je čitavo područje Nizozemske pripalo Španjolskoj. Usljed crkvene reformacije sjeverni dio španjolske Nizozemske prihvatio je protestantizam, pobunio se protiv španjolske vlasti i 1581. proglasio nezavisnost. Ratovi su trajali sljedećih nekoliko desetljeća, do primirja 1609., pa ponovno od 1618. - 1648. (Tridesetogodišnji rat), kada je Nizozemska izborila svoju samostalnost i postala republika (1648.). Vlast je obnašao namjesnik, koji je bio biran iz kuće Orange (pozicija se u principu dinastički nasljeđivala). Južni dio španjolske Nizozemske (današnja Belgija) – koju čine pokrajine **Flandrija** ili **Flamanska** (na sjeveru) i **Valonija** (na jugu) – ostao je katolički i pod vlašću Španjolske (od 18. stoljeća pod vlašću Austrije). Najjači ekonomski i kulturni centar bio je flamanski grad **Antwerpen**, kao središte trgovine, obrtničke i umjetničke proizvodnje. U Antwerpenu su djelovali najznačajniji umjetnici, među kojima je u prvoj polovici 17. stoljeća najpoznatiji bio Peter Paul Rubens, koji izrađuje ciklus Marije Medici za francuski dvor, što otvara vrata flamanskim utjecajima u Francuskoj. U Antwerpenu se razvila izuzetno jaka proizvodnja pokućstva. Tamošnji majstori bili su vješti u tehnici oblaganja namještaja furnirom te u korištenju tehnika intarzije. Naročito su bili poznati po proizvodnji kabinetskih ormarića. Izrađuju se tipovi namještaja iz 16. stoljeća, naročito kredence i ormari, s dekoriranim rezbarenim lukovima, vijencima, tordiranim stupovima, razvedenim krijestama ili zabatima.

S proglašenjem nezavisnosti, Nizozemska razvija vlastitu mornaricu, a tijekom 17. stoljeća stvara svoje kolonijalne posjede u Indiji, Indoneziji, Kini, na obalama Afrike, Sjevernoj i Južnoj Americi (osnivaju Novi Amsterdam, koji kasnije ustupaju Englezima te postaje današnji New York). Pozicija na deltama plovnih rijeka Rajne, Schelde i Meuse te mreža kanala između njih omogućila je privilegirani položaj za stvaranje trgovačke i brodarske velesile. Početkom 17. stoljeća osniva se **Istočnoindijska kompanija**, moćno trgovačko društvo koje je izgradilo monopol u pomorskoj trgovini s azijskim područjima, istisnuvši portugalske trgovce iz tih krajeva. Na taj je način Nizozemska zavlada uvozom začina, sirovina i druge robe iz Azije na europskom tržištu i ostvarivala ogroman prihod. Osniva se i **Zapadnoindijska kompanija** koje trguje krznom, šećerom, robljem, zlatom, bjelokošću s područja Kariba, Sjeverne i Južne Amerike te zapadne Afrike.

SLIKA 49.

Frans Francken II., *Sebastiaan Leerse i njegova obitelj*, ulje na drvu, 1628. - 1629., 77 x 114 cm, Kraljevski muzej lijepih umjetnosti (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten), Antwerpen; Foto: Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (public domain)

Intimno ozračje obiteljskog portreta ukazuje na relativno jednostavno uređenje flamanskih i nizozemskih interijera u 17. stoljeću, čak i kad su vlasnici bili imućni. Prostorije nisu bile pretrpane namještajem, ali se status iskazivao izlaganjem pojedinih detalja kao što su zbirke umjetnina, naročito slika – Antwerpen je bio centar trgovine umjetninama sjevernog dijela Europe, zatim skupocjenim tepisima na podu i na namještaju, porculanom, pojedinih komadima skupocjenog namještaja (kineski lakirani namještaj, kabinetski ormarići i sl.). Na ovom primjeru, uz desni rub pogledu se izlaže krevet u susjednoj sobi, što se još uvijek smatra reprezentativnim komadom pokućstva. U naslikanom interijeru, središnji je komad pokućstva kredenca smještena uz zid. I ovaj primjer ima stepenasto oblikovanu policu u gornjem dijelu iznad ormarića.

SLIKA 50.

Pieter de Hooch, *Interijer*, ulje na platnu, 1663. - 1665., 55 x 66 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Nizozemski interijeri, slično kao i flamanski, također ukazuju na malobrojno pokućstvo, koje se u prostorijama za primanje gostiju svodi na stol (vrlo često prekriven tepihom), smješten uz prozor, te ormar ili kredencu. Ponekad se u istoj prostoriji nalazi i krevet. Ormar na ovoj slici tipičan je za područje samostalne Nizozemske – ukrašen je ukladama koje imaju istaknuto polje unutar okvira, na uglovima i u sredini nalaze se istaknuti pilastri (ili polustupovi), ima naglašen vijenac i **noge u obliku spljoštenih kugli**. Ormar nije jako visok te se na njemu nalaze ukrasni keramički predmeti. Namještaj se često izrađuje od uvezenog egzotičnog drva kao što je ebanovina. Zidovi su i na ovom primjeru obloženi kožnim tapetama.

Od 1609. godine **Amsterdam** se sve više nameće kao najmoćniji centar u regiji. **Jacob van Campen** 1648. godine projektira gradsku vijećnicu u Amsterdamu te utječe na stvaranje nizozemskog baroka, klasičnijeg i suzdržanijeg izričaja s dekoracijom ograničenom na cvjetne girlande, motive školjki, vijence s voćem. Ti motivi, uključujući i plitke vitice i volute, javljaju se i kao dekoracija na pokućstvu. Popularan je motiv cvijeća, koji se izvodi tehnikom intarzije. Crispin van den Passe 1642. izdaje knjigu uzoraka i oblika namještaja.

Nakon Edikta iz Fontainebleaua u Nizozemsku dolaze protestantski majstori i umjetnici protjerani iz Francuske te sa sobom donose francuske utjecaje. Najznačajniji među njima je **Daniel Marot**,

SLIKA 51.

Frans Francken II. ili Cornelis de Vos, *Historia u Rubensovoj kući*, ulje na drvu, oko 1620., 75 x 115 cm, Nacionalni muzej Stockholm (Nationalmuseum Stockholm); Foto: Nationalmuseum Stockholm (public domain)

Interijerom prikazanim na slici dominira kredenca uza zid s desne strane, koja još uvijek zadržava srednjovjekovnu formu stepenaste police za izlaganje posuđa iznad ormarića. Naglašeni su vertikalni, izvijeni središnji i ugaoni elementi ormarića na istaknutim postamentima, a vrata i bočna stranica ormarića dekorirani su tehnikom intarzije i motivom isprepletenih traka. Stol je smješten uz prozor i prekriven je tepihom koji služi kao stolnjak, što je u nizozemskim krajevima (u širem geografskom smislu) bilo vrlo uobičajeno. Također, vrlo tipični predmeti bili su izvezeni jastuci s motivima cvijeća, kakav se vidi na stolcu uz desni rub slike. Uz lijevi rub slike nazire se dio nekog visokog elementa sa zaobljenim zabatom, te vijencima i pilastrom, a vjerojatno se radi o ormaru, koji je uz kredencu bio vrlo čest i reprezentativan komad pokućstva u prostorijski za primanje gostiju. Stolci ravnih naslona za leđa, s prazninom između naslona i sjedala, presvučeni kožom, koja je pričvršćena vidljivim metalnim zakovicama ukazuju na španjolski utjecaj. Španjolski se utjecaj u nizozemskim krajevima ogleda i u korištenju tapeta od kože na zidovima, koje su često bile bojane te su mogle imati reljefni uzorak. Zavjese se uglavnom nisu koristile, a veliki prozori su imali drvene kapke u nekoliko redova pa se količina dnevnog svjetla mogla regulirati otvaranjem i zatvaranjem pojedinih kapaka.

koji radi za nizozemskog namjesnika Vilima III. i njegovu suprugu Mariju (nećakinju engleskog kralja Karla II., odnosno kćer engleskog kralja Jakova II., koji je naslijedio Karla II. na engleskom prijestolju). Daniel Marot u uređenju interijera obilno koristi draperije (pogotovo kod kreveta s baldahinom) te ih usklađuje s prevlakama na tapeciranom namještaju, no donosi i druge inovacije. Kada Vilim i Marija postaju engleski kralj i kraljica 1689., Marot je angažiran u izradi pokućstva za engleski dvor. Godine 1702. i 1712. izdaje svoje zbirke uzoraka.

Dvorac Het Loo građen je 1680-tih kao ladanjska rezidencija prinčevskog para Vilima i Marije. Kompozicijom, organizacijom prostora i oblikovanjem perivoja te unutrašnjim uređenjem, uvelike nastaje pod utjecajem dvorca Versailles. U uređenju interijera sudjelovao je i Daniel Marot te time tamo prenosi **stil Luja XIV.** Međutim, može se reći da se u Nizozemskoj prihvaćaju tek pojedini elementi iz francuske mode budući da su dvije zemlje zaraćene, a i republikanska Nizozemska je prilično rezervirano gledala na simbole apsolutističke vladavine Luja XIV. Osim toga, nizozemski su majstori već uvelike razvili lokalni ukus s namještajem obloženim furnirom i ukrašenim tehnikom intarzije.

SLIKA 52.

Dvorac Het Loo, Nizozemska, 17. st.; Foto: Elstef (CC 0)

SLIKA 53.

Dvorana u dvorcu Het Loo, 17. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 54.

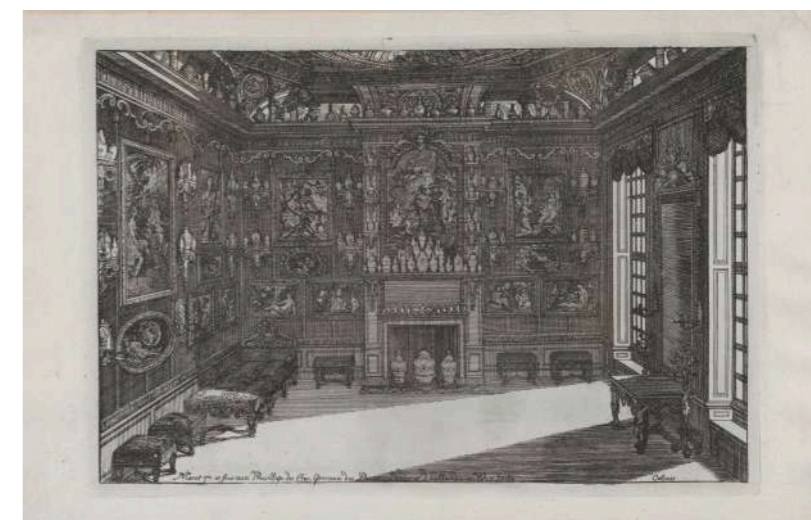
Spavaonica u dvorcu Het Loo, 17. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

Na slici se ističe luster tipičan za nizozemsko područje, tzv. **holander**, kakvi se javljaju još od 15. st. Metalna konstrukcija (često mjedena) kod kojeg se iz središnjeg vertikalnog nosača radijalno šire jednostavni krakovi s krajevima izvijenim prema gore za prihvat svijeća.

SLIKA 55.

Daniel Marot, *Kabinet za izlaganje porculana u dvorcu Het Loo*, bakropis, početak 18. st., 215 x 342 (187 x 273) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

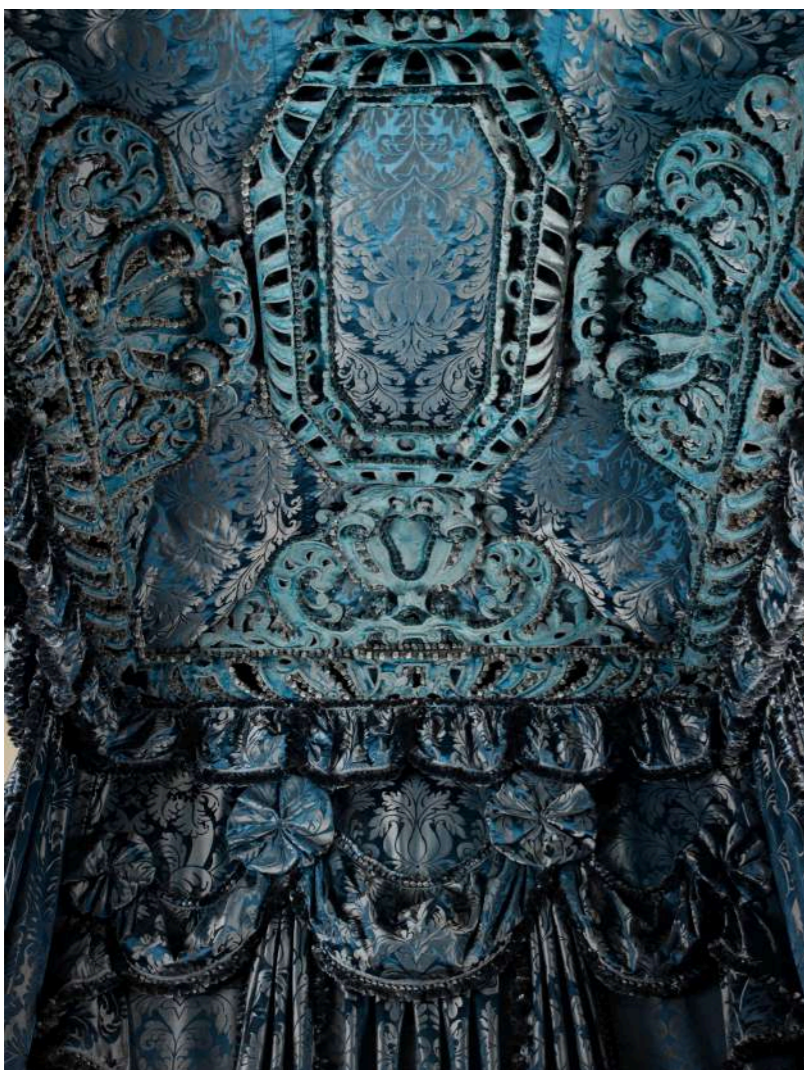
Daniel Marot je za princezu Mariju u dvorcu Het Loo uredio **kabinet namijenjen za izlaganje predmeta od porculana** s policama raspoređenim po zidovima i uglovima prostorije te je takvim rješenjem stvorio inovaciju koja se oponašala u drugim vladarskim i aristokratskim dvorovima, uglavnom na području Njemačke.

SLIKA 56.

Krevet iz dvorca Hampton Court u Herefordshireu, drvo presvučeno plavim svilenim damaskom, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1698., 365,8 x 198,1 x 152,4 cm, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 57.

Detalj kreveta – baldahin i dio uzglavlja; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Marot je također utjecao na oblikovanje kreveta s baldahinima koristeći draperije u raskošnim i kompleksnim kompozicijama, što je pak utjecalo na uređenje kreveta u reprezentativnim dijelovima aristokratskih kuća u Engleskoj (*state bedroom*, *state bed*). U engleskim dvorcima takvi su kreveti redovito spadali u najskuplje komade pokućstva u čitavom kućanstvu.

SLIKA 58.

Lakirani kabinet iz dvorca Leeuwarden, Nizozemska, kraj 17. st., danas u Kraljevskom muzeju (Rijksmuseum), Amsterdam; Foto: Rijksmuseum (public domain)

U dvorcu druge grane obitelji Orange-Nassau, u Leeuwardenu, 1695. bio je ureden kabinet za princezu Albertine Agnes van Nassau. Zidovi su bili obloženi kineskim lakiranim panelima, a originalno se radilo o uvezenim paravanima koji su rastavljeni i iskorišteni za zidnu oplatu. Takvi kabine ti služili su kao intimnije prostorije manjih dimenzija u privatnim odajama, a u 17. stoljeću je iz Nizozemske potekla moda opremanja kabineta egzotičnim materijalima ili zbirkama uvezenim iz dalekih krajeva (kao spomenut Marotov kabinet porculana za princezu Mariju u dvorcu Het Loo). Ovaj kabinet je služio za **serviranje čaja**, tada jednako egzotičnog pića s Dalekog istoka.

ENGLESKA

Smrću engleske kraljice Elizabete 1603. izumire dinastija Tudor pa je na englesko prijestolje došao kralj Jakov I. iz škotske dinastije Stuart čime je stvorena personalna unija između Engleske i Škotske. Sin Jakova I., Karlo I., pokušao je vladati apsolutistički umanjujući vlast engleskog parlamenta, zbog čega je uslijedio građanski rat pa zatim revolucija kojom je kralj svrgnut i smaknut 1649., nakon čega je proglašena republika pod vlašću Olivera Cromwella. S Cromwellom je u Engleskoj zavladao puritanizam (puritanci su bili engleski protestanti koji su se zalagali za reformaciju Anglikanske crkve i njezino čišćenje od rimokatoličkih običaja i tradicija); u svakodnevnom životu puritanizam se odrazio u izrazito strogoj moralnosti i zabrani svega što se imalo povezivalo s nemoralnim (alkohol, kockanje, kartanje, raskoš, izazovno odijevanje, prostitucija itd.). Monarhija je ponovno uspostavljena restauraci-

jom dinastije Stuart 1660., kada na prijestolje dolazi sin smaknutog Karla I., Karlo II., koji je u međuvremenu boravio u nezavisnoj Nizozemskoj, u Francuskoj, na dvoru Luja XIV. (bili su bratići), te u španjolskoj Nizozemskoj.

Nakon smrti Karla II., engleskim kraljem postao je njegov brat Jakov II., no nije bio popularan jer je bio katolik. Kada je pokušao nametnuti svoju volju Parlamentu, opozicija je pozvala u Englesku njegovog zeta, nizozemskog princa Vilima od Orangea (koji je bio oženjen s Jakovljevom kćeri Marijom). U Slavnoj revoluciji 1689. Jakov II. je svrgnut i zavladao su Vilim i Marija. Nakon njihove smrti (Marija je umrla 1694., Vilim 1702.), prijestolje je naslijedila Marijina sestra, kraljica Ana do 1714. S njima izumire dinastija Stuart i na englesko prijestolje nasljednom linijom dolazi njemačka dinastija Hannover.

Engleska Istočnoindijska kompanija od početka 17. stoljeća razvija svoju djelatnost u konkurenciji i kroz nekoliko trgovačkih ratova s nezavisnom Nizozemskom pa u Englesku pristižu roba i sirovine iz Dalekog istoka i Indije. Utjecaji dolaze i iz Portugala jer je supruga Karla II. bila portugalska princeza Katarina od Braganze, koja je kao miraz engleskoj kruni donijela koloniju Bombay u Indiji. S time raste prosperitet Engleske temeljen na prekomorskoj trgovini, stvaranju kolonijalnih posjeda i izvozu vlastitih proizvoda.

Sa završetkom Tridesetogodišnjeg rata u Europi i restauracijom monarhije u Engleskoj, u modu je ušao običaj putovanja po Europi – **grand tour**. Uglavnom ga je prakticiralo englesko plemstvo i aristokracija, koji su slali svoje sinove kada bi postali punoljetni na putovanje zbog obrazovanja, upoznavanja drugih kultura i stvaranja mreže poznanstava unutar europskih viših krugova (preteča današnjih maturalnih putovanja). *Grand tour* mogao je trajati od nekoliko mjeseci do nekoliko godina, a najčešće putne postaje bili su Pariz, Venecija, Firenca, Rim i Beč. Iskustva s putovanja te razni suvenirni poput umjetnina, namještaja, knjiga itd. utjecali su na kulturu i običaje u Engleskoj.

Potražnju za novim namještajem uzrokovao je i veliki požar u Londonu 1666. zbog kojeg je trebalo obnoviti velik broj stanova i kuća, što je potaknulo snažniju proizvodnju i intenzivnije uvođenje nove mode. U proizvodnji namještaja započinje tzv. **Walnut period** jer do tada dominantnu hrastovinu pri izradi namještaja istiskuje drvo oraha, a umjesto rezbarenih površina, namještaj se uglavnom oblaže furnirom. Razvija se vrlo jaka proizvodnja namještaja te tijekom 17. stoljeća Engleska (uz Francusku) postaje drugo najutjecajnije središte u oblikovanju ukusa i mode pri uređenju interijera. S dinastijom Stuart napušta se forma tokarenih

SLIKA 59.
Banqueting House, interijer; Foto: Michael Wal (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 60.
Inigo Jones, Banqueting House, London, 1619. - 1622., pročelje; Foto: Philip Halling (CC BY-SA 2.0)

Arhitekt Inigo Jones u Englesku kao novinu donosi klasičan jezik talijanske renesanse pod utjecajem venecijanskog arhitekta Andree Palladia. Zgrada Banqueting House bila je dio palače Whitehall, londonske kraljevske rezidencije od 1530. do kraja 17. stoljeća, a služila je kao dvorana za audijencije, svečanosti, kazališne izvedbe i sl. Jones u dekoraciji primjenjuje superpoziciju klasičnih redova prema Vitruvijevom traktatu, te, kao novinu u Engleskoj, iznad vijenca u vanjštini koristi balustradu i motiv dekorativne girlande. U interijeru oblikuje strop sa slikama smještenim u reljefno oblikovane okvire od štuka. Jones općenito donosi obilniju uporabu **štuko dekoracije** pri uređivanju interijera u Engleskoj. Sama dvorana nije bila značajnije opremljena pokućstvom.

dijelova konstrukcije s krupnim vazolikim i jabučastim elementima, te u modu ulaze vitkije oblikovani tokareni i tordirani elementi slični onima u Francuskoj, u stilu Luja XIII.

Jakobejsko razdoblje engleske umjetnosti obilježen je djelovanjem arhitekta **Iniga Jonesa**, koji je nakon putovanja po Italiji u Englesku donio klasične forme talijanske renesanse, ponajviše pod utjecajem talijanskog arhitekta iz 16. stoljeća **Andree Palladia**. Karlo I. bio je veliki sakupljač umjetnina, te u Englesku poziva brojne europske umjetnike kao što su P. P. Rubens, Orazio i Artemisia Gentileschi, a najznačajniji kraljevski slikar bio je **Anthony Van Dyke**.

S razdobljem Republike, zbog puritanskog ozračja, namještaj je vrlo jednostavan, rigidan i asketski.

Povratak Karla II. na englesko prijestolje označio je početak engleskog baroka te se na engleskom dvoru počinju uvoditi novine pod europskim utjecajima s obzirom na kraljevo (i engleskih rojalista) iskustvo iz perioda izgnanstva. S **Restauracijom** ponovno se vraća potražnja za raskošnijim, skupocjenim i dekoriranim pokućstvom. U dekoraciji se tada počinju javljati izvijenije forme, florealni i vegetabilni motivi, akantusov list, tordirani stupovi. Najznačajniji arhitekt je **Christopher Wren**.

S Vilimom i Marijom stvara se karakterističan stil u uređenju interijera i oblikovanju namještaja. Veliku ulogu imaju majstori i obrtnici koji dolaze s kontinenta, naročito iz Nizozemske, ali i iz njemačkih krajeva i Francuske, pogotovo nakon proglašenja Edikta iz Fontainebleaua. Značajan je **Gerrit Jensen**, flamanski ili nizozemski majstor koji oblikuje pokućstvo za kraljevski dvor te vještinu i kvalitetu oblaganja namještaja furnirom i dekoracije tehnikom in-

tarzije u Engleskoj podiže na visoku razinu. U Engleskoj djeluje i već spomenuti Daniel Marot, na poziv kraljice Marije te utječe na uređenje interijera svojim rješenjima, pogotovo glede kreveta s baldahinima i bogatom, raskošnom pratećom draperijom.

SLIKA 61.

Narcissa Niblack Thorne, minijatura rekonstrukcija jakobejskog interijera spavaonice (iz ranog 17. st.), nastalo 1932. - 1937., 42,5 x 68,7 x 60,6 cm, Umjetnički institut u Chicagu (The Art Institute of Chicago); Foto: The Art Institute of Chicago (public domain)

Premda nije originalan interijer, ovaj minijaturni ambijent može poslužiti kao ilustracija izgleda spavaonice iz ranog 17. stoljeća. Zidovi su obloženi drvenom kasetiranom i rezbarenom oplatom, što bi predstavljalo tradiciju iz 16. stoljeća, kao i ormarić lijevo od kamina. Međutim, ostali namještaj ima vitke, tokarene i tordirane konstruktivne dijelove, bez vazoliki, voluminoznih elemenata karakterističnih za razdoblje dinastije Tudor u Engleskoj. Počivaljka je novi tip pokućstva, koji se i u Engleskoj učestalo počinje javljati u 17. stoljeću. Zastori postaju uobičajeni, kao i uporaba tepiha na podu. Novina u engleskoj proizvodnji namještaja jesu stolci, naslonjači i počivaljke sa sjedalima i naslonima od prepletene trske, te drvenim, nogama, spojnim prečkama i rezbarenim okvirima naslona.

U ovom periodu tijekom prve polovice 17. stoljeća u modu u Engleskoj ulaze **komode tipa highboy**, a posredno postaju uobičajene i u Novoj Engleskoj (sjeveroistočni dio današnjih SAD). Kolonijalni doseljenici uglavnom grade kuće po uzoru na one iz krajeva odakle su došli te ih uređuju pokućstvom prema svojoj tradiciji. Američke kolonije, koje je Engleska stekla nakon rata s Nizozemcima u drugoj polovici 17. stoljeća, bile su jedno od značajnijih tržišta engleskog namještaja, a krajem 17. i u 18. stoljeća tamo se razvija i vlastita proizvodnja po uzoru na engleske modele.

SLIKA 62.

Dyrham Park, Diogenova soba (*Diogenes room*), kraj 17. st.; Foto: ©National Trust Images/Andreas von Einsiedel

Salon na slici je obložen **drvenom zidnom oplatom** s dekoracijom od **pozlaćenog štuka**, što u Engleskoj ulazi u modu krajem 17. stoljeća. Tapcirani naslonjači visokih naslona za leđa i s izvijenim drvenim elementima u obliku voluta karakteristični su za **stil William i Mary**, kao i stol s tordiranim nogama i spojnim prečkama. Stol je flankiran dvjema pagodastim keramičkim vazama izrađenim u nizozemskom gradu Delftu, ukrašenim plavim motivima na bijeloj podlozi pod utjecajem porculanskih predmeta iz Kine. U stepenastim elementima pagodaste strukture nalazili su se utori za umetanje cvijeća, primarno tulipana, koji su bili izuzetno popularni i skupocjeni tijekom 17. stoljeća. Osim tih vaza, i ostalo je posuđe na slici delftska keramika.

SLIKA 63.

Salon u Kući Wentworth, 1695. - 1700., Portsmouth, New Hampshire, SAD, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 64.

Salon u Kući Wentworth, 1695. - 1700., Portsmouth, New Hampshire, SAD, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Interijer kuće trgovca Johna Wentwortha s kraja 17. stoljeća pokazuje kolonijalni američki način uređenja stana prema tadašnjim standardima uvezenim iz Engleske, zajedno s pokućstvom u stilu Williama i Mary. Prikazan je interijer najveće prostorije na katu koja je služila za primanje gostiju (*parlour*). Zidovi su dijelom bili obloženi drvenom oplatom, raščlanjenom pravokutnim ukkladama. U sredini prostorije nalazio se stol s preklopnim pločama koje su nošene na tordiranim nogama. Bočne ploče se podižu u horizontalan položaj pa se time stol povećava, a nose ih pomične noge koje se izvlače iz središnje konstrukcije. Stol je prekriven tepihom. Uz kamin se nalazi potpuno tapcirani **naslonjač s bočnim istacima (wing chair)**, koji štite od izravne topline koja dopire iz kamina (slika 63). Uz stol se nalazi drugi naslonjač sa sjedalom i naslonom od pletene trske, a uza zid su porudani dodatni stolci. Iza stola vidi se visoka komoda (*highboy*) s porculanskim posuđem izloženim na njoj. Lijevo od komode, u uglu, nalazi se viseći zidni sat s utezima. Na gornjoj slici stol zaklanja drugu komodu na visokim nogama (*lowboy*), kakve su obično postojale u paru s komodom *highboy*. Pored komode, odnosno ispod prozora, nalazi se počivaljka. Vijenac iznad kamina također je služio kao polica za izlaganje dekorativnih predmeta ili odlaganje praktičnih predmeta.

NJEMAČKA I AUSTRIJA

Njemačka je bila podijeljena na međusobno nezavisne države pod vlašću različitih vladara. Razdijeljenost je bila još naglašenija vjerskom podjelom na katoličke i protestantske vladare prema kojima su se manje-više opredjeljivale i njihove zemlje. Čitavo je područje prilično stradalo tijekom Tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648.), a južni krajevi i u ratu protiv Osmanlija. No nakon postignutog mira uslijedilo je stabilnije razdoblje obnove, a to za sobom povlači i graditeljsku aktivnost, pa onda i uređenje stambenih prostora novim pokućstvom. Novi barokni utjecaji pristižu iz različitih izvorišta – u južnim i katoličkim zemljama

uglavnom su bili angažirani talijanski majstori, dok su sjeverne i protestantske zemlje bile u bliskijim kontaktima s nizozemskim utjecajima. Mnogi su njemački majstori bili školovani u francuskim radionicama pa oni donose tamošnje utjecaje. Sjeverne zemlje bile su jače izložene francuskim utjecajima s valom protestantskih izbjeglica iz Francuske nakon 1680-tih.

SLIKA 65.

Dvorac Nymphenburg, pored Münchena, Njemačka, 17. st.; Foto: Richard Bartz / Makro Freak (CC BY-SA 2,5)

SLIKA 66.

Dio velike dvorane u dvorcu Nymphenburg; Foto: Poudou99 (CC BY-SA 4.0)
Ladanjski dvorac građen je u drugoj polovici 17. stoljeća i naknadno proširivan i pregrađivan u 18. stoljeću. Arhitekti su bili Talijani, no očuvani interijeri kasnog 17. i ranog 18. stoljeća ukazuju na francuske utjecaje stila Luja XIV.

SLIKA 67.

Dvorac Favorite, Rastatt, Njemačka, 18. st.; Foto: Oliverrode (CC BY-SA 3.0)
Ladanjski dvorac u blizini glavne vladarske rezidencije, dvorca Rastatt, građen je početkom 18. stoljeća te su u njemu očuvani Dvorana ogledala i Firentinski kabinet u kojem su zidovi obloženi kamenom oplatom izrađenom u tehnici *pietre dure*, a uvezeni su iz Firence. Dvoranama uglavnom dominira zidna dekoracija, izvedena u različitoj oplati ili reljefima od štuka s pozlaćenim detaljima pa je namještaj u takvim interijerima malobrojan.

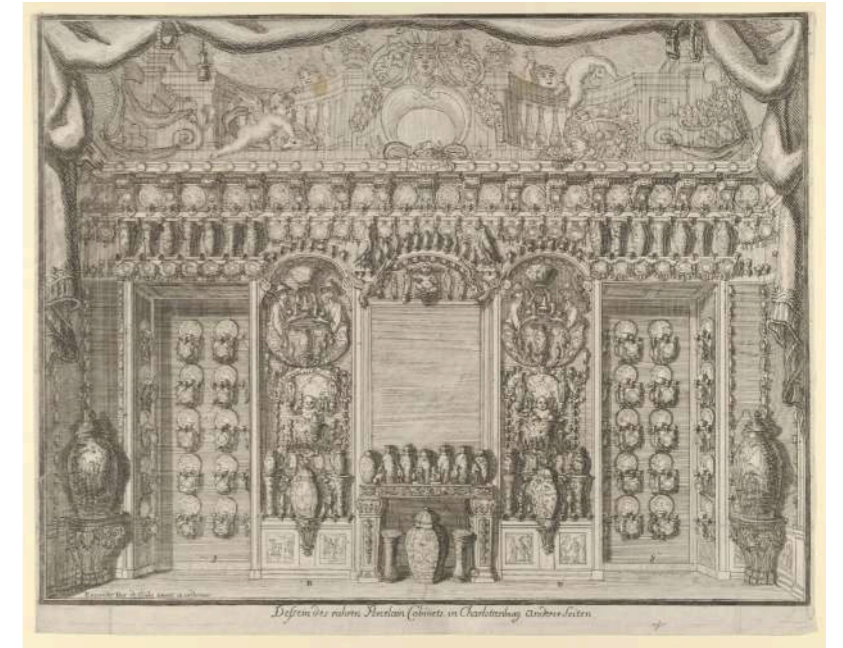
SLIKA 68.

Dvorac Charlottenburg, Berlin, Njemačka, 17./18. st.; Foto: Benjamin Drung (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 69.

Martin Engelbrecht, *Kabinet porculana u dvorcu Charlottenburg*, bakropis, Berlin, prva polovica 18. st., 340 x 430 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 70.

Kabinet porculana u dvorcu Charlottenburg, dio interijera; Foto: Richard Mortel (CC BY 2.0)

Ladanjski dvorac Charlottenburg pored Berlina građen je krajem 17. stoljeća po uzoru na Versailles, te je tijekom 18. stoljeća bio proširivan i preuređivan. Reprezentativne dvorane oblikovane su i opremljene s namjerom da impresioniraju. Ističe se kabinet za izlaganje porculana. Za ovaj je dvorac bila projektirana i dvorana čiji su zidovi obloženi jantarnom oplatom, no ona je ipak bila ostvarena u gradskoj vladarskoj rezidenciji u Berlinu. Svodovi dvorana su oslikani iluzionističkim prikazima i ukrašeni štukaturom s dekorativnim repertoarom koji najavljuje rokoko 18. stoljeća. Pokućstvo je malobrojno i smješteno je uza zidove.

Interijeri 18. stoljeća

Unatoč nekoliko ratova koji su se vodili u 18. stoljeću, prva polovica stoljeća ipak je bila nešto mirnija i stabilnija u odnosu na vjerska, politička i trgovinska ratovanja tijekom 17. stoljeća. U 18. stoljeću društvom još uvijek dominira aristokracija, koja uglavnom posjeduje zemlju i svoj privilegirani položaj temelji na tradicionalnim uporištima i nasljednim pravima i dužnostima, no istovremeno se događa i znatan porast značaja i utjecaja građanstva. Pojavljuju se sve imućniji građani koji se bave trgovinom, brodogradarstvom, proizvodnjom, bankarstvom te svojim imetkom često nadmašuju pripadnike plemićkog staleža. Također se razvija administrativni i birokratski aparat koji zapošljava činovnički kadar, razvija se školstvo i obrazovni sustav s nastavničkim kadrom u gimnazijama i sveučilištima te intelektualna elita (inženjeri, odvjetnici, liječnici). Ovaj srednji sloj uglavnom radi za plaću koju dobivaju od poslodavca ili klijenata kojima pružaju usluge. Ti imućni građani i pripadnici rastućeg srednjeg sloja mogu si u većoj mjeri priuštiti udobno stanovanje u vlastitim ili unajmljenim kućama i stanovima pa s tim raste potražnja za finijim i kvalitetnijim pokućstvom. Javljaju se i posrednici koji za unajmljene stanove iznajmljuju pokućstvo za tjednu ili mjesečnu rentu – dakle, podstanari koji su unajmili stan ne moraju kupovati vlastito pokućstvo, nego ga također mogu unajmiti prema želji i mogućnostima. Uobičajena postaju neformalna okupljanja i druženja u salonima, odnosno u stanovima i kućama pojedinaca.

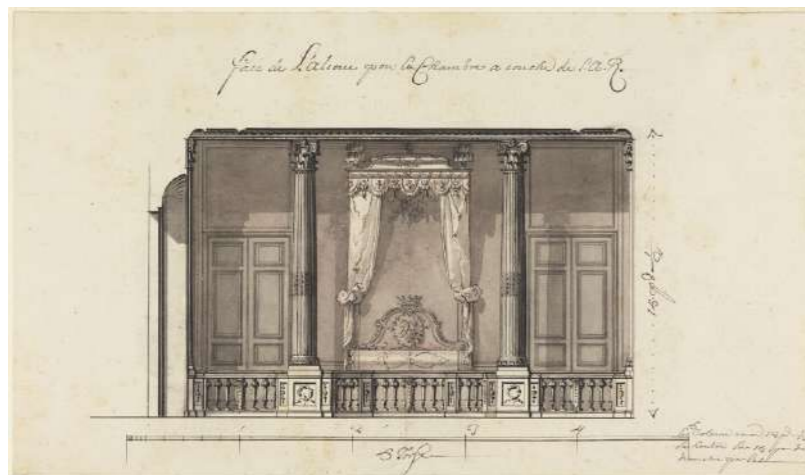
Glavni centri u kreiranju mode u uređenju interijera su Francuska i Engleska te se u drugim dijelovima Europe ili uvoze njihovi proizvodi, ili se pri vlastitoj proizvodnji kopiraju francuski i engleski modeli. I dalje je dominantna uloga jedne osobe koja je zadužena za uređenje interijera i koja koordinira dekorativne detalje na arhitekturi i namještaju, boje, oblike, nabavu i razmještaj predmeta, sve u skladu s ukusom i željama naručitelja/vlasnika. Ukusi i moda počinju se izmjenjivati puno brže nego u ranijim razdobljima te je moguće istovremeno postojanje nekoliko različitih novih stilova. U prvoj polovici 18. stoljeća dominantan stil je **rokoko**, koji se iz Pariza proširio čitavom Europom. Sredinom 18. stoljeća javljaju se **klasicizam** i (u Engleskoj) povratak gotičkim formama. I rokoko i klasicizam imali su nekoliko svojih faza, koje su vezane za određena područja ili određene ličnosti.

Rokoko kao stil ponajprije je vezan uz uređenje interijera i uglavnom nema specifičnih manifestacija u oblikovanju arhitekture. Tehnologija izrade namještaja dalje se razvija i omogućuje lakše konstrukcije te elegantnije i razvedenije forme, kao i veliku raznolikost vrsta namještaja.

FRANCUSKA

Luj XIV. umire 1715., a nasljeđuje ga maloljetan praunuk Luj XV., pa kao regent vlada kraljev prastric Filip II., vojvoda od Orleansa – koji je bio nećak Luja XIV. (sin Lujeva brata Filipa I. od Orleansa). Razdoblje regentove vlasti, koje traje do 1723., naziva se **régence (regentstvo)**. U tom periodu Versailles prestaje biti središte države jer maloljetni Luj XV. stanuje u palači Tuileries koja je bila dio kompleksa dvora Louvre, a Filip II. Orleanski stanuje i vlada iz Palais-Royal – koja je također dio kompleksa dvora Louvre kao paralelno krilo s Velikom galerijom. Izgradio ju je kardinal Richelieu kao svoju rezidenciju, a nakon njegove smrti postala je vlasništvo francuskog kralja. Luj XIV. poklonio je Palais-Royal 1692. svom mlađem bratu te je od tada to bila rezidencija Orleanskih sve do Francuske revolucije.

Aristokratski članovi dvora koji su s Lujem XIV. stanovali u Versaillesu sada se vraćaju u svoje gradske palače i ladanjske dvorce. S Filipom II. Orleanskim dvorski ceremonijal popušta i uvodi se ležerniji i neformalniji način života. Luj XV. vraća se u Versailles 1722. pa taj dvorac tada ponovno postaje stalna kraljevska rezidencija i središte vlasti u Francuskoj. Iako se neki elementi dvorskog ceremonijala iz vremena Luja XIV. obnavljaju, Luj XV. je ipak preferirao opuštenije ozračje. Nakon 1744. Luj XV. započinje vladavinu samostalno, bez premijera, no donosi niz loših odluka, imenovanja dužnosnika i neuspješnih uplitanja u ratove što sve skupa iscrpljuje državnu riznicu. Posljedično povećanje poreza opterećuju sve utjecajnije i brojnije građanstvo. Francuska je izgubila američke i indijske kolonije u ratu s Englezima, bitno se smanjio i francuski politički utjecaj u Europi. Istovremeno, dvor troši ogromne svote novca na raskošan život, što uključuje i nabavku ekstravagantnog namještaja. Aristokracija, zajedno s kraljem, postaje omražena zbog korupcije, arogancije i frivolnosti.

SLIKA 71.

Gilles-Marie Oppenord, nacrt za spavaonicu Filipa II. Orleanskog u Palais-Royal, crtež perom, kistom i tušem na papiru, oko 1715., 212 x 360 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt Museum (public domain)

SLIKA 72.

Gilles-Marie Oppenord, nacrti za Salon d'Angle u Palais-Royal, akvarelirani crtež perom, oko 1715., 581 x 429 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt Museum (public domain)

Regent Filip II. Orleanski nakon 1715. započinje s preuređenjem svoje rezidencije u Palais-Royal i taj zadatak povjerava Gilles-Marie Oppenordu. Oppenord je bio školovan kod arhitekta Julesa Hardouin-Mansarta te je dobio stipendiju za boravak u Rimu 1692. Njegov otac bio je majstor ebenist. Ovim projektom Oppenord spaja stil Luja XIV. s novim dekorativnim repertoarom koji uvode Pineau i Meissonnier te realizira prvi interijer ureden u novom **stilu régence**. Spavaonica ponavlja koncept kreveta smještenog iza balustrade u skladu s običajem uvedenim za vrijeme Luja XIV. (Slika 71) Iako je zidna oplata spavaonice vrlo jednostavna i još uvijek zadržava podjelu na pravokutne geometrijske uklade, nacrt za Salon d'Angle u Palais-Royal ukazuje na primjenu novih trendova u oblikovanju dekoracije kamina i zidne oplatae.

Luj XV. umire 1774., a nasljeđuje ga unuk Luj XVI. Oženjen je Marijom Antoanetom, austrijskom nadvojvotkinjom (kćerkom carice Marije Terezije), koja je odrasla u nešto neformalnijem okruženju bečkog dvora pa se, nenaviknuta na versajska pravila ponašanja i dvorske protokole, povlači u manji dvorac pored Versaillesa - **Petit Trianon** (Mali Trianon) i tamo pokušava živjeti jednostavnijim životom bez dvorske pratnje.

Zbog akumuliranog nezadovoljstva građanstva i novih poreza podiže se Francuska revolucija s kojom slijedi nekoliko godina terora te opće rasprodaje konfisciranih predmeta, zbirki umjetnina i pokućstva iz kraljevskih i aristokratskih dvorova zbog prikupljanja novca za potrebe države. Francuski predmeti i zbirke završavaju po čitavoj Europi, a u velikoj mjeri u Engleskoj. Na neko vrijeme zamire i proizvodnja namještaja i druge luksuzne robe, no s usponom Napoleona i stabilizacijom države, ponovno se

javlja potreba za uređenjima stambenih prostora te potražnja za novim namještajem.

Rokoko se kao stil počeo formirati početkom 18. st. organskim pretakanjem baroknih motiva u dekorativne elemente naglašenije izvijenosti, asimetričnosti, bujnije razvedenosti, veće pokrenutosti razlistalih formi. Počinju se javljati asimetrične vitice u obliku slova S i C, motivi školjki te **rokaj (rocaille)** – motiv koji podsjeća na oblik ljudskog uha. Novi dekorativni repertoar pripisuje se francuskom majstoru rezbaru i dizajneru ornamenata **Nicolasu Pineau-u**. On ga je počeo primjenjivati u dekoraciji zidne oplata i oblikovanju namještaja.

U modu ulazi **drvena zidna oplata** bijele boje s pozlaćenim, reljefno istaknutim dekorativnim elementima koji umjesto pravokutnih uklada ili kasete formiraju **zaobljene kartuše** te naglašavaju rubove. U drvenu zidnu oplatu uklapaju se i **velike plohe ogledala** – redovito se postavljaju iznad kamina ili iznad konzolnih stolova. Osim Nicolasa Pineaua, u kreiranju novog stila početkom 18. stoljeća istaknut je i **Juste-Aurèle Meissonnier**. Pineau na poziv ruskog cara Petra Velikog odlazi raditi u Sankt Peterburg gdje donosi francuski utjecaj na ruski carski dvor. Meissonnier također radi nacрте za europsko plemstvo te se time nova moda ubrzano širi čitavom Europom.

Drvenom oplatom ponajviše se oblažu zidovi reprezentativnih dvorana i glavnih salona, a ostale se prostorije mogu oblagati papirnatim ili tekstilnim tapetama, ili se drvena oplata oslikava raznim prikazima. Umjesto tamnijih boja iz prethodnog razdoblja, interijerima u 18. stoljeća dominiraju **svijetle boje, najčešće pas-**

SLIKA 73.

Zidna oplata iz salona u kući Varengeville (hôtel de Varengeville), pripisuje se N. Pineau-u, 18. st., danas se nalazi u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Velike plohe ogledala unutar bijele drvene oplata, uokvirene pozlaćenim, reljefno istaknutim rubovima s dekorativnim motivima usklađenim s ostatkom prostorije, postaju karakteristična novina u Francuskoj početkom 18. stoljeća u odnosu na stil Luja XIV. Do 1720. godine pojavljuju se **stolci i naslonjači novog oblika** – niži, dublji sjedala, zaobljeniji, mekši i udobniji. Naslonjač kakav je vidljiv u prostoriji **tipa je à la reine**, s ravnim naslonom za leđa. Spojne prečke se gube, a noge primaju karakterističan izvijeni **kabriol oblik**. **Bureau plat** – pisali stol na četiri noge, plitke konstrukcije ispod horizontalne ravne ploče također ulazi u modu s ranim 18. stoljećem. Redovito stoji u prostoru, odmaknut od zida, s mjestom za sjedenje okrenutim prema ostatku prostorije, a ne prema zidu. U skladu s modom tog vremena, **obložen je furnirom** i dekoriran **pozlaćenim aplikama** koje su imale funkciju štitići krhke rubove i učvršćivati furnir. Do 1740. aplikacije postaju diskretnije i uglavnom se na namještaju zadržavaju samo uz rubove ili bridove. U dubini prostorije, ispod ogledala nalazi se komoda, tipična za period *régence*, širih dimenzija, obložena furnirom i "prekrivena" ili "obrasla" pozlaćenim aplikama. Simetričnost se i dalje zadržava kao načelo u aranžiranju predmeta pa komode, naslonjači, stalci za svijećnjake, vaze, urne, svijećnjaci i drugi dekorativni predmeti (kao što su oni na kaminu) redovito dolaze u parovima.

SLIKA 74.

Jean François de Troy, *Podvezica*, ulje na platnu, 1724., 64,8 x 53,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

U prikazanom interijeru naslonjači su još uvijek u stilu Luja XIV. – onaj na kome sjedi ženski lik i drugi, uz desni rub, iz kojeg je ustao muški lik. Imaju ravne i visoke naslone za leđa, te naslon za ruke u obliku volute; drveni dijelovi – noge, nasloni za ruke i okvir naslona su pozlaćeni. Uz lijevi rub vidi se pozlaćeni konzolni stol prema tadašnjoj novoj modi, s obilježjima rokoka – atektonična forma stola s naglašeno izvijenim nogama, koje se uvlače i sužavaju prema dolje. Atektonična je zato što prkosi tektoničnim zakonima stabilnosti prema kojem temelj mora biti širi i jači od nadgradnje, odnosno od gornjih zona, a ovdje kao da je negirana funkcija nosivosti i stvara se dojam lepršavosti i lakocće širenjem iz uže baze prema gornjim zonama. Osim toga, i noge i linija ispod horizontalne plohe razvedeni su viticama i volutama, a spojna prečka u dnu oblikovana je višestrukim ponavljanjem motiva rokaja. Iznad konzolnog stola postavljeno je veliko ogledalo. Uz desni rub vidi se vitrina s knjigama i satom. Zid je oslikan **motivima kinezerija** (likovni prikazi inspirirani dekoracijom s uvezenih dalekoistočnih predmeta).

SLIKA 75.

Charles Cressent, komoda, drvo bora, hrasta i oraha obloženo furnirom amaranata i satenskog drva, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, oko 1740., 87,6 x 139,7 x 57,8 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

telnih tonova. Također, u modu ulaze papirnate zidne tapete raz-
nolikih i višebojnih uzoraka, često s cvjetnim motivima.

Period *régence* trajao je otprilike do smrti regenta Filipa II. Orle-
anskog te je nakon toga uslijedila faza **stila Luja XV.** Boulleova
tehnika izrade namještaja inkrustiranjem metalnih dijelova u
podlogu (često od ebanovine) manje se koristi u 18. stoljeću te
polako iz mode izlazi namještaj s pozlaćenim drvenim dijelovima
(osim konzolnih stolova), a izrađuje se namještaj obložen furni-
rom od egzotičnih vrsta drva poput palisandrovine, amaranta
(plave ebanovine) ili brazilskog ružinog drva te se koristi dekoraci-
ja tehnikom intarzije, a preko drvenih dijelova dodaju se aplike s
motivima razlistalih grana, cvijeća, raznolikih vitica, *putta*, živo-
tinskih i ljudskih figura. Pozlaćene aplike do 1740-tih gotovo
potpuno prekrivaju tijela komoda, ormarića i ormara, stolova i
stolića te naglašenom dekorativnošću negiraju funkcionalnost
predmeta, pretvarajući ga u ukras sam po sebi. Među majstorima
u izradi namještaja tog perioda ističe se **Charles Cressent.**

Tijekom 1740-tih u modu ulazi dekoracija tehnikom intarzije, a
vrlo su popularni **motivi cvijeća i cvjetnih aranžmana ili buke-
ta.** Aplike se povlače na rubove namještaja i ograničavaju se na ok-
vire oko plohe s dekorativnim prikazom u intarziji. Uvođenje
ovakve dekoracije u modu pripisuje se majstoru **Bernardu II. van
Risamburghu.** U isto se vrijeme pojavljuju **komode tipa bombé**
zaobljenih linija, s ispuštenim „trbuhom“ na donjem rubu; uobi-

SLIKA 76.

Pisači stol s preklapnom pločom za pisanje - sekreter (*secrétaire en pente*), pripisan Bernardu II. van Risamburghu, drvo hrasta obloženo furnirom satenskog drva, aplike od pozlaćene bronce, Francuska, 1745. - 1749., 79,7 x 87,6 x 50,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art). Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 77.

Bernard II. van Risamburgh, komoda tipa *bombé*, drvo hrasta obloženo kineskim lakiranim panelima i crnim lakiranim furnirom, aplike od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, 1740. - 1745., 86,4 x 160 x 64,1 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art), Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 78.

Peter Langlois, ormarić, drvo bora i hrasta obloženo intarzijom od satenskog drva i palisandrovine na podlozi od mahagonija, aplike od pozlaćene bronce, Velika Britanija, 1764., 88,9 x 151,8 x 68,9 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art), Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

čajeno imaju po dvije ladice, kabriol noge te mramornu gornju horizontalnu ploču.

Dalekoistočni lakirani namještaj i paravani uvozili su se u Europu tijekom 17. stoljeća, no u 18. stoljeću u europskim se manufaktura počeo proizvoditi namještaj koji oponaša uvezene lakirane komade. Među najpoznatijim proizvođačima bili su **braća Martin** koji su oko 1730. otvorili vlastitu manufakturu i prometnuli se u najveće proizvođače lakiranog namještaja. Proizvode su izvozili po čitavoj Europi te se po njima tehnika izrade naziva **vernís Martin** (*vernís* = lak). Prvotno su oponašali dalekoistočne likovne prikaze u osliku namještaja, no ubrzo su počeli slikati cvijeće ili

SLIKA 79.

Dvorce Vaux-le-Vicomte, jedna od spavaonica na prvom katu dvorca, Francuska, 18. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0)

Krevet tipa *chaire à prêcher* ima zastor uskladen s cvjetnim dezenom zidne tapete što ukazuje na osmišljeno oblikovanje interijera i usklađenost pokućstva koje se izrađuje za određenu prostoriju i često za određeno mjesto u prostoriji, iako je u intimnijim salonima i spavaonicama namještaj bio puno slobodniji nego u glavnim, reprezentativnim salonima. Osim kreveta, u prostoriji se nalaze i **toaletni stolić s ogledalom** i naslonjači smješteni uz zid te za toaletnim stolom. Ispred kamina nalazi se niski naslonjač *la chauffeuse*. Iznad kamina je veliko ogledalo flankirano zidnim svijećnjacima.

SLIKA 80.

Pierre Louis Dumesnil mlađi, *Partija karta u salonu*, ulje na platnu, sredina 18. st., 79,1 x 98,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Društvene igre, a naročito kartanje i kockanje, bili su uobičajen način večernje zabave u salonu. Međutim, ovim primjerom treba istaknuti da češće promjene mode koje su se odvijale tijekom 18. stoljeća za većinu nisu nužno značile i redovitu izmjenu interijera – neki si to nisu mogli priuštiti (čak ni imućniji), dok su drugi bili konzervativnijeg ukusa i nisu lako prihvaćali novotarije, ili su jednostavno zadržavali pokućstvo i predmete iz obiteljske baštine. Salon prikazan na slici ukazuje na neke usvojene moderne rokoko elemente poput ogledala s karakterističnim okvirom iznad kamina, ili sata na zidu, no naslonjači su starinski za sredinu 18. stoljeća, još uvijek s formom iz vremena Luja XIV. Treba imati na umu da s čestim promjenama dominirajućeg ukusa, u interijerima istovremeno može postojati pokućstvo iz različitih faza ili razdoblja. Stol je postavljen za igru blizu kamina zbog topline, ali i svjetlosti sa zidnih svijećnjaka, koja se reflektiranjem u ogledalu pojačava u prostoru. Naslonjači su prema običaju poručani uz zidove (što se vidi uz desni rub). Muški lik, koji stoji i promatra igru naslonjen na visoki naslon za leđa, podsjeća na razlog zašto su u modu ušli **stolci / naslonjači tipa voyeuse** kod kojih gornji rub naslona za leđa završava horizontalnom, tapeciranom plohom na koju se promatrač, koji promatra igru iza leđa osobe koja sjedi u naslonjaču, može udobnije osloniti na laktove.

domaće (europske) pastoralne scene. Pozlaćene aplike 1740-tih počele su oslobađati prostor za oslik i korištene su za oblikovanje okvira oko prikaza te za oblaganje bridova na namještaju. Proizvodili su namještaj u raznim bojama, najčešće u crnoj, crvenoj i zelenoj, sa zlatnim oslikom koji oponaša kineske prikaze (kinezarije). Osim namještaja, izrađivali su i drvene zidne oplata, dijelove za kočije te sitnije dekorativne predmete (burmutice, lepeze, škrinjice itd.). Njihovu tehniku lakiranja i ukrašavanja koristili su i drugi proizvođači u Europi.

Kasnih 1740-tih u namještaj obložen furnirom počinju se umetati i dekorativne **porculanske pločice**. Ova se invencija pripisuje tr-

govcu **Dominiqueu Daguerreu**, koji je dizajnirao i prodavao namještaj. Naročito su popularni stolići s horizontalnom plohom od porculana. Kao što je rečeno, **porculan** se također uvezio s Dalekog istoka od 17. stoljeća, no u 18. stoljeću započela je proizvodnja porculana i u Europi – prve manufakture koji su to uspjele bile su u Meissenu (u današnjoj Njemačkoj, počinje s proizvodnjom porculana 1710.) i u Beču (započinje s proizvodnjom porculana 1718.). U Francuskoj proizvodnja porculana započinje 1740. s prvom manufakturom u mjestu Vincennes pored Pariza, koja se od 1756. premješta u Sèvres.

SLIKA 81.

François Boucher, *Portret Madame de Pompadour*, ulje na platnu, 1756., 205 x 161 cm, Državna slikarska zbirka Bavarske – Stara pinakoteka (Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek), München; Foto: Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek München (CC BY-SA 4.0)

Madame de Pompadour bila je (jedna od) ljubavnica kralja Luja XV. od 1745. - 1751., ali je i nakon prekida veze ostala u bliskim odnosima s kraljem i zadržala vrlo jak utjecaj na njega sve do svoje smrti 1764. Na slici je prikazana u vrlo neformalnoj pozi, kako opušteno sjedi na počivaljci tipa *la sultane*, naslonjena na izvijenu bočnu stranicu. Pored počivaljke nalazi se stolić s otvorenom ladicom, obložen furnirom i optočen aplikama koje diskretno ističu rubove i gornje dijelove uglova u spoju s kabriol nogama. Iza počivaljke nalazi se veliko ogledalo u pozlaćenom okviru u kojem se zrcali vitrina za knjige sa satom na vrhu. Zid je obložen zlatnožutom tapetom, usklađenom s bojom zastora iznad počivaljke. Do Francuske revolucije žene su imale vrlo istaknutu, na neki način i dominantnu, poziciju u društvenom i salonskom životu viših slojeva, zbog čega je uređenje interijera uglavnom bilo prepušteno njihovom ukusu, a trendove i modu diktirale su pojedine žene iz visokih društvenih krugova, poput Madame de Pompadour.

Tijekom 1750-tih u modu se uvode **scene krajolika**, često s prikazima **antičkih ruševina**, a nešto kasnije i **geometrijski motivi** koji se poigravaju s perspektivom i efektom trodimenzionalnosti. Time započinje tranzicijska faza rokokoja, koja najavljuje dolazeći klasicizam. Javnost je već upoznata s otkrićima i iskapanjima u Pompejima i Herkulaneju, koja se odvijaju od 1730-tih, što izaziva oduševljenje antičkim formama i potiče interes za istraživanje

SLIKA 82.

Louis-Joseph Le Lorrain, radni stol izrađen za Ange Laurenta Lalive de Jullyja, drvo hrasta obloženo furnirom od ebano-vine, pozlaćena bronca, površina stola presvučena kožom, Francuska, 1757., danas u Muzeju Condé, u dvorcu Chantilly (Musée Condé); Foto: Mel22 (CC BY-SA 3.0)

Radni stol na slici naručio je pariški ban- kar Ange Laurent Lalive de Jully, a izrađen je 1757. prema nacrtu Louis-Josepha Le Lorraina i smatra se prvim primjerom klasi- cističkog komada namještaja u Francu- skoj. Čim je nastao, stol je postao senzaci- ja u pariškom društvu zbog novog stila dekoracije, koji je bio prozvan *à la grecque* (na grčki način). Međutim, stol nije nastao kao izravna kopija nekog anti- čkog predloška, već kao slobodna inter- pretacija temeljem grafičkih prikaza kla- sičnih dekorativnih elemenata, koji su do tada već bili u optjecaju. Umjesto kabriol nogu, javljaju se **ravne, kanelirane noge** koje završavaju **lavljim šapama**; umjesto asimetričnih vitica i motiva rokaja, koriste se ritmični i ujednačeni **motivi voluta** (motiv pasjeg skoka) ispod ploče stola i jednostavni, uski, **viseći vijenci**, te **motiv meandra** na gređu iznad bočne vitrine za knjige; umjesto razvedene i zaobljene forme, javljaju se **ravne linije i svedenost na pravilne geometrijske, pravokutne oblike**. Ovaj je stol pokrenuo niz narudžbi za novi namještaj u istom stilu te se tije- kom 1760-tih uređuje nekoliko interijera takvim namještajem. Naručitelji su (izme- đu ostalih) markiz od Marignyja, brat Ma- dame de Pompadour, i Madame du Barry, ljubavnica Luja XV., koja je u novom stilu preuredila svoj apartman u Versaillesu. Do 1770-tih u Parizu se istovremeno pro- izvodila namještaj i u stilu Luja XV. i u novo- formiranom klasicističkom stilu, koji se naziva **stilom Luja XVI.**

SLIKA 83.

Apartment Madame du Barry u dvorcu Ver- sailles, 18. st.; Foto: Trizek (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 84.

Apartment Madame du Barry u dvorcu Ver- sailles, 18. st.; Foto: Trizek (CC BY-SA 3.0)

Prostorije u apartmanu Madame du Barry u Versaillesu također zidnom drvenom oplatom svjedoče o smirenijem, jednos- tavnijem i geometriziranijem oblikovanju koje postaje karakteristično za klasicizam druge polovice 18. st. Okviri uklada i rubo- vi češće se, osim pozlatom, naglašavaju i drugim bojama. Zidna oplata i dalje može biti oslikana, ali u modi su **pastoralne scene, krajolici ili idealizirane vedute antičkih ruševina**. Dekoracija na zidnoj oplati također se zadržava, ali dominiraju klasični motivi kandelabra, palmeta, lo- vorovog vijenca, meandra, pa i **groteski** pod utjecajem ponovnog proučavanja ta- lijanskog renesansnog slikarstva. Namje- štaj također poprima jednostavnije prav- okutne forme ravnih linija.

Nastavlja se i korištenje velikih ogledala na zidu, smještenih iznad kamina ili iznad komode, konzolnog stola i slično, no okvi- ri su uglavnom ravnijih linija i jednostav- nije dekoracije. Nastavlja se s načelom si- metričnosti pri razmještanju predmeta. Stolci razmješteni uza zidove imaju tipi- čne ovalne naslone za leđa i ravne, herms- ke noge, a boja drvenih okvira i presvla- ka je usklađena s bojom zidne oplate.

SLIKA 85.

Paviljon u kompleksu dvorca Louvecien- nes, građen prema nacrtu arhitekta Cla- udea Nicolasa Ledouxa 1771. - 1772.; Foto: Jean-Marie Hullot (CC BY 3.0)

Madame du Barry je od kralja Luja XV. do- bila dvorac Louveciennes. Međutim, ne- zadovoljna pogledom iz dvorca i izgle- dom reprezentativnih dvorana, odlučila je izgraditi zaseban paviljon u perivoju dvorca s pogledom na rijeku Seine. Ta se građevina smatra jednim od najranijih primjera klasicističke arhitekture. Inven- tar danas nije očuvan, no ostala je vidljiva arhitektonska oprema sa zidnom oplatom koja također ilustrira karakteristike novog ukusa s jednostavnijom dekoraci- jom od štuka. Ona ukazuje na promjene u odnosu na prethodni stil Luja XV. – ravne linije oštrijih rubova i geometrizirane pravokutne forme zamijenile su izvijene, za- obljene i razvedene linije rokoka, a po- vratak klasičnom repertoaru dekorativnih motiva potiskuje asimetrične forme vitica u obliku slova S i C te motiv rokaja. Pravil- na ritmičnost kaneliranih pilastara, reljefi unutar pravokutnih okvira između njih, ravno gređe, oslikano svodno polje podr- žavano mutulima (malim konzolama), te kasetirani strop inspirirani su suvreme- nim prikazima antičkih spomenika, ali ta- kođer se oslanjaju i na barokno razdoblje Luja XIV. – dakle, ne radi se o pukom kopi- ranju antičkih formi, već interpretiranju na temelju viđenih uzora.

nesi objavljuje seriju rimskih veduta, a 1763., izazvan francuskim i engleskim oduševljenjem grčkim spomenicima, objavljuje neko- liko zbirki grafičkih prikaza rimskih antičkih spomenika u Italiji; 1764. Britanac **Robert Adam** objavljuje svoje nacрте i prikaze Di- oklecijanove palače u Splitu. Francuska akademija redovito šalje francuske umjetnike na boravak u Rim zbog proučavanja tamoš-

nje umjetnosti i starina. Uza sve to, u Parizu se javno kritizira fri- volnost i dekadentnost stila Luja XV. Uslijed svega, u modu se uvodi novi ukus za klasičnijim i jednostavnijim formama.

U drugoj polovici 18. stoljeća po prvi se put pokušstvo počinje **grupirati u garnituru za sjedenje** u obliku stola okruženog nas- lonjačima; ako je sofa dio garniture, tada je ona smještena uza zid, a naslonjači okružuju stol ispred nje; bez sofe, stol s naslonjačima/ stolcima može biti i slobodnije odmaknut od zida, prema sredini prostorije. Bez obzira na to, još uvijek postoje stolci ili naslonjači

smješteni iza zid, koji se u slučaju potrebe koriste primicanjem garnituri. Ti stolci iza zid vrlo često simetrično flankiraju komodu, konzolni stol, ormarić, veliki stojeći sat ili neki drugi krupniji komad pokućstva. Također, i dalje se koriste brojni pomoćni stolčići koji se prema potrebi premještaju i postavljaju pored naslonjača, počivaljke ili sofe da bi se moglo praktično i pruručno odložiti određeni predmet.

U drugoj polovici 18. stoljeća u kućanstvu se redovito pojavljuje određena prostorija koja se koristi za blagovanje i za tu svrhu je opremljena većim stolom, često s mogućnošću razvlačenja, i setom jednakih stolaca koji stoje oko njega. Osim toga, u **blagovaonici** se mogu nalaziti i kredenca te komoda, ormarić ili po-

SLIKA 86.

Dvorac Petit Trianon, Francuska, 18. st.; Foto: Moonik (CC BY-SA 3.0)

Dvorac Petit Trianon pored Versaillesa građen je za Madame de Pompadour od 1762. do 1768., no ona je umrla 1764. pa ga je nakon izgradnje koristila Madame du Barry. Nakon smrti Luj XV., mladi kralj Luj XVI. poklonio ga je svojoj supruzi Mariji Antoaneti, koja ga uređuje i koristi kao utočište od napornog ceremonijala dvora u Versaillesu i tamošnje stalne izloženosti pogledima dvorjana i posluge.

Pristup ovom dvorcu imali su samo najbližiji kraljičini prijatelji, a život je bio opušteniji i neformalniji, uz minimalan broj služinčadi. U sklopu ovog dvorca izgrađen je dizajnirani zaselak s ruralnim kolibama, vrtovima i domaćim životinjama, poput farme, za kraljičin još neformalniji i intimniji način provođenja slobodnog vremena. Petit Trianon opremljen je pokućstvom koje su osmislili tadašnji istaknuti majstori u izradi namještaja, **Jean Henri Riesener** i **Geroges Jacob**. Iako za intimniju namjenu, glavni salon dvorca zadržava reprezentativniji karakter, no garniture se ipak slobodnije grupiraju unutar prostorije, a naslonjači se odvajaju od zidova i smještaju oko pojedinih stolova. Stolci se dijele na one koji i dalje stoje iza zidove (*sièges meublants*) i one nešto lakše, koji slobodno stoje u prostoriji i mogu se premještati prema potrebi (*sièges courantes*). Sofe su smještene iza zid. Okviri ogledala nadvišeni su pozlaćenom dekoracijom u obliku simetrično oblikovanih uskih, visećih vijenaca i **zavezane vrpce u sredini** koja postaje vrlo čest motiv od 1770-tih godina.

SLIKA 87.

Salon dvorca Petit Trianon, 18. st.; Foto: Jorge Láscar (CC BY 2.0)

SLIKA 88.

Pierre Maleuvre prema Sigmundu Freudenberggeru, *Budoar*, bakropis, 1770-tih, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain)

Brojne počivaljke razolikih oblika uglavnom su se nalazile u intimnijim i manjim salonima te još uvijek nisu uključene u opremu reprezentativnih, glavnih salona. Na slici je prikazana počivaljka tipa *la sultane*, naglašeno izvijenih bočnih naslona za ruke i s kabriol nogama. Niski tabure za noge s lijeve strane počivaljke isto ima kabriol noge. Uz desni rub nalazi se stolić, također s kabriol nogama, na kojem stoji krletka; stolić je ukrašen intarzijom s motivom ili šahovskog polja, ili geometrijskog, perspektivnog prikaza kocke. Parke na podu je intarziran, s dekorativnim dezenom koji tvori središnju rozetu. Uz lijevi rub nazire se konzolni stol ravnih linija horizontalne ploče, te s hermskom nogom. Zidna oplata ponavlja tipičan repertoar s visećim girlandama te obješenim vijencem sa svazanom vrpcom.

SLIKA 89.

Budoar iz kuće Crillon (*hôtel de Crillon*), Francuska, 1770-tih, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Uobičajeno za 18. stoljeće jest da su saloni bili relativno malih dimenzija, tvoreći tako udobnije, intimnije ozračje. Primjer na slici ima zidnu oplatu koja je oslikana motivima groteski. U oplatu su integrirana velika ogledala. Od pokućstva se vidi sofa ravnih linija bočnih naslona i naslona za leđa, s valjkastim jastucima uz bočne naslone, **naslonjač tipa bergère** (naslonjač kod kojeg se naslon za leđa produžava u naslone za ruke „omatajući“ sjedište punim bočnim stranicama) te stolić, odnosno mali stalak za odlaganje pladnja, šalice ili drugih pruručnih manjih predmeta. Ispred prozora smješten je stol s podešivim stalkom za čitanje (*liseuse*) i **stolac tipa cabriolet** kojeg karakterizira zaobljen naslon za leđa.

SLIKA 90.

Louis Bosse prema Sigmundu Freudenberggeru, *Odlazak na počinak (Le coucher)*, bakropis, 1770-tih, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain)

Kreveti zadržavaju tipične forme iz prethodnog razdoblja Luja XV. – à la polonoise, à la dauphine, ili drugih tipova iz toga vremena. Zanimljiv su detalj stepenice kojima se uspinjalo do postelje, ali i koje su služile da se pri jutarnjem ustajanju ne stoji bosih nogu na hladnom podu. I dame i gospoda su zbog komplicirane odjeće trebali pomoć slugu pri odijevanju i razodijevanju, a običaji su nalagali ponekad i višekratno presvlačenje tijekom jednog dana.

Muške spavaonice i kabineti bili su vrlo slično opremljeni kao ženske – uz osnovne predmeta poput kreveta, ormara i komoda, tu bi se redovito nalazio i neki oblik toaletnog stola s priborom za higijenu te uređivanje prema tadašnjim standardima mode.

moćni manji stol smješten uza zid na koje se odlaže posuđe prije iznošenja na stol ili nakon sklanjanja s njega. Uz sve to, često su se, kao i u drugim prostorijama, tamo mogli naći i različiti stalci ili postamenti za svijećnjake, vaze, dekorativne predmete itd. Inače su stolovi u blagovaonicama bili trajni dio inventara i nisu se premještali sa svoje pozicije. Uglavnom su se mogli produljivati razvlačenjem horizontalnih ploča pa je oko njih stao veći broj stolaca. Kada su horizontalne ploče bile uvučene, višak stolaca koji nije stao oko stola, bio je raspoređen uza zidove u prostoriji, uglavnom simetrično flankirajući veće komade pokućstva poput ormarića, kredenci te pomoćnih i konzolnih stolova.

Tijekom 18. stoljeća sve je više istaknutih majstora poznatih po imenu koji izrađuju namještaj. Neki od njih bili su izrazito poznati i dobivali su narudžbe iz raznih dijelova Europe. Sve je razvijeni-

SLIKA 91.

Jean Henri Riesner, stolić za čitanje, drvo hrasta obloženo intarzijom od satenskog drva, božikovine, palisandrovine, žutike i platane, zeleni lak, aplike od pozlaćene bronce, Francuska, 1778., 78,7 x 113 x 69,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 92.

Jean Henri Riesner, komoda, drvo hrasta obloženo furnirom od ebanovine i japanskim lakiranim panelima, aplike od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, 1783., 93,3 x 143,5 x 59,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

ja i djelatnost trgovaca-posrednika (*marchand-mercier*) koji prodaju opremu za kućanstva, odnosno posreduju između naručitelja i proizvođača te često svojim djelovanjem utječu na izgled interijera. Neki se proizvođači namještaja ekskluzivno povezuju s takvim trgovcima i izrađuju pokućstvo isključivo za njihove klijente, odnosno po njihovim narudžbama. Ovi posrednici vrlo često izrađuju nacрте po kojima majstori izrađuju namještaj pa znatno utječu na ukus i modu vremena. Drugi proizvođači narudžbe mogu primiti i izravno od naručitelja. Među najpoznatijim takvim trgovcima bio je **Simon Philippe Poirier**, odnosno nakon njega **Dominique Daguerre**. Daguerre je imao monopol nad distribucijom namještaja dekoriranog porculanom iz manufakture u Sèvresu. Otvorio je i podružnicu u Londonu i tamo plasirao proizvode francuskih proizvođača.

Jean Henri Riesener bio je jedan od istaknutijih izrađivača namještaja u drugoj polovici 18. stoljeća, Oebenov učenik i majstor u tehnici intarzije. Zajedno s **Davidom Roentgenom** ubraja se među omiljene ebeniste kraljice Marije Antoanete.

SLIKA 93.

David Roentgen, komoda, drvo hrasta, bora, oraha, mahagonija i trešnje obloženo furnirom graba, tulipanovca, oraha, božikovine, javora, šimšira, mahagonija i drugih vrsta, aplike od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, kasne 1770-te, 89,5 x 136 x 69 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 94.

David Roentgen, pisali stol s rolom, drvo hrasta, trešnje, bora, mahagonija, obloženo furnirom javora, graba, božikovine, trešnje, mahagonija i drugih vrsta, sedef, aplike od pozlaćene bronce, Francuska, kasne 1770-te, 136 x 110,5 x 67,3 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 95.

David Roentgen, stolić, drvo hrasta, oraha, bora, trešnje i javora, obloženo furnirom javora, graba, božikovine, trešnje, mahagonija, tulipanovca i drugih vrsta, pozlaćena bronca, Francuska, 1770-te, 75 x 73,7 x 52 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Georges Jacob profilirao se u drugoj polovici 18. stoljeća kao vrsni rezbar i tapetar te je bio najistaknutiji pariški proizvođač tapetiranog namještaja za sjedenje. Svoje proizvode izvezio je po čitavoj Europi.

SLIKA 96.

George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlačeno drvo oraha, brokatna presvlaka (nije originalna), Francuska, 1778., 100 x 75 x 65 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 97.

George Jacob, stolac, rezbareno i pozlačeno drvo oraha, presvlaka od svilenog moare damasta (nije originalna), Francuska, 1784., 86,5 x 47 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 98.

George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlačeno drvo bukve, prepletana trska (ispod jastuka na sjedalju), presvlaka od svilenog baršuna (nije originalna), Francuska, 1785., 85,5 x 59,7 x 51 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 99.

George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlačeno drvo bukve, svilena presvlaka (nije originalna), Francuska, 1785., 98,5 x 67 x 60 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 100.

Adam Weisweiler, komoda, drvo hrasta obloženo furnirom ebanovine palisandrovine, božikovine, satenskog drva, japanski i francuski lakirani paneli, aplike od pozlačene bronce, mramor, Francuska, oko 1790., 97,5 x 149 x 56,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Adam Weisweiler koristio je razne materijale dekorirajući namještaj – pločice od porculana ili *pietra dura*, lakirane panele itd. Radio je ekskluzivno za Daguerra.

SLIKA 101.

Adam Weisweiler, pisači stol s uspravnom preklopnom pločom, sekreter (*secrétaire à abattant*), drvo hrasta obloženo furnirom palisandra, mahagonija, satenskog drva i božikovine, porculan, medaljoni od jaspisa, aplike od pozlačene bronce, mramor, Francuska, 1787., 129,5 x 68,5 x 40,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 102.

Adam Weisweiler, pisači stol s uspravnom preklopnom pločom, sekreter (*secrétaire à abattant*), drvo hrasta obloženo furnirom mahagonija, mramor, aplike od pozlačene bronce, Francuska, 1780-te, 137 x 90 x 38 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

UTJECAJI FRANCUSKOG ROKOKOA U EUROPI

Francuska moda brzo se proširila Europom i utjecala je na uređenje europskih dvorova u rokoko stilu (odnosno u stilu Luja XV., ali i Luja XVI.). U Njemačkoj, koja je rascjepkana i podijeljena na brojne zasebne državnice, gotovo svaki od vladara želi iskazati svoju vlast i moć oponašajući raskoš francuskog dvora u Versaillesu. Neki od njemačkih vladara su i boravili u Versaillesu (npr. bavorski princ Maksimilijan Emanuel), drugi su pozivali francuske majstore ili slali domaće majstore na školovanje u Francusku. Unuk Luja XIV. uspeo se 1700. godine na španjolsko prijestolje i

SLIKA 103.

Paviljon Amalienburg, Njemačka, 18. st.; Foto: Bjs (CC 0)

SLIKA 104.

Paviljon Amalienburg, središnja dvorana, 18. st.; Foto: Massimop (CC BY-SA 3.0)

Maksimilijan II. Emanuel, bavarski princ elektor uslijed nemira i pobune u španjolskoj Nizozemskoj, gdje je vršio dužnost guvernera, izbjegao je u Francusku i boravio je u Versaillesu. Kada sa vratio u Bavariku, tamo je pozvao francuske arhitekta **Josepha Effnera** i **Françoisa de Cuvilliésa**. Oni donose suvremene francuske utjecaje u bavarsku sredinu, koja je do tada uglavnom bila pod utjecajem talijanskih graditelja. Građi se ili preuređuje nekoliko dvoraca i palača, a najistaknutiji primjer je **Amalienburg**, lovački paviljon u blizini ladanjskog dvorca Nymphenburg, građen 1730-tih.

zavladao kao španjolski kralj Filip V., čime je Španjolskom zavladao dinastija Bourbon, smijenivši dinastiju Habsburg, pa je francuska moda izravno dotjecala na Pirinejski poluotok. Godine 1734. sin kralja Filipa V., Karlo, zavladao je Napuljskim Kraljevstvom. Tamošnji dvorovi također se uređuju po uzoru na francusku modu. Na sjeveru Italije jačala je Kraljevina Sardinija-Pijemont pod dinastijom Savoja, sa središtem u Torinu, gdje se također gradi velebitni ladanjski dvorski kompleks. Ruski car Petar Veliki posjećuje Pariz početkom 18. stoljeća te u Rusiju poziva francuske graditelje i majstore i angažira ih u izgradnji novoutemeljene prijestolnice Sankt Peterburg. Od tada je francuska kultura vršila vrlo snažan utjecaj na rusko visoko društvo te se doživljavala kao odraz profinjnosti i elegancije.

Rokoko se na njemačkom i austrijskom području razvio u specifičnu inačicu stila, u kojem **štuko dekoracija** poprima dominantnu ulogu pri oblikovanju slikovitih ambijenata „obrastajući“ zidove. Štuko je vrlo često bio pozlaćen, a dekorativni elementi se redovito iz zone zidova šire na svodove, vizualno negirajući, ili

SLIKA 105.

Slika 106. Dvorac u Würzburgu, velika dvorana, 18. st.; Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 106.

Dvorac u Würzburgu, pročelje, Njemačka, 18. st.; Foto: Krzysztof Golik (CC BY-SA 4.0)

Dvorac u Würzburgu dao je graditi tamošnji vladar, princ Ivan Filip Franjo od Schönborna po uzoru na Versailles. Građen je od 1720. do 1744., a u projektu je sudjelovalo nekoliko graditelja, među kojima i najznačajniji njemački/austrijski barokni arhitekti Lucas von Hildebrandt i Balthasar Neumann. Glavnu dvoranu i svod nad reprezentativnim stubištem oslikao je venecijanski slikar Giovanni Battista Tiepolo. Na ovom je dvoru djelovao i Federiko Benković.

SLIKA 107.

Dvorac Sanssouci, Njemačka, 18. st.; Foto: Tobias Nordhausen (CC BY 2.0)

SLIKA 108.

Dvorac Sanssouci, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Richard Mortel (CC BY 2.0)

U Pruskoj na prijestolje 1740. dolazi Fridrik Veliki, koji odmah započinje s izgradnjom nekoliko kraljevskih rezidencija preuzimajući novu modu po uzoru na Francusku. Ladanjski **dvorac Sanssouci** (doslovno: bez brige) u Potsdamu građen je od 1745. do 1747. i ubraja se u najljeprije primjere njemačkog rokoka u stambenoj arhitekturi. Projekt je izradio **Georg Wenzeslaus von Knobelsdorff**.

SLIKA 109.

Kraljevska palača u Madridu, Španjolska, 18. st.; Foto: Superchilum (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 110.

Kraljevska palača u Madridu, detalj iz Porculanskog kabineta, 18. st.; Foto: Fabio Alessandro Locati (CC BY-SA 3.0)

Kraljevska palača u Madridu građena je prema projektu talijanskog arhitekta Giovannija Battiste Sacchettiija, koji je preradio prvotni plan arhitekta **Filippa Juvarre** sredinom 18. stoljeća nakon što je stara palača stradala u požaru 1734. godine. Kralj Filip V. iz dinastije Bourbon, odrastao je u Versaillesu i na španjolski dvor je uveo običaje i dvorski protokol, ali i modu po uzoru na francuski dvor.

barem omekšavajući, tektoničku liniju između nosivog i nošenog. Za razliku od francuskih krajeva, u ovom području često i samo oblikovanje arhitekture doprinosi atektoničkom dojmu zaobljavanjem uglova u kutovima prostorija te na prijelazu između zidova i svodova. Uz to, interijeri se umjesto drvenom oplatom, puno češće upotpunjuju **oslicima (često iluzionističkim)** na zidovima i svodovima/stropovima, s **galantnim ili pastoralnim scenama**, koje dodatno potpomažu vizualnom negiranju fizičke granice prostora. Također, za razliku od Francuske, u ovim regijama (pogotovo na teritoriju Habsburške Monarhije), karakteristični su se

SLIKA 111.
Dvorac Caserta, Italija, 18. st.; Foto: Carlo Pelagalli (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 112.
Dvorac Caserta, interijer jedne od dvorana, 18. st.; Foto: Carlo Dell'Orto (CC BY-SA 4.0)

Prije nego je 1759. postao španjolski kralj, Karlo III. je vladao Napuljskim Kraljevstvom (1734. - 1759.). Kao sin Filipa V., odrastao je na madridskom dvoru te je s tim iskustvom 1752. započeo s izgradnjom novog **kraljevskog dvora Caserte** pored Napulja, također odražavajući utjecaj Versaillesa. Interijeri su bili uređeni pod utjecajima francuskih stilova Luja XV. i Luja XVI., no treba podsjetiti i na jak lokalni utjecaj klasicizma s obzirom da su arheološka iskopavanja u Pompejima i Herkulaneju vođena pod pokroviteljstvom napuljskog dvora.

SLIKA 113.
Dvorac Stupinigi, Italija, 18. st.; Foto: Palobon140 (CC BY-SA 4.0)

Dvorac Stupinigi pored Torina je ladanjski dvorski kompleks vladara Kraljevine Pijemont iz dinastije Savoja. Građen je od 1729. prema projektu arhitekta Filippa Juvarre. Interijeri također odražavaju utjecaj francuske mode, ali i venecijanskog ukusa, koji se naročito manifestira u zidnim oslicima.

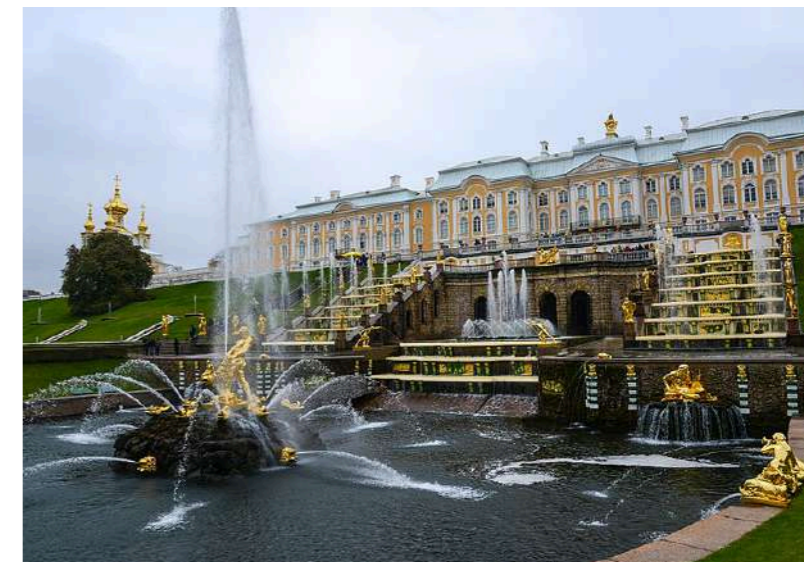
SLIKA 114.
Dvorac Stupinigi, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Pequod76 (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 115.
Dvorac Stupinigi, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Pequod76 (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 116.
Peterhof, Veliki dvorac, Rusija, 18. st.; Foto: Jorge Láscar (CC BY 2.0)

Dvorski kompleks **Peterhof**, pored St. Peterburga u Rusiji, dao je graditi car Petar Veliki početkom 18. stoljeća kao ladanjski kompleks koji se sastoji od nekoliko dvoraca pored novoutemeljene prijestolnice. Dvorski kompleks nastajao je kao izravan utjecaj dvorca u Versaillesu jer je Petar Veliki osobno 1717. godine posjetio Francusku i boravio na tamošnjim dvorovima. U gradnji i opremanju sudjelovali su i francuski majstori, koji su izravno prenosili suvremenu parišku modu na ruski dvor.

SLIKA 117.
Peterhof, interijer jedne od spavaonica iz Velikog dvorca, 18. st.; Foto: Ninara (CC BY 2.0)

SLIKA 118.
Peterhof, interijer jednog od salona iz Velikog dvorca, 18. st.; Foto: Sanne Smit (public domain)

elementi rokoka osim u svjetovnoj arhitekturi, jednako primjenjivali i u oblikovanju sakralnih interijera.

VENECIJA

U Veneciji je rokoko uspješno prihvaćen, no u oblikovanju namještaja poput komoda, ormara i vitrina i uređenju interijera korištene su neke lokalne inačice. Uobičajeno se reprezentativne dvorane oslikavaju, ili se oslikava strop i to u potpunosti, ili se štukaturom kreiraju polja i kartuše kao okviri za oslikane površine, a zidovi se oblažu tapetama. Drvena oplata se rijetko koristi u unutarnjoj opremi stambenih prostorija, osim u zoni parapeta (niža

SLIKA 119.

Kredenc-sekreter ukrašen tehnikom *lacca povera*, drvo bora te rezbareno, pozlačeno, bojano i lakirano drvo lipe, ukrašeno kaširanim grafičkim listovima, vrata vitrine ostakljena ogledalima, Venecija, 1730. – 1735., 259 x 112 x 58,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 120.

Naslonjač, obojeno i oslikano drvo, presvlaka od brokata, Venecija, sredina 18. st., 104 x 60 x 53 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 121.

Stolić – gueridon, rezbareno, bojano, pozlačeno i lakirano drvo, Venecija, sredina 18. st., 91 x 36 x 32 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 122.

Konzolni stolić, rezbareno, bojano, pozlačeno i lakirano drvo, mramorna ploča, Venecija, sredina 18. st., 76 x 89 x 60 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

zona zida, iznad poda). Pokućstvo se oslikava ili dekorira **tehnikom lacca povera** (dekoracija kaširanim grafičkim listovima, odnosno motivima preko kojih se nanose slojevi laka). U modi je lakirani namještaj, često crveni ili zeleni, oslikan zlatnim kinezerijama. Do 1750. godine u osliku su uobičajeni motivi kinezerija i cvijeća na orijentalni način, no od sredine 18. stoljeća u repertoaru oslika preteže europsko cvijeće i lokalnija tematika slobodnija od utjecaja dalekoistočnih predložaka (npr. pastoralne scene, europski krajolici, likovi i prikazi iz *commedie dell' arte*). Ista se tematika javlja i u grafičkim listovima koji se apliciraju na površinu namještaja ispod laka. Karakteristični za Veneciju su **lusteri i zidni svijećnjaci od muranskog stakla**, koji se šire i u ostatak Europe kao pomodni i luksuzni predmeti. Zidni svijećnjaci često su bili u sastavu s manjim ogledalima u obliku kantuše, tako da je svijeća stajala ispred ogledala pričvršćenog za zid. Ogledala su služila za reflektiranje i pojačavanje efekta svjetlosti u prostoriji. Površina ogledala je često bila ukrašena ugraviranim prikazima iz *commedie dell' arte*, ili drugim likovima i scenama.

Često se u salonima nalazio i **kredenc-sekreter**, tip namještaja koji nastaje kombinacijom komode u donjem dijelu, sekretera u središnjem i vitrine ili ormara u gornjem dijelu.

SLIKA 123.

Luster, obojeno staklo, Murano, oko 1700., 136 x 120 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Tradicionalni raspored prostorija u venecijanskim palačama, koji je bio uvjetovan temeljima zabijenim u pješčano tlo lagune, slijedio je podjelu na središnju i najveću dvoranu na *piano nobile*, a protezala se nad ulaznom vežom u prizemlju, koja je duž bočnih strana bila flankirana s po dvije ili više manjih prostorija koje su uglavnom služile kao niz salona za primanje gostiju, ali i kao intimnije, privatnije prostorije. Takva se podjela očitovala i na pročelju palače s većim i ukrašenijim prozorima u sredini pročelja koji su pružali dnevnu svjetlost u središnju dvoranu, odnosno veliki salon. Ta najveća prostorija u palači služila je kao glavna reprezentativna dvorana za primanje gostiju, ali i kao komunikacija s ostalim prostorijama u kući. Isti se raspored preslikavao i na svim gornjim katovima iznad *piano nobile*.

ENGLJESKA

U Engleskoj se moda tijekom 18. stoljeća izmjenjivala na drugačiji način nego u Francuskoj i nije ovisila o dvoru, već o pojedinim arhitektima i utjecajnim pojedincima iz aristokratskih krugova te je istovremeno postojalo nekoliko različitih trendova, kojima su se naručitelji priklanjali prema osobnim ukusima. Kraljevski dvor nije igrao značajnu ulogu u diktiranju mode kao u Francuskoj jer su engleski vladari imali ograničenu vlast, a zemljom je upravljao Parlament kroz vladu s premijerom na čelu. U političkom životu Engleske od 18. stoljeća intenzivnije se razvija dvostranački sustav koji čine stranke torijevaca i vigovaca (*tories, whigs*); vigovci dominiraju do 1760., nakon toga se na vlasti smjenjuju jedni i drugi. Torijevci su zagovaratelji jake monarhije i zalažu se za veće ovlasti vladara, a stranku uglavnom podržavaju pripadnici nižeg plemstva i manji zemljoposjednici; pripadnici su Anglikanske crkve i tolerantniji su prema rimokatolicima. Vigovci su zagovaratelji većih ovlasti Parlamenta i ograničenih ingerencija vladara; stranku uglavnom podržavaju viši aristokratski krugovi i pripadnici trgovačkih i industrijskih interesnih sfera; također su pripadnici Anglikanske crkve, ali skloni protestantizmu i vrlo nepovjerljivi prema rimokatolicima. Anglikanska crkva nastaje u vrijeme kralja Henrika VIII. u 16. stoljeću – u praksi, teologiji i nauku zadržava gotovo sve isto što i Rimokatolička crkva, a jedina početna bitnija razlika je u tome da je vrhovni poglavar Rimokatoličke crkve rimski biskup (papa), a Anglikanske crkve engleski kralj(ica). Međutim, iz Anglikanske crkve se izdvajaju pojedine protestantske zajednice koje prihvaćaju reformatorska učenja Martina Luthera (i drugih reformista), koja se bitno razlikuju od rimokatoličkih doktrina i običaja. Oni se od 16. stoljeća nazivaju luteranima ili evanđeljcima, ali tijekom vremena razvijaju se nove denominacije

poput kalvinista, episkopalaca, prezbiterijanaca, metodista itd. S obzirom na vjerske ratove u 17. stoljeću, rimokatolici i protestanti su tijekom prve polovice 18. stoljeća prilično nepovjerljivi jedni prema drugima, što se osjeća i u engleskom političkom životu, a odražava se i u kulturi, pa čak (djelomično) i u ukusima pri uređenju interijera.

Odnos Engleske prema francuskoj modi je ambivalentan – utjecaji se prihvaćaju u određenoj mjeri, te se uvoze luksuzni komadi pokućstva iz Francuske. Međutim, istovremeno su kroz čitavo 18. stoljeće Engleska (Velika Britanija) i Francuska na suprotstavljenim stranama u ratovima pa u Engleskoj postoji stanoviti patriotski otpor francuskom ukusu, a dominiraju klasični, jednostavniji jezik te težnja za praktičnim i funkcionalnim pokućstvom.

18. stoljeće je vrijeme velikog prosperiteta u Engleskoj, razvoja u proizvodnji, s počecima industrijske revolucije, i trgovini te velikog kolonijalnog širenja i pomorskog prometa koji je s tim povezan. U takvim okolnostima blagostanja pregrađuje se ili iznova gradi velik broj ladanjskih dvoraca i gradskih palača.

Nakon smrti kralja Vilima III., kraljicom postaje njegova šurjakinja Ana, mlađa kći svrgnutog kralja Jakova II. Stuarta. Pod njezinom vladavinom Engleska se ujedinjuje sa Škotskom i nastaje Velika Britanija (1707.) – do tada su postojale kao zasebne države koje imaju zajedničkog vladara. Kraljica Ana bila je posljednja pripadnica dinastije Stuart. Nakon njezine smrti nasljeđuje ju najbliži nekatolički rođak (jer je engleski zakon zabranjivao da kralj(ica) bude rimokatoličke vjere), a to je bio princ elektor iz Hanovera. Nastupa razdoblje vladavine Hanoverske dinastije, a prvih stotinjak godina pod vlašću te dinastije naziva se i **georgijansko razdoblje**, budući da uzastopce vladaju četvorica kraljeva s imenom Đuro (George). U periodu vladavine Đure I. (1714. - 1727.) i Đure II. (1727. - 1760.) političkim životom dominiraju vigovci s premijerom Robertom Walpoleom na čelu, koji vladaju oligarhijski. Za vrijeme kralja Đure III. (1760. - 1820.) na vlasti se smjenjuju torijevci i vigovci. Zemlja je gotovo u konstantnom ratu (1763. godine završava Sedmogodišnji rat, ali 1775. počinje Američki rat za neovisnost, a od 1793. do 1815. rat s Francuskom pod vlašću Napoleona). Đuro III. je tijekom kasnijeg perioda svog života mentalno obolio pa je uslijedilo nekoliko razdoblja njegove neuračunljivosti i zbog toga je od 1810. njegov sin (budući kralj Đuro IV.) proglašen regentom.

U stranački podijeljenom političkom engleskom društvu, protestantski naklonjeni vigovci propagiraju ideje klasicističke arhitekture u tradiciji Iniga Jonesa iz 17. stoljeća te se odražavaju utjecaji Palladijeve arhitekture i klasičnog dekorativnog repertoara. Tako-

đer se oživljavaju elementi gotičke arhitekture, koja se smatra nacionalnim engleskim stilom iz vremena dinastije Tudor.

Suprotstavljeni torijevci, tolerantniji prema rimokatolicima, iz protesta vladajućim vigovcima, slobodnije prihvaćaju francuske utjecaje i kupuju uvezene francuske proizvode te postaju glavni naručitelji i propagatori rokoka u Engleskoj.

Neovisno o tome, postoje i pojedinci koji djeluju kao frankofili koji prate trendove u Francuskoj, poput prijestolonasljednika i budućeg kralja Đure IV. krajem 18. i početkom 19. stoljeća. U pravilu, ne postoji jednoznačni stilski obrazac, već se često u interijerima isprepliću različiti elementi i utjecaji kao izraz inspiracije pojedinog arhitekta ili naručitelja, a pojavljuje se i trend da se različite prostorije u kućanstvu uređuju u različitim stilovima.

S vladavinom kraljice Ane razvio se **stil Queen Anne**. On kombinira forme s kraja 17. stoljeća (iz stila *William i Mary*) s nekim francuskim utjecajima, koji se ponajprije očituju u korištenju **izvijenih kabriol nogu**. Međutim, noge završavaju **oblikom kugle, spljoštene kugle ili kugle u orlovim kandžama**. Engleski namještaj ovog razdoblja je puno jednostavniji od onog francuskog iz ranog 18. stoljeća – linije su ravnije, dekoracija diskretnija i svedena na plitke rezbarene motive (najčešće **školjki i voluta**, ali se pojavljuju i florealni motivi). Pokućstvo se **oblaže furnirom** (najčešće oraha) i može se dekorirati **tehnikom intarzije s motivima cvijeća ili arabeski**. Ne koriste se nikakve dodatne dekorativne aplike. U modu ulaze stolci s tapeciranim sjedalom i perforiranim naslonom koji ima središnji drveni element što siluetom podsjeća na balustar, vazuu/urnu ili liru. Slični se nasloni ponavljaju i na sofama ili počivaljkama. Namještaj za sjedenje se često, umjesto tapeciranja, ispunja **prepletenom trskom**, u tradiciji iz prethodnog razdoblja.

SLIKA 124.

Stolac, drvo oraha i bora, Philadelphia, Pennsylvania, SAD, 1740. - 1760., 106,7 x 44 x 51 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 125.

Sekreter s komodom, drvo crnog oraha, jasena, topole i bora, Boston, Massachusetts, SAD, 1700. - 1730., 101,5 x 85,7 x 48 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 126.

Komoda tipa *highboy*, lakirano drvo bora i javora, dekoracija koja oponaša dalekoistočne predloške, Boston, Massachusetts, SAD, oko 1747., 178,5 x 100,5 x 53,3 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 127.

Naslonjač (*wing chair*), drvo oraha i javora, Newport, Rhode Island, SAD, 1758., 118 x 82 x 65,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 128.

Komoda tipa *lowboy*, drvo mahagonija, Newport, Rhode Island, SAD, 1740. - 1750., 77 x 87 x 57 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 129.

William Hogarth, *The Tête à Tête (Licem u lice)* iz serije *Marriage à-la-mode (Moderan brak)*, 1743.-1745., 69,9 x 90,8 cm, Nacionalna galerija (The National Gallery), London; Foto: ©National Gallery London (CC BY-NC-ND 4.0)

U satiričkoj seriji od šest slika Hogarth komentira negativnosti brakova ugovorenih zbog obiteljskih interesa, a na ovoj slici (prema redoslijedu, drugoj u seriji) pokazuje međusobnu ravnodušnost supružnika, njihovu nevjernost te disfunkcionalnost čitavog kućanstva koje je u dugovima, dok su prikazani saloni u neredu nakon noćne zabave. Ambijent ukazuje na klasičnu arhitekturu u tradiciji Iniga Jonesa i pod utjecajem Andree Palladija s klasicističkim arhitektonskim elementima poput stupova s jonskim kapitelima, **kasetiranog luka s rozetama** u svakoj kaseti, **okvira za sliku iznad kamina u obliku edikule**, zidne oplata oko kamina s jednostavnim **pravokutnim ukkladama** te svoda u salonu (koji se vidi kroz lučni otvor) s ravnim gređem, odnosno frizom ispunjenim **girlandama od štuka**. Zid u susjednom salonu presvučen je tapetom i prekriven obješenim slikama. Zidne tapete i dekoracija od štuka predstavljaju novinu u odnosu na dotadašnje dominantno oblaganje zidova drvenom oplatom. Namještaja nema puno i uglavnom se sastoji od tapeciranih stolaca te dvaju stolića s kabriol nogama i stola na jednoj nozi koja se grana u tri stope, sve u stilu Queen Anne. Stolci u susjednoj prostoriji poredani su uza zid što je još uvijek uobičajeno u reprezentativnim salonima. Pod u prednjem salonu je prekriven velikim tepihom.

SLIKA 130.

Joseph Highmore, *Pamela u spavaonici s gđom Jewkes i gospodinom B.* (iz serije ilustracija radnje romana *Pamela*, Samuela Richardsona), ulje na platnu, 1743., 62,7 x 75,7 cm, Tate Britain, London; Foto: ©Tate Britain, CC-BY-NC-ND 3.0 (Unported)

Pamela je lik petnaestogodišnje sluškinje koju poslodavac, gospodin B., otima želeći je iskoristiti. Scena prikazuje trenutak kada je prisiljena dijeliti krevet sa svojom zlom čuvaricom, gđom Jewkes, a u kutu sjedi gospodin B. maskiran u sluškinju te čeka trenutak kada će napastovati Pamelu. U 18. stoljeću postaju popularni romani s romantičnim radnjama o parovima koji se uspješno zaljube unatoč brojnim preprekama, a često se kao jedna od prepreka javljala razlika u društvenom statusu glavnih likova. Ujedno, scena predstavlja prozor u intiman suvremeni interijer spavaonice koja je opremljena krevetom s baldahinom i zastorima, te stolićem pored kreveta na kojem stoje svijeća i neka knjiga. Na nasuprotnom zidu stoji drugi stolić. U dnu prostorije, iza kreveta, poredani su stolci uza zid, a na jednom od njih sjedi muški lik. Sav namještaj ima kabriol noge, a stolac ispred kreveta ima i ukrizene spojne prečke. Ispod kreveta nalazi se tepih.

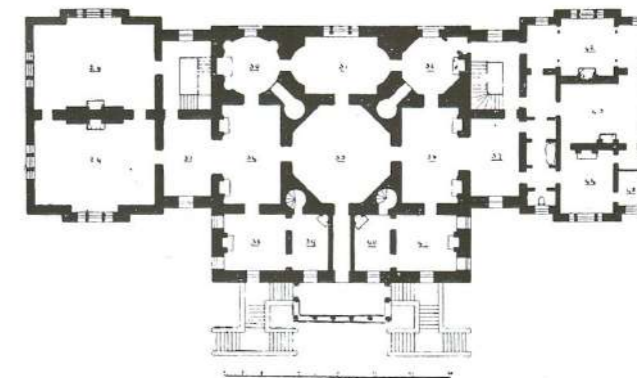
SLIKA 131.

Kuća Chiswick, pročelje središnjeg krila, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Michael Copins (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 132.

Kuća Chiswick, tlocrt visokog prizemlja, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0)

Središnje krilo Kuće Chiswick je građeno 1720-tih prema nacrtu vlasnika, **Richarda Boylea**, grofa od Burlingtona, a po uzoru na Iniga Jonesa i pod utjecajem A. Palladia. Kasnije su dodana bočna krila. Boyleu je u projektiranju pomagao **William Kent**, jedan od najznačajnijih engleskih arhitekata prve polovice 18. stoljeća. Boyle je nekoliko puta putovao u Italiju te je tamo nabavljao akvizicije za svoju zbirku umjetnina, a 1719. godine je posjetio Palladijeve ville u Venetu. Njegova zbirka je između ostalog sadržavala i Palladijeve originalne nacрте (većinu njih iz zbirke Iniga Jonesa). Boyle (lord Burlington) je bio glavni propagator **neopaladijanizma** u engleskoj arhitekturi, a ova je kuća jedan od najranijih primjera. Interijere je dizajnirao i opremio William Kent koristeći klasičan repertoar dekorativnih motiva. Namještaj je bio relativno malobrojan i rijedak, no prilično robustan i voluminozan. Kent je projektirao i vrt koji okružuje kuću, a koji se smatra najranijim primjerom engleskog tipa perivoja.

SLIKA 133.
 Kuća Chiswick, interijer, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 134.
 Kuća Chiswick, interijer, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0)

Neopaladijanska arhitektura često uključuje korištenje **niša i apsidalnih zaobljenja** unutar pojedinih prostorija, **kasetirane svodove i/ili stropove, zabate iznad vrata** u interijeru i slično. Dekorativni repertoar uključuje girlande, cvjetne i lovorove vijence, palmete, kandelabre, geometrijsku ornamentiku, meandre itd. Reljefna dekoracija od štuka može biti istaknuta pozlatom. Na namještaju se također ponavljaju spomenuti motivi, a javljaju se i karijatide, herme, lavovi, sfinge, grifoni... U vanjštini se očituje klasicističkim trijemovima sa stupovima koji nose ravno grede, rizalito istaknutim dijelovima pročelja zaključenim zabatima te strogom simetrijom u kompoziciji pročelja.

SLIKA 135.
 Konzolni stol iz kuće Chiswick prema nacrtu Williama Kenta, rezbareno drvo, mramor, London, 18. st., 88,9 x 68,6 x 44,5 cm; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0)

Kent je s iskustvom promatranja talijanskog baroka i baroknog namještaja dizajnirao skulptorski oblikovano pokućstvo, no pritom je koristio klasičniji dekor koji je uz sve već navedeno uključivao i maskerone, školjke, vitice akantusovih listova, volute, ovule, astragale. Njegov je namještaj izrađen od drva često bio pozlaćen, a konzolni stolovi su imali mramorne ploče.

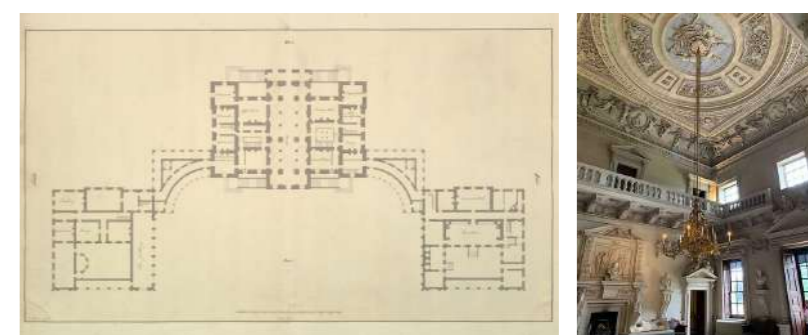
SLIKA 136.
 Houghton Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

Houghton Hall je 1720-tih dao izgraditi britanski premijer Robert Walpole, koji je bio na čelu Vlade od 1721. do 1742. godine. Na projektu je sudjelovalo nekoliko arhitekata, a između ostalih, na uređenju interijera je radio i William Kent. Dvorac je također građen u neopaladijanskom stilu.

SLIKA 137.
 Issac Ware, Houghton Hall, tlocrt prizemlja, crtež perom i tintom, 1735., 380 x 690 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 138.
 Houghton Hall, ulazno predvorje, 18. st.; Foto: Andrewrabbott (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 139.

Houghton Hall, glavni salon s pokućstvom prema nacrtima Williama Kenta, 18. st.; Foto: Michael Garlick (CC BY-SA 2.0)
Vrata flankirana polustupovima i nadvišena naglašenim klasičnim gređem i zabatom, friz s viticama akantusovog lišća ispod stropa te korištenje pozlate karakteristični su elementi u neopaladijanskim interijerima.

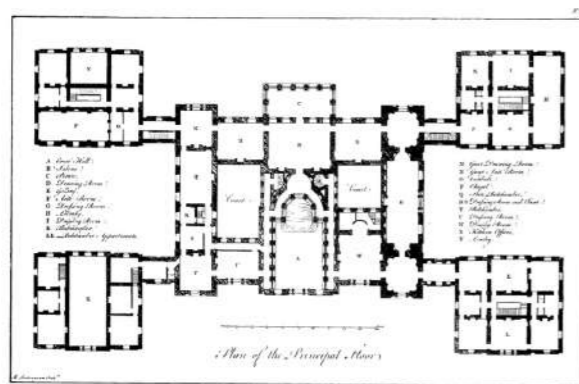
SLIKA 140.

Slika 140. Holkham Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 141.

Holkham Hall, tlocrt visokog prizemlja, 18. st.; Foto: ilustracija iz knjige *Tlocrti, katrovi i presjeci dvorca Holkham Hall (Plans, Elevations, & Sections of Holkham Hall)*, 1761. (public domain)

Holkham Hall projektirao je William Kent uz pomoć Roberta Boylea, grofa od Burlingtona u drugoj četvrtini 18. stoljeća za Thomasa Cokea, grofa od Leicestera. Sva trojica su se upoznala u Italiji i bili su zagovaratelji neopaladijanske arhitekture u Engleskoj. Dvorac ima niz reprezentativnih dvorana (*state rooms*), uključujući i spavaonicu (*state bedroom*). Interijeri danas uključuju i pokućstvo koje je naknadno postalo dio inventara, no zajedno s arhitektonskom opremom svjedoče o ukusu i modi vremena nastanka.

SLIKA 142.

Holkham Hall, ulazno predvorje, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 143.

Halkham Hall, blagovaonica, 18. st.; Foto: AxaxaxxMl0 (CC 0)

Uobičajeni su elementi u oblikovanju prostora bile niše ili proširenja prostorije u obliku apside, često s kasetiranom kornicom. U apsidalnom prostoru u blagovaonicama se obično smještio pomoćni stol za odlaganje posuđa i hrane, odnosno za posluživanje hrane tijekom doručka. Ispod takvog stola u apsidalnom prostoru, vidljiva je kamena posuda koja je služila za hlađenje boca s pićem. U ovom primjeru zidovi su vrlo jednostavni i prazni, tek s bistom smještenom u ovalnoj ukuladi, uokvirenoj lovorovim vijencem i nadvišenoj motivom viseće draperije izradenom u štuku. Stropovi su također bili ukrašeni štukaturom. Stol sa stolicama dominira prostorijom i osim pokojeg pomoćnog stola uza zid, gotovo da i nema drugog namještaja. Stolci imaju kabriol noge i perforirani naslon za leđa sa središnjim elementom u obliku urne.

SLIKA 144.

Halkham Hall, glavni salon, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

Zidovi su u donjem dijelu (parapetu) obloženi drvenom oplatom bijele boje, a iznad toga su presvučeni tapetom od brokata. Kao što se vidi, u neopaladijanskim interijerima nije postojao uvriježeni običaj korištenja velikih zidnih ogledala iznad kamina ili konzolnih stolova, iako su ogledala mogla biti korištena, kao što će se vidjeti na nekim drugim primjerima. Namještaj za sjedenje simetrično je smješten uza zidove.

SLIKA 145.

Holkham Hall, reprezentativna spavaonica (*The Green State Bedroom*), 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0)

Zidovi su prekriveni tapiserijama iz 17. stoljeća, koje se još uvijek mogu zateći kao dio opreme, no rjeđe nego u prethodnom stoljeću jer se uglavnom za oblaganje zidova koriste tapete.

SLIKA 146.

William Hogarth, *Okupljeno društvo u Kući Wanstead*, ulje na platnu, 1728. - 1731., 64,8 x 76,2 cm, Muzej umjetnosti Philadelphia (Philadelphia Museum of Art, www.philamuseum.org), SAD; Foto: Philadelphia Museum of Art

Iako je Kuću Wansted projektirao škotski arhitekt Colen Campbell ranih 1720-tih, čini se da je na izgled interijera i unutarnje opreme utjecao William Kent. Naime, naslonjač (u kojem sjedi vlasnik i graditelj dvorca Richard Child, vikont Castlemain) i stol na desnoj strani slike svojim voluminoznim formama i volutastim nogama ukazuju na Kentov dizajn. Inače, pretpostavlja se da je slika nastala povodom 25. godišnjice braka Lorda i Lady Castlemain te su u grupni portret uključena i njihova djeca – dvije najstarije kćeri sjede za stolom uz oca na desnoj strani slike, mlađa djeca su prikazana na lijevoj strani s obiteljskim psom. Lady Castlemain prikazana je u sredini, u partiji karata kako ispruženom rukom i pogledom komunicira sa svojim suprugom. Dvorac danas više ne postoji, a inventar je rasprodan u 19. stoljeću.

SLIKA 147.

William Hogarth, *Grupni obiteljski portret*, ulje na platnu, oko 1735., 53,3 x 75 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain)

Salon ponavlja uobičajeni klasicistički dekor koji uključuje okvir slike u obliku ovalnog vijenca od štuka iznad kamina te vertikalne vijence na zidovima između ukulada obloženih tapetom. S lijeve strane, uz prozor, može se vidjeti veliko zidno ogledalo, vjerojatno smješteno iznad konzolnog stola. Stol na nozi koja se grana u tri stope vrlo voluminoznih voluta te tabure lijevo od stola također podsjećaju na Kentov dizajn. Naslonjač s bočnim istacima i kabriol nogama uz desni rub u stilu je Queen Anne. Par na lijevoj strani sjedi za sklopivim stalkom na kojem je napeto platno za vezenje. U pozadini, desno od stola, stoji komoda tipa highboy.

Hubert-François Gravelot je bio francuski slikar (učenik Françoisa Bouchera), koji je 1732. godine doselio u London, gdje je poučavao crtanje na **Akademiji St. Martin's Lane**. Tu je Akademiju pokrenuo William Hogarth kao tada jedino mjesto u Engleskoj gdje se organizirano poučavalo slikanje, a koja će kasnije prerasti u Kraljevsku umjetničku akademiju. Gravelot je iz prve ruke u Englesku donio francuski rokoko kroz grafičke predloške dekorativnih motiva koji su se počeli upotrebljavati u dizajnu zidne oplata i namještaja. Tijekom 1730-tih i 1740-tih objavljen je niz grafičkih zbirki predložaka i kataloga uzoraka za namještaj i dekoraciju u stilu Luja XV. koji se proizvodio u Engleskoj (npr. Gaetano Bru-

SLIKA 148.

Hubert-François Gravelot, *Partija karata*, ulje na platnu, oko 1740., 63,5 x 76,2 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain)

Na prikazanoj slici može se vidjeti interijer sa zidnom oplatom na kojoj se očituju tipični rokoko elementi izvijenih i zaobljenih vitica, školjki i kartuša te ogledala iznad konzolnih stolova s karakteristično ukrašenim i pozlaćenim okvirima. Namještaj koji se na slici vidi tipičan je za stil *Queen Anne*, s kabriol nogama te stolcima s karakterističnim naslonom za leđa.

SLIKA 149.

Matthias Lock, predložak za okvir, bakropis iz zbirke *Six Sconces (Šest svijecnjaka)*, objavljene 1744., 262 x 187 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

Godine 1742. **Matthias Lock** i **Henry Copland** objavili su svoju prvu seriju grafičkih predložaka dekorativnih motiva u rokoko stilu koji su bili korišteni u rezbarenim dekoracijama pri izradi namještaja (također posuda i predmeta od srebra) u Engleskoj tijekom 1740-tih i 1750-tih.

netti 1736., William Jones 1739., Matthias Lock i Henry Copland 1740.). Prvi rokoko interijeri u Engleskoj ostvareni su u nekoliko paviljona u parku Vauxhall Gardens oko 1740. godine koje su opremili članovi Hogarthove Akademije St. Martin's Lane. Danas ništa od toga nije očuvano.

Vrlo je snažan utjecaj izvršio **Thomas Chippendale** svojim katalogom i zbirkom uzoraka *The Gentleman and Cabinet Maker's Director* (*Priručnik za laike i umjetničke stolare*), s prvim izdanjem objavljenim 1754. godine, nakon čega je slijedilo još nekoliko izdanja s dopunjenim primjerima.

SLIKA 150.

Thomas Chippendale, predlošci za stolce, crtež tušem i perom, objavljeno u zbirci *The Gentleman and Cabinet Maker's Director* (*Priručnik za laike i umjetničke stolare*), izdanje iz 1762., 212 x 335 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 151.

Thomas Chippendale, predložak za toaletni stolić, akvarelirani crtež tušem i perom, objavljeno u zbirci *The Gentleman and Cabinet Maker's Director* (izdanje iz 1762.), 343 x 214 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

Chippendale je u svoj katalog uključivao i dizajne drugih autora koje je sam angažirao. Uzorci dekorativnih motiva bili su vrlo raznoliki i nisu se zadržavali samo na francuskom rokokou, već su razvijali i gotičke, kinezarijske i klasicističke oblike.

SLIKA 152.

Pierre Langlois, komoda, ružino drvo i intarzija od raznih vrsta drva, aplike od pozlaćene bronce, mramor, Velika Britanija, 1765., 86,4 x 132,7 x 59,1 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 153.

Arthur Devis, *Grupni portret djece u interijeru*, ulje na platnu, oko 1743., 99 x 126,5 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain)

U inače klasicističkom ambijentu s lijeve strane vidi se dekorativan amblem u obliku kartuše s okvirom u asimetričnim i izvišenim rokoko oblicima. Također i sofa, koja se nazire s lijeve strane, pokazuje neke odlike stila Luja XV., što govori o tome da se u istom prostoru mogu istovremeno zateći elementi različitih stilova ili moda. Pored toga, portreti i *genre* prikazi nastali u Engleskoj, u 18. stoljeću općenito ukazuju na tadašnje relativno prazne prostorije, odnosno na njihovu opremljenost malobrojnim pokućstvom.

SLIKA 154.

Arthur Devis, *Obitelj Johna Bacona*, ulje na platnu, oko 1743., 76,2 x 131 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain)

Sredinom 18. stoljeća u Engleskoj su u modu ušli interijeri uređeni na dalekoistočni način, oponašajući forme i dekorativne detalje s uvezenih kineskih predmeta ili s likovnih prikaza. Lakirani namještaj s pozlaćenom dekoracijom ili oslikom s kinezarijama mogao se naći u salonima, no **kineski stil** je naročito bio popularan za uređenje spavaonica.

Tijekom druge polovice 18. stoljeća Horace Walpole, sin britanskog premijera Roberta Walpolea, dao je izgraditi kuću Strawberry Hill. Walpole je objavio roman *The Castle of Otranto* (*Otrantski dvorac*) te ga je sam u podnaslovu odredio kao gotičku pripovijest, započevši time ovaj podžanr romantičarskog romana. Fascinacija gotičkom arhitekturom i engleskom srednjovjekovnom poviješću, koja se počela manifestirati od 1740-tih, rezultirala je izgledom njegovog dvorca kao prve novoizgrađene suvremene građevine koja je oponašala gotičku arhitekturu u eksterijeru i u interijeru.

SLIKA 155.

Kuća Badminton, spavaonica (*Chinese room*), krevet pripisan Johnu Linellu, drvo bukve obojano u crveno, žuto i plavo te lakirano i pozlaćeno, Velika Britanija, oko 1754., 393 x 241,5 x 257 cm, danas u Muzeju Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 156.

Stolac iz Kuće Badminton, dio garniture iz spavaonice prema nacrtu Johna Linnela, drvo bukve, obojano u crveno i pozlaćeno te lakirano, Velika Britanija, oko 1754., 103,5 x 66 x 60, visina sjedala 44,5 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 157.

Spavaonica u Kući Harewood, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; krevet s baldahinom te ormariće i komode osmislio je Thomas Chippendale, a nastali su oko 1771; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

Kineske zidne tapete s prikazom krajolika također su jedan od elemenata koji ukazuju na pomamu za kineskom modom sredinom 18. stoljeća. Tapete iz ovog primjera su inače u 19. stoljeću bile skinute sa zidova i uvijene spremjene negdje na posjedu te su bile zaboravljene. Ponovno su otkrivene 1980-tih u odličnom stanju te su vraćene na zidove, iako ne u prostoriju gdje se se originalno nalazile. Zeleni lakirani ormarići i komode sa zlatnim kineserijskim scenama primjer su tipičnog pokućstva koje je nastalo pod dalekoistočnim utjecajem.

SLIKA 158.

Nostell Priory, spavaonica (*state bedroom*), Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: David Dixon (CC BY-SA 2.0)

I na ovom primjeru pojedini elementi ukazuju na modu uređivanja spavaonica u orijentalnom stilu – ponajviše kineska tapeta s motivom ptica na rascvjetalim granama te naslonjači s perforiranim naslonima za ruke koji geometriziranim motivom interpretiraju dalekoistočne predloške. Istovremeno se očituje i kombiniranje različitih stilskih motiva i detalja: uz navedene kineserijske elemente, tu se nalazi i krevet u baroknoj tradiciji Daniela Marota, stol s kabriol nogama, te kamin i zidno ogledalo iznad njega u klasicističkoj formi.

SLIKA 159.

Kuća Strawberry Hill, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Chiswick Chap (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 160.

Kuća Strawberry Hill, galerija, 18. st.; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

SLIKA 161.

Kuća Strawberry Hill, knjižnica, 18. st.; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

U drugoj polovici 18. stoljeća u Engleskoj / Velikoj Britaniji u modu ulazi osvježeni klasicistički ukus uslijed istih okolnosti koje su utjecale na promjenu mode u Francuskoj. James Dawkins i Robert Wood 1753. godine objavljuju prvu sustavnu studiju antičke arhitekture s grafičkim prikazima spomenika s lokaliteta Palmyra i Baalbek u Siriji. Već su spomenuti objavljeni prikazi antičkih spomenika Atene koje 1758. objavljuje Francuz Le Roy, a potom i Britanci Stuart i Revett.

Godine 1754. **Robert Adam**, sin škotskog arhitekta Williama Adama, odlazi na *grand tour* preko Bruxellesa i Pariza do Italije te sljedeće tri godine provodi u Rimu studirajući i skicirajući antičke spomenike. Tamo prima pouku od Charles-Louisa Clérisseaua i Giovannija Battiste Piranesija, a upoznaje se i s teorijskim radom

SLIKA 162.
 Kuća Harewood, Žuti salon, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

SLIKA 163.
 Kuća Harewood, blagovaonica, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

Veliki središnji stol okružen stolicama u drugoj polovici 18. stoljeća postaje uobičajeni inventar reprezentativnih blagovaonica. Uza zid se nalaze pomoćni stolovi te stolci, koji su dio iste garniture vezane uz središnji stol. Blagovaonički namještaj uglavnom se izrađivao od mahagonija, a gotovo se redovito koriste stolci s perforiranim naslonima za leđa izrađeni prema nacrtima Thomasa Chippendalea ili po uzoru na njih. Stolci s perforiranim naslonima za leđa pojavili su se ranije i vrlo su česti od početka 18. stoljeća, a kao što je već bilo rečeno, uobičajeno imaju središnji element koji oblikom podsjeća na oblik vaze. Thomas Chippendale u svojim katalozima uzoraka razrađuje vrlo raznolike oblike mrežišta s tankim drvenim šprljicama, koji oblikuju motive u rokoko, gotičkim, kinezerijskim ili klasičnijim oblicima. Kod primjera stolca na slici u naslonu se javlja **motiv lire**, što je bio izuzetno čest dekorativni motiv druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća.

SLIKA 164.
 Kuća Harewood, knjižnica, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

Knjižnice se također u 18. stoljeću počinju redovito javljati kao jedna od prostorija u kućanstvu kod velikih kuća, dvoraca ili palača. Zidovi se oblažu policama za knjige, a u prostoriji se smještaju grupirane sjedeće garniture (u ovom primjeru, tapcirana garnitura u prvom planu na slici nije iz 18. stoljeća, već je unesena u prostor u kasnijem periodu). Konhe aspida i svod ispunjeni su plitkom i prozračnom štukom dekoracijom.

SLIKA 165.
 Kuća Harewood, glazbeni salon, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

Garnitura za sjedenje u francuskom je stilu Luja XVI. Tepih na podu dezenom zrcalno ponavlja motive sa stropa. Na zidovima se nalaze slike koje prikazuju krajolike s antičkim ruševinama, što je bila popularna tema u slikarstvu druge polovice 18. stoljeća. Konzolni stol na slici 166 ima noge u obliku neobičnih životinjskih glava koje se sužavaju u jednu stopu u obliku lavlje šape. Na konzolnom stolu nalazi se stolni sat ukrašen porculanskim pločicama, vjerojatno francuske provenijencije. U drugoj polovici 18. stoljeća konzolni stolovi su često flankirani postoljima za vaze ili urne. Općenita karakteristika kod oblikovanja namještaja jesu pravokutne i ravne linije te geometrijske forme kvadrata, pravokutnika, polukruga i **ovala** koje se mogu pojavljivati u raščlambi pokućstva ukkladama ili slično. Dekorativni motivi mogu ponavljati klasične vegetabilne vitice, groteske, palmete, viseće vijence, ali i ovnujske glave, karijatide, herme, sfinge, grifone, urne i vaze itd.

SLIKA 166.
 Kuća Harewood, glazbeni salon, 18. st.; Foto: Daderot (CC 0)

SLIKA 167.
 Kuća Harewood, spavaonica (*state bedroom*), 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0)

Krevet s baldahinom smješten je u plitkoj niši flankiranoj dvama jonskim stupovima. S obje strane kreveta nalaze se naslonjači s ovalnim naslonima za leđa u stilu Luja XVI. smješteni uza zid te ogledala u pozlaćenim ovalnim okvirima s popratnim dekorativnim vijencima na zidu. Na bočnom zidu nalazi se komoda.

Johanna Joachima Winckelmanna. Neko vrijeme provodi putujući Dalmacijom te izrađuje skice i crteže **Dioklecijanove palače u Splitu**, koje će objaviti 1764. godine. Vraća se u Veliku Britaniju 1758. Adam odbacuje neopaladijanski stil koji je do tada bio dominantan u Engleskoj i donosi sa sobom **klasicizam baziran na arheološkim otkrićima i pedantnom studiranju antičkih arhitektonskih elemenata i dekoracije**, te počinje raditi na pregradnji, preuređenju interijera ili projektiranju novih ladanjskih dvoraca obilježivši modu druge polovice 18. stoljeća u Velikoj Britaniji. Adam zajedno s bratom Jamesom, s kojim je surađivao, 1770-tih objavljuje djelo *Works in Architecture of Robert and James Adama* (*Arhitektonska djela Roberta i Jamesa Adama*).

Robert Adam koristi manje voluminozan izričaj u oblikovanju arhitektonskih i dekorativnih elemenata. Stropovi su ukrašeni štuko dekoracijom, ali bez naglašene kasetiranosti, već podjelom na geometrizirana polja i medaljone ispunjene **plitkim groteskama** ili **vegetabilnim viticama**. Često se podjela stropa na polja i medaljone zrcali u dizajnu dezena na tepihu. Zidovi su uglavnom prekriveni tapetama, često brokatnim, u različitim bojama. Nad kaminima i konzolnim stolovima javljaju se ogledala s okvirima čija se delikatna dekoracija širi po zidu oko ogledala često u obliku vijenaca i girlandi. Uza zid se smještaju konzolni stolovi i komode, redovito flankirani stolicima ili stalcima za svijećnjake ili dekorativne predmete poput skulpture, ali sofe i naslonjači se odmiču od zidova i zauzimaju središte prostorije, te su često **simetrično smješteni ispred kamina**. Stolići se javljaju uz bočne stranice sofa i naslonjača, te iza sofa, duž naslona za leđa. Prema kraju 18. stoljeća u glavnim i reprezentativnim salonima počinju se smještati i počivaljke. Namještaj poprima ravnije linije i ravne, hermske noge. U modu ulaze **konzolni stolovi i komode polukružnog oblika**. Adam pri projektiranju građevine često sam osmišljava i svaki detalj interijera.

George Hepplewhite izradio je grafičke predloške i dekorativne uzorke za pokućstvo koje je posthumno objavila njegova udovica 1788. godine pod naslovom (*Cabinet-Maker and Upholsterer's Guide* (*Vodič za umjetničke stolare i tapetare*)). Iako nije bio poznat za života, njegova zbirka predložaka postala je vrlo uspješna i izvršila je stanovit utjecaj na oblikovanje pokućstva u Engleskoj (Velikoj Britaniji) i SAD-u krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Među najznačajnijim njegovim inovacijama bili su **stolci s naslonom za leđa u obliku štita**.

Thomas Sheraton također je izvršio snažan utjecaj na oblikovanje pokućstva 1790-tih. Godine 1791. objavljuje zbirku predložaka i uzoraka *The Cabinet Maker's and Upholsterer's Drawing Book* (*Knjiga stolarskih i tapetarskih crteža*), a 1803. i *The Cabinet Dicti-*

SLIKA 168.

Kuća Harewood, komoda u spavaonici, 18. st.; Foto: Daderot (CC 0)

Robert Adam je često surađivao s Thomasom Chippendaleom u opremanju interijera u kućama koje je projektirao. Chippendale je, pak, bio vrlo svestran i s lakoćom se prilagođavao zahtjevima i potrebama naručitelja koristeći forme i dekorativne elemente koji su se rastezali u širokom rasponu ukusa koji su bili u modi u 18. stoljeću. Ovaj primjer iz reprezentativne spavaonice u Kući Harewood izrađen je u klasicističkoj formi, ravnih linija i ravnih hermskih nogu. Obložen je furnirom i ukrašen je tehnikom intarzijte te inkrustacije bjelokosti u prikazu inkarnata na ljudskim figurama u medaljonima, koji predstavljaju božanske likove iz antičke mitologije.

Dekorativni motivi svode se uglavnom na viseće vijence i zavezane mašne iznad figuralnih prikaza u medaljonima. Chippendale je u izradi namještaja puno koristio mahagonij pa se razdoblje druge polovice 18. stoljeća u Engleskoj naziva **Mahogany period**, koji se nastavlja na prethodni **Walnut period**. Međutim, namještaj za salone i spavaonice je ipak vrlo često bio oblagan furnirom svjetlijih vrsta drva poput **tulipanovca (tulipwood)** i **satenskog drva**.

SLIKA 169.

Stolac s naslonom u obliku štita prema nacrtu Georgea Hepplewhitea (pripisano Samuelu McIntireu), drvo mahagonija, ebanovine, jasena, breze i bora, 1794. - 1799., Salem, Massachusetts, SAD, 96 x 71 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 170.

Stolac ovalnog naslona, obojano drvo javora i bora, Philadelphia, Pennsylvania, SAD, 1795. - 1800., 98 x 54,5 x 47 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

onary (*Rječnik namještaja*), priručnik koji govori o tehnikama izrade pokućstva. Dvije godine kasnije objavio je i djelo *The Cabinet Maker, Upholsterer and General Artist's Encyclopaedia* (*Enciklopedija za stolare, tapetare i općenito umjetnike*). Njegovi nacrti za pokućstvo također su u skladu s modom vremena te se javljaju ravne linije, oštrije i uglatiji bridovi (u usporedbi s Hepplewhiteovim npr.), geometriziranost, ravne noge, inspiriranost klasičnim antičkim oblicima.

Tijekom 1790-tih kao najistaknutiji arhitekt prometnuo se **Henry Holland** zahvaljujući angažmanu na preuređenju Kuće Carlton (1783. - 1796.), londonske rezidencije tadašnjeg Princa od Walesa (budućeg kralja Đure IV.). Ova palača svojim je unutarnjim uređenjem značajno utjecala na širenje francuskog stila Luja XVI. u Velikoj Britaniji. Kuća Carlton srušena je 1827. godine, no interijeri su vidljivi na različitim prikazima iz publikacija s kraja 18. i početka 19. stoljeća. Uređenje palače je bilo prilično skupo pa je čak formiran i odbor u Parlamentu koji je trebao istražiti troškove i procijeniti ukupnu vrijednost preostalih radova. Namještaj za palaču bio je nabavljan preko francuskog trgovca Dominiquea Daguerrea, koji je otvorio predstavništvo u Londonu pa su većinu inventara u palači izradili francuski majstori, odnosno Daguerreovi suradnici, među kojima se ističe Adam Weisweiler.

Henry Holland je od 1794. do 1797. godine stipendirao boravak svog učenika Charlesa Heathcotea Tathama u Rimu sa zadatkom da ovaj tamo studirajući izrađuje nacрте dekorativnih motiva koje je Holland iskoristio u svojim projektima. Tatham je svoje crteže objavio 1799. godine. U razdoblju kraja 18. stoljeća nastupila je tzv. **arheološka faza klasicizma** koju je obilježilo doslovnije kopiranje antičkog namještaja prema predlošcima na vazama, skulpturi/reljefima i dostupnim freskama i pokušaji **rekonstrukcije antičkih interijera** (grčkih, etruščanskih, rimskih pa i egipatskih).

Tom fazom ušlo se u 19. stoljeće, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju. Kao primjer namještaja nastalog doslovnim kopiranjem antičkih predložaka može se istaknuti **stolac tipa klismos** s elegantnom linijom naslona i zadnjih nogu koja čini zaobljenje u obliku slova S. Pretpostavlja se da se prvi takvi stolci pojavljuju na slikama francuskog klasicističkog slikara **Jacques-Louis Davida** (primjerice na slici *Liktori donose Brutu tijela njegovih sinova* iz 1789., izloženoj u Muzeju Louvre). David klasične teme u svojim slikama smješta u ambijente koji su nastajali kao slikarev pokušaj rekonstrukcije antičkih interijera. To je uključivalo i prateći inventar, a stolce za njegov atelier izradio je Georges Jacob. Forma postaje vrlo popularna i javlja se u postrevolucijskom razdoblju u Francuskoj, ali i u Engleskoj / Velikoj Britaniji i drugdje u Europi, pa i novonastalim Sjedinjenim Američkim Državama.

Interijeri 19. stoljeća

Tijekom 19. stoljeća u oblikovanju pokućstva i uređenju interijera dogodilo se više promjena nego u prethodna tri stoljeća. Moda se izmjenjivala češće i brže, odnosno pojavljuju se različiti stilovi, pravci i pokreti koji su uvjetovali načine uređenja i opremanja domova. Jedan od razloga je razvoj tehnologije koji je omogućio strojnu izradu i masovniju proizvodnju predmeta. Drugu grupu razloga čine pitanja mode, stila i ukusa o kojima se tijekom 19. stoljeća puno više raspravlja, a promjene su utemeljene u teorijskoj i filozofskoj podlozi. Treću grupu razloga predstavljaju društvene promjene koje se intenzivno razvijaju tijekom 19. stoljeća. Do tada su glavni nositelji modnih trendova bili pripadnici aristokratskih krugova i vrlo imućni naručitelji koji su svoje ideje i ukuse razvijali u suradnji s arhitektima i umjetnicima. U 19. stoljeću vodeću ulogu u javnom, pa i političkom životu, a posljedično i u pitanjima mode, ukusa i kulture, počinje preuzimati građanstvo, odnosno pripadnici srednjeg društvenog sloja. Građanski stalež zahtijeva i uspijeva se izboriti, u nekoliko navrata i revolucijama, za promjene koje su im omogućile izravnije sudjelovanje i utjecanje na državne politike, uvođenje ustava i smanjivanje ovlasti vladara, proširivanje prava glasanja i sudjelovanja u sazivima parlamenata. Sukladno tome, građanski stalež, pogotovo srednji sloj, postaje najveći potrošač i glavna ciljana skupina u trgovini i proizvodnji te se proizvodnja roba i usluga počinje razvijati u smjeru komercijalnog i masovnijeg.

TRANSFORMACIJE KLASICIZMA

Kao što je rečeno u prethodnom poglavlju, klasicizam se pojavio kao reakcija i oblik protesta na lakoumnost, rastrošnost i dekadenciju rokokoa. Od početka su prosvjedni tekstovi sadržavali i određene moralizirajuće aspekte koji su uključivali zagovaranje umjerenosti, jednostavnosti i ekonomičnosti. Klasicizam se tijekom druge polovice, a pogotovo krajem 18. stoljeća, razvijao na temelju sustavnog proučavanja antičkih spomenika, studiranja i precrtavanja antičkih elemenata, objavljivanja tekstova i ilustracija s prikazima spomenika i njihovih detalja. Veliku su ulogu u formiranju i širenju mode klasicizma odigrala i uobičajena putovanja (*grand tour*) u Italiju, te kupovina i sakupljanje umjetnina i kolekcionarskih predmeta koji su sačinjavali brojne privatne zbirke i dio dekora u interijerima. Naručivale su se i kopije antičkih predmeta, poput pojedinih kipova ili su se izrađivale nove umjetnine nadahnute antičkim predlošcima. Uslijed svega, razvijaju se arheologija i povijest umjetnosti kao nove znanosti, a vojne i druge ekspedicije u Africi, Bliskom istoku i Aziji pratili su znanstvenici i istraživači.

FRANCUSKA

Nakon Francuske revolucije, početkom 1790-tih uslijedila je vladavina terora pod vodstvom jakobinaca s Maximilienom Robespierrom na čelu, tijekom koje su pogubljivani svi koji su bili optuženi kao neprijatelji Revolucije. Robespierreovim smaknućem i raspuštanjem Revolucionarnog suda 1794. godine završava diktatura i započinje vladavina Direktorija (1795. - 1799.), tijekom kojeg se situacija stabilizira. U ratovima protiv rojalističkih saveznika (Velike Britanije, Austrije, Pruske, Rusije...) ističe se Napoleon Bonaparte, koji 1799. godine državnim prevratom dolazi na vlast kao konzul (nominalno jedan od trojice, no vlada samostalno) te se 1804. proglašava carem.

Napoleon je 1798. godine vodio vojnu ekspediciju na Egipat s ciljem da Britancima presiječe najkraću rutu kojom su bili povezani sa svojim kolonijama u Indiji te da tamo ustanovi francusku koloniju. Britanci su izvojevali pomorsku bitku kod Nila pod zapovjedništvom admirala Horatia Nelsona, no francuska je vojska imala određene uspjehe na kopnu, iako se u konačnici 1799. morala povući. Posljedice te ekspedicije ponajviše su traga ostavile u znanosti: Jean-François Champolion tom prilikom dešifrira hijeroglif, Dominique Vivant Denon skicira egipatske spomenike i stvara jezgru egipatske zbirke Muzeja Louvre (Denon će kasnije biti i prvi ravnatelj Louvrea), te se stvaraju začeci egiptologije. Posljedično se vide i utjecaji u francuskoj modi toga vremena. Denon objavljuje svoje skice i crteže 1802. godine pod naslovom *Voyage dans la basse et la haute Egypte (Putovanje Donjim i Gornjim Egiptom)*, što je utjecalo na oblikovanje i dekorativni repertoar inspiriran egipatskim elementima u primijenjenoj umjetnosti početkom 19. stoljeća.

Dolaskom na vlast, Napoleon želi izgraditi prepoznatljivu sliku o svojoj vladavini i ličnosti te kulturni program koji bi poput propagande proslavljao njegova vojna postignuća pa se razvija stil koji se naziva **ampir**, a svojstven je za razdoblje Napoleonove vladavine. Nastavljajući se na stil Luja XVI., zadržavaju se sve formalne klasičističke karakteristike (ravne linije, oštri bridovi, geometrizirane forme, pravokutnost), ali se pridodaju dekorativni elementi izravno preuzeti iz antičke rimske, grčke i egipatske umjetnosti s namjerom kreiranja carskog, monumentalnog stila koji se trebao razlikovati od nasljeđa dinastije Bourbon. Glavni dizajneri koji su osmislili ampirski dekor bili su **Charles Percier** i **Pierre François Léonard Fontaine**. Oni su bili zaposleni na preuređenju Napoleonovih apartmana u palači Tuileries, dvorcima Fontainebleau i Compiègne, te **dvorcu Malmaison**, kojim se ponajviše koristila carica Jozefina. Pri uređenju carskih interijera, bili su nadležni za

SLIKA 171.

Jacques-Louis David, *Portret Napoleona u njegovom kabinetu u palači Tuileries*, ulje na platnu, 1812., 204 x 125 cm, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain)

oblikovanje svakog detalja. Namještaj se uglavnom oblaže **furnirom od mahagonija**, često se koriste **ebonizirani stupići** kao detalji, obilno se upotrebljavaju **pozlaćene aplike s motivima utemeljenim na antičkim predlošcima**. Noge često završavaju u obliku lavljih šapa, a potpornji (noge, konzole, podupirači naslona za ruke, stalci i različiti držači) oblikovani su kao tijela (ili pojedini dijelovi tijela) orlova, lavova, labudova, grifona, sfingi te božanskih likova iz egipatske mitologije (ljudska tijela s glavama šakala, sokola, bika...).

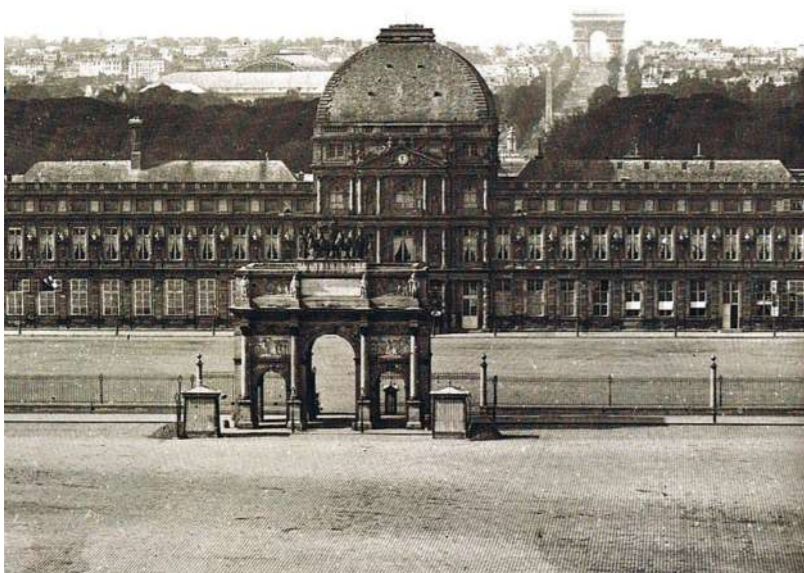
SLIKA 172.

Palača Tuileries, oko 1865.; Foto: iz knjige *Le Louvre et les Tuileries: histoire architecturale d'un double palais (Louvre i Tuileries: arhitektonska povijest dvojne palače)*, Y. Christ, 1949. (public domain)

Na slici se može vidjeti unutrašnje dvorište dvorskog kompleksa Louvrea, ispred palače Tuileries (palača se vidi lijevo). Fotografija je slikana oko 1865. Uz desni rub fotografije vidi se Karuselski trijumfalni luk (*Arc de Triomphe du Carrousel*). Izgrađen je prema nacrtima Perciera i Fontainea 1806. - 1808. u spomen na pobjedu u bitci kod Austerlitz, a po uzoru na rimski Slavoluk Septimija Severa. Skulptura na Karuselskom slavoluku prikazuje scene povezane s Napoleonovim pobjedama i vojnim uspjesima uoči i tijekom navedene bitke. Palača Tuileries više ne postoji, no Slavoluk se i danas može vidjeti nasuprot glavnom ulazu u Muzej Louvre. Karuselski slavoluk služio je kao glavni ulaz u dvorište palače Tuileries i doista imao sličnu funkciju kao antički trijumfalni lukovi.

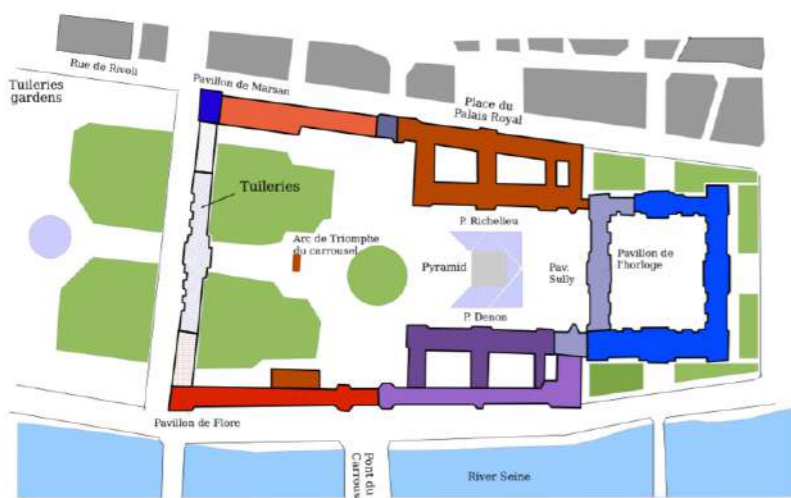
SLIKA 173.

Palača Tuileries, oko 1860.; Foto: iz knjige *Paris des Utopies (Utopijski Pariz)*, Y. Christ, 1977. (public domain)

SLIKA 174.

Pozicija Karuselskog trijumfalnog luka u dvorištu kompleksa dvora Louvre – zapadno od slavoluka naznačena je nestala palača Tuileries; Foto: Original map drawn by Arnaud Gaillard (CC BY-SA 3.0)

Javnu percepciju Napoleona pomagali su portretima stvarati i tadašnji slikari, naročito Jacques-Louis David. Međutim, David, kao i slikar Pierre-Paul Prud'hon, također su sudjelovali i u dizajniranju pokućstva – o Davidovoj ulozi u tome bilo je nešto riječi u prethodnom poglavlju.

SLIKA 175.

Primjer hermske noge sa stopom u obliku lavlje šape te s gornjim dijelom u obliku ljudske biste, ispod koje se nalazi pozlaćena aplika s motivom groteske i palmete, početak 19. st.; Foto: Coyau (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 176.

Baza i podnožje stola s likovima krilatih sfingi iz dvorca Malmaison, Francuska, početak 19. st.; Foto: Fotonovela (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 177.

Charles Percier, naslonjač iz dvorca Malmaison, Francuska, početak 19. st.; Foto: Jebulon (CC 0)

SLIKA 178.

Motiv roga obilja (cornucopia); Foto: Coyau (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 179.

Stol iz Muzeja Masséna (Musée Masséna) u Nici, Francuska, početak 19. st.; Foto: Finoskov (CC BY-SA 4.0)

Napoleon se želio distancirati od običaja i nasljeđa dinastije Bourbon pa je za svoju rezidenciju izabrao palaču Tuileries, koja je u vrijeme kraljeva Luja XV. i Luja XVI. uglavnom bila nekorisćena. Pogodnost palače je bila njezin smještaj u samom Parizu kao dio dvorskog kompleksa Louvrea, zbog čega je Napoleon bio vidljivo prisutan u gradu, pogotovo kada bi dolazio u palaču ili odlazio iz nje. Palača je bila preuređena početkom 19. stoljeća, što je vidljivo na naslonjaču i radnom stolu izrađenima u novom stilu ampiru, koji se mogu vidjeti na prikazanom Napoleonovom portretu. Karakterističan je stol s hermskom nogom koja ima lavlju glavu i šapu, te naslonjač izrazito geometrizirane forme, s ovalnim naslonom za leđa i dekorativnim detaljima poput lovorovog vijenca ispod tapeciranog sjedala.

Napoleon se poistovjećivao s rimskim carevima i poticao je stvaranje umjetničkog programa koji bi podražavao takvu sliku o njemu. U Parizu se gradi nekoliko spomenika po uzoru na javnu arhitekturu antičkog Rima, pogotovo nakon njegove velike pobjede u Bitci triju careva kod Austerlitz krajem 1805., kojom je porazio austrijsku i rusku vojsku – npr. crkva La Madeleine, Slavoluk pobjede na početku Elizejskih poljana, trijumfalni stup na Trgu Vendôme.

Sljedeći primjeri prikazuju raznoliki repertoar likova i motiva koji se javljaju kao uobičajena dekoracija na predmetima iz razdoblja ampira (sfinge, orlovi, lavovi, grifoni, labudovi, delfini, hermski nosači s bistama (bradatih filozofa ili ženskih likova), noge naslonjača ili stolova u obliku balustra itd.

SLIKA 180.

Spavaonica u dvorcu Fontainebleau, Francuska, početak 19. st.; Foto: Mbzt (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 181.

Stalak tipa *athénienne* za lavor za umivanje i vrč s vodom (pripisano Charlesu Percieru), drvo tise, aplike od pozlaćene bronzne, Francuska, 1800. - 1814., 92,4 x (promjer) 49,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Athénienne je oblik stalka na tri noge, koji ulazi u modu krajem 18. stoljeća kao pokućstvo koje nastaje izravnim kopiranjem rimskih antičkih predložaka. Ovaj primjer ima vitke, blago izvijene noge te bazu u obliku trokuta konkavnih stranica. Rubovi i detalji su pozlaćeni, noge završavaju u obliku lavljih šapa, a lavor podržavaju držači u obliku labudova raširenih krila. Ispod lavora je trokutasta polica pozlaćenih rubova, dekoriranih motivom palmeta. Polica je učvršćena za noge stalka dekorativnim elementima delfina.

SLIKA 182.

Priestolna dvorana u dvorcu Fontainebleau, Francuska, 18./19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Arhitektura, dekoracije na zidovima i stropu su iz ranijih perioda. Za razdoblje ampira je tipična instalacija i oprema samog prijestolja – baldahin s krunom scenografski je okvir koji naglašava značaj trona preuzet iz prethodnih razdoblja. Baldahin podržavaju nosači u obliku imperijalnih insignija s orlovima i Napoleonovim inicijalom u lovorovom vijencu. Sam tron izrađen je od pozlaćenog drva s prednjim nogama u obliku hermi s bistom bradatih filozofa i nogama u obliku lavljih šapa. Tron je izvorno rađen za dvorac St. Cloud prema nacrtu François-Honoré-Georgesa Jacob-Desmaltera.

Stil ampir proširio se početkom 19. stoljeća po onim dijelovima Europe koji su došli pod vlast Napoleona. Naročito su u tom stilu bili preuređivani vladarski dvorovi u tim krajevima jer su na utjecajne pozicije bili imenovani članovi Napoleonove bliže obitelji. Za kralja novoformiranog Kraljevstva Napulj postavljen je prvo Napoleonov brat Joseph pa zatim njihov šurjak Joachim Murat, koji je oženio Napoleonovu mlađu sestru Caroline Bonaparte, a Joseph je postavljen za kralja Španjolske. Njihova sestra Elisa Bonaparte imenovana je vojvotkinjom Toskane sa sjedištem u Firenci. Njihov mlađi brat Louis postavljan je za kralja Nizozemske. Najmlađi brat Jerome proglašen je kraljem novostvorene njemačke državnice Westphalije sa središtem u gradu Kasselu. Na vladarskim pozicijama drugih satelitskih država također su bili postavljeni Napoleonu lojalni pojedinci koji su pratili službenu modu iz

SLIKA 183.

Dvorac Malmaison, Zlatni salon, Francuska, početak 19. st.; Foto: Moonik (CC BY-SA 3.0)

Dvorac Malmaison kupila je Jozefina Bonaparte 1799. godine dok je Napoleon bio u Egiptu i odmah je započela s njegovom obnovom i preuređenjem interijera. Jozefina je trajno živjela u dvorcu nakon razvoda od Napoleona 1809. do svoje smrti 1814. Interijeri su djelomično očuvani i prezentirani kao ambijenti u ampirskom stilu. Na ovoj je slici primjer jednog od dvorskih salona - prema modi koja je već bila ustaljena, garnitura za sjedenje smješta se u sredinu prostorije sa stolicima grupiranim oko stola. Osim središnje grupe, u salonu su dodatni naslonjači i sofe simetrično smješteni uza zidove. Sav namještaj za sjedenje oblikovan je na način da naslon i zadnje noge tvore plitko izvijenu liniju u profilu, a prednje su noge ravne. Stol je dekoriran tipično za razdoblje ampira, s jednom središnjom nogom u obliku balustrada koja se širi u donju bazu trokutastog oblika dekoriranu grifonima. Drveni dijelovi su pozlaćeni.

SLIKA 184.

Dvorac Malmaison, Carev salon (*salon de l'empereur*), početak 19. st.; Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0)

U Malmaisonu je dekoracija zidova relativno jednostavna, eventualno plitkim pilastrima podijeljena na polja (vidljivo na prethodnom primjeru) ili oslikana motivima preuzetim iz rimske antike, podsjećajući na freske otkrivene u pompejskim kućama i vilama. Iznad ogledala nad kaminom pozlaćena je štuko dekoracija u obliku dvaju grifona i lovorovog vijenca u sredini. Za razliku od dekoracije 18. stoljeća, štuko-dekoracija, kao i drvena oplata s ukladama i pozlatom, u ovom periodu igra bitno manju ulogu u uređenju interijera. Namještaj se svojim tipovima, razmještajem i formom uvelike oslanja na klasicizam 18. stoljeća i uglavnom je poznat od prije, no karakteristična dekoracija ga čini specifično vezanim za razdoblje ampira.

SLIKA 185.

Dvorac Malmaison, jedna od spavaonica u dvorcu, početak 19. st.; Foto: Gilles Messian (CC BY 2.0)

Početkom 19. stoljeća pojavljuje se jedan novi komad pokućstva, a to je veliko samostojeće ogledalo u drvenom okviru i na stalku, koje se naziva **psiha** (engl. *psyche mirror*). Obično je vezan za spavaonice ili garderobe, a stoji u prostoriji, odmaknut od zida - ovdje je vidljiv desno od kreveta. Za prvu polovicu 19. stoljeća uobičajen je ovalni okvir ogledala, jednostavnih linija.

SLIKA 186.

Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0)

Krevet u obliku lađe (*lit bateau*) postaje tipičan početkom 19. stoljeća, a ovdje je dijelom vidljiv smješten u niši iza zastora, s karakterističnom konkavno zaobljenom stranicom. Krevet je smješten u nišu koju čine dvije manje bočne prostorije. Njihova je funkcija uobičajeno bila za pohranu odjeće (umjesto ormara) te kupaonice ili izbe za slugu/sluškinju.

SLIKA 187.

Dvorac Malmaison, spavaonica carice Joséphine, početak 19. st.; Foto: Moonik (CC BA-SA 3.0)

Najkarakterističnija pojava u ovom primjeru jest uporaba draperije u interijeru. Percier i Fontaine na nekoliko mjesta oblažući prostorije draperijom stvaraju dojam šatora. Iako se takav konkretan oblik uređenja interijera nije bitno proširio, ipak korištenje draperija prestaje biti ograničeno samo na zastore ispred prozora ili vrata, već se nešto više koristi i pri oblaganju zidova i raznog pokućstva. Osim toga, krevet s figurama labudova na uzglavlju i orla na kruni baldahina, te ostali dekorativni detalji na pokućstvu (uključujući i *athénienne*) tipični su za razdoblje ampira.

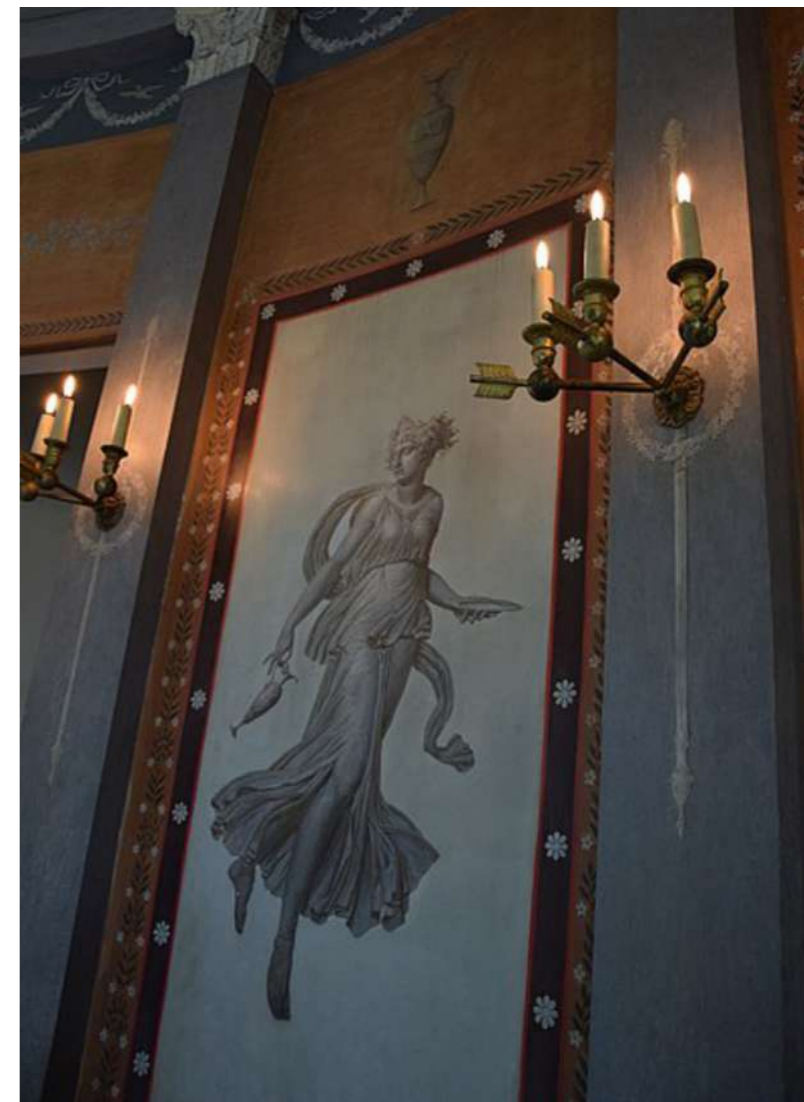
SLIKA 188.

Dvorac Malmaison, blagovaonica, početak 19. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 4.0)

Zidovi su oslikani **pod utjecajem pompejanskog slikarstva**. Namještaj je vrlo jednostavan, sačinjava ga središnji stol s garniturom stolaca, također prema već uvrštenom običaju, te konzolni stolovi smješteni uz zidove. Stolci i konzolni stolovi uobičajenih su ravnih linija i geometriziranih formi, no ne pokazuju neke specifične odlike povezane s ampirom, već se može reći da su općenito karakteristični za razdoblje klasicizma. Zidni svijećnjaci su u obliku strelica, što je povezano s vojnom tematikom bliskije duhu Napoleonova vremena.

SLIKA 189.

Dvorac Malmaison, zidni svijećnjaci u blagovaonici, početak 19. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 190.

Dvorac Malmaison, knjižnica, početak 19. st.; Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0)

Za prostore knjižnica, a kasnije i radnih kabineta, u 19. stoljeću postaje uobičajeno oblaganje zidova i polica u prirodnu boju drvene oplata pa su te prostorije vrlo često u tamnijim tonovima. Ovdje se može skrenuti pažnja na oblik stolca, o kojem je već bilo riječi i koji se ponavlja kroz različite prostorije dvorca Malmaison, no u ovom slučaju naslon za leđa nije tapeciran već je perforiran na način da drveni šprljci tvore geometrijski uzorak trokuta ili cik-cak linije. Treba podsjetiti da oblikovanje perforiranih naslona stolaca može biti vrlo raznoliko, no za ovo je razdoblje ipak karakteristično tendiranje geometrijskim i linearnijim motivima.

SLIKA 191.

Krevet iz kraljevske palače u Napulju, Italija, početak 19. st.; Foto: Palickap (CC BY-SA 4.0)

Primjeri prikazuju krevet iz kraljevske palače u Napulju, te spavaonicu Joachima Murata. Na sve što je ranije rečeno može se dodati da dekorativni repertoar ampira vrlo često ima asocijacije na vojne, ratne i trijumfalne simbole (poput kopalja, štito-va, mačeva, likova s vojnim kacigama ili u oklopima; u konačnici i orlovi i lovorovi vijenci povlače slično značenje), koji su utemeljeni u rimskoj antičkoj umjetnosti.

SLIKA 192.

Dvorac Caserta, spavaonica Joachima Murata, Italija, početak 19. st.; Foto: Carlo Dell'Orto (CC BY-SA 4.0)

Pariza. Stanoviti utjecaji ampira zahvatili su i Rusiju i Austriju, pa i današnje hrvatske krajeve. Kao primjer iz Hrvatske, može se istaknuti oprema i namještaj iz dvorca Opeka, koji se danas nalaze u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.

RAZDOBLJE BURBONSKE RESTAURACIJE I VLADAVINA LUJA FILIPA

Porazom Napoleona 1814. godine u Francuskoj se na vlast vratila dinastija Bourbon – zemljom su zavladao kraljevi Luj XVIII. (1814. - 1824.) i Karlo X. (1824. - 1830.), obojica kao mlađa braća pogubljenog kralja Luja XVI. Period je obilježen borbom za prevlast dviju političkih struja – liberalne i konzervativne (ultraro-

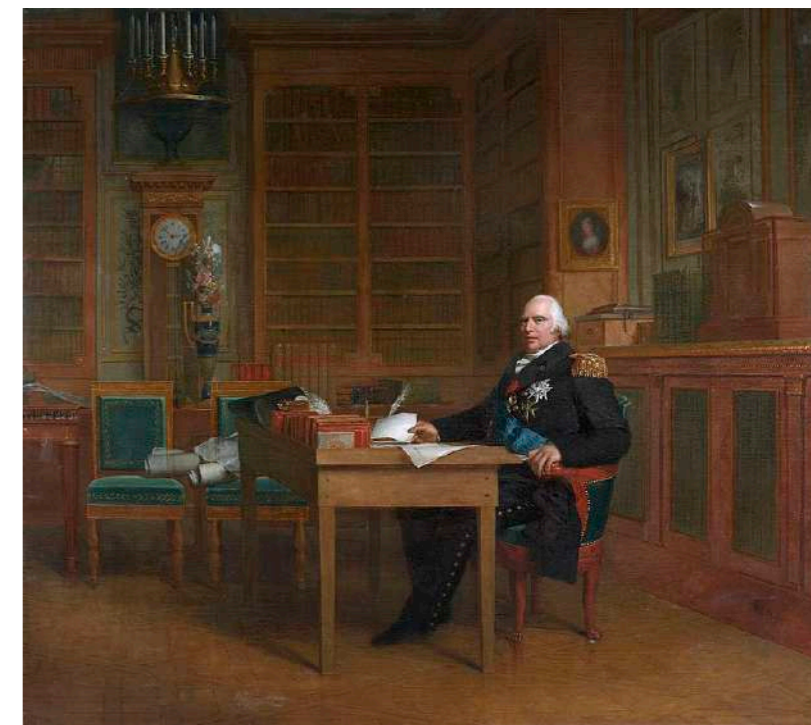
jalističke) – koje su se suparnički odnosile prema tadašnjim aktualnim pitanjima o zadržavanju društvenih stečevina Francuske revolucije poput građanske ravnopravnosti, uloge parlamenta i ustava, slobode i prava glasa nasuprot privilegiranosti određenih slojeva društva, povratka nacionalizirane imovine, ograničenja prava glasa, kontrole medija (tiska), obnovljene moći Crkve, obnove autoritarne vlasti kralja i suspenzije parlamenta itd. Zbog sve jačeg utjecaja konzervativne struje, 1830. došlo je do Srpanjske revolucije nakon koje je kralj Karlo X. prisiljen na abdikaciju. Istog je dana abdicirao i njegov sin i nasljednik Luj XIX., čija je vladavina trajala svega dvadesetak minuta, te je novi kralj postao Lujev nećak i unuk Karla X. desetogodišnji Henrik V. Međutim, parlament je nakon nekoliko dana poništio Henrikov dolazak na prijestolje i kraljem proglasio Luja Filipa, koji je pripadao kući Orleanskih (ograncu dinastije Bourbon koja je potekla od mlađeg brata kralja Luja XIV.). Luj Filip vladao je kao “kralj-građanin”, relativno skromno i nerazmetljivo te je uživao snažnu podršku građanskog sloja. Međutim, gospodarska kriza 1846. i konzervativno nastrojena vlada doveli su do nove revolucije 1848. godine u kojoj je kralj abdicirao, a Francuska je proglašena republikom čijim je predsjednikom postao Luj Napoleon Bonaparte (Napoleonov nećak).

U razdoblju prve polovice 19. stoljeća Pariz se širi i grade se nove rezidencijalne četvrti s privatnim kućama ili sa zgradama s najamnim stanovima. Formiraju se tipične pariške višekatne građ-

SLIKA 193.

Michel Marigny (prema slici François Gérauda), *Portret kralja Luja XVIII. za radnim stolom u palači Tuileries*, ulje na platnu, oko 1820., 292,5 x 326 cm, dvorac Versailles; Foto: Musée de l'Histoire de France, Versailles (public domain)

Ambijent kraljevog radnog kabineta na portretu pokazuje promjene u modi i ukusu koje se odvijaju nakon pada Napoleona. Forma namještaja zadržava strogu geometriziranost, ravne linije, oštre rubove, pravokutnost, no gubi se dekoriranost pozlaćenim elementima i detaljima. Kraljev radni stol više izgleda kao školska klupa, nego kao kraljevski komad pokućstva, dostojan prikaza na službenom portretu.

SLIKA 194.

Radni kabinet u kući Augustea Comtea (filozofa i začetnika sociologije), Pariz, 19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 195.

Salon u kući Augustea Comtea, Pariz, 19. st.; Foto: Dalbera (CC BY 2.0)

vine duž širokih ulica s velikim (francuskim) prozorima i kovanim ogradama, bilo ispred samih prozora, ili na istaknutim balkonima, i mansardnim krovovima. Pročelja zgrada dekorirana su uglavnom klasičnim arhitektonskim elementima poput polustupova i pilastara, profiliranih krovnih vijenaca, zabata nad prozorima i sl.

Luj XVIII. zadržao je u modi Napoleonov stil pa je ampir aktualan do 1820-tih. Karlo X. konzervativnije je nastrojen pa taj stil odbacuje i u modu ulaze stilovi inspirirani prijašnjim, slavim razdobljima francuske povijesti (Luj XIV., gotički i renesansni elementi) tvoreći začetke historicizma u Francuskoj (o čemu će više riječi biti kasnije).

Istovremeno, s restauracijom se u Francusku vraća izbjeglo plemstvo koje je osiromašeno, njihova imovina je bila ili opljačkana, ili rasprodana pa svoje kuće i stanove namještaju skromnijim pokućstvom jer si ono raskošno iz proteklih vremena više ne mogu priuštiti. U modi je još uvijek klasicističko pokućstvo, no lišeno pozlaćenih detalja i aplika, te figurativnih dekorativnih motiva (orlova, lavova itd.). Ravne linije, geometriziranost i oštri bridovi pomalo omekšavaju i počinju se zaobljavati. Namještaj je obložen furnirom i dekoriran uglavnom tehnikom intarzije, no diskretnije i skromnije nego u ranijim razdobljima.

Građanstvo je prevladalo društvenim i javnim životom pa stil koji se razvija kroz prvu polovicu 19. stoljeća po svojim karakteristikama primarno nosi značajke građanskog, umjerenog, relativno skromnog i nerazmetljivog, jednostavnog i praktičnog načina oblikovanja. Na ilustracijama se vide primjeri građanskih interijera. Prostorije su u tim interijerima relativno male, a pokućstvo zadržava odlike klasicizma, no s nešto **zaobljenijim linijama i mekšim formama**. Zidovi su uglavnom oblijepljeni tapetama ili su jednostavno oličeni. Salon je često glavna prostorija u stanu i tu se okuplja obitelj te se primaju prijatelji i gosti pa ima vrlo sličnu funkciju kao današnje dnevne sobe. Salon je redovito uređen sjedećom garniturom grupiranom oko sofe i smještenom uz zid te

SLIKA 196.

Spavaonica u kući Augustea Comtea, 19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Kreveti *bateau* vrlo su čest i popularan komad pokućstva kroz čitavu prvu polovicu 19. st., iako su se koristili i običniji kreveti ravnih i jednostavnih linija s uzdignutim uzglavljem i podnožjem.

moguće još jednim središnjim stolom, okruženim stolicama. Osim toga, tu se obično nalazila komoda, te **vitrina** za izlaganje porculana i obiteljskih suvenirna.

ENGLESKA (VELIKA BRITANIJA)

Britanski kralj Đuro III. zbog mentalne bolesti proglašen je neuračunljivim pa je umjesto njega zemljom od 1811. vladao prijestolonasljednik (Princ od Walesa) kao regent – sve do smrti Đure III. 1820. Tada je regent postao kralj Đuro IV. Zbog toga se razdoblje početka 19. stoljeća u Velikoj Britaniji naziva **Regency period**. Već je bilo rečeno da je Đuro IV., dok je bio prijestolonasljednik, uređivao svoju rezidenciju Kuću Carlton, koja je bila opremljena francuskim namještajem u stilu Luja XVI., a krajem 18. stoljeća počeo se pojavljivati i novi namještaj – nastao kao doslovnije kopiranje antičkog pokućstva prema predlošcima na vazama i skulpturi. Upravo je to doslovnije oponašanje, kopiranje i pokušaj rekonstruiranja antičkih komada postalo obilježje *regency* razdoblja u Velikoj Britaniji. Veliki je utjecaj u tome odigrao **Thomas Hope**, arhitekt amater, koji je u Londonu 1799. - 1804. preuređio kuću u Ulici Duchess (*Duchess street*) i 1807. objavio ilustracije interijera te kuće pod naslovom *Household Furniture and Interior Decoration (Namještaj za kućanstvo i unutarnje uređenje)*. Hope je potjecao iz nizozemske bankarske obitelji koja je pred Napoleonovom invazijom na Nizozemsku pobjegla u London. Tamo je Hope kupio spomenutu kuću. Inače je bio kolekcionar umjetnina koje je sakupio na svojim putovanjima po Europi, uključujući i Bliski istok, pa je kuću uređio tako da svaka prostori-

SLIKA 197.

Jedna od spavaonica u građanskoj kući iz ranog 19. stoljeća, koja je pretvorena u Muzej Gallé-Juillet (Musée Gallé-Juillet), Creil, Francuska; Foto: P.poschadel (CC BY-SA 3.0)

Ambijent je opremljen pokućstvom iz prve polovice 19. stoljeća. Središnji stol zadržava pojednostavljenu formu klasicističkih stolova s jednom središnjom nogom i širokom bazom. Na komodama, ormarima i **pisaćim stolovima s vertikalnim preklopnim pločama (*secrétaire à abattant*)** zadržavaju se bočni stupići, koji su uobičajeni na klasicističkom pokućstvu od kraja 18. stoljeća nadalje. Stupići su često ebonizirani, a baza i kapitelna zona su istaknuti pozlatom, kao gotovo jedini prežetak raskoši iz prethodnog razdoblja. Visoka komoda s ladicama desno od prozora novi je tip pokućstva koji se javlja početkom 19. stoljeća, a naziva se **semainier** jer najčešće ima sedam ladića (*semain*=tjedan na francuskom). Koristi se za pohranu rublja i posteljine. Stolci na slici, s naslonom u obliku horizontalne uske stranice na dvama vertikalnim nosačima koji se dižu kao produžetak zadnjih nogu, također se javljaju kao forma u ovom razdoblju i zadržavaju se sve do sredine 20. stoljeća (pa čak i do danas).

SLIKA 198.

Kuća Thomasa Hopea u Duchess Street 10, London, 19. st.; Foto: Mike Quinn (CC BY-SA 2.0)

SLIKA 199.

Detalj pročelja s motivom sfinge na kući Thomasa Hopea, 19. st. Foto: Edwardx (CC BY-SA 4.0)

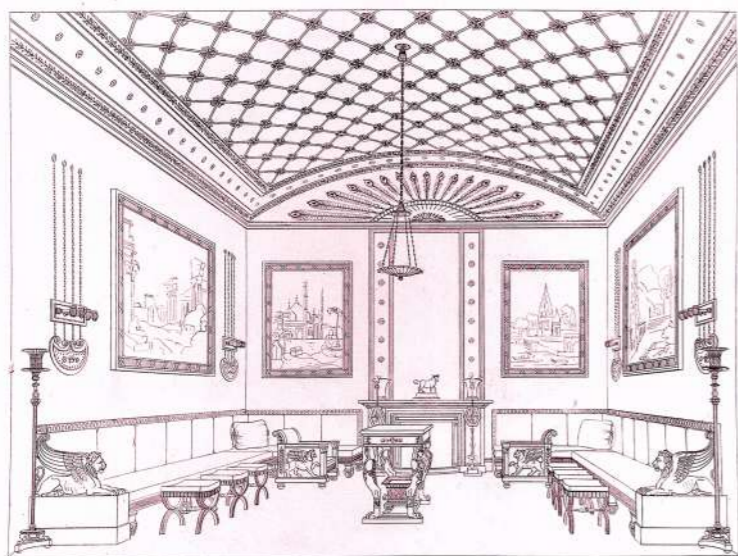
ja funkcionira kao ambijent za postav dijela njegove zbirke. Pritom je naručio namještaj koji je služio kao dekor i dio navedenih ambijenata.

Pročelje kuće odražava klasicistički duh vremena i modu na početku 19. stoljeća s vrlo jednostavnim dekorativnim elementima svedenim na pilastre na središnjem rizalitnom istaku, koji nose friz s triglifima i metopama. Okviri prozora su također jednostavni, pravokutni i nedekorirani, tek se između mezanina i prvog kata proteže friz s rozetama. Na prvom katu nalazi se kovana metalna ograda s motivom palmeta, a znakovit element predstavljaju dvije sfinge kao dekoracija koja nastaje inspirirana egipatskim motivima, što početkom 19. stoljeća posebno ulazi u modu pod

SLIKA 200.

William Henry Bartlett, *Galerija sa zbirkom flamanskog slikarstva iz kuće Thomasa Hopea*, akvarelirani crtež tušem, prva polovica 19.st., 67 x 102 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 201.

Thomas Hope, *Rimska soba*, ilustracija iz knjige *Household Furniture & Interior Decoration (Namještaj za kućanstvo i unutarnje uređenje)*, bakrorez / bakropis, 1807., 470 x 305 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

utjecajem francuske ekspedicije u Egiptu i pobjede lorda Nelsona nad Napoleonom u pomorskoj bitci kod Nila.

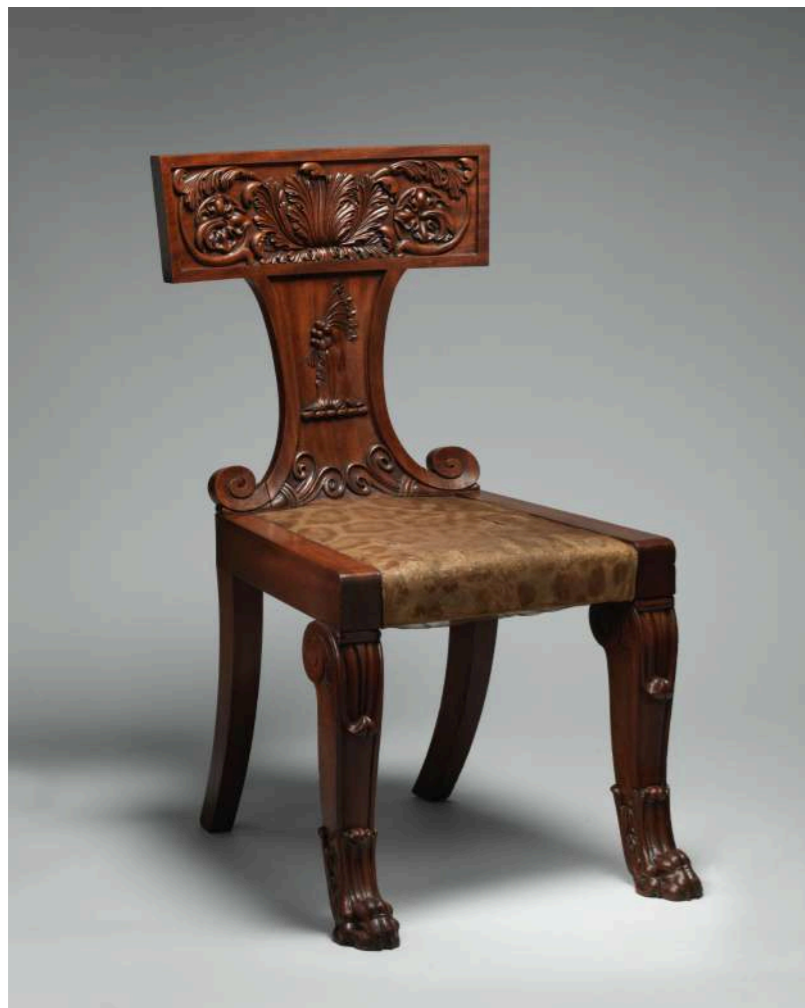
Interijeri kuće nisu očuvani jer je kuća 1851. preuređena, a inventar je prenesen u Deepdene, ladanjski dvorac obitelji Hope pa je od tamo rasprodan 1917., tako da su jedini trag, na temelju kojeg se može vidjeti izgled interijera, ilustracije iz Hopeove knjige. Namještaj u prostorijama je osmišljen i izrađen s idejom uklapanja u određeni ambijent pa je originalno imao više simboličnu nego uporabnu vrijednost. Uređenje prostorija u Hopeovoj kući više je služilo kao svojevrsni muzejski postav, nego za svakodnevno življenje u njima. Kuća je i bila otvorena za razgledanje pa su posjetitelji mogli iz prve ruke doživjeti izgled ambijenata i pratećeg namještaja kojim su pojedine sobe bile opremljene. Namještaj koji je

Hope dao izraditi za svoju kuću u Ulici Duchess, iako nezgrapan i primarno namijenjen za izlaganje i gledanje, odnosno za upotpunjavanje ambijenata, inspirirao je **Georgea Smitha** da 1808. objavi svoju zbirku uzoraka i katalog tipova pokućstva u antičkoj formi pod naslovom *A Collection of Designs for Household Furniture and Interior Decoration (Zbirka nacrti za namještaj za kućanstvo i unutarnje uređenje)*. Time je u modu ušlo pokućstvo antičkih formi prilagođeno za svakodnevnu uporabu i tadašnjim suvremenim potrebama za udobnošću.

SLIKA 202.

Stol prema nacrtu Thomasa Hopea, rezbareno drvo mahagonija, Velika Britanija, oko 1805., 84 x 55 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 203.

Stolac (pripisuje se Thomasu Hopeu), drvo mahagonija, Velika Britanija, oko 1820., 91,6 x 50,2 x 62,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Noge koje se u donjem dijelu lagano izvijaju prema van postala je tipična forma za stolce klasicističkog razdoblja, po uzoru na stolac tipa klismos. Česti su i nasloni za leđa u obliku slova T. Primjer na slici ukrašen je rezbarijom i motivima vitica akanthusovog lista i volute, a prednje noge u donjem dijelu završavaju oblikom lavlje šape, a u gornjem dijelu, pri spoju sa sjedalom, u obliku volute. Općenito se kao dekorativni motivi u ovom periodu koristi antički dekorativni repertoar – akantusov list, volute, palmete, rozete, lovorov vijenac, lire, kanelire, životinjske figure lavova, orlova, grifona, sfingi itd. Detalji su često pozlaćeni. Namještaj se oblaže furnirom, ali se ukrašava pozlaćenim aplikama s navedenim motivima. Drvo koje je najčešće u uporabi je mahagonij, ružino drvo i satensko drvo.

SLIKA 204.

Thomas Hope, stol, drvo mahagonija s intarziranim i inkrustiranim elementima od ebanovine, aplikacije od pozlaćene bronce, Velika Britanija, 1805. - 1815., 72,4 x 106,7 x 105,4 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

Stolovi klasicističkog razdoblja vrlo su često poduprti jednom središnjom nogom koja se u donjem dijelu širi u stabilnu bazu. Kao što je već rečeno, središnji potporanj može biti različitih oblika, jednostavnih i ravnih linija, zatim kao balustar, ili, kao na slici, formiran u obliku trostranog tijela punih stranica koje se šire prema donjoj bazi. U ovom slučaju bazi su dodane noge u obliku lavljih šapa, koje su pozlaćene, a javlja se i dekoracija pozlaćenim aplikama u obliku palmeta i voluta. Kima (profilirani prijelaz između dviju zona, u ovom slučaju između proširenja potpornja i same baze s nogama) je također pozlaćena i ispunjena dekorativnim vegetabilnim motivom. Horizontalna ploča ukrašena je tehnikom intarzije i motivom središnje rozete te oboda sastavljenog od zvijezda, lovorova vijenca i motiva lire. Načelno se može zaključiti da je engleski *regency* stil prilično sličan istovremenom francuskom ampiru.

SLIKA 205.

Konzolni stol prema nacrtu Thomasa Hopea, pozlaćeno drvo bora, mramor, ogledalo, brončane aplikacije, Velika Britanija, oko 1800., 90 x 152 x 52 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 206.

William Henry Pyne, Zeleni kabinet u Buckinghamskoj palači, ilustracija iz knjige *The History of the Royal Residences (Povijest kraljevskih rezidencija)*, 1819., Odjel za umjetnost, tisak i fotografiju Miriam i Ira D. Wallach: Zbirka umjetnosti i arhitekture, Javna knjižnica New York (The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Art & Architecture Collection, The New York Public Library); Foto: The New York Public Library Digital Collections (public domain)

Buckinghamska palača postala je službena kraljevska rezidencija u Londonu nakon pregradnje 1837. U 18. stoljeću kupio ju je kralj Đuro III. za svoju suprugu, kraljicu Šarlotu (tadašnja službena kraljeva rezidencija bila je u palači St. James). Kuća je primarno služila kao udoban dom daleko od formalnih protokola, a s tom namjerom ju je i regent (kasnije kralj Đuro IV.) počeo preuređivati i modernizirati, no plan se putem promijenio i kuća je od 1826. preinačena u velebnu palaču prema projektu arhitekta Johna Nasha. Međutim, Nashov je projekt postao preskup pa je on smijenjen, a ubrzo zatim Đuro IV. umire te posao na dovršavanju palače preuzima njegov brat i nasljednik, kralj Vilim IV. Prvi vladar koji se nastanio u palači bila je kraljica Viktorija 1837. Serija ilustracija u navedenoj knjizi prikazuje interijere palače prije početka pregradnje. Iako većina prikazanih prostorija odražava paladijanski duh prethodnog, 18. stoljeća, ova je uređena suvremenim, skromnijim i praktičnijim pokućstvom kakvo je bilo u modi oko 1820. Slično kao i u Francuskoj nakon pada Napoleona, i u Engleskoj formalni i kruti klasicistički oblici počinju omekšavati i zaobljavati se, što je ponajviše vidljivo u stolcima na prikazu. U Engleskoj zbog iscrpljenosti dugotrajnim ratovima s Francuskom potražnja za skupocjenijim pokućstvom opada pa u modu ulazi jednostavniji i praktičniji namještaj, zbog čega se dekoracija pozlaćenim aplikama i drugim detaljima gubi.

SLIKA 207.

Mary Ellen Best, *Salon*, akvarelirani crtež, 1837. - 1840., 302 x 455 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum (public domain)

Prikaz uobičajenog salona ukazuje na spomenutu praktičnost i udobnost koja se prometnula kao glavno načelo pri uređenju interijera. Namještaj još uvijek odražava klasicističke forme (stolci tipa klismos, stol na jednoj središnjoj nozi sa širokom bazom, sofa ravnih linija i geometriziranih oblika), no kao novina pojavljuju se naslonjači i sofe koji su sve udobnije i mekše tapecirani upotrebom opruga pri tapeciranju te dobivaju dublja sjedala, a naslonjači i naslone za leđa koji se naginju pod većim nagibom što omogućuje sjedenje u neformalnijem, gotovo poluležećem položaju.

SLIKA 208.

Mary Ellen Best, *Salon gospođice Crompton*, akvarelirani crtež, oko 1830., Galerija umjetnosti York (York Art Gallery), York; Foto: York Art Gallery (public domain)

Druga novina koje se može uočiti jest da se tijekom prve polovice 19. stoljeća pokućstvo počinje sve više odmicali od zida i slobodnije razmještati unutar prostorije. Na ovom primjeru središte salona zauzima otoman, ležaj/sjedalo bez naslona, a do njega se nalazi stol. Naslonjači su orijentirani prema kaminu. Uza zidove se i dalje zadržavaju konzolni stolovi, police za knjige i ukrasne predmete, vitrine za porculan, komode itd.

SLIKA 209.

Mary Ellen Best, *Umjetnica u poslu*, akvarelirani crtež, oko 1830., 257 x 360 mm, Galerija umjetnosti York (York Art Gallery), York; Foto: York Art Gallery (public domain)

Prostorija koja se može nazvati radnim kabinetom ili ateljeom opremljena je vrlo jednostavnim pokućstvom, koje ponajprije treba služiti svojoj svrsi pa funkcionalnost nije popraćena dodatnim ukrasnim detaljima – stolovi jednostavnih oblika, police, stolci windsorskog tipa (od kojih je jedan za ljuljanje) svjedoče o težnji za praktičnom udobnošću, koja još više dolazi do izražaja u privatnijim prostorijama, koje neće služiti za primanje gostiju. Desno od kamina vidi se ormarić izrađen od bambusa, materijala koji ulazi u modu tijekom razdoblja *regency*. U građanskim stanovima zidovi se oblažu tapetama, najčešće svijetlih tonova s florealnim ili ornamentalnim uzorkom nešto jarkijih boja, iako nisu bile rijetkost niti tapete tamnijih tonova.

SLIKA 210.

Henry Holland / John Nash, Kraljevski paviljon (*Royal Pavillon*), Brighton, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18./19. st.; Foto: Qmin (CC BY-SA 3.0)

Kao prijestolonasljednik, princ George (budući kralj Đuro IV.) dao je sagraditi ladanjsku rezidenciju u Brightonu – primorskom gradu koji mu se svidio prilikom posjeta njegovom ujaku, vojvodi od Cumberlanda, a koji je tamo od ranije imao svoju rezidenciju. Ubrzo nakon toga, grad je postao mondano ljetovalište. Kraljevski paviljon projektirao je 1787. Henry Holland, a početkom 19. stoljeća proširen je pa zatim i pregrađen te tada dobiva današnji indijski izgled nastao prema projektu Johna Nasha iz 1815. Za razliku od francuskog ampira, u engleskom su se stilu *regency* obilato kao predlošci koristili (uz spomenute antičke i egipatske) i oni dalekoistočni i indijski. Kinezerije su u Engleskoj bile popularne u navratima kroz čitavo 18. stoljeće i korištene su za uređenje interijera pa je početkom 19. stoljeća taj trend samo doživio svoj nastavak, a Kraljevski paviljon predstavlja jedan od očuvanih primjera tog razdoblja.

SLIKA 211.

Kraljevski paviljon, galerija koja povezuje predvorje s reprezentativnim dvoranama, 19. st.; Foto: Jerry & Roy Klotz, MD (CC BY-SA 3.0)

Dekor u kineskom stilu prepoznaje se u osliku zidova, dekorativnim detaljima, svjetiljkama, porculanu i pokućstvu. S početkom 19. stoljeća u modi je namještaj izrađen od bambusa – na slici se mogu vidjeti, iako slabo, dva stolca od bambusa na lijevoj strani.

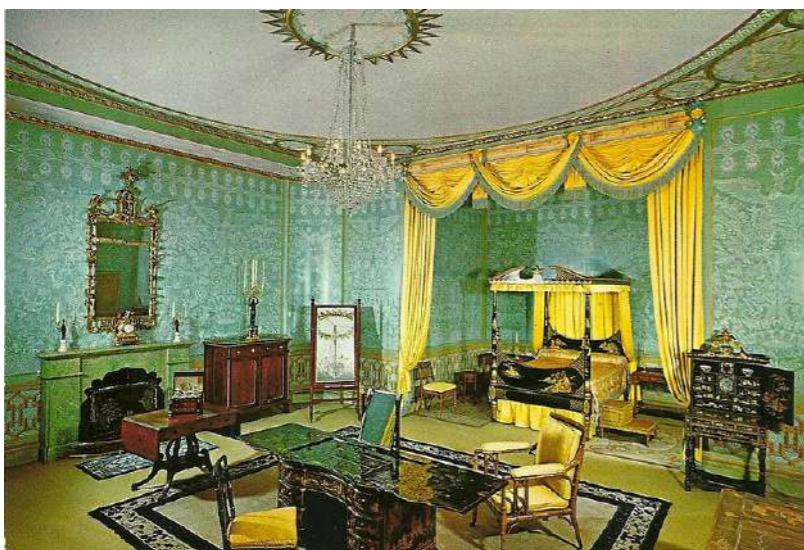

SLIKA 212.

Kraljevski paviljon, dvorana za bankete; Foto: ilustracija iz knjige *Views of the Royal Pavilion (Prikazi Kraljevskog paviljona)*, J. Nash, 1826. (public domain)

Zidovi su oslikani prikazima prema kineskim predlošcima, a ostatak dekora i inventara u dvorani također je inspiriran orijentalnim formama.

SLIKA 213.

Kraljevski paviljon, kraljeva spavaonica, 19. st.; Foto: Nathan Hughes Hamilton (CC BY 2.0)

Soba je opremljena kombiniranim pokućstvom koje je oblikovano prema kineskim oblicima i suvremenim klasicističkim formama. Na krevetu su istovremeno prisutna oba trenda – sama postelja je kinezerijski oblikovana, dok baldahin s prelomljenim zabatom predstavlja tipičan klasicistički motiv. Komoda i stolić na lijevoj strani slike, oko kamina, primjeri su europskog klasicističkog pokućstva, dok je pisači stol u prvom planu europski oblikovan komad pokućstva, ali lakiran i ukrašen zlatnim kinezerijama. Svijetli stolac iza pisačkog stola primjer je pokućstva izrađenog od bambusa. Uz desni rub vidi se kabinetski ormarić, također oslikan kinezerijama.

HABSBURŠKA MONARHIJA

Austrija je u ratovima s Napoleonom, unatoč braku koji je Napoleon sklopio s habsburškom nadvojvotkinjom Marijom Lujzom (kćerkom cara Franje II.) izgubila velik dio svog teritorija, no nakon pada Napoleona zauzela je istaknuto mjesto u obnovi europskog poretka zahvaljujući diplomaciji ministra vanjskih poslova i premijera (1809. - 1848.) Klemensa von Metternicha, te je proširila teritorij na Lombardiju i posjed propale Mletačke Republike, uključujući Istru, Dalmaciju i Dubrovnik. U periodu od 1792. do 1835. zemljom vlada car Franjo II., koji je, poučen Francuskom revolucijom, bio vrlo nepovjerljiv prema liberalnim idejama i zadržava apsolutistički oblik vlasti. Uz pomoć Metternicha zemljom upravlja vrlo konzervativno, kontrolirajući i cenzurirajući tisak, držeći pod kontrolom odnosno gušeći nacionalna i separatistička stremljenja u zemlji, razvijajući mrežu uhoda koji su pazili na moguće liberalne pokrete i suzbijali svaki njihov pokušaj razvoja. Istovremeno, kroz Metternichovu vanjsku politiku zemlja živi bez ratovanja i u miru, što pridonosi stabilnosti i snažnom gospodarskom razvoju, pogotovo razvoju industrije. Šire se gradovi, nastaju novi gospodarski centri i raste brojnost gradskog stanovništva. U takvim okolnostima u mnogim se gradovima ruše gradski bedemi i ispunjavaju obrambeni opkopi, a na njihovom se mjestu oblikuju parkovi i perivoji uz koje se tijekom 19. stoljeća grade reprezentativne javne i stambene građevine. Porastom broja gradskog stanovništva povećava se i srednji građanski sloj koji uglavnom čine obrtnici, trgovci, ugostitelji, te intelektualna elita (činovnici, odvjetnici, liječnici, nastavnici itd.). Gradovi se prostorno šire, a za ovo su razdoblje karakteristične građanske stambene jednokatnice građene u nizu duž ulica, prilično jednostavno

ukrašene vanjštine, s poslovnim prostorom za obrtničke radnje ili trgovine u prizemlju i stanom vlasnika na katu. Na rubnim dijelovima grada niču nove rezidencijalne četvrti sa samostojećim obiteljskim kućama okruženim vrtom.

Nakon smrti Franje II. 1835. godine, carem postaje njegov sin Ferdinand I., no zbog zdravstvenih poteškoća nije mogao vladati samostalno pa je umjesto njega formirano Regentsko vijeće u kojem je bio i Metternich. Zbog sve većeg nezadovoljstva konzervativnim vođenjem zemlje, građanstvo zahtijeva uvođenje ustava i parlamentarne monarhije s ograničenom vlašću vladara pa se 1848. godine podiže revolucija, koja se istovremeno u Mađarskoj pretvara u rat za neovisnost. Zbog revolucije Metternich bježi iz Beča, a car Ferdinand abdicira i prijestolje ostavlja svom nećaku Franji Josipu, koji vlada sve do 1916. godine.

Zbog političke represije u javnom životu, period prve polovice 19. stoljeća obilježava povlačenje u građanske salone, u udobnost i intimnost vlastitog doma. Stil koji se u tom periodu razvija u Austriji, odnosno čitavoj srednjoj Europi, naziva se **bidermajer**. Nastaje pod utjecajem istovremenih trendova koji se razvijaju u Francuskoj i Velikoj Britaniji – dakle, klasicističke forme koje su lišene suvišne dekoracije i svedene na funkcionalne i praktične komade pokućstva omekšavaju i zaobljavaju inače krute pravokutne i geometrizirane oblike. Namještaj u stilu bidermajer obložen je **furnirom domaćih vrsta drva** poput oraha, trešnje ili javora. Koristi se dekoracija u obliku intarzije. Javljaju se **bočni stupići** na komodama, ormariima, vitrinama i pisačim stolovima, koji mogu biti ebonizirani. Vitrine često na ostakljenim vratima imaju drvene šprljke koji oblikuju raznolike uzorke, a također mogu biti ebonizirani. Nasloni na stolcima i drugom namještaju za sjedenje vrlo su često perforirani i pojavljuju se u mnogobrojnim i raznoli-

SLIKA 214.

Salon obitelji Bornstein, fotografija, snimljeno 1930-tih u kući Bornstein na Pantovčaku u Zagrebu, 7,5 x 11,5 cm, Muzej za umjetnost i obrt; foto: MUO

SLIKA 215.
Izložbena dvorana u Kügelgenhaus – Muzej drezdenskog romantizma (Kügelgenhaus – Museum der Dresdner Romantik), Dresden, predmeti iz 19. st.; Foto: Dguendel (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 216.
Izložbena dvorana u Carskom depou dvorskog namještaja (Kaiserliches Hofmobiliendepot), Beč, predmeti iz 19. st.; Foto: Vassil (CC 0)
U spavaonicama se još uvijek mogu zateći kreveti u obliku lađe, no redovito se izrađuju i koriste obični kreveti, a u modu sredinom 19. stoljeća ulaze i kreveti s metalnim okvirom. Sve se više iz upotrebe gube baldahini nad krevetima.

SLIKA 217.
Izložbena dvorana u Konaku kneginje Ljubice, Beograd, predmeti iz 19. st.; Foto: Gmihail (CC BY-SA 3.0 RS)

SLIKA 218.
Vitrina izložena u Muzeju Couven (Couven-Museum), Aachen; Foto: Bjs (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 219.
G. Pividor, *Interijer*, litografija, Rijeka, 1848., 160 x 220 mm, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja; foto: PPMHP
Osim privatnih salona, društveni se život u ovom razdoblju odvijao i u javnim ili polujavnim prostorima kao što su sve popularnije kavane, klubovi, streljane, čitaonice ili plesne dvorane. Primjer na ilustraciji prikazuje interijer riječkog Kluba (*Casino*), jednog od takvih javnih prostora za druženje koji se nalazio u starom Adamićevom kazalištu.

kim oblicima. Vrlo je čest **mehanički namještaj** koji se može sklapati, rastvarati, odnosno služiti u nekoliko svrha istovremeno što ga zbog multifunkcionalnosti čini vrlo praktičnim. Na tapeciranim dijelovima namještaja za sjedenje vrlo se često javljaju karakteristične **prugaste presvlake, moguće u kombinaciji sa sitnim cvjetnim uzorkom**. Slični se motivi javljaju i na tapetama.

Može se primijetiti da se istovremeno vrlo slične tendencije u modi uređenja interijera javljaju u čitavoj Europi. Propagiranje građanske skromnosti, čednosti, jednostavnosti, štedljivosti kao poželjnih vrlina očitovale se i kroz potražnju i izbor primjerenog pokućstva. Razmetljivost i pokazivanje bogatstva počelo se smatrati neukusnim i nepristojnim, a bilo kakvo odskakanje od važećih društvenih normi i isticanje drugačijim bilo je nepoželjno. Istovremeno, fokusiranost na vlastiti dom, obitelj i privatnost, rezultiralo je stanovitom atmosferom melankolije koja je rezultirala pridavanjem značaja sentimentalnim vrijednostima pa su vrlo popularni bili različiti suveniri, minijturni portreti, uokvireni uvojci kose, sušeno cvijeće, zapisani stihovi itd., kao uspomene na određene osobe i događaje. U modu i duh vremena uklapaju se i suvremeni romani koji tematiziraju potragu za ispunjenom ljubavlju, ali i ostale vrste umjetnosti s temama traženja i čežnje za nečim neuhvatljivim, propitivanjem i opisivanjem osjećaja uzbuđenja i zanosa ili nemira, tuge, boli i sjete.

Kao što je već ranije bilo rečeno, uloga draperija i zastora povećava se u uređenju interijera pa se zastori na različite načine protežu na šire zone od onih koje su vezane samo za otvore (prozore, vrata, niše). Osim zastora, veću ulogu počinju dobivati i različiti prekrivači, stolnjaci i tabletići kojima se prekrivaju stolovi, ormarići, police, čak i sofe i naslonjači. Prekrivači su često ručni radovi ženskih

SLIKA 220.

Izložbena dvorana u Gradskom muzeju Třešt, Češka, predmeti iz 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC B-SA 4.0)

Tijekom 1830-tih namještaj iz restauracijskog i bidermajerskog razdoblja daljnjim **omekšavanjem, zaobljavanjem i izvijenjem linija**, započet će postepeni prijelaz iz tipičnih kasnoklasicističkih formi u **historicistički neorokoko**, što je vidljivo u razvedenosti gornje linije naslona za leđa kod sofe na slici.

članova obitelji pa i oni predstavljaju obiteljske uspomene i dobivaju na sentimentalnoj vrijednosti. U velikoj mjeri građanske vrijednosti i društvene norme i običaji koji su se održali gotovo do danas, formiraju se upravo u ovom razdoblju.

S obzirom na političku klimu u Habsburškoj Monarhiji prve polovice 19. stoljeća, obiteljski dom, a naročito salon, bili su u središtu društvenog života. Večernja druženja za stolom, sviranje na obiteljskom klaviru, igranje društvenih igara, čitanje, vezenje, šivanje itd. bile su uobičajene aktivnosti. U raspravama i razgovorima, pogotovo pred gostima ili strancima, izbjegavale su se teme o politici. Kao i u Engleskoj i u Francuskoj toga vremena, salon je obično bio uređen sa središnjom sjedećom garniturom oko sofe uza zid te eventualno dodatnim stolom okruženim stolcima. Na zidovima su se vrlo često izlagali obiteljski portreti, kao i druge slike, koje si sada i pripadnici srednjeg društvenog sloja mogu priuštiti u većoj mjeri.

HISTORICIZAM

Historicizam je razdoblje tijekom kojeg se u umjetnosti inspiracija tražila u prethodnim stilskim ili povijesnim razdobljima te se pritom posezalo za prošlim oblikovnim elementima koji su korišteni u izradi suvremenih proizvoda i djela. Može se reći da je i klasicizam 18. stoljeća potekao na sličan način, no antika je uvijek bila izvor inspiracije pa se klasicizam u tome prirodno nadovezivao na prethodna razdoblja, dok je historicizam ponikao iz konkretnih društvenih okolnosti i teorijskih programa koji su ga uvjetovali. Sve veći prosperitet na temelju jakog razvoja tehnolo-

gije, industrije i popratnih uslužnih djelatnosti, potaknuo je ojačali i sve imućniji građanski srednji sloj na veću potrošnju i ulaganje u vlastitu udobnost pa time raste potražnja za većim stanovima i kućama te sukladno tome i finijim i raskošnijim pokućstvom. Skromnost i samozatajnost iz prve polovice 19. stoljeća zamijenjeni su ponovnom željom za pokazivanjem društvenog statusa i financijske moći. Pri uređenju interijera teži se za onim formama koje su se percipirale kao vezane uz više društvene slojeve, koje odražavaju status i pokazuju imućnost vlasnika, a odišu stanovitom elegancijom, pa se inspiracija pri oblikovanju traži u prethodnim razdobljima, naročito u stilovima Luja XV. i Luja XVI. Imućno građanstvo pokušava i želi oponašati aristokratske elite iz 18. stoljeća.

Drugi utjecajan faktor na pribjegavanje oponašanju pokućstva iz 18. stoljeća jest tržište antikviteta koje se snažno razvija od početka 19. stoljeća. Pojavljuju se brojni kolekcionari koji kupuju stare komade pokućstva iz prethodnih razdoblja, naročito iz 18. stoljeća, koji se na tržištu javljaju nakon Francuske revolucije te ih koriste pri uređenju vlastitih domova. Među njima su bili engleski

SLIKA 221.

Karlo Drašković, *Budoir*, fotografija (negativ na staklu), Trakošćan, 1896., 24 x 18 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

kralj Đuro IV. i francuska carica Eugenija. Uslijed toga, počinju se izrađivati i na tržištu pojavljivati kopije pojedinih konkretnih komada pokućstva ili novi namještaj koji u potpunosti oponaša predmete iz 18. stoljeća.

Treći element koji je potaknuo fascinaciju prošlošću i želju za oponašanjem nekih prošlih vremena kroz kreiranje stilskih ambijenata jesu povijesni romani koji postaju vrlo popularni tijekom romantičarskog razdoblja prve polovice 19. stoljeća.

Među pojavama koje utječu na duh vremena valja spomenuti i nacionalistička stremljenja koja se razvijaju tijekom 19. stoljeća, a koja rezultiraju ujedinjenjem Njemačke i Italije te stvaranjem Austro-Ugarske Monarhije. Uslijed toga, u pojedinim zemljama promiče se stanoviti nacionalni stil inspiriran određenim slavim razdobljem iz vlastite prošlosti.

Peti element koji igra bitnu ulogu u oblikovanju jest tehnološki napredak koji omogućuje masovnu proizvodnju, ali jeftinijim materijalima i tehnikama koji su osmišljeni tako da oponašaju skupocjene materijale i vještu obrtničku proizvodnju. Zbog toga su već pojedini suvremenici takve predmete smatrali lažnim pa je uslijedila i reakcija (o kojoj će biti riječi uskoro).

Historicistički neostilovi u modi ostaju, manje ili više, sve do sredine 20. stoljeća i paralelno postoje s nekoliko drugih pravaca i stilova koji se javljaju tijekom tog razdoblja. Različiti neostilovi ne isključuju se međusobno, već se unutar istog kućanstva redovito koriste istovremeno i to tako da se različite prostorije uređuju namještajem u određenom neostilu. Tako su npr. saloni mogli biti

SLIKA 222.

Eduard Kastiana, *Turska soba u palači Ljudevita Vraniczanyja u Zagrebu*, albuminska fotografija, Zagreb, oko 1890., 25,7 x 35 (20,5 x 26,4) cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

uređeni u **neorokokou (neo-Luj XV.)**, blagovaonice u **neorenesansi**, knjižnice u **neogotici**, saloni za gospodu (biljar, pušenje) u **maurskom (orijentalnom, turskom, arapskom) stilu**, spavaonice u jednostavnijem klasicističkom, a budoari u **neo-Luj XVI. stilu**. Treba napomenuti da ovo nije bilo pravilo i da su vrlo moguća odstupanja kako među različitim regijama, tako i od kućanstva do kućanstva u istom području. Često se pojavljuju i **eklektične kombinacije** pokućstva unutar iste prostorije, što znači da je moguće zateći komade različitih stilova i provenijencija u istom ambijentu. Proizvođači namještaja i kućne opreme objavljuju kataloge sa svojim proizvodima i otvaraju izložbene salone i trgovine pa većina naručitelja iz srednjeg sloja samostalno i izravno uređuje stanove, bez posredovanja dizajnera. Zbog toga se oko 1870-tih pojavljuju i prvi **tematski časopisi** s novostima i savjetima o uređenju interijera.

ENGLESKA (VELIKA BRITANIJA)

U Engleskoj nakon smrti kralja Đure IV. na prijestolje dolazi njegov mlađi brat i vlada kao Vilim IV., a nakon njegove smrti 1837., britansku krunu nasljeđuje nećakinja Viktorija jer je kraljev mlađi brat (i Viktorijin otac) već bio umro. Kraljica Viktorija vlada do početka 20. stoljeća i pod njezinom vladavinom Velika Britanija doživljava stabilan razvoj, rast gospodarstva, daljnje širenje kolonijalnih posjeda i interesnih sfera; razvijaju se znanost, tehnologija, industrija i sva područja umjetnosti. Vrlo razgranato se širi željeznica i pojavljuje se **turizam** u modernom značenju riječi, s razvojem ljetovališta i izletišta, te izgradnjom **velikih hotela** i pratećih sadržaja. Pojavljuju se **putnički parobrodi** koji skraćuju prekoceanska putovanja.

Viktorija se udaje za bratića Alberta iz njemačke dinastije Saxe-Coburg. Njezina majka i njegov otac bili su brat i sestra, a njihov drugi brat Leopold, odnosno Viktorijin i Albertov ujak/stric, od 1830. vlada kao kralj Belgije. Time s Viktorijom na englesko prijestolje dolazi dinastija Coburg, koja se prometnula u najutjecajnijiu dinastiju u Europi jer se Viktorijina djeca i unuci ženidbenim i obiteljskim vezama povezuju gotovo sa svim europskim vladarskim obiteljima. Britanska kraljevska obitelj tijekom Prvog svjetskog rata mijenja ime u Windsor zbog distanciranja od njemačkog porijekla.

Čitav **viktorijanski period** obilježen je historicizmom, no prate ga i neki drugi pravci, a krajem stoljeća razvija se i novi stil (secesija ili *art nouveau*), premda u Velikoj Britaniji neće biti naročito prihvaćen. **Neogotika** se u Britaniji pojavljuje već u 18. stoljeću s

djelovanjem Horacea Walpolea i izgradnjom njegovog dvorca **Strawberry Hill**, o čemu je bilo riječi u prethodnom poglavlju. Trend korištenja gotičkih elemenata nastavlja i Đuro IV. u svojim brojnim projektima izgradnje ili preuređenja pojedinih rezidencija (Kuća Carlton, Kraljevski paviljon u Brightonu, Buckingham-ska palača, dvorac Windsor). Preuređujući pojedine prostorije u dvorcu Windsor, arhitekt **Jeffry Wyattville** koristi nacрте za oblikovanje namještaja tada petnaestogodišnjeg **Augustusa Welbyja Northmorea Pugina**, koji se s vremenom istaknuo kao glavni promicatelj neogotičkih formi u arhitekturi i primijenjenoj umjetnosti.

Pugin je bio vrlo religiozan katolik te se protivio razmetljivim i frivolnim umjetničkim stilovima doživljavajući ih nemoralnima, a gotiku je smatrao jedinom pravom umjetnošću. Svoje stavove iznosi u nekoliko objavljenih djela: *Gothic Furniture of the Fifteenth Century* (*Gotički namještaj petnaestog stoljeća*, 1835.), *Con-*

SLIKA 223.
Kredenca prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, rezbareno, bojano i pozlačeno drvo hrasta, mjedeni okovi, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1845., 229,5 x 151,5 x 60,5 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 224.
Stolac iz Palače Westminster prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, rezbareno drvo hrasta, kožna presvlaka (nije originalna), Ujedinjeno Kraljevstvo, 1859., 100,3 x 45 x 56 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 225.
Dio zidne oplata s motivom *linenfold* iz Palače Westminster prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1847., 60 x 29,2 x 1,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 226.
Kredenca prema nacrtu Brucea J. Talberta, drvo ebanovine s intarziranim elementima od furnira mirte i šimšira te inkrustiranim elementima od sedefa i bjelokosti, ogledalo, aplike od lijevane i iskucane bronce, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1878., 233,5 x 212 x 54 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

SLIKA 227.

Bruce J. Talbot, *Blagovaonica*; foto: ilustracija iz knjige *Examples of Ancient and Modern Furniture (Primjeri starog i modernog namještaja)*, autor Bruce J. Talbot, 1876. (public domain)

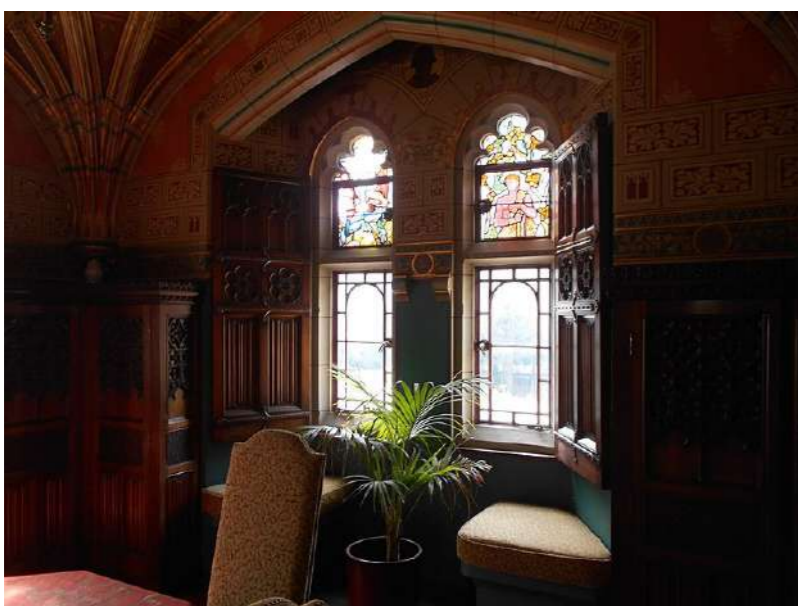
U ovom primjeru pokućstvo – kredence i stol, kao i zidna oplata, dekorirani su kombinacijom dekorativnih elemenata preuzetih iz gotičke sakralne umjetnosti (npr. zabat s fjalama na lijevoj kredenci) i razdoblja 16. stoljeća (npr. florealne vitice na ormariću uz lijevi rub).

SLIKA 228.

William Burges, Dvorac Cardiff, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1865.-1881.; Foto: Million Moments (CC BY 3.0)

William Burges je projektirao pregradnju srednjovjekovnog Dvorca Cardiff pretvorivši ga u tipičnu historicističku maštariju viktorijanskog razdoblja. Raspored i funkcija prostorija u unutrašnjosti uobičajeni su za običaje i standarde ladanjskih dvoraca 19. stoljeća, no vanjšina i unutrašnja oprema oblikovani su tako da stvaraju neogotičke ambijente. Burges je bio nadležan za oblikovanje svih dijelova i detalja u unutrašnjosti, uključujući dekorativni repertoar na zidnoj oplati, kamenim elementima, prozorskim vitrajima, podnim pločicama, tekstilnim predmetima i draperijama, zidnim oslicima, pokućstvu itd.

SLIKA 229.

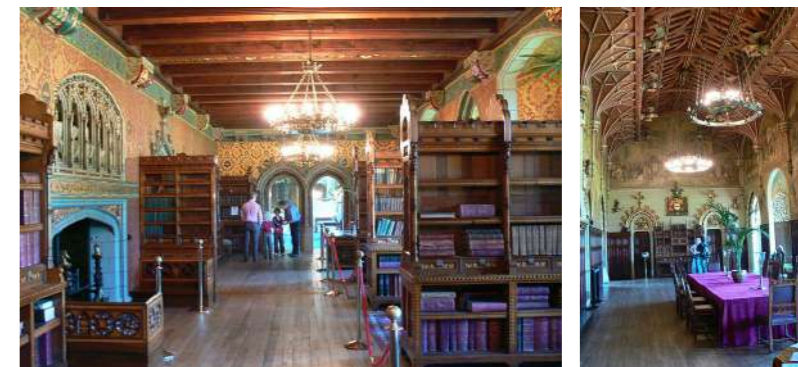
Dvorac Cardiff, detalj iz salona, 19. st.; Foto: Simon Burchell (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 230.

Dvorac Cardiff, knjižnica, 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 231.

Dvorac Cardiff, blagovaonica, 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 232.

Stalak za lavor prema nacrtu Williama Burgesa, rezbareno, bojano i pozlačeno drvo, mramorna ploča, brončani okovi, London, 1879., 160,5 x 79,5 x 56,7 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

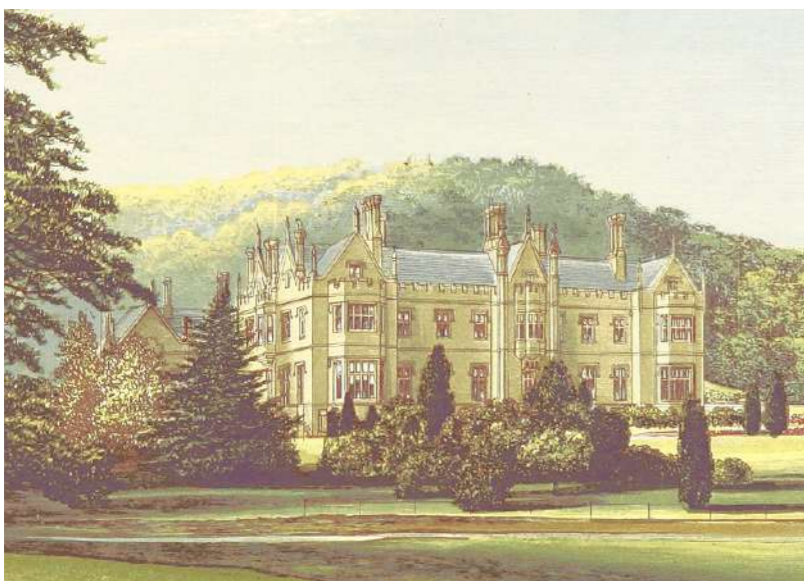

SLIKA 233.

William Burges, kredenca, bojano i pozlačeno drvo bora i mahagonija, željezni okovi i metalne aplike, London, 1859., 126,5 x 157 x 58 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

Burges je pripadao onim umjetnicima koji su slobodnije interpretirali srednjovjekovni neostil i stvarali pokućstvo koje se ne oslanja u potpunosti na kopiranje originalnih gotičkih predmeta, te je time bio srodan idejama i stvaralaštvu pokreta *Arts and Crafts* (Umjetnost i obrt), o kojem će biti riječi uskoro. Namještaj i interijere često je **ukrašavao oslikom**, a manje rezbarenjem i tokarenjem. Također, nije samo koristio forme pokućstva svojstvene za srednjovjekovno razdoblje, već je suvremene komade namještaja dekoracijom pretvarao u neogotičke predmete – na primjer sekreter s preklapnom pločom, kakav nije postojao u gotičkom razdoblju.

SLIKA 234.

Anthony Salvin, Kuća Mamshead; Foto: ilustracija iz knjige *The County Seats of the Noblemen and Gentlemen of Great Britain and Ireland (Okružna sjedišta plemića i gospode Velike Britanije i Irske)*, autor Francis Orpen Morris, 1866., British Library Mechanical Curator collection (public domain)

trasts (Kontrasti, 1836.), *The True Principles of Pointed or Christian Architecture* (Osnovna načela šiljate ili kršćanske arhitekture, 1841.), *Floriated Ornament* (Cvjetni ukras, 1849.). Pugin ne koristi samo ornament kao dekoraciju na suvremenom namještaju, već studiozno proučava stare tehnike izrade pokućstva i zapravo rekonstruira srednjovjekovni način proizvodnje i oblikovanja. Njegov stil je smatran prerigidnim za tadašnje standarde udobnosti pa je uglavnom bio ograničen na sakralne te službene ili

javne prostore. Sudjelovao je u pregradnji britanskog parlamenta nakon požara 1834.

Neogotički stil je u Britaniji bio popularan do 1870-tih, kada njegova popularnost počinje jenjavati, ali ne nestaje. Za razliku od Pugina, drugi umjetnici i dizajneri ne pristupaju srednjovjekovnim neostilovima tako studiozno i striktno pa inspiraciju istovremeno nalaze i u gotici, i u razdobljima dinastija Tudor i Stuart (16. i 17. stoljeće), a često srednjovjekovni duh kreiraju vrlo slobodno interpretirajući forme prema vlastitom nahođenju.

Uz neogotiku srodno se nadovezuje i istovremeno pojavljuje **neoeleizabetanski stil**, koji se referira na forme u arhitekturi i primijenjenoj umjetnosti iz razdoblja dinastija Tudor i Stuart. Među arhitektima koji su ostvarivali djela u tom stilu ističe se **Anthony**

SLIKA 235.

Blagovaonica u Dvorcu Scotney prema projektu Anthonyja Salvina, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1830-tih; Foto: Berit Watkin (CC BY 2.0)

SLIKA 236.

Tatton Hall, glavni salon (*Drawing room*), Ujedinjeno Kraljevstvo, 19. st.; Foto: David Dixon (CC BY-SA 2.0)

Sjedeća garnitura u salonu izrađena je u *Gillows of Lancaster*, jednoj od najpoznatijih britanskih tvrtki za proizvodnju pokućstva 18. i 19. stoljeća, koja je bila sinonim za kvalitetan i skupocjen namještaj. Garnitura je nastala 1820-tih, također kao jedan od ranijih primjera neorokoko pokućstva, iako robusne forme koje su vidljive više podsjećaju na pokućstvo Williama Kenta, nego na gracijlniji stil Luja XV.

SLIKA 237.

Nepoznati autor, *Salon u dvorcu Mar Lodge*, akvarel, oko 1860., 352 x 489 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Iz neorokoko formi proizašli su oblici naslonjača i sofi zaobljenih i izvijenih linija. Nova tehnologija je omogućila da sjedala i nasloni budu tapecirani preko opruga, što ih je činilo mekšim i udobnijim za sjedenje, ali i pomalo robusnijim. Sredinom i tijekom druge polovice 19. stoljeća namještaj se sve više prekriva različitim prekrivačima koji **pokrivaju noge na pokućstvu**. Kao što je već rečeno, namještaj se sve više **slobodno smješta po prostoriji**, odmičući se od zidova. Na ovom primjeru također se može vidjeti tipičan stolac koji se pojavljuje oko 1850-tih – tzv. **baloon back chair**, s netapeciranim naslonom za leđa oblikovanim poput prazne, perforirane kartuše. Na takvom stolcu sjedi ženski lik za pianinom, a vidi se i u dubini prostorije uz lijevu stranu prozora. Pored toga, javljaju se i novi tipovi namještaja za sjedenje namijenjeni za pozicioniranje u sredini prostorije, kao što je na ovom primjeru **kružna sofa**.

Salvin, koji je projektirao, preuređio i opremio nekoliko ladanjskih dvoraca (također i crkava) sredinom 19. stoljeća.

Neorokoko se počeo javljati u Velikoj Britaniji 1820-tih, i to ranije nego u Francuskoj. Prvi primjeri interijera uređeni tim stilom bili su vezani uz aristokratske krugove, no 1830-tih ulazi u širu modu te do 1840-tih britanski proizvođači namještaja uobičajeno izrađuju pokućstvo u neorokoko oblicima za srednji građanski sloj. Među rane primjere neorokoko u Velikoj Britaniji spada i Dvorana za svečana primanja u dvorcu Windsoru koju je opremio arhitekt Jeffry Wyattville tijekom preuređenja dvorca za vrijeme kralja Đure IV., 1820-tih.

SLIKA 238.

Dvorana *Marie Antoinette* u londonskom Hotelu Ritz, Ujedinjeno Kraljevstvo, početak 20. st.; Foto: fotografija iz časopisa *Architectural Record*, studeni 1914., Architectural Record Company, New York (public domain)

SLIKA 239.

Soba u londonskom Hotelu Ritz; Foto: fotografija iz časopisa *The Architectural Review*, svibanj 1907., Bates, Kimball and Guild, Boston (public domain)

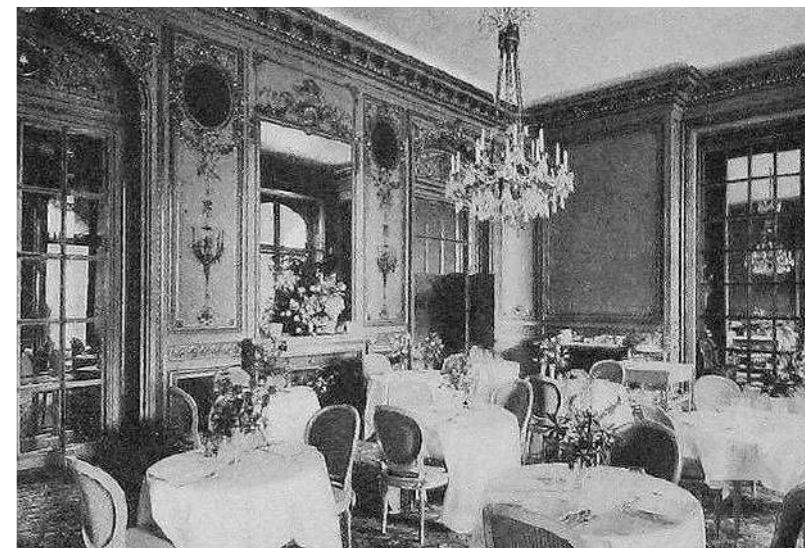
Hotel Ritz u Londonu izgrađen je i otvoren 1906., te je uređen upravo u stilu Luja XVI. Nekoliko godina prije otvoren je i Hotel Ritz u Parizu te su oba ubrzo postali sinonim raskoši i sjaja namijenjenih privilegiranim društvenim slojevima. Pri uređenju nije samo korišten neostilski namještaj, već je čitava oprema prostorija oblikovana po uzoru na stil Luja XVI. Oba hotela su time postavili standard u uređenju luksuznih hotela, koji u stanovitoj mjeri traje sve do danas. Međutim, korišteni su i moderni elementi poput kreveta s metalnim okvirima u hotelskim sobama, što se može primijetiti na fotografiji interijera jedne od hotelskih soba.

SLIKA 240.

Dvorana *Palm Court* u londonskom Hotelu Ritz; Foto: fotografija iz časopisa *The Architectural Review*, svibanj 1907., Bates, Kimball and Guild, Boston (public domain)

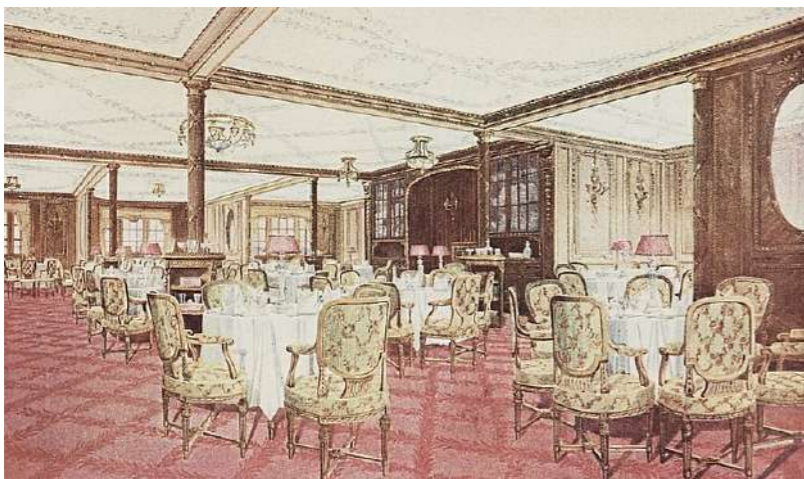
Suvremena arhitektura temeljena na čeličnim nosivim konstrukcijama omogućila je da zid prestane imati ulogu nosača tereta pa je pretvoren u dekorativnu opnu, ili su se pak mogli rastvarati veliki izlozi i prozori prema ulici. Također, sve se više koriste **ostakljeni krovovi i kupole** u interijerima koji omogućuju prirodno dnevno osvjetljenje u velikim središnjim prostorima kao što su atriji, stubišta ili središnja predvorja u hotelima ili robnim kućama te, primjerice, u čekaonicama na željezničkim kolodvorima.

Još jedan element postaje vrlo karakterističan za uređenje interijera tijekom druge polovice 19. stoljeća, a to je **korištenje biljaka posađenih u žardinjerama**, koje svojim zelenilom počinju ispunjavati prostorije. Osim žardinjera s biljem u pojedinim prostorijama, u ovo vrijeme kućanstva i javni prostori vrlo često uključuju ostakljene prostorije poput verandi i zimskih vrtova ispunjenih biljkama i namijenjenih za boravak u ozelenjenom ambijentu i onda kada to hladna i kišovitna razdoblja u godini inače ne bi dopuštala.

Neostilovi temeljeni na francuskim formama iz razdoblja Luja XV. i Luja XVI. poistovjećivani su s pojmovima elegancije i luksuza sve do sredine 20. stoljeća pa su vrlo često takvim namještajem opremani javni prostori namijenjeni za boravak ljudi poput hotela, restorana, finijih kavana, robnih kuća, ali i prekooceanskih brodova.

Osim raskošnih hotela, namijenjenih za odsjedanje i privremeni smještaj putnika i turista, tijekom druge polovice 19. stoljeća i sama putovanja počinju iziskivati potrebu za udobnijim smještajem, pogotovo ona prekooceanskim brodovima koji postaju sve brojniji. Brodarske kompanije natječu se u izgradnji bržih, većih i raskošnijih brodova. Među najpoznatijim primjerima jest *Titanic*, koji je 1912. godine smatran najluksuznijim putničkim brodom svog vremena. Veličina broda omogućila je da brodske kabine, inače mali i skućeni prostori, budu prostrane i udobne, a sadržaji na brodu uključivali su brojne salone, kavane, restorane i druge

SLIKA 241.

Interijer brodskog restorana za putnike prvog razreda na brodu *Titanic*; Foto: promotivni letak kompanije *White Star Line*, 1911.-1912. (public domain)

SLIKA 242.

Interijer kabine prvog razreda B-58 na brodu *Titanic*, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain)

SLIKA 243.

Interijer kabine prvog razreda B-59 na brodu *Titanic*, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain)

Za uređenje interijera pojedinih prostora korišteni su i neostilovi koji su se u nekim elementima referirali na druga povijesna razdoblja ili su eklektično bili spajani elementi iz različitih perioda. Tako se na primjer u putničkoj kabini B-59 na slici mogu primijetiti detalji vezani uz elizabetanski neostil (vidljivi u zidnoj oplati i stolu), neorenesansni (krevet s baldahinom i lukovima na podnožju) te stil Luja XVI. (naslonjač). U primjeru putničke kabine B-58 zidna oplata oponaša stil Luja XVI., dok su stolci i stol bliski općenitim pročišćenim, klasicističkim oblicima, a krevet je moderan, s metalnim okvirom.

SLIKA 244.

Brodski salon za putnike prvog razreda na brodu *Olympic*, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain)

Brod *Olympic* bio je (zajedno s brodom *Britannic*) brod "blizanac" *Titanicu* – rađeni su istovremeno i bili su jednakih dimenzija i propozicija, s tom razlikom da su na *Titanicu* određeni dijelovi interijera prilagođeni pa su omogućili prostranije kabine te se zbog toga smatrao nešto luksuznijim. *Olympic* je putovao na liniji Southampton – New York od 1911. do 1937. Jedini je od triju brodova iz navedene serije koji je korišten u izvornoj namjeni sve do svog kraja 1937. godine, kada je prodan i poslan u rezalište. Brod *Britannic* je odmah po porinuću pretvoren u vojnu bolnicu i služio je za prijevoz vojnika u Prvom svjetskom ratu, te je 1916. potonuo naletjevši na minu u Sredozemlju.

prostorije za druženje i boravak putnika. Prostorije namijenjene putnicima prvog i drugog razreda bili su također uređeni u stilu koji je oponašao razdoblje Luja XV. i Luja XVI., a stilska oprema uključivala je drvenu zidnu oplatu i štukaturu na stropovima s dekorativnim motivima tipičnim za navedena razdoblja, te prateći dekor u obliku lusteri, svjetiljki, slika, ogledala, tekstila, posuđa te, u konačnici, i samog namještaja.

PRIMJERI NOVE TEHNOLOGIJE U IZRADI NAMJEŠTAJA

Masovna proizvodnja i komercijalizirani odnos prema potražnji i potrošnji potaknuo je izradu manje kvalitetnog namještaja od jeftinih materijala, koji su izgledom oponašali skupocjene predmete. Među takvim primjerima je namještaj od **kaširanog papira** (*papier-mâché*) koji je oblikovan pomoću kalupa te su se dijelovi spajali, bojali i dekorirali kako bi izgledali kao stilski namještaj iz prethodnih vremena. Formom je zadovoljavao potrebe srednjeg građanskog sloja, a cijenom je bio pristupačan pa su takvi komadi preplavili tržište, a vještine drvorezbarstva, intarzije i kvaliteta obrtničke izrade počeli su nestajati.

Drugi primjer izrade pokućstva novim tehnološkim metodama povezan je s Amerikancem njemačkog porijekla Johnom Henryjem Belterom, koji je oblikovao raskošno rezbarene elemente od laminiranog drva. Riječ je također o jeftinijoj imitaciji koja se postiže strojnim rovašenjem, bušenjem, brušenjem i poliranjem materijala od lijepljenih drvenih dasaka, koji u konačnici stvaraju dojam rezbarenog drva. Ovakav je namještaj bio vrlo čest u ame-

SLIKA 245.

Polica (*étagère/whatnot*), crno bojano i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, Ujedinjeno Kraljevstvo, sred. 19. st., 136 x 63,5 x 40,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 246.

Stolac, crno bojano, pozlaćeno i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, sjedalo od prepletene trske, Ujedinjeno Kraljevstvo, sred. 19. st., 83 x 44,5 x 39 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 247.

Stolac, crno bojano, pozlaćeno i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, sjedalo od prepletene trske, Ujedinjeno Kraljevstvo, sred. 19. st., 82 x 50,8 x 40,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 248.

John Henry Belter, sofa, indijsko ružino drvo, New York, SAD, sred. 19. st., 135,3 x 167,6 x 63,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 249.

Stol (pripisano Johnu Henryu Belteru), indijsko ružino drvo, mramor, New York, SAD, sred. 19. st., 71 x 91,4 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 250.

Naslonjač (pripisano Johnu Henryu Belteru), drvo jasena i indijsko ružino drvo, mramor, New York, SAD, sred. 19. st., 127 x 67,3 x 58,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 251.

Salon iz kuće La Roque s Belterovim neorokoko pokućstvom, New York, SAD, oko 1850., Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

ričkim kućanstvima i vrlo tipičan za razdoblje druge polovice 19. i početka 20. stoljeća.

Budući da dizajneri i proizvođači pokućstva u historicističkim neostilovima nisu uvijek formi pristupali arheološkom metodom i studioznom proučavanjem izvornih komada pokućstva, historicistički namještaj često se samo načelno referirao na određeno razdoblje te su razvijane originalne forme svojstvene baš za drugu polovicu 19. stoljeća, što se očituje i garnituri prikazanoj na slikama 248 do 251. Kao obilježje vremena javlja se **nagomilanost krupnog namještaja** u prostoriji te je za razliku od nekadašnjeg niza nja predmeta uza zid i postupnog grupiranja stolaca i naslonjača oko središnjeg stola, sada postao običaj da čitava prostorija bude **prepunjena brojnim i raznolikim komadima pokućstva** (mnoštvo stolova, stolaca, naslonjača, počivaljki, stalaka za cvijeće, svjetiljki, polica za dekorativne predmete...). Često su i zidovi prekriveni velikim brojem slika ili drugih obješenih ukrasnih predmeta, a u ovom se periodu počinju javljati i fotografije pa i one u okvirima ispunjavaju prazne površine na pokućstvu ili zidovima. Dojmu prepunjenosti interijera pridonosile su i draperije, odnosno presvlake i zastori unutar prostorije te bujno zelenilo u žardinjerama, kao i prilično tamne boje zidova, tapeta, draperija i namještaja koje su počele dominirati pri uređenju.

FRANCUSKA

Tijekom Francuske revolucije Crkva je poistovjećivana sa svim negativnostima srušenog režima pa je velik broj srednjovjekovnih crkvi i samostana bio uništen, razoren ili oštećen, a ruševni ostaci su se prodavali kao sekundarni građevni materijal. S Restauracijom nakon pada Napoleona, odnos prema srednjovjekovnim spomenicima nije bio previše brižan sve dok Victor Hugo 1831. nije objavio roman „Zvonar crkve Notre-Dame“, što je promijenilo javno mnijenje i potaknulo zaštitu spomenika. Na čelo ustanove za zaštitu povijesnih spomenika 1833. postavljen je Prosper Mérimée, arheolog, povjesničar i književnik, te je na toj poziciji ostao sljedećih 27 godina. Među njegovim suradnicima ponajviše se istaknuo Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc, koji je pri restauratorskim zahvatima koristio metode rekonstrukcije, čak i onda kada nije bio poznat izvorni izgled nestalih dijelova – drugim riječima, dodavao je izmišljene dijelove prema vlastitom nahođenju. Restauracija i zaštita srednjovjekovnih spomenika potaknula je i neogotički trend u arhitekturi, no uglavnom je u Francuskoj bio ograničen na sakralna zdanja i to između 1830. - 1850.

Nakon proglašenja Francuske republikom u revoluciji 1848., izabran predjednik Francuske Luj Napoleon Bonaparte 1851.

SLIKA 252.

Veliki salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Zubro (CC BY-SA 3.0)

Reprezentativna dvorana namijenjena je za službena primanja većeg broja ljudi i ispunjena je namještajem za sjedenje u neorokoko stilu. Namještaj uključuje stolce i naslonjače, **lagane stolce (chaises volantes)** s perforiranim naslonima u obliku lire, centralnu kružnu sof, te sjedala tipa *confidant* i *indiscret*. Slobodno je raspoređen po čitavoj prostoriji i grupiran oko pojedinih stolova.

Moderan namještaj tog vremena uklopljen je u ambijent te, kao i na drugim primjerima do sada, kombiniran s primjerima starog i originalnog pokućstva te novim neostilskim komadima. Prekrivanje namještaja sve do poda vrlo je uobičajeno za ovaj period – koriste se već spomenute viseće rese, ali mogu se koristiti i volani ili plisirani produžetci na presvlakama za sjedala te dugački stolnjaci za stolove.

izveo je državni udar raspustivši parlament i centraliziravši svu vlast u svojim rukama. Godinu kasnije proglašava se carem i vlada kao Napoleon III. te se taj period naziva **Drugo Francusko Carstvo (Second Empire)**. U tom periodu Francuska doživljava stabilan rast gospodarstva i prosperitet. Pariz se pregrađuje i dobiva današnji izgled prema projektu **Georges-Eugène Haussmanna**, što je uključivalo rušenje srednjovjekovnih četvrti u središtu grada i probijanje širokih, ravnih bulevara i avenija, te formiranje novih trgova i parkova u gradu, kao i impresivnih novih javnih neostilskih građevina i ustanova (npr. Garnierova Opera, tržnica Les Halles, gradski željeznički kolodvori, osnovne i srednje škole itd.). Također se širi i grana željeznička mreža. S druge strane, Napoleon III. vodio je prilično nespretnu vanjsku politiku zbog čega se u konačnici Francuska 1870. zatekla u ratu s Pruskom i doživjela ponižavajući poraz, pri čemu je Pariz bio pod opsadom pruskih trupa, a Napoleon III. zarobljen. U opkoljenom Parizu proglašena je Treća Republika čime završava vladavina Napoleona III. Napoleon i njegova supruga Eugenija sklonili su se u Londonu.

Kao republika, Francuska je postala demokratska parlamentarna država, s izabranim predsjednikom na čelu. Razvoj je nastavljen u svim područjima, iako je Francuska nešto zaostajala za Velikom Britanijom i susjednom Njemačkom, s kojom je trajala i konstantna napetost zbog poraza u ratu 1870. i zbog oduzetih pokrajina Alsace i Loraine. Istovremeno, Francuska prednjači u razvoju usluga i poticanju potrošnje luksuznije robe te Pariz zauzima glavnu ulogu u kreiranju nove mode, naročito u odijevanju. U Parizu se otvaraju i prve **robne kuće** u modernom značenju riječi – velika trgovina s raznolikim odjelima, gdje se na jednom mjestu može kupiti gotovo sve što kupac poželi. Ubrzo se razvija i primjerena arhitektura koja, također u neostilskim formama, izgledom prostora i unutrašnjom opremom oponaša raskošne palače. Karakterističan tip pariške robne kuće ima prizemlje s atrijem nad kojim se na nekoliko katova uzdižu galerije ostavljajući središnji prostor slobodnim, tako da se s galerija mogao vidjeti prostor atrija u prizemlju. Nad središnjim prostorom nalazio se ostakljeni krov koji je dnevnim svjetlom rasvjetljavao sve katove u unutrašnjosti. Prva robna kuća bila je *Le Bon Marché*, otvorena 1838., a prema kraju 19. stoljeća bilo ih je sve više. Nakon 1870. u tim robnim kućama uglavnom su bile zaposlene djevojke što im je predstavljalo priliku za samostalnost i stanovito napredovanje budući da u tom razdoblju nije bilo mnogo drugih mogućnosti za zapošljavanje žena.

Što se tiče uređenja interijera, car Napoleon III. graditeljskim programom i preuređenjima palača želi u Francuskoj, a naročito u Parizu, stvoriti monumentalni, imperijalni izgled, korištenjem neostilskih elemenata utemeljenih u slavnim razdobljima francu-

SLIKA 253.
Veliki salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Daniel Perez Sutil (CC BY-SA 2.0)

SLIKA 254.
Salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Leandro Neumann Ciuffo (CC BY 2.0)

Bez obzira radi li se u ovom slučaju o staroj i originalnoj dekoraciji iz prethodnih vremena ili o novoj neostilskoj koja se referira na ta prethodna razdoblja, valja naglasiti da se štukodekoracija te oblikovane drvene zidne oplata, kao i ostala oprema u novoizgrađenim neostilskim građevinama, također oblikovala po uzoru na ranije stilove.

ske prošlosti. Posebno je popularan neobarok, pogotovo u arhitekturi, koji priziva vrijeme vladavine Luja XIV. U uređenju interijera češće se koriste elementi neorokokoa. Međutim, vrlo je popularan i stil Luja XVI. jer carica Eugeniya gotovo pa stvara kult ličnosti pogubljene kraljice Marije Antoanete skupljajući različite predmete koji su bili povezani s njom. To je uključivalo i originalno pokućstvo iz druge polovice 18. stoljeća, koje je korišteno prilikom preuređenja interijera caričinih apartmana. S padom Carstva i razvojem Treće Republike, historicizam je već bio uvriježen pa je dominirajući građanski srednji sloj pratio ustaljene trendove, a jednako tako i viši društveni krugovi.

Odlika **eklektičnosti** druge polovice 19. stoljeća jest nesmetano kombiniranje originalnog interijera i opreme iz nekog prethodnog razdoblja, neostilskih predmeta, koji svojim oblicima opona-

SLIKA 255.
Naslonjač tipa *crapaud*, Kuća Victora Hugoja, Pariz, 19. st.; Foto: Vassil (CC 0)
Naslonjač prikazan na ovom i prethodnim primjerima također je karakterističan za razdoblje druge polovice 19. i početka 20. stoljeća, a tip se naziva *crapaud*. Odlučuje ga zaobljena forma naslona za leđa koji postepeno prelazi u niže naslone za ruke, potpuno je tapeciran i presvučen presvlakom i vrlo često ima noge **skriveno visećim resama**. Pojavljuje se 1830-tih i uporaba nije ograničena samo na Francusku.

SLIKA 256.
Fotografski portret francuske carske obitelji (Napoleon III., carica Eugeniya i carević Luj Napoleon), oko 1870. - 1873.; Foto: ©The Trustees of the British Museum (CC BY-NC-SA 4.0)

Prikazani interijer više je karakterističan za drugu polovicu 19. stoljeća i nalik je prosječnim građanskim salonima toga vremena. Prostorije tog vremena bile su prepunjene pokućstvom i drugim uporabnim ili dekorativnim predmetima, a karakteristični elementi su biljke u žardinjerama, draperije, zidovi ispunjeni slikama (i drugim obješenim predmetima), stalci s vazama (ili drugim predmetima); tu su se mogli zateći i brojniji stolići, stolci, naslonjači, police ispunjene ukrasnim predmetima, stalci za svjetiljke itd.

šaju karakteristike određenih razdoblja, i potpuno nove, suvremene forme koje nastaju uslijed moderne potrebe za udobnošću te slijedeći standarde uspostavljene novim tehnološkim mogućnostima (tapecirani naslonjači i sofe s duboko utisnutim gumbima, te novi oblici pokućstva za sjedenje poput kružne sofe, naslonjača tipa *confidant* ili *indiscret* itd.).

Brodarske kompanije u Francuskoj natjecale su se s britanskim u uređenju i opremi svojih preookeanskih brodova, kao i brodova na drugim linijama. Međutim, *Compagnie Internationale des Wagons-Lits*, francuska kompanija u željezničkom prijevozu revolucionizirala je putovanje vlakom te putnicima ponudila za tadašnje vrijeme neviđen luksuz u putničkim vagonima, kabinama za spavanje i vagonima s restoranom gdje su se nudila birana i vrsno spravljena jela. Njihova najpoznatija linija zvala se *Orient Express*, koja je od 1883. povezivala Pariz s Istanbulom. Najznačajnija novost koju je ova kompanija nudila u međunarodnom prijevozu vlakom bila je u tome što su putnici bez prekida i presjedanja izravno mogli putovati do željene destinacije, unatoč prelascima preko granica i putovanju kroz nekoliko država – do tada to nije bilo moguće i putovanje je iziskivalo brojna presjedanja s noćenjima u usputnim hotelima i čekanja na granicama što je sve skupa moglo potrajati i tjednima. Putovanje od Pariza do Istanbula trajalo je nekoliko dana i putnici su umjesto u hotelima noćili u kabinama u vlaku. Interijeri tih vlakova također su bili uređivani prema suvremenim modama koje su odražavale raskoš i luksuz, a od 1883. do 1920-tih, uglavnom su bili opremljeni u historicističkim stilovima Luja XV. i Luja XVI., dok je kasnije prevladao *art déco*.

SLIKA 257.

Interijer salona prvog razreda u vagonu Pullman, tip *Flèche d'or*, iz 1926.; Foto: ignis (CC BY-SA 3.0)

NJEMAČKA I AUSTRIJA

Nakon pada Napoleona 1815. godine, njemačke države su ponovno obnovljene, no zajedno s Austrijom povezuju se u Njemački savez, konfederaciju kojoj je glavna svrha bila obrambena ravnoteža između Francuske i Rusije. Kasnije je unutar Saveza stvorena i carinska unija. Postojalo je zajedničko tijelo kao skupština (*Dieta*). Kao i u drugim dijelovima Europe, javljala se napetost između liberalne struje, koja je zagovarala ustavne i parlamentarne promjene uz smanjivanje ovlasti pojedinih vladara, i konzervativne, koja je nastojala zadržati čvrstu centraliziranu vlast u rukama vladara i postojećih oligarhijskih struktura. Revolucija koju su 1848. podigli liberali bila je ugušena bez uspjeha. U Savezu se za prevlast i kontrolu nadmeću Pruska i Austrija dok nisu konačno zaratile 1866., pri čemu je Austrija izgubila, a Pruska proizašla kao nadmoćna sila predvođena premijerom Ottom von Bismarckom. Nakon toga, Njemački savez se raspada, a umjesto njega stvoren je Sjevernonjemački savez bez Austrije, pod pruskom dominacijom, što će u konačnici rezultirati ujedinjenjem Njemačke 1871. (nakon pobjede u ratu s Francuskom) u jedinstvenu državu pod vlašću pruske dinastije Hohenzollern. Zemlja doživljava vrlo intenzivnu industrijalizaciju i snažan gospodarski rast te provodi jaku militarizaciju, koja će s istovremenom nacionalističkom politikom i željom za ekspanzijom rezultirati Prvim svjetskim ratom. Najstarija kći britanske kraljice Viktorije (također se zvala Viktorija), udaje se 1858. za njemačkog cara Fridrika III., a njihov sin Vilim II. igra glavnu ulogu u prilično destruktivnoj politici početkom 20. stoljeća.

Austrija gušenjem revolucije u Beču, te pobune i rata u Mađarskoj tijekom 1848. i 1849., unatoč najavljenim ustavnim promjenama nastavlja provoditi apsolutističku politiku poznatu kao Bachov apsolutizam, prema ministru unutarnjih poslova Alexanderu Bachu. Situacija se mijenja nakon poraza Austrije u ratu s Kraljevinom Sardinijom 1859., pri čemu je Austrija izgubila teritorij Lombardije, a u Italiji je započeo pokret za ujedinjenjem u jedinstvenu državu. Uvođenjem ustava i obnovom rada parlamenta u sastavnim kraljevinama pod vlašću dinastije Habsburg počinje proces političke reorganizacije zemlje. Sljedeći korak bio je podjela države na dvije odvojene zemlje pod vlašću habsburškog vladara (dvojna monarhija) i stvaranje Austro-Ugarske Monarhije 1867. godine – čin na koji je car Franjo Josip bio prisiljen pristati zbog oslabljene pozicije nakon poraza u ratu s Pruskom 1866. Zemlja također doživljava gospodarski rast, razvijaju se industrija, školstvo, umjetnost, turizam. Beč je vrlo značajno kulturno središte te prednjači u razvoju novih umjetničkih pravaca krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Na području današnje Njemačke ideje o gotici i fascinaciji srednjovjekovnom umjetnošću javljaju se pod engleskim utjecajima u drugoj polovici 18. stoljeća. Goethe 1772. objavljuje esej *Von deutscher Baukunst (O njemačkom graditeljstvu)* u kojem se divi katedrali u Strasbourgu, a gotiku opisuje kao utjelovljenje njemačkog duha te započinje trend kojim se neogotika doživljava kao njemački nacionalni stil. U središtu pažnje od početka 19. stoljeća bila je obnova i dovršetak izgradnje katedrale u Kölnu, srednjovjekovne građevine koja nije bila izgrađena do kraja, a projekt je izveden u periodu od 1842. do 1880. Neki primjeri neogotičke arhitekture ostvareni su već tijekom 18. stoljeća, a uglavnom su bili

SLIKA 258.

Dvorac Hohenschwangau, Njemačka, izgradnja je započela 1830-tih; Foto: Lokelech (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 259.

Dvorac Neuschwanstein, Njemačka, izgradnja je započela 1870-tih; Foto: camelends (CC 0)

Oba dvorca nastaju obnovom i pregradnjom ruševnih srednjovjekovnih utvrda, te njihov izgled i interijeri odražavaju oduševljenje srednjim vijekom. Interijeri su opremljeni potpuno novim historicističkim, uglavnom neogotičkim, pokućstvom. Kao i na drugim sličnim mjestima, nije se pokušalo rekonstruirati izvorno stanje, već oživjeti fantazije i romantične predodžbe o srednjem vijeku prilagođene tadašnjim modernim standardima i potrebom za udobnošću.

SLIKA 260.

Joseph Albert, *Spavaonica u dvorcu Neuschwanstein*, fotografija, razglednica koju je 1890-tih objavio Detroit Publishing Co., print broj 17482; Foto: Knjižnica Kongresa, Zbirka grafika i fotografije (Library of Congress, Prints and Photographs Division), (public domain)

SLIKA 261.

Joseph Albert, *Blagovaonica u dvorcu Neuschwanstein*, razglednica koju je 1890-tih objavio Detroit Publishing Co., print broj 17483; Foto: Knjižnica Kongresa, Zbirka grafika i fotografije (Library of Congress, Prints and Photographs Division), (public domain)

vezani uz manje paviljone, kapelice, romantičarske lažne ruševine i druge sadržaje u dvorskim perivojima. Može se spomenuti i izgradnja neogotičkog tornja katedrale u Mainzu tijekom druge polovice 18. stoljeća.

Najznačajnija djela neogotičke arhitekture ostvarena su u Beču sredinom 19. stoljeća - počevši od *Votivkirche* (1856. - 1879.), zavjetne crkve izgrađene nakon neuspjelog pokušaja atentata mađarskog nacionalista na cara Franju Josipa 1853. Najistaknutiji arhitekt u tom stilu bio je **Friedrich Schmidt**, a njegov suradnik **Herman Bolle** dolazi u Zagreb zbog izvedbe projekta palače Akademije (JAZU) prema Schmidtovom projektu te nakon toga ostaje u Hrvatskoj.

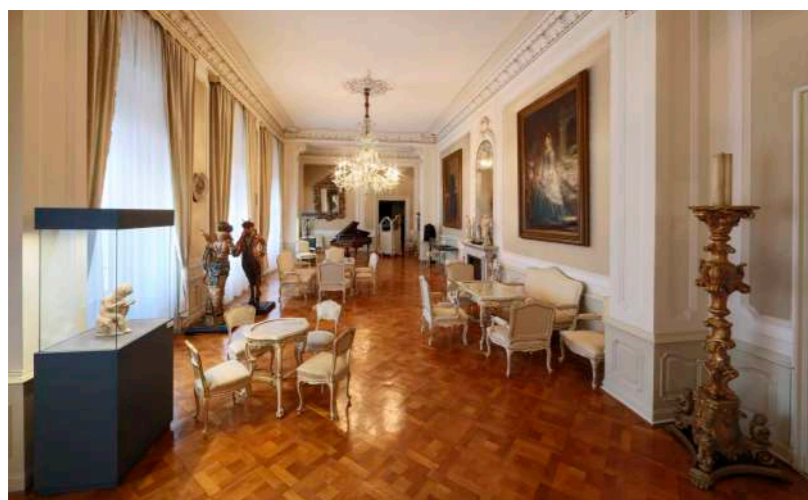
SLIKA 262.

Dvorac Trakošćan, Hrvatska, pregrađen sredinom 19. st.; Foto: Maxman (CC BY-SA 3.0)

Kao jedan od primjera na habsburškom području može se istaknuti i dvorac Trakošćan obitelji Drašković, koji je također kao srednjovjekovna ruševna utvrda bio obnovljen 1850-tih godina, a pritom su zadržani neki originalni gotički elementi, ali i uneseni neogotički, naročito u uređenju interijera.

Osim u sakralnoj arhitekturi, neogotika je tijekom 19. stoljeća na njemačkom i austrijskom području bila vrlo popularna pri oblikovanju ladanjske arhitekture, bilo kod pregradnji i obnovi postojećih srednjovjekovnih građevina ili izgradnji novih dvoraca. Osim u ladanjskim ili lovačkim dvorcima, neogotička je forma također primjenjivana i u oblikovanju pratećih građevina na ladanjskim posjedima, pogotovo onih sakralnog karaktera (kapelice, mauzoleji, spomenici itd.).

I na njemačkom, i na austrijskom području, zbog konzervativnih nazora, vrlo je popularan bio neorokoko te je većina vladarskih dvorova pri obnovi i preuređenjima nabavljala upravo namještaj u tom stilu kao svojevrсни statusni simbol i poistovjećivanje sa starim poretkom koji je prethodio Francuskoj revoluciji, te želje za njegovim produljenjem. Tako se, primjerice, u Beču 1853. preuređuje carska rezidencija Hofburg, pri čemu se novo neorokoko

SLIKA 263.

Petar Fabijan, *Bijeli salon u Guvernerovoj palači u Rijeci* (danas Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja), fotografija, Rijeka, 2017.; Foto: PPMHP

Neorokoko namještajem opremljen je i glavni reprezentativni salon Guvernerove palače u Rijeci. Palača je građena prema projektu Alajosa Hauszmanna od 1893. do 1896. godine, a prema njegovim nacrtima izrađena je i sjedeća garnitura te ostali namještaj koji se i danas nalaze u Bijelom salonu te kao dio originalno očuvanog ambijenta Guvernerove palače čine sastavni dio stalnog postava Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja.

SLIKA 264.

Spavaonica u dvorcu Linderhof, Njemačka, 19. st.; Foto: Daniel71953 (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 265.

Dvorana ogledala u dvorcu Herrenchiemsee, Njemačka, 19. st.; Foto: rjones0856 (CC BY 2.0)

SLIKA 266.

Blagovaonica u dvorcu Trakošćan s primjerom *altdeutsch* kredence, 19. st.; Foto: Miroslav.vajdic (CC BY-SA 4.0)

pokućstvo naručuje od Michaela Thoneta i Heinricha Dübella, vodećih bečkih proizvođača namještaja, a nekoliko godina ranije za preuređenje bečke palače Liechtenstein, pokućstvo se nabavlja od također značajnog proizvođača Carla Leistlera.

Na čitavom području središnje Europe tijekom druge polovice 19. stoljeća u modi je pokućstvo u neorenesansnom i neobaroknom stilu koje se na tom području još naziva i *altddeutsch stil*. Odlikuje ga izrada od domaćeg drva, najčešće oraha, i obilna dekoracija rezbarijama te korištenje tokarenih i tordiranih elemenata. Karakteristični su robusni kredenci za blagovaonice ili salone i ormari za spavaonice, ali se u istom stilu izrađuje i sav ostali prateći namještaj.

Michael Thonet je jedno od istaknutijih imena u proizvodnji pokućstva u 19. stoljeću. Porijeklom je iz današnje Njemačke – 1819. otvara svoju prvu radionicu u gradu Boppardu na zapadu Njemačke, no 1840-tih seli u Beč i tamo razvija proizvodnju pokućstva prema svojim nacrtima. Tijekom druge polovice 19. sto-

SLIKA 267.

Michael Thonet, naslonjač, savijeno drvo, sjedalo od isprepletene trske, Austrija, 1855. – 1865., 97,8 x 50,8 x 49,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

SLIKA 268.

Izložbena dvorana u Muzej grada Beča Karlsplatz (Wien Museum Karlsplatz), prvi s lijeva je primjer stolca br. 14; Foto: Yelkrokoyade (CC BY-SA 3.0)

ljeća tvrtka koju je osnovao sa svojim sinovima (*Gebrüder Thonet*) ima pet tvornica na području Austro-Ugarske, a 1920-tih postaje i najveći svjetski proizvođač namještaja.

Iako su proizvodili historicistički namještaj u različitim neostilovima, te su njime opskrbljivali i carski dvor u Beču, Thonet je najznačajniji po proizvodnji **pokućstva od savijenog drva**. Tehniku savijanja drvenih elemenata na pari razvijao je eksperimentiranjem 1830-tih; oblikovane je elemente spajao u pojedine komade namještaja (namještaj za sjedenje, stolove, vješalice za kapute i šešire, okvire za ogledala itd.), tvoreći vrlo jednostavne zaobljene oblike. Zbog tadašnjeg ukusa za jednostavno, nerazmetljivo i praktično pokućstvo iz razdoblja bidermajera, Thonetovi proizvodi su vrlo lako prihvaćeni na tržištu te je uslijedio velik uspjeh na svjetskim izložbama u Londonu (1851.) i Parizu (1855.). Posebno se proslavio dizajnom **stolca broj 14** koji spada u najpoznatije i najproizvođenije stolce u povijesti, a proizvodi se i danas. Uspjehu je pridonijela činjenica da se stolac mogao iz tvornice transportirati u dijelovima pa se jednostavno sastavljao na licu mjesta nakon dostave, što je pojednostavljivalo i ubrzavalo proces proizvodnje, pakiranja i prijevoza.

REAKCIJE NA HISTORICIZAM

Razvoj tehnologije i masovne proizvodnje doveo je do pojave predmeta koji su bili izrađeni nekvalitetno i od jeftinih materijala. Suvremeni kritičari su napadali pojavu kod tako izrađivanog namještaja da su dijelovi (forma, dekorativni motivi na drvenim dijelovima, dekorativni motivi na presvlakama, neusklađene boje pojedinih dijelova) neukusno povezani u cjelinu, a to se događalo kao posljedica podjele poslova unutar procesa proizvodnje bez

jasne vizije o konačnom izgledu proizvoda. Također, kritizirano je oponašanje starijeg namještaja, vješto izvedenog od skupocjenih materijala, u novim i jeftinim materijalima te nesporno i nekvalitetno izvedenim oblicima.

U javnosti se pojavljuju rasprave, kritike i komentari o umjetnosti, ukusu i društvu, te se stvaraju teorijski temelji kao glavne postavke za kreiranje novih pravaca u umjetnosti, a oni uključuju sociološke, filozofske, religijske, ekonomske i povijesne aspekte. Teorijske rasprave objavljuju se kao knjige ili kao kolumne u novinama i časopisima, a praktično se razrađuju i primjenjuju kroz pojedina udruženja ili neformalne krugove istomišljenika.

Među prvim značajnijim autorima istaknuo se **Augustus Welby Northmore Pugin** koji u nekoliko svojih djela raspravlja o dekadenciji u društvu i umjetnosti kao posljedici duhovnog propadanja uzrokovanog crkvenom reformacijom (Pugin se 1835. godine obratio na rimokatoličanstvo). U svojim djelima kritizira suvremeno društvo kao korumpirano i nemoralno te idealizira srednjovjekovne društvene, moralne i vjerske norme. Zagovara povratak na gotičke srednjovjekovne forme koje smatra pravom umjetnošću i vjeruje da će se oživljavanjem gotike obnoviti i moralnost čitavog društva. Primarno govori o arhitekturi, ali njegove ideje se mogu primijeniti na cjelokupnu umjetnost toga vremena. Smatra da proizvod ispunjava svoju svrhu ako je u svim svojim detaljima **izrađen vješto i kvalitetno** te time zagovara svojevrsnu **iskrenost i dosljednost u proizvodnji**. S druge strane, zagovara **svrhovitost svakog detalja** u konstrukciji, uporabi materijala i dekoraciji; vjeruje da i najmanji detalj upotrijebljen u oblikovanju treba postojati s razlogom i svrhom. Pritom je Pugin bio blagonaklon prema industrijskom razvoju i upotrebi novih tehnoloških mogućnosti u arhitekturi i proizvodnji, dok god se u izradi poštuju kvaliteta i visoka vještina izrade. Međutim, ako nova tehnologija narušava vjerodostojnost i dosljednost u izgledu i kvaliteti djela, to smatra problematičnim. Zagovara **primjereno obrazovanje** koje će povezati osmišljavanje izgleda sa suvremenim proizvodnim mogućnostima; dizajniranje se pojavljuje kao novi pojam povezan s tom temom.

Drugi utjecajan teoretičar bio je **John Ruskin**. On smatra da restauriranje građevine neostilskim dogradnjama predstavlja uništenje te građevine. Zagovara zaštitu i konzerviranje zatečenog stanja i vrednovanje samo originalnog i izvornog sloja. Jedno od najznačajnijih njegovih djela je knjiga *Stone of Venice (Mletački kameno-vi)*, objavljena u tri dijela od 1851. do 1853., u kojoj kritizira suvremeno korumpirano društvo i industrijsku proizvodnju smatrajući da majstor/obrtnik/umjetnik treba slobodno i kreativno samostalno izraziti svoje ideje i to vlastitim rukama, a ne strojevima.

Protivnik je podjele rada u procesu proizvodnje i vjeruje da bi proizvod trebao biti **djelo jednog autora**. Govori o dostojanstvu manualnog rada, socijalnoj pravednosti, društvenoj solidarnosti, služenju i doprinosu zajednici i općem dobru vlastitim radom i izražava stavove protiv industrijskog kapitalizma i služenja nečijim osobnim, materijalističkim interesima. Bunio se protiv namećanja standardiziranih pravila utemeljenih na antičkoj tradiciji i zagovarao **inspiriranje izravnim promatranjem prirode**; smatrao je da umjetnost treba, koliko god je moguće, istinito prikazivati prirodu, a ne prenositi romantičarske interpretacije. Idealizirao je gotičku arhitekturu zbog slobodnog izražavanja velikog broja raznih majstora koji su zajedno stvarali jedinstveno djelo, svaki pridonoseći na svoj način, kao suprotnost mehaničkoj i strojnoj masovnoj proizvodnji potpuno istih proizvoda, bez karaktera i kreativnog autorstva. Međutim, oštro kritizira suvremena neogotička ostvarenja i vrlo negativno govori o Puginu i njegovom radu zbog lošeg ili krivog razumijevanja stvarnog duha gotičke umjetnosti. Smatra da **umjetnost treba prenositi moralne i društvene vrijednosti** te da je umjetnost izravni izraz društvenog stanja sredine u kojoj nastaje.

Puginovi i Ruskinovi stavovi utjecali su na **Williamu Morrisa** i stvaranje pokreta **Arts & Crafts (Umjetnost i obrt)**. Morris se tijekom studija sprijatelji s Edwardom Burne-Jonesom te su tada s nekolicinom drugih prijatelja stvorili svoje "bratstvo" okupivši se oko poezije, umjetnosti i fascinacije srednjim vijekom pod utjecajem Ruskina. Nakon studija, Morris postaje pripravnik u jednom arhitektonskom uredu, gdje upoznaje arhitekta Philipa Webba, s kojim se također sprijateljuje. Edward Burne-Jones okuplja skupinu slikara koja se prozvala **Prerafaelitsko bratstvo**. Djeluju na temelju Ruskinovih postavki o slikarstvu da priroda i ljepota odražavaju božansko, a najbolji način da se prikaže duhovnost nije kroz religiozne sakralne scene, već kroz vjerno prikazivanje prirode i ljudskog tijela. Zbog toga slikari iz ove grupe slikaju sakralne prizore prenoseći stvarne krajolike izravnim promatranjem, te portretirajući obične ljude iz radničke klase, ponekad, primjerice, i u prljavoj odjeći i prljavih ruku, umjesto da svetački likovi budu prikazani idealizirano, kako je do tada bilo uobičajeno. Prerafaeliti odbacuju standardizirana pravila i nametnuta suvremena poimanja lijepog u slikarstvu utemeljena u klasičnoj tradiciji koja je diktirala Kraljevska akademija, a svoje uzore traže u talijanskom slikarstvu 14. i 15. stoljeća (zato se i nazivaju prerafaeliti – u značenju: prije slikara Rafaela). Morris, inače iz imućne obitelji, kupuje njihova djela i potiče njihov rad. U krug je uključen i slikar Dante Gabriel Rossetti.

Morris 1861. s partnerima iz Prerafaelitskog bratstva osniva tvrtku s kojom posluje u području primijenjene umjetnosti i dizajna. Osmišljavaju izgled namještaja, predmeta od metala, stakla, keramike, vitraje i zidne oslike, a kasnije i tekstil i tapete. Izraziti je **protivnik industrijske proizvodnje** i zbog toga je vrlo kritičan prema Puginu. Protivi se podjeli rada i smatra da jedan autor treba izvesti čitavo djelo od ideje do proizvoda, pri čemu je značajna vještina i kvaliteta ručnog oblikovanja. Pokućstvo dijeli na dvije kategorije: za uobičajenu upotrebu, koje treba biti jednostavno i funkcionalno, te reprezentativno (*state furniture*), koje treba biti elegantno i ukrašeno (oslikom, rezbarenjem ili inkrustacijom). Drugačijim, jednostavnim oblikovanjem pokućstva, u odnosu na tada uobičajene forme, u javnosti izazivaju podijeljene reakcije, ali su svakako zapaženi i doživljavaju uspjeh tijekom 1860-tih i 1870-tih. Zagovara se **umjetnost pristupačna svima**, no odbacivanje industrijske proizvodnje i inzistiranje na ručno izrađenim obrtničkim i visokokvalitetnim proizvodima rezultira namještajem koji si mogu priuštiti samo najimućniji naručitelji.

SLIKA 269.

Philip Webb, Crvena kuća (*Red House*), Bexleyheath (pored Londona) – dom Williama Morrisa, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1860.; Foto: Ethan Doyle White (CC BY-SA 3.0)

Kuću je za Morrisa projektirao prijatelj i kolega Philip Webb, no unutrašnjost je osmislio i opremio sam Morris, a oslikali su je i detaljima ukrasili ostali partneri iz tvrtke i Prerafaelitskog bratstva. Morris s obitelji nije dugo živio u kući jer su se preselili u London pa su interijeri i izvorna oprema samo djelomično očuvani.

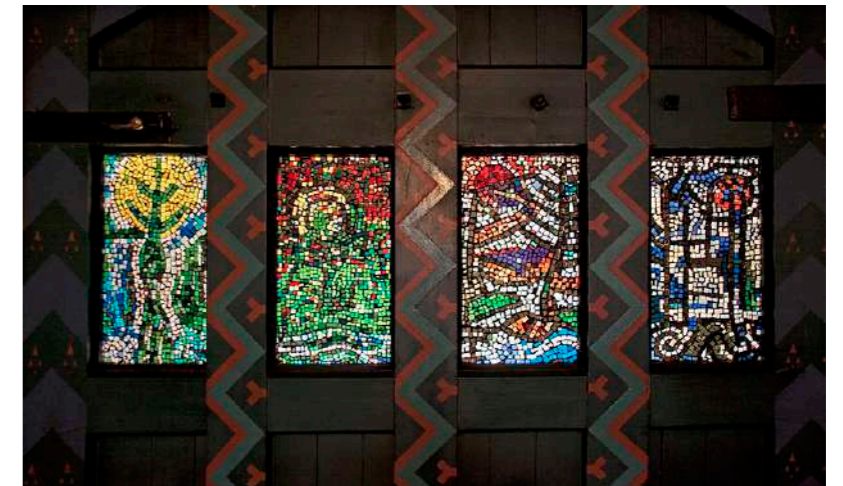

SLIKA 270.

Crvena kuća (*Red House*), predvorje s ulaznim vratima; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

SLIKA 271.

Crvena kuća (*Red House*), detalj ulaznih vrata s vitrajima; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

SLIKA 272.

Crvena kuća (*Red House*), blagovaonica s kredencom; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

Morris i njegovo društvo načelno su bili **inspirirani srednjovjekovnim formama** pri oblikovanju pokućstva i interijera, no nisu kopirali oblike već su samo njima bili nadahnuti. Pokućstvo uglavnom zadržava **ravne i jednostavne linije**, a dekoracija se temelji na likovnim ili oblikovnim elementima koji podsjećaju na zabate, šiljaste lukove, uporabi metalnih okova na drvenom pokućstvu, ornamentalnih ili vegetabilnih motiva iz gotičkog razdoblja. Spojevi i konstruktivni elementi na namještaju ostavljaju se vidljivima, odnosno ne kamufiraju se dodatnom, nepotrebnom dekoracijom. Karakteristično je korištenje boja pri oblikovanju kako namještaja u cjelini, tako i pojedinih detalja u interijerima. Težilo se **za uporabom i objedinjavanjem svih vrsta u primijenjenoj umjetnosti** (oblikovanje u metalu, staklu, keramici, tekstilu, drvu).

SLIKA 273.

Philip Webb, klupa, drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1890-tih, 209 x 198 x 56 cm, Galerija William Morris (William Morris Gallery), London; Foto: Shani Evenstein (CC 0)

SLIKA 274.

Philip Webb (oslikao William de Morgan), kredenca, bojano i pozlaćeno drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1870. - 1880., 241,3 x 115 x 49,5 cm, Galerija William Morris (William Morris Gallery), London; Foto: Shani Evenstein (CC BY-SA 4.0)

Kredenca i klupa na slici svojim oblicima i dekorativnim motivima, odnosno slikovnim prikazima podsjećaju na srednjovjekovni namještaj, a uzori se traže i u razdobljima dinastija Tudor i Stuart. Inzistira se na vještini izrade i iskrenosti u oblikovanju, što podrazumijeva da je namještaj rađen ručno, da se konstruktivni elementi i spojevi na namještaju ne prikrivaju, da jedan autor nadgleda proces izrade, da forma prati funkciju, a dekoracija je podređena funkcionalnosti.

Morris je također dizajnirao uzorke za tekstil i tapete koji su korišteni pri uređenju interijera. Najčešće je koristio vegetabilne i floralne motive, a ponekad je u kompoziciju uklapao i životinjske likove. Boje su relativno intenzivne i naglašene, često na tamnoj pozadini s istaknutim jarkim elementima, no ovo se ne javlja nužno kao pravilo jer radi vrlo raznolike dezene.

Uzorci dezena prema Morrisovim nacrtima i nastali u okviru tvrtke Morris & Company iz zbirke u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art):

SLIKA 275.

Dezen za tapetu pod nazivom *Jasmine*, tisak na papiru, London, 1872.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 276.

Dezen za tapetu pod nazivom *Blackthorn*, tisak na papiru, London, 1892.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 277.

Dezen za tapetu pod nazivom *Daisy*, tisak na papiru, London, 1864.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 278.

Dezen za tapetu pod nazivom *Trellis*, tisak na papiru, London, 1862. - 1864.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 279.

Dezen za tapetu pod nazivom *Marigold*, tisak na papiru, London, oko 1872.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 280.

Dezen za tapetu pod nazivom *Wild Tulip*, tisak na papiru, London, 1884.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 281.

Dezen za tapetu pod nazivom *Pink and Rose*, tisak na papiru, London, 1890.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 282.

Dezen za tapetu pod nazivom *Willow Bough*, tisak na papiru, London, 1887.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Osim u srednjovjekovnim formama, Morris i njegovi suradnici inspiraciju nalaze i u tradicionalnim ruralnim komadima pokućstva, koje otkrivaju putujući engleskim krajevima. S vremenom se u određenim krugovima povezanim sa sljedbenicima Morrisovih ideja razvija i pomalo šovinistički odnos prema baštini u kojem se

vrijednost prepoznaje samo u onim predmetima koji su povezani s engleskim tradicionalnim obrtom.

Iz Morrisovih ideja i ostvarenja 1880-tih počinju se osnivati brojne **obrtničke i umjetničke zadruge** koje pokreću oblikovanje i proizvodnju domaćih proizvoda **ručno izvedenih tradicionalnim vještinama i tehnikama**. Time nastaje **pokret Arts & Crafts**, koji traje do početka 20. stoljeća. U Londonu se 1875. godine otvara **robna kuća Liberty** gdje se prodaju umjetnički i dekorativni predmeti pa tako i proizvodi nastali u okviru *Arts & Crafts* pokreta. Na tržištu postaju vrlo traženi proizvodi umjetničkog obrta pa se na koncu počinju javljati i industrijski proizvedeni predmeti koji oponašaju izgled onih ručno izrađenih. Među brojnim zadrugama i udruženjima nastalim u okviru pokreta *Arts & Crafts* najistaknutiji su **Century Guild** (1882. osniva **Arthur Heygate Mackmurdo**), **Art Workers' Guild** (1884. osnivaju učenici Richarda Normana Shawa), **Guild of Handicraft** (1888. osniva **Charles Robert Ashbee**). U ovim okolnostima **razvija se etnologija** kao znanost s ciljem zaštite i očuvanja tradicionalnih znanja, vještina, obrta i formi od zaborava i propadanja. Ideje pokreta šire se Europom i SAD-om, a osnivaju se i prvi muzeji za primijenjenu umjetnost u Londonu (današnji *Victoria and Albert Museum*, osnovan 1852.), Beču (današnji *Museum für angewandte Kunst*, osnovan 1863.), Berlinu (današnji *Kunstgewerbemuseum*, osnovan 1868.) i u Zagrebu: **Muzej za umjetnost i obrt** osnovan je 1880. i četvrti je po starosti specijalizirani muzej za umjetnički obrt u svijetu, a djelovao je kao edukativna zbirka primjera za učenike obrtne škole.

SLIKA 283.

Kuća Standen, salon, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1890-tih; Foto: Christine Franck (CC BY-NC-ND 2.0)

Kuću Standen je 1891. godine projektirao Philip Webb, a interijer je ureden i opremljen pokućstvom, tekstilom i tapetama koje je dizajnirao Morris.

SLIKA 284.

Kuća Standen, spavaonica; Foto: Christine Franck (CC BY-NC-ND 2.0)

Arthur Heygate Mackmurdo je osnivač udruženja Century Guild. Cilj mu je bio podići primijenjenu umjetnost u istu razinu sa slikarstvom ili skulpturom. Za njegove je komade pokućstva karakteristična uporaba vegetabilnih motiva zaobljenih i valovito isprepletenih linija, čime najavljuje kasnije secesijske forme. U nekim elementima poput oblikovanja nogu ili naslona za leđa nadahnuće nalazi u stilu *Queen Anne*, iako forme ne kopira doslovno.

SLIKA 285.

Stolić prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, drvo mahagonija, pozlaćena mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1885. - 1895., 75 x 83,8 x 50,8 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

SLIKA 286.

Naslonjač prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, satensko drvo, mjed, originalna pamučna presvlaka s otisnutim uzorkom, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1885., 78,7 x 59,7 x 49,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

SLIKA 287.

Stolac prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, drvo mahagonija, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1883., 97,2 x 48,5 x 47 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

Istovremeno s Morrisovim djelovanjem i pokretom *Arts & Crafts*, 1860-tih razvija se **Aesthetic movement (Estetski pokret)**, koji se distancira od društveno-ekonomskih i političkih pitanja te promiče stav kako umjetnost treba nositi **samo estetsku vrijednost**, te da pritom ne mora sadržavati niti prenositi neke druge stavove, dublje ideje ili moralne vrijednosti. Drugim riječima, svrha umjetnosti jest da bude lijepa. Promiče se ideja da umjetnost i ljepota trebaju biti prisutni svugdje i dostupni svima. U okviru tog pokreta javljaju se istomišljenici povezani s primijenjenom umjetnošću koji zagovaraju ideju povezivanja umjetnosti s predmetima za svakodnevnu upotrebu. Međutim, formiraju stav da takvi predmeti moraju biti ponajprije korisni, a zatim i lijepi, odnosno smatraju da vrhunska funkcionalnost ne bi smjela biti žrtvovana zbog dekorativnosti; potrebno je izabrati čistu formu te je dekorirati primjerenim ukrasom, a ukras treba, koliko god je to moguće, preuzeti iz prirode. Međutim, odbacuju se Puginovi i Ruskinovi stavovi o moralizirajućem karakteru umjetnosti te idealizaciji srednjovjekovnih principa oblikovanja i procesa izrade i zastupaju **prihvatanje industrijske proizvodnje** i suradnju kroz **dobar dizajn**. Iz ovog pokreta je naročito iznikla **struka profesionalnih slobodnih dizajnera** koji osmišljavaju izgled proizvoda i tako surađuju s različitim proizvođačima.

Godine 1837. osniva se *Government School of Design*, a tamošnji nastavnici objavljuju prve udžbenike povezane s dizajnom i oblikovanjem predmeta. **Owen Jones** 1856. godine objavljuje knjigu *Grammar of Ornament (Gramatika ornamenta)* u kojoj donosi zbirku ornamenata povezanih s arhitekturom, tekstilom i primijenjenom umjetnošću iz različitih kulturnih područja i povijesnih razdoblja, a zadnje poglavlje knjige donosi dizajne inspirirane prirodom. Pritom je formulirao osnovne principe dekorativne umjetnosti kroz odnose forme i boje sa zaključkom da najbolji primjeri

u povijesti proizlaze iz promatranja prirode. Christopher Dresser objavljuje knjige *The Art of Decorative Design (Umijeće dekorativnog dizajna, 1862.)* i *Principles of Design (Načela dizajna, 1873.)*.

Arhitekt Owen Jones formulirao je osnovne premise kojima su se povodili pripadnici ovog kruga: izražena je potreba za kreiranjem **novog, modernog stila** koji bi odražavao potrebe suvremenog razdoblja, a ne reciklirao elemente iz prošlih vremena. Ipak, ne odbacuju se forme iz prošlosti i stanovito nadahnuće se ipak povlači iz ranijih razdoblja (npr. stil *Queen Anne*). Vrlo jak utjecaj vrši **japanska umjetnost** jer Japan 1854. godine prekida s praksom trgovinske izolacije i japanski proizvodi se pojavljuju na europskom i američkom tržištu, a formom predstavljaju svježinu u odnosu na tadašnji historicizam, s poglavito dominirajućom neogotikom. Namještaj uglavnom karakteriziraju ravne linije, tamna boja (barem u ranijoj fazi), izdužene i vrlo vitke noge, minimalizirana dekoracija u obliku plošno urezanih jednostavnih i pozlaćenih motiva (često stiliziranih cvjetova i pera pauna). Dekoracija je često asimetrična pod japanskim utjecajem.

Među istaknutijim pobornicima i zagovornicima ideja ovog pokreta bio je Oscar Wilde, koji sudjeluje u javnim raspravama svojim tekstovima i komentarima. Ideje se šire i u Kanadu i SAD – Oscar Wilde tamo održava niz predavanja početkom 1880-tih. Objavljaju se knjige i časopisi s temom uređenja doma, a vrlo su popularni savjeti i kolumne s temom “uradi sam” koji domaćicima iz srednjeg sloja nude ideje kako uljepšati dom. U časopisima se objavljuju i fotografije interijera domova poznatih i istaknutih osoba. Glavna želja pokreta jest **“odgojiti” dobar ukus**, a glavna ciljana skupina su srednji društveni slojevi – dakle, ne obraćaju se samo najimućnijima. Estetski pokret ne inzistira na stilski čistim interijerima, koji bi zahtijevali potpuno preuređenje domova, već dopušta miješanje i kombiniranje svega što je opravdano funkcionalnošću i ljepotom.

SLIKA 288.

Stolić prema nacrtu Edwarda Williama Godwina, drvo oraha, pozlaćena mjed, London, oko 1872., 74,8 x 40,6 x 81,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

Poigravanje formom koje se postiže kombiniranim podizanjem preklopnih polica moguće je postići da isti stolić ima različiti izgled, a dekorativnost se postiže samim oblicima vertikalnih i horizontalnih elemenata te detalja koji su dijelovi konstrukcije. Ukras je postao suvišan element i potpuno je izostavljen, a funkcionalnost postaje glavna vrijednost predmeta.

SLIKA 289.

Edward William Godwin, kredenca, ebonizirano drvo mahagonija, posrebrbene ručice, London, 1867. - 1870., 181 x 256 (sa spuštenim bočnim krilima 162) x 56 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London

Godwin se ubraja među najutjecajnije i najpoznatije dizajnere povezane s Estetskim pokretom. Pokućstvo koje dizajnira odlikuje geometrizacija i **redukcija forme na liniju i plohu**. Ovakva kredenca je u vrijeme nastanka bila gotovo apstraktan komad pokućstva zbog skeletizacije u gornjem dijelu koja stvara privid da ormarići lebde u zraku. Dekoracija je svedena na kontraste tamnih i svijetlih ploha, punih i praznih polja, odnosno otvorenog i zatvorenog prostora te metalne ručice za otvaranje vrata i ladića. Bočne horizontalne plohe su preklopne i mogu se spustiti, odnosno u slučaju potrebe, ovakvim podizanjem može se proširiti površina za odlaganje posuda ili drugih predmeta. U oblikovanju se očituje japanski utjecaj.

SLIKA 290. I 291.

291. Soba pauna (*Peacock Room*), Ujedinjeno Kraljevstvo, 1876. - 1877., danas u Galeriji umjetnosti Freer, Smithsonianov Nacionalni muzej azijske umjetnosti (Freer Gallery of Art, Smithsonian's National Museum of Asian Art), Washington, DC: dar Charlesa Langa Freera, F1904.61; Foto: Freer Gallery of Art (public domain)

Peacock room je bila blagovaonica u kući britanskog brodovlasnika Fredericka Richardsa Leylanda u Londonu, koju su 1876. i 1877. opremili, uredili i oslikali američki slikar James McNeill Whistler i britanski arhitekt Thomas Jeckyll, a ubraja se u najpoznatije primjere interijera uređenih u anglo-japanskom stilu, u okviru Estetskog pokreta. Oprema prostorije je 1904. godine preseljena u SAD i danas je izložena u Galeriji umjetnosti Freer u Washingtonu. Iako to nije bila izvorna zamisao projekta (prema Jeckyllovom projektu, blagovaonica je trebala biti uređena u stilu Tudor), Whistler je na svoju ruku kožne presvlake na zidovima preslikao zlatnim prikazima pauna na tamnozelenoj podlozi pod utjecajem japanske umjetnosti, kako bi čitav interijer bolje uskladio sa svojom slikom obješenom iznad kamina. Na zidovima su bile učvršćene police na kojima se nalazila vlasnikova zbirka kineskog porculana. Prostorija je postala poznata zbog kontroverznog odnosa Whistlera prema naručitelju, kojem se njegova samoinicijativna izmjena prvotnog plana nije svidjela.

U SAD-u je utjecaj na oblikovanje i izradu pokućstva krajem 19. i u 20. stoljeću izvršio namještaj povezan s vjerskom skupinom nazvanom *shakers*. Pojavili su se u 18. stoljeću u Velikoj Britaniji, a jedna se skupina krajem 18. stoljeća doselila u Ameriku i tamo formirala svoja naselja. U skladu sa svojim načinom života, od početka su izrađivali funkcionalan namještaj i ostale predmete za svakodnevni život vrlo jednostavnih oblika, bez ikakve dekoracije, ali vrlo vješte ručne izrade. Namještaj nastao u 18. i 19. stoljeću gotovo u potpunosti nalikuje današnjim suvremenim proizvodima, a idejom i formom uklopili su se u duh novih pokreta koji se pojavljuju krajem 19. stoljeća. Danas još uvijek postoji jedina preostala zajednica u jednom naselju u američkoj saveznoj državi Maine, a nekoliko drugih njihovih naselja pretvoreno je u muzeje.

SLIKA 292.

Kredenca, drvo bora, New Lebanon, New York, SAD, prva polovica 19. st., 186 x 80,6 x 47,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 293.

Komoda, drvo bora, jabuke i kruške, New Lebanon, New York, SAD, oko 1825., 83,2 x 172,7 x 44,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 294.

Interijer prostorije u Shaker Church Family House, Mount Lebanon, Columbia County, New York, SAD, 1939.; Foto: Library of Congress, Prints & Photographs Division, NY,11-NELEB.V,24-15 (public domain)

Charles Francis Annesley Voysey je bio osnivač udruženja Art Workers' Guild 1884. te također jedna od značajnijih ličnosti u okviru pokreta *Arts & Crafts*. Radovi i rezultati brojnih udruga duhom i idejom podudaraju se s postavkama Estetskog pokreta pa je teško govoriti o konkretnim razlikama ili karakterističnim značajkama njihovih proizvoda i interijera. Načelno, pokret *Arts & Crafts* stopio se s Estetskim pokretom, osim u osnovnom načelu promicanja obrtničke umjesto masovne industrijske izrade. Voysey je početkom 20. stoljeća uredio kuću Garden Corner.

SLIKA 295.

Salon u kući Garden Corner, London, kraj 19. st.; Foto: fotografija iz časopisa *The Studio Yearbook of Decorative Art*, 1913. (public domain)

U skladu s ukusom vremena, pokućstvo je jednostavno, ravnih linija, minimalno dekorirano i prije svega praktično. Prostorije su obložene drvenom oplatom u prirodnoj boji drva, bez dodatnih rezbarija i raščlambe ravnih ploha. Za uređenje prostorija tipični su ugradbeni elementi (ormari, police, vitrine itd.) koji mogu stvarati prostore poput niša u koje se umeće namještaj, najčešće sofa ili divan.

SLIKA 296.

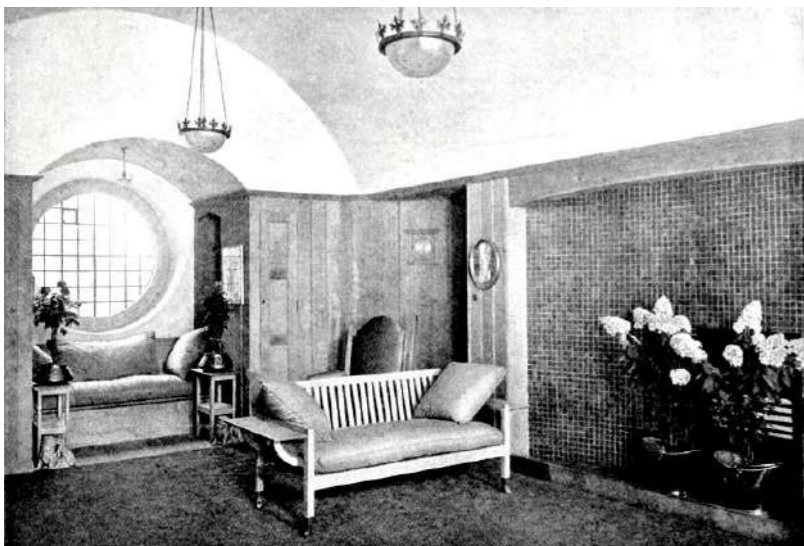
Knjižnica u kući Garden Corner, fotografija je objavljena uz članak *On the Characteristics of Mr. C. F. A. Voysey's Architecture* M. H. Baillie Scotta u časopisu *The Studio*, listopad 1907. te preuzeta s mrežne stranice *The Victorian Web* (These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose); Foto: Internet Archive i University of Toronto Library

SLIKA 297.

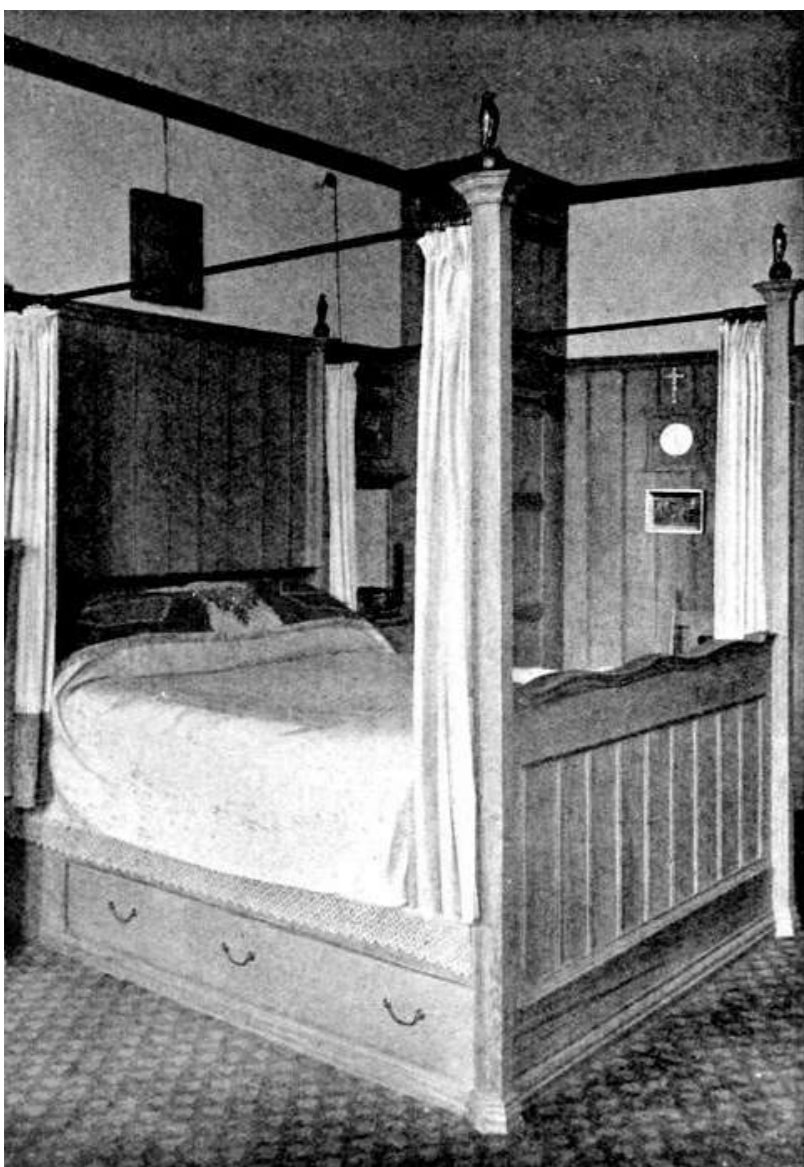
Salon u kući Garden Corner, fotografija je objavljena uz članak *On the Characteristics of Mr. C. F. A. Voysey's Architecture* M. H. Baillie Scotta u časopisu *The Studio*, listopad 1907. te preuzeta s mrežne stranice *The Victorian Web* (These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose); Foto: Internet Archive i University of Toronto Library

SLIKA 298.

Salon u kući Garden Corner, fotografija je objavljena uz članak *On the Characteristics of Mr. C. F. A. Voysey's Architecture* M. H. Baillie Scotta u časopisu *The Studio*, listopad 1907. te preuzeta s mrežne stranice *The Victorian Web* (*These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose*); Foto: Internet Archive i University of Toronto Library

SLIKA 299.

Spavaonica u kući Garden Corner, fotografija je objavljena uz članak *On the Characteristics of Mr. C. F. A. Voysey's Architecture* M. H. Baillie Scotta u časopisu *The Studio*, listopad 1907. te preuzeta s mrežne stranice *The Victorian Web* (*These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose*); Foto: Internet Archive i University of Toronto Library

SLIKA 300.

Ormarić prema Voyseyevom nacrtu, drvo hrasta i mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 150,8 x 137 x 62,5 cm, Muzej umjetnosti Okruga Los Angeles (Los Angeles County Museum of Art); Foto: Los Angeles County Museum of Art (public domain)

Mackay Hugh Baillie Scott bio je član udruge Guild of Handicrafts, koju je 1888. osnovao Charles Robert Ashbee. Baillie Scott bio je među najistaknutijim članovima ove grupe, a zahvaljujući narudžbi za uređenje i opremanje Nove palače njemačkog vojvode od Hessea u Darmstadt 1898., ubraja se među najutjecajnije britanske dizajnere početkom 20. stoljeća budući da je svojim rješenjima u tom projektu utjecao na formiranje njemačke secesije (*jugendstil*). Kao arhitekt projektirao je brojne građevine i osmišljavao njihovo unutarnje uređenje u skladu s novom modom ovog razdoblja.

SLIKA 301.

Mackay Hugh Baillie Scott, ormarić, drvo mahagonija, božikovine i ebanovine, kositar, kost, sedef, ručice od kovanog željeza, Bedford, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1900., 121,8 x 66,4 x 42,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

SLIKA 302.

Mackay Hugh Baillie Scott, pianino, drvo hrasta i ebanovine, bjelokost, sedef, bakar, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 129 x 143,2 (162,6 x 212,4) cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain)

SLIKA 303.

Mackay Hugh Baillie Scott, Kuća Blackwell, Bowness-on-Windermere, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: GavinJA (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 304.

Kuća Blackwell, predvorje; Foto: Rob Farow (CC BY-SA 2.0)

Baillie Scott je ovu kuću projektirao i opremio od 1898. do 1900. Interijeri su još uvijek relativno očuvani i kuća je otvorena za javnost. Može se prepoznati načelno traženje nadahnuća u stilu Tudor u samoj arhitekturi, oblikovanju prozora, te korištenju drvene oplata u interijerima, no dekorativni motivi i praktična rješenja odraz su suvremenog vremena.

SLIKA 305.

Kuća Blackwell, salon; Foto: Rob Farrow (CC BY-SA 2.0)

Za čitavo su razdoblje tipične ugradbene sofe koje su umetnute u niše ili pak čine integralnu cjelinu s drvenim okvirom poput klupe ili divana, koji je povezan s pratećim policama/ormarićima iznad mjesta za sjedenje, a mogu funkcionirati i kao pregrade u prostoriji. Prostor iznad kamina također je karakteristično iskorišten za smještaj vitrine, odnosno ostakljene police. Ugradbene police i vitrine oko kamina zaobljenim i perforiranim oblikovanjem u gornjem dijelu mogu se povezati s nastupajućim stilom secesije, jednako kao i neobična rješenja tankih šprljaka koji se kao skeletizirana konstrukcija (ali isključivo dekorativne namjene) izdiže iz oplata i bočne stranice klupe/sofe (na lijevoj strani) te su zaključeni dekorativnim elementima (poput kapitela ili rozeta) na stropu. Stolac oponaša oblik tipa *caquetoire* iz razdoblja renesanse.

SLIKA 306. I 307.

Interijer salona u Novoj palači (Neue Palais) u Darmstadtu prema dizajnu Mackay Hugh Baillie Scotta; Foto: fotografije objavljene uz članak *Decoration and Furniture for the New Palace, Darmstadt* M. H. Baillie Scotta u časopisu *The Studio*, 16, 1899. te su preuzete s mrežne stranice *The Victorian Web* (These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose), učinio dostupnim: George P. Landow (scan)

SECESIJA

Tijekom 1890-tih na temelju postavki Estetskog pokreta i pokreta *Arts & Crafts* po prvi put u povijesti počeo se svjesno, namjerno i promišljeno oblikovati novi stilski pravac koji je odbacivao oblike i forme iz prethodnih povijesnih razdoblja i stremio za **potpuno novim izrazom**. Budući da se novi stil razvijao na temelju individualnih rješenja i načina izražavanja pojedinih ličnosti ili formiranih grupa, odlikuje ga velika raznolikost u karakteristikama koje su svojstvene upravo za pojedine umjetnike, skupine ili područja. Zbog toga novi stil ima i različite nazive u pojedinim zemljama – u Francuskoj i Velikoj Britaniji koristi se naziv *art nouveau* (nova umjetnost) prema nazivu pariške trgovine umjetninama Samuela Binga gdje su se prodavala djela mladih umjetnika koji su stvarali novi stil. U Njemačkoj se naziva *jugendstil* (prema umjetničkom časopisu *Jugend*), u Italiji *stile Liberty* (prema nazivu londonske trgovine), u Španjolskoj *modernismo*. U Austro-Ugarskoj (pa tako i kod nas) stil se naziva **secesija** (*sezessionstil*) u značenju odvajanja grupe umjetnika od glavne struje (*mainstream*) u umjetnosti zbog traženja novog stila.

Likovni i dekorativni repertoar razvija se pod utjecajem japanskih grafika, ali i novih slikarskih rješenja koja se javljaju u to vrijeme i koja uključuju **plošnost, linearnost i izostanak jasne perspektive u prikazu prostornosti**. Izumom fotografije, u slikarstvu se počinje gubiti potreba i želja za vjernim prikazom realnosti u skladu s jasnim pravilima i standardima koji su se učili na likovnim akademijama toga vremena, već se istražuju novi izazovi u prikazivanju koji donose navedene promjene. Može se reći da se novi stil razgranao u dva izražajna pravca – jedan odlikuju **zaobljene, meke i organske forme** te asimetrično izvijene i isprepletene linije, dok drugi pravac karakterizira **geometriziranost**. Jedna od pojava novog stila pri kreiranju prostornih ambijenata i uređenju interijera jest prožimanje lijepih i primijenjenih umjetnosti te stvaranje **totalnog dizajna** (*gesamtkunstwerk*). To znači da određeni prostor nastaje kao rezultat dizajniranja pojedinog autora (arhitekta) i da je svaki detalj u prostoru osmišljen ili izabran da bude dio ambijentalne cjeline. Pri uređenju interijera, u skladu s

pojavom prožimanja lijepih i primijenjenih umjetnosti, arhitekt ili dizajner nadležan za uređenje osmišljava, oblikuje i izabire apsolutno sve predmete i detalje: boje, dezene, namještaj, oblike pojedinih elemenata (kvake na vratima i prozorima, utičnice za struju i prekidače, ručice na vratima i ladicama namještaja), svjetiljke i lustere, umjetničke i druge dekorativne predmete te njihov sveukupni raspored unutar prostorije. U ovom se razdoblju nastavlja trend uporabe **vitraja** pri uređenju interijera (koji je započeo u okviru Estetskog pokreta).

U ranije navedenom kontekstu formiran je škotski arhitekt **Charles Rennie Mackintosh**, koji kreira vlastiti individualan, karakterističan način izraza s potpuno novim formama i dekoracijom pokućstva, doista stvarajući novi moderan stil bez prizivanja prethodnih povijesnih razdoblja. Za Mackintosha su tipični stolci vrlo izduženih, visokih i uskih naslona za leđa, te tretman pokućstva poput apstraktnih skulptura sa, za ono vrijeme, neobičnim detaljima. U oblikovanje uključuje staklene elemente, vitraj, ili emajl ili pak kreira razne uzorke perforacijom drvene podloge.

SLIKA 308.

Charles Rennie Mackintosh, naslonjač, crno obojano drvo jasena, sedef, sjedalo od pletene slame, Ujedinjeno Kraljevstvo, poč. 20. st., 75 x 52 x 45 cm, The Lighthouse, Glasgow; Foto: Dalbera (CC BY 2.0)

SLIKA 309.

Charles Rennie Mackintosh, naslonjač (*Willow chair*), crno obojano drvo jasena, sjedalo s jastukom u tekstilnoj presvlaci, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903., 119 x 94 x 41 cm, The Lighthouse, Glasgow; Foto: Dalbera (CC BY 2.0)

SLIKA 310.

Charles Rennie Mackintosh, stolac, drvo hrasta i konjska dlaka, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 138 x 50,8, 45,7 cm, Muzej umjetnosti Toledo (Toledo Museum of Art); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 311.

Charles Rennie Mackintosh, Čajana *The Willow* (*The Willow Tearoom*), Glasgow; Foto: Dave souza (CC BY-SA 2.5)

SLIKA 312.

Čajana *The Willow* (*The Willow Tearoom*), interijer; Foto: Dave souza (CC BY-SA 2.5)
MacIntosh je 1896. godine započeo suradnju s Catherine Cranston, poduzetnicom koja je željela otvoriti umjetničku čajanu u Glasgowu, te je za nju u razdoblju od 1896. do 1917. uređivao četiri lokala. Za prvi je osmislio zidne murale, no za drugi (1898.) je dizajnirao namještaj i prvi put upotrijebio svoje tipične stolce s dugim naslonima za leđa, dekoriranim perforiranim kvadratićima na vrhu. Na slici je čajana u Ulici Sauchiehall, za koju je 1903. godine MacIntosh u potpunosti osmislio svaki detalj interijera.

SLIKA 313.

Charles Rennie Mackintosh, Glazbeni salon u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: mar-roverdriver (CC BY-SA 2.0)

SLIKA 314.

Charles Rennie Mackintosh, Glazbeni salon u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: phazi (CC BY-SA 2.0)

Njemački *Zeitschrift für Innendekoration* (*Časopis za unutarnje uređenje*) 1901. je organizirao natječaj za idejno rješenje interijera pod naslovom *Kuća za ljubitelja umjetnosti*. MacIntosh je, zajedno sa svojom suprugom **Margaret MacDonald**, sudjelovao osmislivši izgled u svom tipičnom stilu. Kuća je u potpunosti izvedena kao projekt i muzej od 1989. do 1996. u Glasgowu i otvorena je za javnost.

MacIntosh je uglavnom oblikovao namještaj ravnih i čistih linija i geometriziranih oblika, no često je umetnuo motive ili elemente zaobljenih organskih formi. Osim pretežitog drva kao materijala, kojim je oblikovao namještaj, uglavnom u crnoj ili bijeloj boji, koristio je i staklo ili emajl u nekoj drugoj boji stvarajući tako pojedine naglaske u inače jednobojnim interijerima. Glazbeni salon uređen je jednostavnim stolovima i stolicama visokih naslona za leđa, a glavni fokus u prostoriji čini pianino s dekorativnom nadgradnjom apstraktne, zaobljene forme s umetnutim ljubičastim staklenim elementima. Dekorativna forma sličnih linija ponovljena je u zidnom osliku iza pianina, tvoreći tako jedinstvenu kompoziciju u prostoru.

SLIKA 315.

Charles Rennie Mackintosh, blagovaonica u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Kao i u prethodnom primjeru, i u ovoj je prostoriji niz detalja koji čine *gesamtkunstwerk* ili primjer totalnog dizajna – pojave kada jedan dizajner/arhitekt osim fizičkog prostora (kao arhitekture) osmišljava i izgled svakog pojedinog predmeta i detalja u interijeru te tako prostorija postaje nedjeljiva cjelina. Dekorativni elementi na lusterima, tepihu, namještaju i pratećem dekoru u prostoriji osmišljeni su baš za kompoziciju koja ima svoj puni smisao samo kada je svaki predmet na svom određenom mjestu u ambijentu. Ovakav autorski odnos arhitekta prema interijeru postaje uobičajen krajem 19. stoljeća s razdobljem secesije. MacIntosh je u pojedinim dizajnim interijera čak preporučivao određenu boju cvijeća koje se treba staviti u vazuu na određenom stolu kako ne bi bio narušen njegov autorski rad. Neki su arhitekti bili prilično posesivni prema svojim projektima pa je austrijski arhitekt Adolf Loos pripovijetkom *Siroti mali bogataš* iz 1900. ironično opisao takvu praksu posvemašnjeg autoriteta arhitekta nad naručiteljem – u Loosovoj priči bogataš je naručio kuću, a izabrani arhitekt je osmislio svaki detalj interijera; kad je završio i bogataš se uselio u svoj novi stan, arhitekt ga je posjetio i srdito izgrdio jer je vlasnik bogataš obuo krive papuče, koje nisu bile u skladu s arhitektovim totalnim dizajnom; papuče mu je oteo s nogu, a bogataš se osjetio sretnim jer je barem mogao zadržati čarape koje je sam izabrao; međutim, nije smio ništa drugo sam kupovati, čak niti primati darove za svoju kuću. Loos je ovim komentaram zaključio da naručitelji ponekad ispaštaju kao da su osuđeni na život u svojim dizajniranim domovima.

SLIKA 316.

Charles Rennie Mackintosh, pisaći stol s preklopnom pločom - sekreter, bijelo, lakirano drvo, bojano staklo, posebrena mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903. - 1904., 121,9 x 81,3 x 41,9 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay), Pariz; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

Jednostavna, geometrizirana forma pokućstva obogaćena je detaljem emajlirane pločice sa zaobljenim, apstraktnim dekorativnim motivom u unutrašnjosti stola. MacIntosh je često sličnim dekorativnim detaljima povezivao vanjštinu i unutrašnjost jednog komada pokućstva. Takav je slučaj s toaletnim stolićem (slika 317) kod kojeg se isti motivi šahovnice pojavljuju na vanjštini vrata i na poledini ormarića u unutrašnjosti, koja se vidi kada se vrata otvore.

SLIKA 317.

Charles Rennie Mackintosh, toaletni stolić, bijelo, lakirano drvo, sedef, staklo, posrebrena mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903. - 1904., 121,9 x 72,3 x 41,9 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 318.

Charles Rennie Mackintosh, Kuća Hill, Hellenburgh, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1901. - 1903.; Foto: Jeremy Atherton (CC BY-SA 2.5)

MacIntosh je ovu kuću, zajedno s jednim dijelom njezinih interijera projektirao za izdavača Waltera Blackiea. Kada je bio angažiran za ovaj projekt, a prije nego je započeo s planiranjem nove kuće i njezine unutarnje organizacije, MacIntosh je proveo nekoliko dana s naručiteljevom obitelji kako bi što bolje upoznao njihove navike i način života i tako buduću kuću što bolje prilagodio njihovom životnom stilu. Interijeri su očuvani do danas i otvoreni za javnost. U dizajniranju namještaja i opreme surađivao je sa svojom suprugom, kao i na mnogim drugim projektima. MacIntosh je suprugu Margaret Macdonald upoznao tijekom školovanja u Glasgow School of Art, a ona sama je bila cijenjena dizajnerica.

SLIKA 319.

Kuća Hill, predvorje; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

SLIKA 320. I 321.

Kuća Hill, salon; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0)

SLIKA 322. I 323.

Kuća Hill, spavaonica; Foto: AlasdairW (CC BY-SA 4.0)

Smatra se da se secesija prvi put u cijelosti formirana kao stil pojavila u Bruxellesu, u arhitekturi **Victora Horta**. Prva secesijska građevina je **kuća Tassel (hôtel Tassel)**. Kuća je izgrađena 1892. - 1893. godine za Emilea Tassela. Oblikovanje pročelja predstavljalo je novinu zbog izostanka tada uobičajenih elemenata raščlambe zida iz klasične tradicije (pilastri, polustupovi ili drugi vertikalni oblici koji bi vizualno podržavali horizontalne vijence), a kapiteli i baze te motivi na ogradama ispred prozora pojavljuju se u do tada neviđenoj formi kao da su prirodni motivi korijenja ili granja srasli s arhitekturom. Prozorski otvori su za ono vrijeme neobičnih proporcija i različitih oblika, a na središnjim prozorima gornjih dvaju katova te na vijencima Horta izlaže ogoljelu čeličnu konstrukciju pogledu i koristi je kao dekorativni element, što također predstavlja novinu.

SLIKA 324.

Victor Horta, kuća Tassel (hôtel Tassel), Bruxelles, 1892. - 1893.; Foto: Karl Stas (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 325.

Victor Horta, detalj pročelja kuće Tassel, Bruxelles, 1892. - 1893.; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0)

Središnji dio kuće čini vertikala sa stubištem koje je ujedno i glavna komunikacija u kući. Nad stubištem se nalazi ostakljena kupola koja dnevnim svjetlom ispunjava čitav prostor do prizemlja. Glavni vizualni element pri oblikovanju stubišta (ali i drugih dijelova arhitekture) jest zaobljenost i izvijenost linija samih stepenica, kao i pratećih ograda koje čitav prostor fluidno povezuju u cjelinu. Dodatni dekorativni element koji tu cjelinu obogaćuje jesu motivi vijorećih, lelujavih, isprepletenih formi na kovanoj ogradi i zidovima te istanjeno razlistali, meki i zaobljeni elementi **čelične konstrukcije** (primjerice vidljivo u kapitelnoj zoni stupa na slici). Kao i na vanjštini pročelja, čelična konstrukcija je i u unutrašnjosti ogoljena i izložena pogledu, ali je pritom ujedno tretirana na dekorativan način kao sastavni dio unutrašnje opreme, što do tada nije bio običaj – dijelovi čelične konstrukcije bili su obučeni i kamuflirani nekim oblikom oplate ili zidom.

SLIKA 326.

Victor Horta, središnje stubište u kući Tassel; Foto: Henry Townsend (public domain)

SLIKA 327.

Victor Horta, kuća van Eetvelde (hôtel van Eetvelde), Bruxelles, 1895.-1898., interijer; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 328.

Victor Horta, kuća van Eetvelde, detalj interijera; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0)

Kuća van Eetvelde (hôtel van Eetvelde) u Bruxellesu također je kuća nastala prema Hortinom projektu od 1895. do 1898. godine. Najpoznatija je prostorija pod staklenom kupolom s ogoljenom, ali dekorativno oblikovanom čeličnom konstrukcijom koja u kombinaciji s izvijenim florealnim motivima na staklenom pokrovu te na drugim dijelovima opreme u interijeru čini vrlo prozračan ambijent.

Horta na sličan način oblikuje i druge dijelove opreme te namještaj u interijerima. Organičke forme izvijenih, zaobljenih, isprepletenih linija, koje kao da se prelijevaju, a oblici baza ostavljaju dojam kao da otopljene se strukture omekšavaju i rastaču. Vrlo je karakteristično sjedinjavanje opreme prostorije s pripadajućim namještajem – kao da dekoracija na zidovima stvara okvir za smještaj pokućstva na kojem se koriste vrlo slični i srodni dekorativni motivi. Ovakav princip pri uređenju interijera podsjeća na onaj iz razdoblja rokoka (iako se repertoar i jezik forme razlikuju između ta dva razdoblja), kada su se prostorije također ukrašavale istim bojama i dekorativnim elementima kakvi se javljaju na pokućstvu, a svaki je komad bio projektiran za smještaj na točno određenom mjestu.

Uz Victora Hortu, u Belgiji je u stvaranju novog stila bio vrlo utjecajan i **Henry van de Velde**. Projektirao je 1894. godine svoju kuću, vilu Bloemenwerf u Bruxellesu, te je za nju dizajnirao svaki djelić i detalj interijera, uključujući i odjeću i nakit svoje supruge.

SLIKA 329.

Kredenca u blagovaonici prema Hortinom nacrtu. Očuvana je *in situ* u Hortinoj kući u Bruxellesu. Danas se u njegovoj kući nalazi Muzej Victora Horta; Foto: mksfca (CC BY-NC-ND 2.0)

SLIKA 330.

Izložbena dvorana u Muzeju Orsay (Musée d'Orsay) s predmetima i opremom nastalim prema Hortinim nacrtima; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

U Hortinim interijerima zidovi mogu biti dijelom obloženi drvenom oplatom (u donjim zonama) te tapetama u gornjim zonama. Tapete su obično ukrašene florealnim dezenima, a slični se dekorativni motivi, kao i motivi s karakteristikama opisanima na prethodnim stranicama, javljaju i na pokućstvu i oplati. Kao što je već ranije rečeno, u ovom razdoblju općenito je česta uporaba vitraja u uređenju interijera – javljaju se na prozorima, unutarnjim vratima između pojedinih prostorija, na paravanima koji odjeljuju pojedine dijelove prostorija, na vitrinama, na ostakljenim krovovima, svjetiljkama itd. Pri oblikovanju motiva na vitraju također se uglavnom koriste florealni motivi te drugi stilizirani elementi preuzeti iz prirode. Vrlo su popularni oblici vilinih konjica i leptira.

SLIKA 331.

Henry van de Velde, vila Bloemenwerf, Bruxelles, 1894.; Foto: Historia del Arte Ilustración y siglo XIX (CC BY-ND 2.0)

Kuća je izazvala pažnju umjetničke javnosti pa je Samuel Bing, vlasnik trgovine **Art nouveau** u Parizu 1896. godine naručio namještaj za uređenje svog dućana, čime je novi stil formiran u Bruxellesu pristigao u Pariz. Van de Velde u oblikovanju koristi organske i zaobljene forme, ali ih i kombinira s geometriziranim oblicima.

Oko 1900. godine van de Velde je preselio u njemački **Weimar**, gdje osniva Školu za umjetnost i obrt, iz koje će se 1920-tih razviti škola **Bauhaus**. Za industrijalca Karla Ernsta Osthaus projektira i oprema kuću Hohenhof u mjestu Hagen prema načelu totalnog dizajna. Van de Velde je za kuću Hohenhof dizajnirao čak i posuđe i pribor za jelo, pa i odjeću za Osthausovu suprugu Gertrud, u kojoj je trebala primati goste u ambijentu reprezentativnog salona.

SLIKA 332.

Pisaći stol prema nacrtu Henrija van de Veldea, drvo hrasta, pozlaćena bronca, bakar i koža, Belgija, 1898., 128 x 268 x 122 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 333.

Garnitura za sjedenje sa stolicem iz vile Bloemenwerf prema nacrtu Henrija van de Veldea, Belgija, 1895., danas u Muzeju Bröhan (Bröhan Museum), Berlin; Foto: Daderot (CC 0)

SLIKA 334.

Henri van de Velde, vila Hohenhof, Hagen, Njemačka, 1908.; Foto: Frank Vincentz (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 335.

Salon u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel, Klaus (CC BY 3.0)

SLIKA 336.

Blagovaonica u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel, Klaus (CC BY 3.0)

SLIKA 337.

Radni kabinet u vili Hohenhof, Hagen; Foto: Bärwinkel, Klaus (CC BY 3.0)

Boraveći u Weimaru, van de Velde je postao vrlo utjecajna ličnost u formiranju secesije u Njemačkoj, a Weimar je postao jedno od umjetničkih središta. U razdoblju ranih 1900-tih, van de Velde je pomalo napuštao florealne i organske forme te je sve više uvodio čišće linije i oštrije bridove, što se može vidjeti na pokućstvu iz spavaonice u kući Hohenhof.

SLIKA 338. I 339.

Spavaonica u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel, Klaus (CC BY 3.0)

U Parizu je među najpoznatijim predstavnicima secesije bio arhitekt **Hector Guimard**, čije je djelo i danas ponajviše poznato zbog još uvijek očuvanih ulaza u stanice pariške podzemne željeznice. Također koristi karakterističnu organsku, zaobljenu, izvijenu i isprepletenu formu, a u oblikovanju pokućstva često kreira neobične **asimetrične kompozicije**.

SLIKA 340.

Ulaz u postaju metroa Porte Dauphine prema projektu Hectora Guimarda, Pariz, 1899.; Foto: Bellomonte (CC 0)

SLIKA 341.

Ulaz u zgradu Castel Béranger; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 342.

Kredenca prema nacrtu Hectora Guimarda, drvo trešnje, Francuska, oko 1900., visina 274 cm, Muzej Bröhan (Bröhan Museum), Berlin; Foto: Daderot (CC 0)

SLIKA 343.

Sofa prema nacrtu Hectora Guimarda, drvo jarrah (vrsta eukaliptusa), presvučeno modernom presvlakom, Francuska, 1898., 260 x 262 x 66 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

Najistaknutiji predstavnik drugog ogranka francuske secesije sa središtem u **gradu Nancyju** bio je dizajner **Louis Majorelle**. Na slici je njegova kuća, vila Majorelle, izgrađena 1901. - 1902. u Nancyju prema projektu arhitekta Henrija Sauvagea. Opremu i namještaj uglavnom je dizajnirao sam Majorelle.

SLIKA 344.

Henri Sauvage, vila Majorelle, Nancy, Francuska, 1901. - 1902.; Foto: Liné1 (CC BY-SA 2.5)

SLIKA 345.

Kamin u salonu vile Majorelle; Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0)

Secesija u principu ne donosi novine u smislu novih tipova pokućstva ili osobito karakterističnog načina uređenja prostora, no sam način oblikovanja namještaja i detalja na opremi te dekorativnih elemenata u interijeru čini ovo razdoblje vrlo prepoznatljivim. Ponekad se pri uređenju javljaju specifična, začudna rješenja koja nisu karakteristična kao forma sama po sebi, već više kao odraz razdoblja koje istražuje mogućnosti i materijala i ukusa svoga vremena, te se poigrava s različitim rješenjima. Jedan od takvih primjera je kamin ugrađen u okvir gljivastog oblika, koji istovremeno služi i kao polica, i kao ukras s ispunom u tehnici vitraja.

SLIKA 346. I 347.

Salon u vili Majorelle; Foto: fotografije iz knjige *L'ameublement art nouveau (Namještaj u stilu Art nouveau)*, F. Barabas, 1904., učinio dostupnim: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 348.

Namještaj iz spavaonice u vili Majorelle, 1903., danas u Muzeju Škole iz Nancyja (Musée de l'Ecole de Nancy); Foto: Léna (CC BY 3.0)

SLIKA 349.

Ormarić prema nacrtu Louisa Majorella, 1910., 130,8 x 162,5 x 58,4 cm, Muzej umjetnosti Cleveland (Cleveland Museum of Art); Foto: Cleveland Museum of Art (CC 0)

Njemački *jugendstil* razvijao se istovremeno u tri središta – u Weimar u pod utjecajem Henryja van de Veldea, u Darmstadtu i u Münchenu, gdje je i osnovana prva umjetnička udruga 1892. pod nazivom *München Secession* te gdje je 1896. pokrenut umjetnički časopis *Jugend*, iz kojeg je izveden njemački naziv za secesiju. Kasnije se osniva i udruga *Berlin Secession*. Minhenska secesija uglavnom je bila fokusirana na grafički dizajn koristeći florealne motive i tipične razvedene, vijugave linije.

U Darmstadtu je najznačajniju ulogu odigrao Ernst Ludwig, vojvoda od Hessea, kao pokrovitelj umjetnosti i osnivač **Darmstadt-ske umjetničke kolonije**, koji je 1899. okupio arhitekta, dizajnere i umjetnike s idejom da izgrade moderno naselje s vlastitim kućama za stanovanje i zajedničkim ateljeom za rad, kao ogledni primjer novoga stila koji bi potaknuo razvoj umjetnosti i trgovine.

SLIKA 350.
Umjetnička kolonija u Darmstadtu, kuća Petera Behrensa, Njemačka, 1901.; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 351.
Umjetnička kolonija u Darmstadtu, kuća Josepha Marie Olbricha, Njemačka, 1901.; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 352.
Ernst Ludwig Haus u umjetničkoj koloniji u Darmstadtu, Njemačka, 1901.; zgrada je služila kao zajednički atelijer umjetnicima okupljenim u umjetničkoj koloniji; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0)

Ernst Ludwig, inače unuk britanske kraljice Viktorije jer je njegova majka Alice bila Viktorijina kći, 1898. je angažirao britanskog arhitekta Mackaya Hugh'a Baillie Scotta da opremi i uredi interijere njegove Nove palače u Darmstadtu, a taj je projekt utjecao na dizajnere okupljene u umjetničkoj koloniji te oni napuštaju florealne, zaobljene, organičke forme i stvaraju uglatiji, apstraktniji, geometrizirani izraz.

SLIKA 353.
Glazbeni salon u kući Petera Behrensa; Foto: Verlag Alexander Koch, fotografija objavljena u časopisu *Deutsche Kunst und Dekoration*, 1901. (public domain)
Dok u pojedinim elementima **Peter Behrens** koristi i zaobljenu i isprepletenu liniju pri oblikovanju dekorativnih motiva ili u oblikovanju pokućstva, ipak se očituje tendencija prema apstraktnom i izostaje poveznica s florealnim ili drugim formama nadahnutim prirodom. Međutim, u ovom primjeru može se primijetiti i prisutnost spomenutog geometriziranijeg oblikovanja, ravnih linija, oštih rubova i bridova – u pokućstvu (divan u lijevom dijelu) i u opremi prostorije (zidna oplata s ukladama, motivi na vijencu iznad uklade u desnom dijelu slike, dekoracija na stropu).

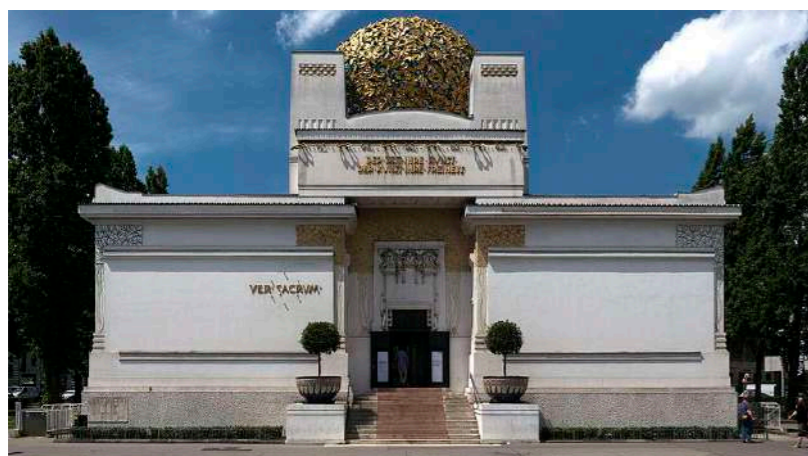

SLIKA 354.

Namještaj za blagovaonicu prema nacrtu Petera Behrensa, Njemačka, 1901., danas u Muzeju Darmstadtske umjetničke kolonije (Museum Künstlerkolonie Darmstadt); Foto: Daderot (CC 0)

Godine 1897. u Beču se, po uzoru na München, osniva udruga **Wien Secession**, koju čine umjetnici, arhitekti i dizajneri **Josef Maria Olbrich, Josef Hoffmann, Gustav Klimt, Koloman Moser** i drugi, a ubrzo im se pridružio i **Otto Wagner**. Ideja im je stvoriti modernu opoziciju dominantnom historicističkom i akademskom ukusu koji su čvrsto propagirale konzervativne institucije poput bečke Akademije likovnih umjetnosti i najuglednije bečke galerije *Künstlerhaus*, koju je 1860-tih osnovala Austrijska udruga likovnih umjetnika (*Gesellschaft bildender Künstler Österreichs*). Secesionisti su pokrenuli svoj časopis *Ver sacrum*, u kojem su predstavljali novi stil u svim područjima umjetnosti. Osnovani su i sagradili vlastiti izložbeni paviljon – **Zgradu bečke secesije (Wiener Secessionsgebäude)**, u kojem su organizirali izložbe suvremenih umjetnika (prva takva ustanova u Beču). Zgradu je 1897. projektirao Olbrich, a odlikuje ju (za ono vrijeme) gotovo apstraktno zdanje praznih i plošnih zidova, te neobično smještene zlatne kupole između četiri također neobična akroterija. Nad ulazom je istaknut natpis, ujedno i geslo secesijskih modernista, “Vremenu njegova umjetnost. Umjetnosti njezina sloboda.” Olbrich je 1899. iz Beča otišao u Darmstadt i pridružio se tamošnjoj umjetničkoj koloniji.

SLIKA 355.

Zgrada bečke secesije (*Wiener Secessionsggebäude*), Beč, 1897.; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 356.

Zgrade u Ulici Linke Wienzeile 38 i 40 prema projektu Otta Wagnera, Beč, 1898. - 1899.; Foto: Andrew Nash (CC BY-SA 2.0)

Bečki secesijski umjetnici izražavali su se i u florealno-organičkim i u geometriziranim formama. Slike prikazuju primjere Wagnerove arhitekture i njegova razvojnog puta od florealnog i dekorativnog ka geometrijskom i pročišćenom izrazu. Otto Wagner je bio vrlo značajan i kao profesor koji je odgojio i obrazovao mnoge generacije arhitekata, a među kojima se u hrvatskom kontekstu ističu **Vjekoslav Bastl** i **Viktor Kovačić**.

SLIKA 357.

Otto Wagner, detalj pročelja na zgradi u Ulici Linke Wienzeile 38; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 358.

Otto Wagner, detalj pročelja na zgradi u Ulici Linke Wienzeile 40 (*Majolikahaus*); Foto: Donar Reiskoffer (CC BY 3.0)

SLIKA 359.

Zgrada Poštanske štedionice u Beču prema projektu Otta Wagnera, 1904. - 1906.; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0)

Među bečkim predstavnicima secesije ističe se Wagnerov student, arhitekt i dizajner Josef Hoffmann. Organizirao je 8. izložbu secesije u Beču 1899., na kojoj su izlagali i brojni strani autori, a između ostalih i Charles Rennie MacIntosh. Hoffmann i njegov kolega Koloman Moser sprijateljili su se s MacIntoshem, a ubrzo su ga i posjetili u Velikoj Britaniji. Hoffman je prvotno oblikovao pokućstvo koristeći florealne motive i zaobljene forme, no pod utjecajem MacIntosha prešao je na geometrizirani izraz.

SLIKA 360.

Stalak za cvijeće prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo bukve, Beč, 1898., 106 x 47 x 50 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 361.

Stolac prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo hrasta, Beč, 1899., 54 x 51 x 39 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 362.

Stolić za serviranje prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo hrasta, Austrija, 1905., 74,5 x 61 x 45 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

SLIKA 363.

Naslonjač prema nacrtu Josefa Hoffmana, crno, politirano drvo, šperploča, Teschen, Austrija, oko 1906., 72 x 57 x 49 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Hoffmann zajedno s Kolomanom Moserom 1903. osniva **Wiener Werkstätte (Bečke radionice)**, udruhu umjetnika i obrtnika po uzoru na pokret *Arts & Crafts*, koja je izrađivala sve za opremu i uređenje interijera. I Hoffmann i Moser, kao glavni dizajneri, osmišljavali su izgled namještaja, posuđa, svjetiljki, dezena, predmeta od stakla, keramike i metala. Obrtnici iz udruge su sve izrađivali prema njihovim nacrtima. U razdoblju 1900-tih Hoffmann je kreirao geometrijske forme i vrlo često u dekoraciji koristio motiv rešetke ili kvadrata.

Koloman Moser bio je jedan od istaknutijih pripadnika udruženja Bečka secesija, te vrlo svestran dizajner, koji je kao i Hoffmann favorizirao geometrizirane forme. Zbog nesuglasica oko vizije u vezi s *Wiener Werkstätte*, napustio je udruhu 1907. godine te nadalje djelovao surađujući s drugim proizvođačima.

SLIKA 364.

Josef Hoffmann, palača Stoclet, Bruxelles, 1905.-1911.; Foto: PtrQs (CC BY-SA 4.0)

Adolphe Stoclet, porijeklom iz imućne belgijske bankarske obitelji, živio je neko vrijeme u Beču, te je bio upoznat s idejama Bečke secesije pa je 1905. godine angažirao Hoffmanna da projektira njegovu novu kuću u Bruxellesu i dizajnira unutrašnje uređenje. Hoffmann je na ovom projektu surađivao sa slikarom Gustavom Klimtom, a do 1911. je stvorio jedan od najpoznatijih primjera secesijskog totalnog dizajna. Oblikovanjem interijera i pojedinih komada namještaja, Hoffmann anticipira iduće stilsko razdoblje, koje se u punini razvilo nakon Prvog svjetskog rata – *art déco*.

Kao što je već rečeno, secesija se razvijala kroz djelovanje niza individualnih umjetnika ili skupina umjetnika koji su kreirali vrlo raznolike izraze pa se i stil manifestirao na brojne načine. Do danas je ostao relativno velik broj u cijelosti ili barem djelomično očuvanih secesijskih ambijenata i interijera u privatnim, stambenim i javnim prostorima.

Interijeri prve polovice 20. stoljeća

SLIKA 365.

Reklamni oglas objavljen u časopisu *The Illustrated London News*, 21.05.1910.; Foto: www.historyworld.co.uk, br. 82 (public domain)

Kompanija Prag-Rudniker Korbwaren-Fabrication početkom 20. stoljeća razvila se kao jedan od najvećih proizvođača namještaja, a isticala se po izradi namještaja od pletenog pruca. Glavni dizajneri bili su Hoffmannovi učenici Hans Voller i Wilhelm Schmidt, a s njima je surađivao i Koloman Moser. Takav je namještaj postao vrlo popularan oko 1910. pa su se njime vrlo često opremale kavane, restorani i vrtne terase. Izrađivali su se raznovrsni oblici, od historicističkih formi u stilu koji podsjeća na neorokoko do tada vrlo modernih geometriziranih oblika. Pleteni namještaj je postao toliko uvriježen da se proizvodnja ubrzo proširila po svim krajevima Europe i SAD-a. Najpoznatija britanska tvrtka koja je izrađivala takvo pokućstvo bila je *Dryad* iz Leicestera. Na slici se nalazi njihova reklama iz časopisa, iz 1910. godine, što ujedno ilustrira i način reklamiranja proizvoda i fraze koje su proizvođači željeli istaknuti smatrajući ih značajnim za privlačenje kupaca.

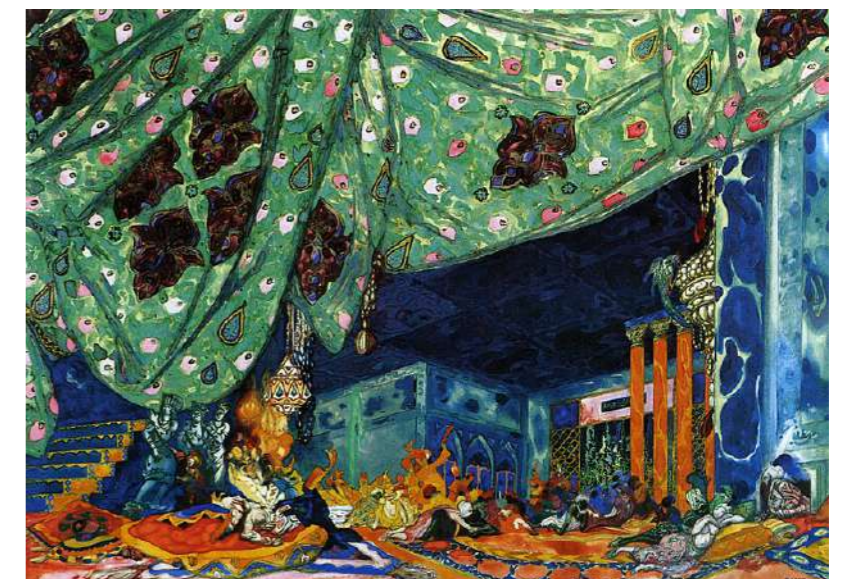
SLIKA 366.

Scenografija za balet *Šeherezada*, idejni predložak Leona Baksta, akvarel i gvaš na papiru, Pariz, 1910., Muzej primijenjene umjetnosti, Pariz (Musée des arts décoratifs, Paris); Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Francuska inačica *art nouveau* (secesije) nikada nije bila prihvaćena u Velikoj Britaniji, a u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj doživjela je tek slabiji odjek. Nešto više utjecaja osjetilo se u Italiji i Španjolskoj (gdje je jedan od najpoznatijih predstavnika **Antonio Gaudí** u Barceloni). Međutim, vrlo je brzo čak i u Francuskoj taj stil bio okarakteriziran kao bizaran, pretenciozan i neukusan pa je nakon 1908. godine ponovno počeo dominirati neostilski namještaj s formama stila Luja XV. i Luja XVI. Historicistički neostilovi nisu ni prestali postojati i oni zapravo traju kao dominantna struja čitavo vrijeme. Istovremeno, bečka secesija s Hoffmannovim i Moserovim geometrijskim stilom, te s referiranjem na bidermajer postaje vrlo popularna i utjecaj se iz Austrije širi u Europi, naročito u Njemačkoj.

U Njemačkoj se po uzoru na *Wiener Werkstätte* 1907. godine osniva **Deutscher Werkbund**, no s tom razlikom da se napušta obrtnička, ručna izrada i okreće se industrijskoj proizvodnji. Zagovara se ideja da dobro dizajniran namještaj može biti dostupan svima. Udruga okuplja dizajnere, proizvođače i likovne kritičare s ciljem poboljšanja industrijski proizvedenih predmeta i promoviranja novog stila u časopisima. Njemačka se tim ciljanim povezivanjem dizajnera i proizvođača prometnula u zemlju s najvećim rastom industrije u Europi. Njemački industrijski proizvedeni namještaj i drugi predmeti bili su predstavljeni na međunarodnoj jesenskoj izložbi u Parizu 1910. godine te je takav način organizacije privukao veliku pažnju u Francuskoj.

Godine 1910. novoosnovana ruska baletna trupa **Ballets Russes** pod vodstvom **Sergeja Djagiljeva** snažno utječe na modu tog vremena. Baleti *Žar-ptica* i *Šeherezada* izvođeni su u Parizu 1910. i Londonu 1911. u režiji i prema koreografiji Sergeja Djagiljeva.

Kostimima i scenografijom koje je dizajnirao **Leon Bakst** izazvali su pravu senzaciju egzotičnim formama i blještavilom jarkih boja. Isti čas su u modu ušli perzijski motivi, te jarke boje u tekstilnim dezenima, a namještaj za sjedenje bio je prekrivan mnoštvom jastuka. Pod ovim orijentalnim utjecajem u modu ulaze **niski naslonjači** i nizak stol ispred njih, koji danas nazivamo **stolićem za kavu**.

Oko 1910. godine u Francuskoj se u modu ponovno vraćaju stilovi Luja XV. i Luja XVI., no pojedini dizajneri forme koje proizlaze iz tih stilova (primarno iz stila Luja XVI.) prerađuju i kreiraju novi stil dodavanjem svojstvenih dekorativnih motiva. Među istaknutim francuskim inovatorima u dizajnu i kreatorima novog stila, ne samo namještaja, već i tekstila, nakita, posuđa i dr., bio je **Paul Follot**, koji kao dekorativni motiv ponovno uvodi rog obilja (*cornucopia*). Treba spomenuti i motiv **košare ili vaze s cvijećem**, gotovo redovito smještene u **ovalni okvir**, iako nije Follotova osobna kreacija, već općeniti motiv koji se razvija i koristi oko 1910. Također se kao čest motiv javljaju multiplicirane volute i palmete.

Ravne linije, uglatost, oštri bridovi, hermske noge jasno su prepoznatljivi elementi koji se mogu dovesti u vezu sa stilom Luja XVI. (ili općenito klasicizmom) kao ishodištem ili inspiracijom.

SLIKA 367.

Stolac prema nacrtu Paula Follota, rezbareno drvo, sjedalo presvučeno kožom, Francuska, 1912., 92 x 49 x 53 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 368.

Stolac i toaletni stolić prema nacrtu Paula Follota, rezbareno ebonizirano i pozlaćeno drvo, mramorna ploča na stolu, Francuska, 1919., Muzej moderne umjetnosti Pariz (Musée d'Art Moderne de Paris); Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0)

SLIKA 369.

Kredenca prema nacrtu Paula Follota, pozlaćeno drvo, Francuska, 1910., 165 x 188 x 65 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 370.

Clément Mère, ormarić, drvo sivog javora, ebanovina, bjelokost, koža, Francuska, oko 1910., 87,5 x 96 x 37 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0)

Namještaj se oko 1910. oblaže furnirom tako da se komponiraju neobični i slikoviti uzorci korištenjem prirodnih godova i stvaranjem bogate teksture. Motiv ovala je izuzetno popularan i koristi se gotovo redovito gdje god je to moguće u oblikovanju ili u dekoriranju, kao okvir ili kao motiv sam po sebi. U periodu prije Prvog svjetskog rata, češće se koriste domaće vrste drva poput javora, trešnje, platane i slično.

Novi stil koji se referirao na stilove Luja XV. i Luja XVI. i time uvažavao dominantan ukus javnosti, a ipak je istovremeno predstavljao novinu i osvježanje originalnim pristupom oblikovanju i dekorativnim elementima, bio je vrlo brzo i lako prihvaćen, tim više što se razvijao u sprezi s industrijskom proizvodnjom, čime je stvoreno jako zaleđe za lansiranje novih proizvoda reklamiranjem u časopisima. Razvija se marketing, reklamiranje i privlačenje potrošača. Pariz kao središte modne industrije propagira nove trendove, a pritom su vrlo utjecajne tamošnje robne kuće, naročito trgovina *Art nouveau* Samuela Binga. Budući da su novi trendovi prepoznati na području čitave Europe, započelo se s organizacijom međunarodne izložbe dekorativnih umjetnosti na kojoj bi bila predstavljena postignuća iz različitih zemalja. Izložba je trebala biti otvorena 1915., no otkazana je zbog Prvog svjetskog rata. Nakon rata je europska industrija bila prilično narušena, a standard života vrlo urušen zbog ratnih razaranja, nestašice hrane, epidemije španjolske gripe; bio je izrazito velik broj ranjenika i ratnih invalida, a vojni veterani nisu mogli naći posao po povratku iz rata što je izazivalo napetosti i nezadovoljstva u društvu. Žene su tijekom rata dobile priliku za emancipaciju jer su zbog nedostatka muškaraca, koji su bili mobilizirani u vojsku, morale uskočiti u njihove uloge i raditi poslove koji su do tada smatrani muškima i počele su u velikom broju samostalno zarađivati – to je izazvalo dodatne napetosti nakon rata jer se nisu željele odreći takve pozicije, dok su vojni veterani bili nezaposleni, a navikli na tradicionalnu ulogu onoga tko skrbi za obitelj. Mirovni pregovori u Versaillesu bili su vođeni prilično osvetnički prema poraženim zemljama, što je izazivalo osjećaje poniženosti i nepravde među tim narodima, naročito u Njemačkoj.

U traženju rješenja za izlazak iz krize i pokretanje gospodarstva, Francuska je nastojala oživjeti svoj status predvodnice u kreiranju modnih trendova i ponovno vratiti svoj ugled pri diktiranju ukusa i podizanju standarda luksuznim proizvodima. Europsko tržište je bilo narušeno, no otvarala su se tržišta u obje Amerike i u Aziji. Najbrže se oporavila modna industrija, čiji su najugledniji predstavnici tada bili **Paul Poiret** i **Jeanne Lanvin**, a upravo u to vrijeme karijeru razvija i **Coco Chanel**. Ubrzo se pokrenuo i dizajn te proizvodnja kućanske opreme i pokućstva, a francuski su dizajneri

iskoristili predratni njemački model *Deutscher Werkbund* – povezivanja dizajnera i industrijskih proizvođača. Zbog svega toga ponovno se pristupilo ideji organizacije izložbe dekorativnih umjetnosti, koja je nakon brojnih financijskih i drugih prepreka bila otvorena 1925. godine pod nazivom *Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes* (Međunarodna izložba primijenjenih/dekorativnih umjetnosti i moderne industrije). Izložba je bila međunarodna, no francuski proizvođači su prijetili bojkotom ako bi u izložbu bila uključena Njemačka pa su njemački proizvodi i dizajneri izostavljeni iz te smotre. Prema nazivu ove izložbe skovan je naziv novog stila *art déco*. Do tada se obično govorilo o “modernom stilu”. Izložbe su se nastavile redovito održavati dvaput godišnje u Parizu. Tadašnji mediji i javnost komentarima i praćenjem pokazali su veliko zanimanje i iskazali podršku novim trendovima. U širenju i popularizaciji novih formi bitnu je ulogu odigrao i **film** koji se tada razvija kao nova umjetnička forma jer su u **scenografiji** korišteni moderni ambijenti.

Art déco manifestirao se u svim područjima umjetnosti (arhitektura, slikarstvo, skulptura, grafički dizajn, primijenjena umjetnost, industrijski dizajn, uključujući i dizajn automobila), ali se pritom u pojavnom obliku javljao u nekoliko varijanti i na temelju nekoliko ishodišta. Jedno je bilo **klasicizam** što je dijelom već spomenuto u poveznici sa stilom Luja XVI., ali prepoznaju se i utjecaji omekšalih klasicističkih formi iz prve polovice 19. stoljeća; drugo je bilo **Egipat** zbog senzacionalnog otkrića Tutankamonove grobnice 1922. godine; treće je bilo **bliskoistočna umjetnost** inspirirano spomenutim baletima trupe *Ballets Russes*; četvrto **aztečka umjetnost** s motivom stepenaste piramide, a tema je popularizirana romanom *The Plumed Serpent* (*Pernata zmija*) Davida Herberta Lawrencea; peto su bili moderni pravci **kubizma** i **futurizma** te **jazz glazbe** – uglavnom se prepoznaje u grafičkom i tekstilnom dizajnu kroz raznovrsne uglate i cik-cak motive te stilizirane prikaze pokreta u vremenu; šesto, iako u manjoj mjeri i povezano s pojedinim ličnostima je **afrička naivna umjetnost**. Tijekom 1930-tih očituje se **fascinacija brzinom i motornim vozilima** svih vrsta (osim automobila, sve se više koriste motocikli, vlakovi, brze brodske linije, zrakoplovi i cepelin) pa se oblikuju elementi koji izgledaju aerodinamično i asociraju na kretanju i brzinu, po-

SLIKA 371. I 372.

Razglednice s prikazom pariške izložbe, Francuska, 1925.; Foto: Les Éditions artistiques LIP : Paris & ses Merveilles - imprimeur : J. Cormault à Paris (public domain)

SLIKA 373.

Razglednica s prikazom paviljona tvrtke *Bon Marché* na pariškoj izložbi 1925.; Foto: Les Éditions artistiques LIP : Paris & ses Merveilles - imprimeur : J. Cormault à Paris (public domain)

Pariška izložba bila je organizirana u nizu paviljona pojedinih izlagača ili država sudionica, a u arhitekturi paviljona se također naziru karakteristične forme *art déco* u obliku egzotičnih detalja, stepenasto komponiranih elemenata, geometriziranih formi itd.

gotovo dekorativni detalji na samim vozilima, ali i u grafičkom dizajnu. Koriste se novi materijali poput kroma i **kromiranog čelika**, te **plastike**. Bitnu ulogu ima i dizajn osvetljenja pri uređenju interijera jer je **električna rasvjeta** postala sveprisutna, a gradovima počinju dominirati svijetleće neonske reklame. Dizajneri nove stilske elemente počinju primjenjivati i pri dizajniranju običnih uporabnih predmeta te sve prisutnijih električnih aparata kao što su na primjer radio, toster, usisavač, mikser, hladnjak, električna žarulja itd.

Na pariškoj izložbi bili su izloženi čitavi ambijenti kako bi naručitelji i kupci mogli steći predodžbu o kompletno uređenom interijeru u novom stilu *art déco*. Izloženi setovi bili su ili već naručeni pa su prije ugradnje na izvorno mjesto bili izloženi na izložbi, ili su bili ogledni primjeri, koji su u slučaju narudžbe bili spremni za ugradnju gdje god je naručitelj to zahtijevao. Među najistaknuti-

SLIKA 374.

Dio izloženog ambijenta na pariškoj izložbi 1925. (salon, *Hôtel du Collectionneur*) s namještajem Émile-Jacquesa Ruhlmana i slikama Jeana Dupasa; Foto: SieffkinDR (CC BY-SA 4.0)

jim izlagačima, odnosno dizajnerima, bio je **Émile-Jacques Ruhlmann**, koji je imao vlastitu tvrtku za proizvodnju namještaja. Ruhlmann je na pariškoj izložbi 1925. izazvao pažnju spektakularno luksuznim ambijentima i uporabom ekstravagantno skupih materijala pri izradi namještaja te je time ciljao na naručitelje izrazito visokih platežnih mogućnosti.

Pokućstvo je izrađivao od ebanovine, mahagonija, ružina drva, a dekorativne elemente od bjelokosti, kornjačevine; čitavo komade pokućstva ili pojedine dijelove presvlačio je raznim vrstama egzotičnih koža poput šagrenske kože ili drugih egzotičnih vrsta.

Ruhlmann je dizajnirao u osnovi prilično jednostavan i nepretenciozan namještaj, ali vrhunske izvedbe i od izuzetno skupih materijala. Kao općenitu karakteristiku perioda može se primijetiti kako pokućstvo uglavnom ima ravne površine, a plošna dekoracija je uglavnom svedena na inkrustaciju, intarziju i vizualne efekte teksture samog furnira te različite kontraste pri komponiranju tekstura i vrsta furnira (svijetlo-tamno, horizontalno-vertikalno).

Osim u izradi pokućstva, raznovrsni, a često i skupocjeni materijali koriste se i za ostale dijelove opreme u interijerima – zidna oplata također može biti od skupocjenih vrsta drva, kamena ili mramora, tapeta (kožnih ili od drugog materijala), a mogu se javljati i zidni oslici. Satovi, postolja za manju skulpturu, posude i drugi dekorativni predmeti mogu biti izrađivani od raznih vrsta kristala ili poludragog kamena (npr. od oniksa, ahata, jaspisa, opsidijana...), a pojedini elementi mogu biti oblikovani od metala (od bronce, kroma, čelika...). Na slici 379. vidi se tipičan *art déco* stol s nogama oblikovanim poput apstraktne skulpture, a ponovno su česti i stolovi s jednom središnjom nogom i širokom bazom kao u klasicizmu. Za *art déco* su također vrlo karakteristične **figure životinja** u pokretu ili izduženih i rastegnutih proporcija, a javljaju se kao skulpture, odnosno dekorativne figure od različitih materijala, najčešće od metala i keramike. Osim životinja u pokretu, omiljeni je motiv u ovom periodu bio i prikaz ljudskog tijela u

SLIKA 375.
Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmannna, drvo manilskog paduka, bjelokost, Francuska, 1918. - 1919., 69,9 x 41,9 x 72,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 376.
Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmannna, drvo ebanovine, bjelokost, posrebrna bronca, Francuska, 1920-tih, 100,3 x 85,1 x 48,9 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 377.
Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmannna, drvo ebanovine, palisandrovine, hrasta, topole, kestena, mahagonija, bjelokost, posrebrna mjed, Francuska, 1922., 127,6 x 85,7 x 35,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

SLIKA 378.
Interijer radnog kabineta iz kuće Weil-Worgelt, 1928. - 1930., Muzej Brooklyn (Brooklyn Museum); Foto: Brooklyn Museum, Alavoine

SLIKA 379.
Dio interijera salona ministra Paula Reynauda (namještaj izradio Émile-Jacques Ruhlmann, zidne oslike izradio Louis Bouquet), Palais de la Porte Dorée, Pariz, 1931.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 380.
Dio interijera stana Jeanne Lanvin prema ideji Armand-Alberta Rateaua (budoar), Pariz, 1925., Muzej primijenjenih umjetnosti (Musée des Arts Décoratifs), Pariz; Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0)

Jeanne Lanvin probila se u svijet visoke pariške mode oko 1910., a 1920-tih je već stvorila pravi poslovni imperij proširivši poslovanje s dječje i ženske mode na uređenje doma, mušku modu, odjeću za sport i rekreaciju te parfeme. Otvorila je niz trgovina s različitim odjelima u kojima su se mogli kupovati proizvodi dizajnirani pod njezinim imenom. Godine 1922. angažirala je dizajnera interijera **Armand-Alberta Rateaua** da preuredi njezin stan, čiji je inventar očuvan do danas, ali je premješten u pariški Muzej primijenjenih umjetnosti (*Musée des Arts Décoratifs*) gdje su interijeri rekonstruirani. Lanvin je bila zadovoljna Rateauovim radom pa ga je angažirala na uređenju njezinih trgovina i zaposlila ga kao upravitelja jednog od odjela u okviru njezine tvrtke.

Na slici je detalj blagovaonice iz stana Jeanne Lanvin, gdje se može uočiti karakteristično oblaganje zida drvenom oplatom glatkih površina i suvremenim brončanim reljefima. Za *art déco* je također tipično ugrađivanje namještaja u zid ili zidne niše, što je ovdje slučaj s komodom. Rateau se kao dizajner namještaja i interijera ističe svojim pokućstvom od bronce, te referencama na staroegipatsku umjetnost, što je nakon otkrića Tutankamono-ve grobnice bilo osobito intrigantno.

SLIKA 381.
André Groult, komoda, drvo mahagonija obloženo šagrenskom kožom, bjelokost, posrebrne ručice, Francuska, oko 1925., 150 x 77 x 32 cm, Muzej primijenjenih umjetnosti (Musée des Arts Décoratifs), Pariz; Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0)

Forma komode daleki je odjek rokoko-va u izvijenim i zaobljenim linijama te nogu koje podsjećaju na vrlo plitak kabriol oblik. Čitava je komoda izvana presvučena šagrenskom kožom (engl. *shagreen*).

SLIKA 382.

Stolac i pisaci stol prema nacrtu Léona Jallota, lakirano drvo, metalne ručice, SAD, 1929., 79,3 x 105,4 x 60,3 cm, Muzej umjetnosti Cleveland (Cleveland Museum of Art); Foto: Tim Evanson (CC BY-SA 2.0)

Poigravanje formama i odmicanje od konvencionalnih oblika pokućstva također je jedna od karakteristika razdoblja 1920-tih, naročito pod utjecajem kubizma i futurizma. Pisaci stol koji je dizajnirao **Leon Jallot** donosi za tadašnje vrijeme vrlo avangardno rješenje ladića koje se sužavaju prema podu podsjećajući na uvriježenu formu hermskih nogu, ali iskorišteno na potpuno nov i originalan način. U dizajniranju namještaja, uz sve ostale spomenute elemente, dekorativan efekt se može postići i bojanjem namještaja u jarke boje.

SLIKA 383.

Ambijent dnevne sobe/salona, oko 1930., dio izložbenog postava u Muzeju kućanstva (Museum of the Home), London; Foto: Mermaid (CC BY-NC-ND 2.0)

Salon na fotografiji donosi sve karakteristike *art déco*: **stepenasto oblikovane** police pored kamina, niske naslonjače i stolić za kavu. Očituje se poigravanje zaobljenih i uglatih linija ili kombiniranje geometrijskih i organskih oblika u oblikovanju namještaja, kamina i dezenima na tekstilnim dijelovima kao što su tepisi i presvlake na naslonjačima. Slični kontrasti mogli su se postići i dezenima zastora ili zidnih tapeta. Iako je uglavnom do sada bilo riječi o skupocjenim i vrlo luksuznim primjerima namještaja i interijera, treba istaknuti da se pokućstvo vrlo sličnih formi, ali od skromnijih materijala, proizvodilo za masovnije tržište te je nižim cijenama bilo barem donekle dostupno i srednjem građanskom sloju.

SLIKA 384.

Jean Dunand, paravan, lakirano drvo, inkrustirani elementi od bakra, Francuska, 1920-tih, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 385.

Jean Dunand, paravan, lakirano drvo, ljudske jajeta, sedef, pozlata, Francuska, 1925. – 1926., 248,9 x 88,9 x 3,8 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain)

plesu, odnosno **pokrenutog tijela** ili općenito pokreta, što se može povezati s utjecajem futurizma i pojave filma.

Pored svih spomenutih skupocjenih materijala i tehnika dekoriranja, *art déco* je ponovno oživio i tehniku lakiranja te je u modi pokućstvo, a često i zidna oplata s **površinama visokog sjaja**. Plohe mogu biti ukrašene tehnikom inkrustacije i intarzije ili mogu biti oslikane i potom lakirane.

SLIKA 386.

Primjer stola s pločom od Laliqueova stakla, oko 1930., Muzej i umjetnička galerija Brighton (Brighton Museum & Art Gallery); Foto: No Swan So Fine (CC BY-SA 4.0)

Rene Lalique, draguljar i dizajner predmeta od **stakla** istaknuo se 1920-tih korištenjem stakla pri dizajniranju namještaja. Staklo je koristio kao materijal za oblikovanje samog predmeta ili za izradu dekorativnih elemenata. Naročito su poznati njegovi **stolovi sa staklenom horizontalnom pločom** koji od tada ulaze u modu.

SLIKA 387.

Radni kabinet prema ideji Renée Crevela; Foto: fotografija iz edicije *Ensembles mobiliers*. *Exposition internationale 1925*. (Garniture namještaja. Međunarodna izložba 1925.), uredio Charles Moreau (public domain)

SLIKA 388.

Stakleni salon gospođe Juliette Mathieu-Levy prema zamisli dizajnera Paul Ruda, s namještajem koji je dizajnirala Eileen Gray, Pariz, 1922.; Foto: fotografija iz časopisa *L'illustration*, 27.05.1933. (public domain)

SLIKA 389.

Vila Ilić, hal s galerijom, Paunovac 7, Zagreb, prema projektu Vladimira Aladara Baranyaja i Slavka Benedika, fotografija, Zagreb, oko 1920., 15,5 x 21 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

SLIKA 390.

Vila Ilić, blagovaonica, Paunovac 7, Zagreb, prema projektu Vladimira Aladara Baranyaja i Slavka Benedika, fotografija, Zagreb, oko 1920., 15,5 x 20,5 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

Art déco interijeri bili su prilično impozantni, s relativno robusnim pokućstvom, poput ormara, kredenci, komoda, ali i naslonjača i sofa koji su se isticali u prostoriji. Iako je bio relativno dostupan srednjem sloju (barem u određenoj mjeri), namještaj i oprema u ovom stilu ipak su odavali dojam luksuza i raskošnije udobnosti viših slojeva društva.

Prekooceanski putnički brod *Ile de France* francuske broderske kompanije *Compagnie Générale Transatlantique* na svoje je prvo putovanje krenuo 1927. godine. To je bio prvi veliki prekooceanski brod izgrađen nakon Prvog svjetskog rata i prvi čiji su interijeri bili uređeni u *art déco* stilu. Putnički brodovi prije Prvog svjetskog rata bili su ponajviše orijentirani na prijevoz emigranata iz Europe u SAD pa su putnički prostori bili u većoj mjeri namijenjeni za smještaj siromašnih putnika trećeg razreda, a putnici prvog i drugog razreda bili su u manjini. Međutim SAD je 1920-tih uvelike ograničio ulaz imigrantima pa su se tada broderske kompanije orijentirale na turistička putovanja imućnijih putnika, naročito Amerikanaca, koji su putovanjem u Europu, između ostalog, mogli uživati i u slobodnoj konzumaciji alkohola jer je u SAD-u na snazi bila prohibicija alkoholnih pića. Zbog toga su brodovi nastali tijekom 1920-tih i 1930-tih bili uređeni u novom *art déco* stilu, koji je bio pojam za poslijeratni prosperitet, napredak, mo-

SLIKA 391.

Brod *Ile de France*, salon, razglednica iz 1930-tih; Foto: *Cliché de la Compagnie Générale Transatlantique* (public domain)

Na fotografiji je prikazan brodski salon prvog razreda, a u prvom je planu za *art déco* tipičan stakleni stol okružen trima svijetlim naslonjačima. Noge stola u formi listova izviru iz središnje baze i granaju se u tri kraka koja podržavaju staklenu ploču.

SLIKA 392.

Brod *Ile de France*, restoran, 1927.; Foto: nepoznat autor (public domain)

Za arhitekturu, oblikovanje prostora, ali i dekorativnih predmeta (vaza, posuda, skulptura), te rasvjetnih tijela (lusteri i svjetiljki), vrlo je često korištena **forma stepenaste piramide**, koja se sužavala prema vrhu ili dnu, a kakva je vidljiva kao dekoracija u središtu broskog salona. Očituje se i u prostornoj kompoziciji stropa.

SLIKA 393.

Brod *Normandie*, blagovaonica, oko 1935.; Foto: nepoznat autor (public domain)

Francuski preoceanski brod *Normandie* bio je dovršen 1935. godine i tada je smatran najraskošnijim putničkim brodom. Uređen je u kasnom stilu *art déco*, tipičnom za 1930-te, koji karakteriziraju aerodinamični detalji, dekoracija u obliku **paralelnih, horizontalnih linija, horizontalno ili vertikalno izduženih prozora**, više uporabe kromiranog čelika u uređenju interijera, a nastaje pod utjecajem modernističkog stila koji se javlja kasnih 1920-tih (o kojem će biti riječi u sljedećem poglavlju).

Uređenje broda općenito karakteriziraju i monumentalni ulazi u pojedine prostore, široka stubišta, zidna oplata s reljefima ili drugim oblicima dekoracije (oslik, mozaik), te vrlo raskošno osvjetljenje – restoran je bio osvijetljen stojećim stepenastim stupovima od Laliqueova stakla, izduženim svijetlećim stupcima uza zidove te stepenasto oblikovanim lusterima. Brod je početkom Drugog svjetskog rata rekvirirala američka vlada u njujorškoj luci, želeći ga pretvoriti u transportni brod za potrebe američke vojske. Međutim, tijekom radova na preuređenju izbio je požar te je brod potonuo u luci.

dernizam i luksuz, te je stvarao ambijent za nesmetano i nespitano uživanje uslijed snažnog gospodarskog rasta nakon vrlo teškog i mučnog ratnog razdoblja. U to su vrijeme interijeri javnih prostora, pa tako i brodskih salona, restorana itd., bili blještavo osvijetljeni tada modernom **neonskom rasvjetom**, koja se reflektirala u staklenim, lakiranim, mramornim i metalnim materijalima na opremi i namještaju.

Sjedinjene Američke Države su nakon Prvog svjetskog rata novi stil primarno prihvatile u oblikovanju arhitekture, naročito **njujorških nebodera**, koji postaju glavna karakteristika ovog razdoblja, a najpoznatiji primjeri su neboderi *Chrysler* i *Empire State Building*, građeni 1930. - 1931. Oprema u tim zgradama (zidna oplata, oblikovanje ulaznih vrata, dizala, stubišta i drugih detalja) preuzima odlike *art déco*, no pokućstvo je bilo vrlo jednostavno jer se radilo o uredskim i poslovnim prostorima. Ubrzo se stil u arhitekturi počeo primjenjivati i u izgradnji hotela, robnih kuća, **kino-dvorana**, željezničkih stanica, **zračnih i morskih luka**. U SAD, *art déco* je u uređenju interijera stigao nešto kasnije nego u europskim zemljama. Novi stil je ušao posredstvom **holivudskih filmova** zahvaljujući ponajprije **Cedricu Gibbonsu**, umjetničkom direktoru filmskog studija MGM (on je dizajnirao i skulpturu nagrade Oscar 1928. godine). Gibbons je 1925. posjetio parišku izložbu dekorativne umjetnosti i dizajnirane interijere koje je tamo vidio iskoristio kao inspiraciju za oblikovanje **filmske scenografije**. Tijekom kasnih 1920-tih i 1930-tih osmišljavao je brojne scenografije kreirajući glamurozne i elegantne ambijente, koji su postali reklama za *art déco* te glavno nadahnuće za oblikovanje kino zgrada u SAD-u. Budući da su filmovi bili crno-bijeli, Gibbons je (kao i ostali dizajneri filmskih setova) majstorski birao

nijanse pokućstva i opreme u filmskim ambijentima stvarajući usklađene svijetle ili kontrastne svijetlo-tamne interijere. Time je preko crno-bijelih filmova u modu ušlo **monokromno uređenje** privatnih, stambenih i javnih interijera korištenjem bijelog, odnosno svijetlog pokućstva (svijetle nijanse sive ili tonovi smeđe, odnosno bež) i nijansama usklađene ostale opreme. Popularizacija i uređenje **“sobe u bijelom”** u privatnom, stambenom prostoru pripisuje se britanskoj dizajnerici interijera **Syrie Maugham**.

SLIKA 394.

Scena iz filma *Grand Hotel* (umjetnički direktor: C. Gibbons), SAD, 1932.; Foto: Metro-Goldwyn-Mayer, fotografija objavljena u časopisu *Photoplay*, ožujak, 1936. (public domain)

SLIKA 395.

Scena iz filma *The Awful Truth* (set dizajner: B. Johnstone, umjetnički direktor: L. Banks), SAD, 1937.; Foto: Columbia Pictures, fotografija objavljena u časopisu *Stage*, lipanj, 1938. (public domain)

SLIKA 396.

Scena iz filma *I Live for Love*, glumica u kadru je Dolores Del Rio (set dizajner i umjetnički direktor: E. Hartley), SAD, 1935.; Foto: Warner Brothers, promotivna fotografija (public domain)

Cedric Gibbons bio je oženjen s Dolores Del Rio, tada velikom filmskom zvijezdom. Kao i svi drugi holivudski parovi ili pojedinačne slavne ličnosti bili su atraktivna tema u časopisima pa su se često u njima objavljivale fotografije iz njihovih domova ili privatnog života. To je bio način promišljene reklamne kampanje koju su provodili filmski studiji da bi time podizali publicitet svojih zvijezda i činili ih neprestano prisutnima u javnosti. Domoivi slavni odražavali su glamur i raskošan životni stil uređenjem interijera u *art déco* po uzoru na filmske scenografije, što je izazivalo pozornost javnosti, posebno u vrijeme velike ekonomske krize.

Tijekom druge polovice 1930-tih u modu, pogotovo u SAD-u, ponovno ulazi **tapecirano pokućstvo s duboko utisnutim gum-bima**. Na takav se način tapeciraju naslonjači, sofe, počivaljke, stolci te vrlo često uzglavlja kreveta. Osim toga, povećana je uporaba draperije u uređenju interijera pa se pojedini komadi pokućstva oblažu, presvlače ili prekrivaju tekstilom. To je naročito uobičajeno za toaletne stoliće, no može se primijetiti i na drugim komadima pokućstva (kreveti, naslonjači, stolovi...). Tako urešen namještaj često se oblikovnim elementima referira na rokoko stil.

SLIKA 397., 398. I 399.

Scene iz filma *The Baroness and the Butler* (set dizajner: T. Little, umjetnički direktor: B. Herzbrun), SAD, 1938.; Foto: 20th Century-Fox (screenshot)

FUNKCIONALIZAM

Naglašena dekorativnost *art décoa* izazvala je reakciju zagovaratelja jednostavnog dizajna, čija je primarna svrha **funkcionalnost**, a **dekorativnost se odbacuje** kao suvišna. Stoga se istovremeno s *art décoom* u okviru modernističkog pokreta pojavljuje antidekorativni pravac koji se naziva **funkcionalizam**, a u arhitekturi se razvija **internacionalni stil**. Temeljna postavka jest da **forma mora biti uvjetovana funkcijom, ne dekoracijom**. Ovaj pravac izravno je povezan s industrijskom proizvodnjom, a dizajneri koji su podupirali te ideje krenuli su s **eksperimentalnom primjenom novih materijala**, naročito čelika, kroma, lameliranog drva i plastike, u oblikovanju uporabnih predmeta u svakodnevnom životu. Pravac su prvotno prihvaćali entuzijastični modernisti oduševljeni tehničkim i industrijskim razvojem, no s vremenom su ovi dizajnirani predmeti, zahvaljujući masovnoj proizvodnji, postali vrlo jeftini i dostupni najširim slojevima pa su bili prihvaćeni iz puke pogodnosti.

U širenju i prihvaćanju ovoga stila pripomogle su i konkretne društvene i gospodarske okolnosti koje su se razvijale nakon Prvog svjetskog rata. Naime, nakon rata, obitelji, koje su do tada živjele u proširenim višegeneracijskim zajednicama, bile su prisiljene na razdvajanje i često seljenje zbog potrage za poslom. Roditelji s djecom živjeli su u manjim najamnim stanovima, a zbog nestabilnosti i potrebe traženja novih poslova, stanovi su se često mijenjali. To se intenziviralo i pogoršalo izbijanjem Velike ekonomske krize 1929., koja je potrajala nekoliko godina, a zbog koje su mnoge imućne obitelji preko noći osiromašile. Viši i srednji društveni slojevi, koji su živjeli u prostranim kućama i zapošljavali posluhu od jednog ili više zaposlenika, u poslijeratnim reduciranim okolnostima uglavnom više ne mogu zadržavati isti standard pa kućanstvo održavaju bez posluhu, a velike se kuće vrlo često ili prodaju, ili reorganiziraju u nekoliko manjih stanova za najam. Općenito je u ovom razdoblju puno veća potražnja za malim i jednostavnim stanovima. Kasnijih 1930-tih razvojem noćnih klubova i većom dostupnošću automobila povećava se mobilnost ljudi i sve se manje vremena provodi kod kuće. Ponekad se javlja situacija da su zaposlena oba supružnika, a često isti stan dijeli nekoliko sustanara. U takvim okolnostima, izbjegava se pretrpavanje malih stanova pokušajem te brojnim ukrasnim i drugim predmetima zbog praktičnosti u smislu lakšeg održavanja i smanjivanja posla, primjerice, pri brisanju prašine jer to više ne obavlja posluhu. Pritom nije poželjan niti namještaj s dekoracijom, reljefima, perforiranim drvenim okvirima i sl., upravo zbog nakupljanja prašine na takvim mjestima. Naglašena je primarna potreba za funkcionalnošću. Reorganizira se i životni prostor u

malim stanovima smanjenjem broja prostorija pa se blagovaonica integrira zajedno sa salonom te to sada postaje **dnevna soba** u današnjem značenju. Više se ne održavaju velike svečane večere uz pomoć posluge, već se **stol za blagovanje standardizira za manju obitelj od 4 do 6 članova**, a kuhinja se prostorno minimalizira. U modu ulaze popularne **koktel zabave** u dnevnom boravku, pri čemu sami domaćini pripremaju piće i poslužuju ga pozvanim gostima. U tu svrhu se oblikuje **koktel ormarić**, koji služi za pohranu alkoholnog pića i čaša u dnevnoj sobi. Pojavom kantina i restorana brze prehrane, smanjeno je i korištenje kuhinje u kućanstvima (primarno u SAD-u). Uslijed toga **gubi se potreba za reprezentativnim kredencama i komodama** u prostoru dnevne sobe. Popularne su tzv. **garsonijere ili momački stanovi** koji imaju sve funkcije komprimirane u jednoj prostoriji. Vrlo često se zbog uštede prostora koristi **ugradbeni namještaj** (naročito ormari), a ostalo pokućstvo je jednostavno, lagano i manjih dimenzija.

Nove modernističke ideje u praksi se nastavljaju na organizacijski sustav *Deutscher Werkbund* te se ponajprije razvijaju u Njemačkoj, Nizozemskoj, a potom i u Francuskoj. U Njemačkoj se razvija obrazovni program baziran na ideji povezivanja kvalitetnog i funkcionalnog dizajna s industrijskom proizvodnjom te na principu povezivanja umjetničkog i komercijalnog. Na toj osnovi se 1919. otvara **škola Bauhaus** u Weimaru. Prvi ravnatelj bio je **Walter Gropius**, a kao temeljni pojmovi u programu se javljaju **funkcija i konstrukcija**, uz odbacivanje svakog dekorativnog detalja u korist apstraktnih i geometrijskih oblika. Kao kolegiji se javljaju Tehnike i materijali, Istraživanje forme te Izrada prototipova (prema studentskim dizajnima, u okviru istraživanja oblikovanja i mogućnosti materijala) prema kojima su se uspješni radovi proizvodili u partnerskim tvrtkama.

U poslijeratnoj Njemačkoj i sveopćem strahu od širenja komunizma iz Rusije, odnosno od 1922. Sovjetskog Saveza, ideje koje je propagirala škola Bauhaus doživljene su kao socijalističke pa je škola 1925. zatvorena, ali je ubrzo ponovno otvorena u gradu Dessau-u. Upisano je 600-tinjak studenata iz raznih krajeva svijeta.

Od 1925., u okviru školskog programa provodi se intenzivno istraživanje i eksperimentiranje s upotrebom čelika u oblikovanju namještaja. Kao nastavnici na tom projektu se ističu **Marcel Breuer** i **Ludwig Mies van den Rohe**. Mies van den Rohe postaje i ravnatelj Škole 1928. godine. Škola je konačno zatvorena 1933. s dolaskom nacista na vlast, no i nastavnici i studenti su se nakon toga raspršili po svijetu i pronijeli ideje i utjecaje razvijane u školi Bauhaus.

Na teorijske postavke škole Bauhaus utjecali su nizozemski umjetnici okupljeni u pokretu poznatom pod nazivom **De stijl**, a glavni su predstavnici bili **Theo van Doesburg**, **Gerrit Rietveld** i **Piet Mondrian**. Formalno okupljeni 1917., propagirali su **neoplastičističke** ideje o apstraktnoj umjetnosti s **formom reduciranom na geometrijske likove kvadrata i pravokutnika, odnosno na kompoziciju vertikalnih i horizontalnih linija**. Redukcija forme se odnosila i na upotrebu boje, koja je svedena isključivo na primarne boje (žuta, crvena i plava) te neboje (sivu, crnu i bijelu). Pojedini članovi pokreta surađivali su sa školom Bauhaus 1920-tih, a tijekom vremena su u pokret uključene i druge ideje. Rietveld je pokušao ideje pokreta prenijeti u arhitekturu i primijenjenu umjetnost, no jedina kuća, koja je u cijelosti ostvarena prema principima pokreta De stijl, jest **kuća Schröder u Utrechtu**, građena 1923. - 1924. Međutim, Mies van den Rohe, a i ostali arhitekti, svoje su projekte barem u nekoj mjeri bazirali na ovim idejama.

SLIKA 400.

Izložbena dvorana s naslonjačima i ormarićem prema dizajnu Gerrita Rietvelda u Muzeju Stedelijk, Amsterdam; Foto: Keith Braithwaite (CC BY-NC-SA 2.0)

SLIKA 401.

Kuća Schröder u Utrechtu prema projektu Gerrita Rietvelda, Nizozemska, 1925.; Foto: Phil Beard (CC BY-NC-ND 2.0)

SLIKA 402. I 403.

Interijeri kuće Schröder u Utrechtu; Foto: Ana Lisa Alperovich for Inhabitat (CC BY-NC-ND 2.0)

SLIKA 404.

Stolac prema dizajnu Marcela Breuera, model b 5, kromirani čelik, tekstilna presvlaka, Njemačka, 1926.-1927., 86 x 54 x 44,5 cm, izložen u Muzeju umjetnosti Philadelphia (Philadelphia Museum of Art); Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0)

SLIKA 405.

Naslonjač prema dizajnu Marcela Breuera, model b 35, Njemačka, 1928., 82 x 62,2 x 80 cm, Muzej Boijmans Van Beuningen, Rotterdam; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

U okviru programa škole Bauhaus, Marcel Breuer iznio je različite varijante u oblikovanju namještaja upotrebom **čeličnih cijevi** počevši od 1925. Ovakav namještaj prema njegovim dizajnim proizvodio se masovno od 1930-tih i postao je vrlo dostupan svima te uobičajen u svim vrstama interijera, od stanova, do radničkih kantina, ali i vrhunskih hotela.

SLIKA 406.

Stolac prema dizajnu Miesa van den Rohea, model MR 10, kromirani čelik, pletena trska, Njemačka, 1927., 83,8 x 48,3 x 68,6 cm, Nacionalni muzej moderne umjetnosti (Musée national d'art moderne), Pariz; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

Kromirani čelik s **metalik sjajnim površinama** koje reflektiraju okolinu i svjetlost postao je omiljeni materijal tijekom 1930-tih, a koristi se i danas. Od tog su se materijala izrađivali i razni drugi predmeti poput svjetiljki i lustera, vješalica i raznih stalaka, detalja na uporabnim predmetima poput ručica, kvaka, okvira itd.

Osim čelika, u oblikovanju stolaca i naslonjača korišteni su i koža, krzno, lamelirano ili obično drvo, tekstil pa čak i konopac.

SLIKA 407.

Ludwig Mies van den Rohe, vila Tugendhat, Brno, Češka, 1928.-1930.; Foto: Petr1987 (CC BY-SA 4.0)

Vila Tugendhat je izgrađena za obitelj češko-židovskog industrijalca Fritza Tugendhata te je za tadašnje vrijeme predstavljala čudo tehnike s klimatizacijskim uređajem i automatiziranim otvaranjem prozora, ali i modernističke ekstravaganije, te je i danas ostala primjer vrhunske modernističke stambene arhitekture (kao primjer funkcionalizma i internacionalnog stila). Kuća je građena od **betona i čelične konstrukcije** što je omogućilo potpuno rastvaranje unutrašnjeg prostora za dnevni boravak i primanje gostiju na glavnom katu. Kuća je građena na tri kata, no zbog pada terena ulazi se na najvišem katu pa se spušta prema onom s dnevnim prostorom. U interijeru je za pregrade korišten oniks (između knjižnice i salona) i ebanovina (kod blagovaonice), sa sjajno uglačanim površinama. Pokušstvo je svedeno na minimum, u skladu s potrebama za udobnim stanovanjem, a odlikuje ga jednostavnost, upotreba kromiranog čelika, stakla te kožnih presvlaka na naslonjačima i stolicima.

SLIKA 408.

Mies van den Rohe, vila Tugendhat, blagovaonica; Foto: Txabiwiki (public domain)

SLIKA 409.

Mies van den Rohe, vila Tugendhat, salon; Foto: Lehotsky (CC BY-SA 3.0)

Jedna od karakteristika modernističke arhitekture (i Miesa van den Rohea) jest zamjena zida **staklenim stijenama**; u ovom slučaju prozori su se mogli zastrti zastorima te tako stvoriti intimniji ambijent ili se zaštititi od prejake vanjske svjetlosti.

SLIKA 410.

Stolac Barcelona prema dizajnu Miesa van den Rohea, čelik, kožna presvlaka, Njemačka, 1929., 78,7 x 74,6 x 76,2 cm; Foto: moDecor Furniture Pvt Ltd (CC BY-SA 3.0)

Namještaj od kromiranog čelika prvotno je predstavljao skupocjenu novinu dostupnu samo imućnijima, no pokretanjem masovne proizvodnje postao je jeftiniji i dostupniji širokim slojevima. Međutim, neki komadi pokućstva prema dizajnima Mies van den Rohea i danas ostaju pojam luksuza, kao što je stolac Barcelona, korišten za uređenje salona u vili Tugendhat.

Interijeri uređeni prema principima funkcionalizma s pokućstvom dizajniranim u okviru škole Bauhaus izgledaju jednostavno i prozračno zbog tankih i sjajnih kromiranih konstruktivnih elemenata od kojih je oblikovan namještaj. Zidovi su uglavnom svijetli i prazni, a inventar sveden na osnovne predmete koji omogućuju udobno stanovanje – stol sa stolicama, sofa ili divan, koji može poslužiti i kao krevet, s (obično) dva lagana i niska naslonjača te stolić za kavu. U dnevnom boravku se obično nalazi i neki oblik namještaja za pohranu (ormarić, komoda), a upravo se 1930-tih javlja i niski regal, modularni namještaj koji nastaje kombinacijom nekoliko elemenata (ormarića, ladica, vitrina, otvorenih polica). Ormarić ili regal gotovo redovito uključuje i mjesto za spremanje pića i čaša zbog praktičnosti pri posluživanju gostiju, budući da to radi sam domaćin/domaćica bez posluge. Drveni namještaj zapravo se vrlo često izrađuje od šperploče i lameliranog drva te oblaže furnirom, što je omogućilo puno jeftiniju proizvodnju i proizvod dostupniji svim slojevima društva.

Njemačka je nakon Prvog svjetskog rata, unatoč teškim uvjetima mirovnog ugovora i ogromnim ratnim odštetama koje je morala plaćati pobjedničkim zemljama (prvenstveno Francuskoj), vrlo brzo obnovila svoju predratnu industriju i doživjela snažan gospodarski rast i porast standarda. Grade se i opremaju brzi putnički brodovi koji udobnošću i luksuzom pariraju francuskim i britanskim brodovima, a razvija se i zrakoplovna flota, no zrakoplovi se još uvijek koriste na letovima između europskih destinacija i na relativno maloj udaljenosti – prvi let preko Atlantskog oceana bez usputnog zaustavljanja ostvario je Charles Lindbergh 1927. godine. Stoga su se Nijemci osobito ponosili svojom flotom cepelina, kojima se prometovalo zrakom između Frankfurta i New Yorka, te Frankfurta i Rio de Janeira. Put u jednom smjeru trajao je četiri dana, a putne karte su bile prilično skupe. Iako u relativno skućnim uvjetima, putnici su mogli uživati u putovanju u prilično

udobnim salonima i kabinama za spavanje pa su cepeline nazivali letećim hotelima. Interijeri su bili uređeni vrlo jednostavnim i laganim funkcionalističkim namještajem pod utjecajem ideja iz škole Bauhaus, a dizajnirao ih je **Fritz August Breuhaus**, koji je također dizajnirao i interijere putničkih brodova i vlakova. Cepelinima se moglo putovati od 1931. do 1937., dok linije nisu ukinute zbog nesreće kada se cepelin *Hindenburg* prilikom pristajanja u New Yorku zapalio pri čemu je poginuo dio putnika i posade.

SLIKA 411.

Cepelin *Hindenburg* u letu iznad New Yorka 1937.; Foto: Associated Press, snimljeno 06.05.1937. (public domain)

SLIKA 412.

O. V. Stetten, *Blagovaonica u cepelinu Hindenburg*, razglednica iz 1936.; Foto: Bundesarchiv, Bild 147-0640 / CC-BY-SA 3.0

SLIKA 413.

Glavni salon s promenadom u cepelinu *Hindenburg*, razglednica iz 1936.; Foto: Deutsche Reichspost, učinio dostupnim: Nickpo (public domain)

U interijerima cepelina su karakteristični kromirani vertikalni nosači i horizontalne ograde i držači za ruke, te konstrukcijski dijelovi namještaja. S obzirom na specifične uvjete putovanja i zadatosti prostora, pri dizajniranju se moralo paziti da materijali budu lagani, prostori organizirani ekonomično i funkcionalno, a da se pritom ne izgubi udobnost za putnike.

INTERNACIONALNI STIL

Istovremeno s razvojem ideja pokreta De stijl te programa škole Bauhaus, u Francuskoj je djelovao arhitekt **Le Corbusier** formirajući vlastite teorijske postavke te ih demonstrirajući u konkretnim idejnim projektima. Svoje je ideje propagirao u vlastitom časopisu *L'Esprit Nouveau (Novi duh)*, pokrenutom 1920. godine. Le Corbusier je bio oduševljen razvojem tehnologije i industrijske proizvodnje te je u potpunosti zagovarao **standardizirani** i lako proizvodivi dizajn, kao i odbacivanje svega suvišnog – u tom okviru je i svaki dekorativan element smatrao nestandardnim i potpuno ga eliminirao iz svojih ideja. Njegova izjava da je kuća “stroj za stanovanje” najbolje izražava njegov stav – pojedini stanovi samo su stanice velikog gradskog organizma, a svaka stanica mora se sastojati od internih vitalnih elemenata. Pritom, kao i kod proizvodnje u industriji, tako i u izgradnji stanova, treba koristiti industrijske metode i serijski proizvedene materijale te ih montirati u standardizirane jedinice (kao u autoindustriji). Interijeri bi isto tako trebali biti uređeni jednostavnim, industrijski proizvedenim pokućstvom. Predložio je nekoliko tipova takvih modularnih kuća, od kojih je najpoznatija **kuća Citrohan** iz ranih 1920-tih. U tim projektima koristi svoje tipične karakteristike: **geometrijske, kubične i pravilne oblike, ravne linije, horizontalno izdužene prozore ravnih i jednostavnih okvira, glatke i plošne zidove bez ikakve dekoracije, ravne krovne terase (za sunčanje, sušenje rublja ili druge praktične namjene) umjesto kosih krovova**. U skladu sa svojim idejama, osmislio je urbanistički plan za grad od tri milijuna stanovnika, koji su činili visoki neboderi i dugačke, niže višekatnice između njih, pri čemu je temeljna postavka zajedničko stanovanje u samostojećim zgradama okruženim parkovima, što je preteča standarda urbanizma iz sredine 20. stoljeća za razliku od spojenih zgrada građenih u nizu koje tvore blokove. Predložio je da se takvim rješenjem zamjene historicističke četvrti Pariza. Svoje ideje i projekte predstavio je u vlastitom paviljonu na pariškoj izložbi 1925., ali su organizatori bili toliko zgrogženi izgledom njegovog jednostavnog paviljona da su ga pokušali ogradom zakloniti od pogleda posjetitelja. Javnost je također vrlo kritički doživjela njegove antidekorativne ideje za pokućstvo i uređenje interijera, koje su se bitno razlikovale od luksuznih i bogato opremljenih ambijenata u drugim paviljonima te su za ondašnje poimanje dobrog ukusa djelovale sirotinjski i preprosto. Ipak, Le Corbusier je dobio narudžbe za projektiranje nekoliko privatnih kuća među kojima je najpoznatija **vila Savoye**, građena od 1928. do 1929. godine.

Vila Savoye spada među najutjecajnije i najpoznatije projekte u arhitekturi 20. stoljeća, a sam Le Corbusier je u ovoj kući objedi-

SLIKA 414.

Paviljon *L'Esprit Nouveau* prema projektu Le Corbusiera i Pierrea Jeannereta na pariškoj izložbi 1925.; Foto: public domain

SLIKA 415.

Le Corbusier, vila Savoye, Poissy, Francuska, 1928.-1929.; Foto: neogejo (CC BY-NC-ND 2.0)

SLIKA 416.

Le Corbusier, vila Savoye, prostor za dnevni boravak; Foto: m-louis (CC BY-SA 2.0)

Stan vlasnika u ovoj kući smješten je na prvom katu oko vrtne terase pa dnevni boravak ima pogled na zelenilo duž obje strane prostorije. Obitelj Savoye u kući je živjela do početka Drugog svjetskog rata 1940. i od tada je vila mijenjala različite funkcije pa originalni inventar nije očuvan. Karakteristična Le Corbusierova praktičnost pri uređenju interijera očituje se u ugradnji namještaja koji postaje dio arhitekture – vrlo često iskorištava parapetni dio zida ispod dugačkih prozora za smještaj polica, komoda ili ormarića, ali police i ormare ugrađuje i u zidovima pune visine. Time se štedi prostor pa prostorije bez puno pokućstva ostavljaju dojam prozračnosti, koji dodatno stvara i velika količina dnevne svjetlosti kroz velike prozore.

nio svojih 5 postavki glede estetike u arhitekturi, koje su postale i obilježja internacionalnog stila u arhitekturi: 1. glavni kat kuće izdignut je od tla na stupovima čime se omogućuje veći prostor za zelenilo oko i ispod kuće; 2. korištenje horizontalno izduženih prozora duž čitavog pročelja kuće; 3. nosiva konstrukcija od vertikalnih stupaca omogućava da se vanjski zidovi mogu tretirati i rastvarati prema slobodnoj volji jer nemaju nosivu ulogu; 4. iz istog razloga u interijeru također nema nosivih zidova pa se plan može rastvarati i mijenjati prema volji; 5. iskorištavanje ravnog krova za smještaj terase.

U interijerima Le Corbusiera pokućstvo i sva ostala oprema očituju potpuni nedostatak dekorativnih elemenata. Zidovi su prazni, uglavnom svijetle boje, eventualno s ponekom obješenom suvremenom slikom. Namještaj je vrlo jednostavan i uključen je u onaj mjeri koliko je potrebno za ispunjavanje osnovne svrhe stanovanja. Le Corbusier je u interijere uključivao Thonetov namještaj od savijenog drva jer se podudarao s njegovim estetskim standardima, a u konačnici i s duhom modernističkih pokreta.

Upotreba čeličnih cijevi u oblikovanju namještaja ubrzo se proširila po Europi i SAD-u, a dizajni su u dobroj mjeri bili nadahnuti namještajem tvrtke Thonet, koja je i sama pokrenula proizvodnju u navedenom materijalu. Le Corbusier je i sam dizajnirao pokućstvo, također koristeći čelične cijevi, a umjesto tekstilnih presvlaka je često koristio kožu i krzno. Na fotografijama 417 do 419 su primjeri pokućstva nastali prema njegovim nacrtima iz kasnih 1920-tih, a koji se proizvode i danas.

SLIKA 417.

Naslonjač prema dizajnu Le Corbusiera, model B 301, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1928. (prototip), 64,8 x 64,8 x 64,8 cm, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 418.

Počivaljka prema dizajnu Charlotte Perriand i Le Corbusiera, model LC4, čelik, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1928. (prototip), 70 x 160 x 57 cm, vila Savoye, Poissy; Foto: jeanbaptisteparis (CC BY-SA 2.0)

SLIKA 419.

Naslonjač prema dizajnu Le Corbusiera, Charlotte Perriand i Pierrea Jeannereta, model LC2, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1927. (prototip), 66 x 76,2 x 70,5 cm; Foto: Peter Guthrie (CC BY-NC-ND 2.0)

SLIKA 420.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, Croix, Francuska, 1929. - 1932.; Foto: Velvet (CC BY-SA 3.0)

Industrijalist Paul Cavrois upoznao je arhitekta **Roberta Mallet-Stevensa** na pariškoj izložbi 1925. i angažirao ga da projektira kuću za njegovu obitelj (imao je sedmero djece), ostavivši mu potpuno slobodne ruke da osmisli kuću i interijere. Mallet-Stevens je projektirao kuću prema principima internacionalnog stila, a interijere je dizajnirao u skladu s funkcionalističkim postavkama s fokusom na svrhovitost, praktičnost, lako održavanje čistoće i urednosti, te izborom materijala koji je uključivao beton, metal, čelik i staklo. Međutim, kuća je ipak bila opremljena i vrlo skupocjenim materijalima (mramor za zidnu oplatu i kamine, egzotične vrste drva za zidnu oplatu, podove i namještaj). Kuća je bila vrhunski opremljena i u tehničkom smislu s telefonima i interfonima u svim prostorijama, centralnim grijanjem, zvučnicima za radio u svakoj prostoriji, dizajnerskom rasvjetom itd.

SLIKA 421.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, glavni salon; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Ispred kamina pod je snižen za nekoliko stepenica te su u tom udubljenom prostoru ugrađene tapecirane klupe/divani čije su bočne stranice oblikovane kao police. Rješenje ugrađenog i fiksnog namještaja, koji gotovo da postaje dio arhitekture, nije novo i već je spomenuto u interijerima druge polovice 19. stoljeća vezanim za Estetski pokret. No novi je tretman forme lišen bilo kakve dekorativnosti, a ulogu dekoracije preuzimaju materijali od kojih je sazdan interijer – u ovom slučaju mramor oko kamina i mozaični pod od tropskog drva.

SLIKA 422.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, mramorna blagovaonica; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 423.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, radni kabinet; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Za razdoblje je vrlo karakteristično ugrađivanje raznih ormara, ormarića i komoda u zid te uklapanje vrata ormara i fronti ladicica u zidnu oplatu. Dizajneri se naročito poigravaju s ugradnjom, smještajem i oblikovanjem polica, čime se stvaraju raznolike kompozicije u ambijentu koje također (uz uporabu materijala ili boje) preuzimaju ulogu dekorativnosti i očitovanja kreativne slobode pri razbijanju monotone ravni linija i punih ploha.

SLIKA 424.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, dječja soba; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 425.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, dječja soba; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

Kreativno poigravanje formama i bojama očituje se i u originalnim, apstraktnim rješenjima poput stalka za svjetiljku ispred vrata, koji je postao dio arhitekture ili horizontalne police iznad kreveta, usred zida, bez vidljivih nosača (slika 424).

SLIKA 426.

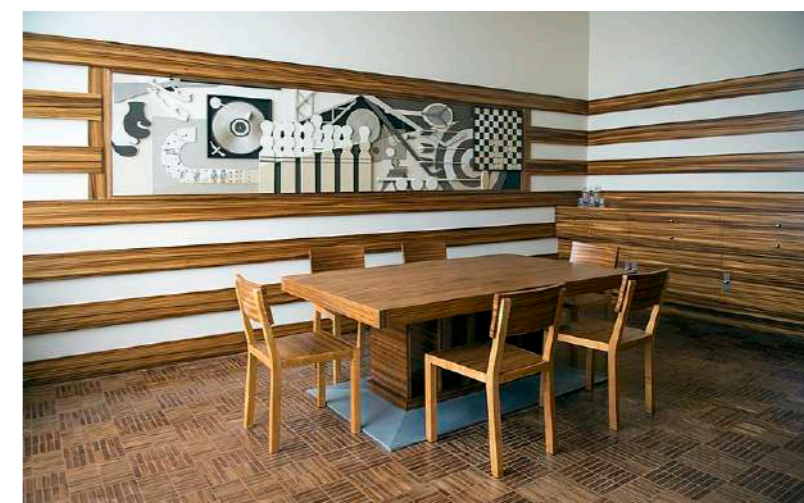
Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, ulazno predvorje; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0)

SLIKA 427.

Robert Mallet-Stevens, vila Cavois, dječja blagovaonica; Foto: Selbymay (CC BY-SA 4.0)

Multiplikiranje paralelnih horizontalnih linija, posebice na zaslonu ispred neonskog osvjetljenja (kao u predvorju), karakterističan je motiv i za kasni *art déco* 1930-tih kada dolazi do međusobnog utjecanja između dvaju pravaca te stanovitog preuzimanja određenih elemenata.

SKANDINAVSKI DIZAJN

Tijekom 1930-tih na temeljima funkcionalizma počeo se formirati tzv. **skandinavski dizajn** – termin za dizajnere i proizvođače iz Danske, Finske, Švedske, Norveške i s Islanda skovan je s njihovom putujućom grupnom izložbom kojom su se predstavljali u SAD-u i Kanadi ranih 1950-tih. Skandinavski dizajn odlikuje jednostavnost, praktičnost, isticanje funkcionalnosti koja mora biti popraćena primjerenim oblikovanjem. Uz skandinavski dizajn obično se povezuje i termin **minimalizam**. Razvio se iz trenda pokreta *Arts & Crafts* na temelju lokalnih obrtničkih i tradicionalnih oblika, a koji se nadahnjuju iz **povezanosti s prirodom**, odnosno formama preuzetim iz prirode. Budući da industrija u tom području nije bila osobito razvijena prije 1930-tih, a i kada se počela intenzivnije razvijati zaostajala je za drugim europskim zemljama, tradicionalni obrt se puno živavije održavao

i kontinuirao, a osnutkom obrtnih škola pokušao se i zaštititi, odnosno sačuvati od propadanja. Industrija koja se jest razvijala integrirala je tradicionalne procese izrade, a pritom je prepoznata uloga dobrog dizajnera.

Društva skandinavskih zemalja povijesno su se razvijala na demokračičnim načelima te su u nešto surovijim klimatskim uvjetima razvili kulturu življenja u jednostavnim stanovima, raspršenim na međusobnoj relativnoj udaljenosti od prvih susjeda te opremljenim nužnim i praktičnim namještajem i predmetima, potrebnim za udobno stanovanje. Nije bilo potrebe ni navike za razmetanjem pa su kuće i interijeri bili nepretenciozni, bez suviše dekoracije, izrađeni od lokalnih materijala iz prirode koja ih je okruživala. Materijal su naučili koristiti štedljivo i efikasno da bi od njega izvukli maksimum uz što manji otpad. Takav se duh podudario s postavkama funkcionalističkog pravca u dizajnu pa se 1930-tih otvorila prilika za proboj dizajniranih predmeta iz tih krajeva, a posebno su velik uspjeh doživjeli nakon Drugog svjetskog rata jer je industrija u tom području ostala relativno pošteđena od ratnih razaranja, za razliku od ostatka Europe, a javljala se ogromna potražnja za novim pokuštvom u poslijeratnoj obnovi razorenih gradova.

SLIKA 428.

Muzej Brooklyn (Brooklyn Museum), New York, SAD, detalj postava s izložbe *Design in Scandinavia (Dizajn u Skandinaviji)*, 1954.; Foto: Brooklyn Museum

SLIKA 429.

Namještaj za blagovaonicu proizvođača *Nordiska Kompaniet*, izložba u Stockholmu, Švedska, 1930.; Foto: Nordiska museet (CC BY-NC-ND 2.0)

Izložbu u Stockholmu 1930. godine organiziralo je Švedsko društvo za obrt i dizajn (*Svenska Slöjdföreningen*), a okupila je brojne izlagače koji su predstavili svoje proizvode u području primijenjenih umjetnosti i produkt-dizajna.

Interijeri ukazuju na neke od odlika skandinavskog dizajna - duge zimske noći, s vrlo malo danjeg svjetla potaknule su tradicionalno kreiranje skandinavskih interijera sa svijetlim zidovima i pokuštvom, te pojedinih detalja u jarkim bojama, što se ogleda i u suvremenim dizajnama. Bez obzira na jaku prisutnost tradicionalnog, vidljivi su i utjecaji suvremenih europskih *art déco* trendova.

U prvoj generaciji skandinavskih dizajnera istaknuo se finski arhitekt i dizajner **Alvar Aalto** koji je 1930-tih počeo eksperimentirati s **lameliranim brezovim furnirom** i oblikovati namještaj **savijanjem materijala** kreirajući udobne i funkcionalne forme, srodne onima od kromiranog čelika iz škole Bauhaus. Dodatna prednost ovih proizvoda bila je njihova relativno jeftina proizvodnja pa time i dostupnost kupcima.

SLIKA 430.

Naslonjač prema dizajnu Alvara Aalta, model 41 (naslonjač Paimio), šperploča, lamelirano brezovo drvo, puno brezovo drvo, Finska, 1932., 66 x 60,3 x 87,6 cm, Muzej moderne umjetnosti (Museum of Modern Art - MoMA), New York; Foto: rocor (CC BY-NC 2.0)

SLIKA 431.

Počivaljka prema dizajnu Alvara Aalta, model 39, brezovo drvo, tekstilna isprepletana presvlaka, Finska, 1939., 152,4 x 61,6 x 73,3 cm, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0)

SLIKA 432.

Stolac, model 60 prema dizajnu Alvara Aalta, fotografija prikazuje proizvodnju u tvornici *Artek*, Finska, 1937. (uz lijevi rub vidljivi su jedan stolac i stupac stolaca naslaganih jedni na druge); Foto: Artek (public domain)

Velika svjetska kriza koja je izbila 1929. potrajala je nekoliko godina početkom 1930-tih i jako utjecala na tržište i razvoj proizvodnje namještaja. Kao što je već rečeno, zbog stalne strepnje od bankrota onih koji su izdržali prvi šok nakon sloma burze, naglo ja pala potražnja za raskošnim i luksuznim predmetima te potreba za uređenjem domova, a ako se kupovalo, veća je potražnja bila za jeftinim namještajem i proizvodima. Iako je *art déco* kao stil preživio krizu i potrajao sve do 1950-tih, na tržištu se pojavila zamjenska alternativa za potrošače ograničenog budžeta kojima je funkcionalistički namještaj bio previše hladan, bezličan i odbojan.

SLIKA 433.

Namještaj za blagovaonicu proizveden u tvornici VEB Deutsche Werkstätten Hellerau, Njemačka, oko 1954.; detalj s izložbe pokućstva u Erfurtu, 1954.; Foto: Bundesarchiv, Bild 183-26244-0243 / CC-BY-SA 3.0

SLIKA 434.

Namještaj za dnevni boravak proizveden u tvornici VEB Deutsche Werkstätten Hellerau, Njemačka, oko 1957.; fotografija s izložbe pokućstva u Leipzigu 1957. (u proizvodnji prikazanih komada počinju se koristiti suvremeni materijali poput plastike); Foto: Bundesarchiv, Bild 183-49400-0009 / CC-BY-SA 3.0

Bundesarchiv, Bild 183-40460-0009
Foto: Krueger | 29. August 1957

Namještaj izrađen od jeftinih materijala poput **šperploče** i **lame-liranog drva, obložen furnirom** vrlo je karakteristično pokućstvo iz 1930-tih, a u vrlo sličnoj formi se proizvodio do ranih 1960-tih. Uobičajeni su **niski regali**, vitrine ili police dekorirani kombinacijom svjetlijeg i tamnijeg furnira te tapecirani niski naslonjači sa sofom ili divanom. Ponekad se u oblikovanju ovakvog uniformnog, serijski proizvedenog pokućstva koristila **asimetrija** zbog umanjivanja monotonije – npr. tada se javljaju pisali stolovi sa setom ladica na samo jednoj bočnoj strani ili regal s elementima različite visine.

Drugi svjetski rat, iz razumljivih i poznatih razloga, čini stanovitu stanku u razvoju modnih trendova vezanih za uređenje interijera pa u prvom desetljeću poraća kontinuiraju elementi kasnog historizma, *art décoa* i funkcionalizma iz prijeratnog razdoblja. Poslijeratna obnova, zamah razvoja industrije te naglasak na konzumerizmu, koji tijekom 1950-tih u zapadnim zemljama otvaraju put optimističnom prosperitetu, rezultiraju novim trendovima u uređenju interijera i kulturi stanovanja. Oni se donekle preslikavaju i u zemljama europskog Istočnog bloka. Na tržištu je više nego ikad prije dostupna industrijski proizvedena oprema za kućanstvo te razni novi proizvodi koji olakšavaju obavljanje kućanskih poslova ili stanovanje čine udobnijim, a slobodno vrijeme ispunjenijim. U ovim okolnostima ključnu ulogu preuzima industrijski dizajn na kojem se temelji oblikovanje svih proizvoda, a nove trendove sve više uvjetuju marketing i masovna potrošnja. Pritom imperativ postaju stanovita originalnost, upečatljivost na tržištu, dosjetljivost, privlačnost, prepoznavanje potrebe potrošača i kreiranje praktičnih rješenja te, naravno, tržišna dostupnost. Iako se tijekom čitave druge polovice 20. stoljeća vrlo jasno mogu opaziti konkretne karakteristične pojavnosti u oblikovanju namještaja i prepoznatljivi elementi u uređenju interijera, učestale promjene modnih trendova i brojnost specifičnih dizajnerskih rješenja otvaraju zasebnu temu o povijesti dizajna. Stoga ovaj pregled zaključujemo sa sredinom 20. stoljeća.

Amarant – rod kojem pripada dvadesetak vrsta drva. Uspijevaju u tropskom području Srednje i Južne Amerike. Spadaju u vrste tvrdog drva i pogodni su za izradu građevinskog materijala, ali i za izradu namještaja.

Ampir (empire) – razdoblje u francuskoj primijenjenoj umjetnosti istovremeno s vladavinom Napoleona I., a označava period kasnog klasicizma u Francuskoj te se veže uz prva dva desetljeća 19. stoljeća. Na razvoj i širenje ampira utječu graditelji Charles Percier i Pierre François Léonard Fontaine koji preuređuju nekoliko dvoraca za Napoleona i njegovu suprugu Jozefinu. Namještaj se oblaže furnirom i dekorira pozlaćenim aplikama, a dekorativni motivi i forme preuzimaju se iz repertoara antičke grčke i rimske te staroegipatske umjetnosti. Karakteristična je pojava i uporaba klismos stolaca, kreveta *bateau* i počivaljke *récamier*.

Apartman – obično nekoliko grupiranih prostorija u burgu, dvorcu ili palači koje čine privatni stambeni prostor odnosno odaje vlasnika / gospodara ili pojedinih članova njegove obitelji. Često ga čini niz od dvije, tri ili više prostorija u kojima se provodi najintimniji dio života s najbližom pratnjom i osobnom poslugom. Zadnja prostorija u nizu obično je služila kao spavaonica, a prednje sobe kao prostorije za primanje bliskih prijatelja, radni kabineti i slično. Tijekom vremena termin je preuzeo značenje samostalnih stambenih jedinica, pogotovo za smještaj gostiju u turističke svrhe.

Aplike – metalni dekorativno oblikovani elementi, najčešće od bronce ili mjedi, koji su pričvršćeni na namještaju sa svrhom da prekriju spojeve u drvenoj konstrukciji te da učvrste furnir, odnosno da zaštite furnir od oštećenja na rubovima t.j. na bridovima namještaja. Kao dekorativni elementi pojavljuju se od 17. stoljeća nadalje, a naročito su karakteristični u oblikovanju namještaja u Francuskoj tijekom 18. stoljeća.

Baldahin – u ranija vremena ceremonijalan pokrov od skupocjene tkanine koji ističe počasno mjesto u određenom prostoru ili značaj određene osobe koja je smještena ispod njega. Često se smještao, primjerice, iznad prijestolja u dvorani ili nad istaknutom osobom u nekoj procesiji. U uređenju interijera baldahin se često koristio u oblikovanju kreveta, odnosno nadstrešnice iznad kreveta, prvotno zbog praktičnih razloga kao što su zaštita od hladnoće te pružanje intimnosti, no s vremenom je poprimio primarno dekorativnu ulogu. U toj funkciji počinje se gubiti iz uporabe tijekom 19. stoljeća.

Bargueño škrinja - tip škrinje s nizom malih ladica i pretinaca, u pravilu s preklapnom prednjom pločom. Ime je dobila prema gradu Bargasu, blizu Toleda, u središnjoj Španjolskoj. Razvija se

krajem 15. st. pod arapskim utjecajem. Zbog praktične namjene za pisanje i čuvanje pisama i pribora za pisanje, korištena je kao putna škrinja za dokumente i bila je popularna u diplomatskim i dvorskim krugovima vezanim uz dvor cara Karla V. Habsburškog pa se brzo proširila na čitavom području pod vlašću Habsburgovaca. U interijerima je stajala na pripadajućem postolju. Iz ovog su se oblika kasnije razvili kabinetski ormarić te sekreter.

Blagovaonica – prostorija namijenjena za blagovanje odnosno posluživanje glavnih obroka tijekom dana. Pojavljuje se kao zasebna prostorija sa specifičnom namjenom tijekom 18. stoljeća te od tada načelno u kućanstvu spada među reprezentativne prostorije za primanje gostiju. Do 18. stoljeća obroci su bili servirani i posluženi na sklopivim ili preklopnim stolovima u najprikladnijoj prostoriji u kućanstvu, ovisno o prigodi i broju uzvanika.

Boulle tehnika – specifična tehnika dekoriranja inkrustacijom u udubljenu podlogu. Tehnika je dobila ime prema Andréu Charlesu Boulleu (1642. – 1732.), glavnom kraljevskom majstoru za izradu namještaja za kraljeve Luja XIV. i Luja XV. Boulle je izrađivao namještaj najčešće od ebanovine, palisandrovine ili obložen kornjačevinom, čije je plohe ukrašavao dubljenim arabesknim, florealnim ili vegetabilnim motivima koje je potom ispunjavao ulijevanjem mjedi ili kositra.

Budoir – mali, damski salon uz spavaonicu u kojem se provodi intimno vrijeme tijekom dana te se u njemu primaju nabliskiji prijatelji. Može se odnositi i na samu damsku spavaonicu, odnosno na prostoriju za odijevanje i uređivanje; u svakom slučaju predstavlja prostoriju u privatnim damskim odajama. Termin se pojavljuje u Francuskoj u 18. stoljeću.

Cassapanca - tip namještaja za sjedenje u kombinaciji škrinje i klupe s naslonom za leđa, a često i s bočnim naslonima za ruke. Ploha koja služi za sjedenje ujedno služi i kao pokrov prostora za pohranu. Javlja se u 15. stoljeću u Firenci. Cassapanca se uglavnom smještala duž zidova u prostorijama za primanje gostiju te je redovito bila fiksni komad pokućstva koji se nije premještao sa svog mjesta.

Confident, također i **vis-à-vis** ili **tête-à-tête** - tip namještaja za sjedenje koji karakterizira forma dvaju spojenih naslonjača orijentiranih u suprotnom smjeru te odijeljenih naslonom za leđa i ruke koji čini liniju u obliku slova S. U salonu punom gostiju, ovakav komad pokućstva omogućio bi mjesto za povjerljiv razgovor dviju osoba. Javlja se krajem 18. stoljeća.

Divan - izduženi komad namještaja za sjedenje, bez naslona za leđa i ruke, koji je uobičajeno bio smješten uz zid. Umjesto naslona za leđa mogu se javiti jastuci oslonjeni na zid, no bilo je mo-

guće vidjeti i divane jednostavnog oblikovanja poput tapecirane klupe. I tip namještaja i termin potječu iz Osmanskog Carstva, gdje je takvo pokućstvo bilo uobičajeno u dijelu kućanstva namijenjenom za primanje gostiju. U Francuskoj se termin pojavljuje sredinom 18. stoljeća.

Valja istaknuti da se u našim krajevima termini divan i otoman javljaju kao sinonimi – uglavnom je riječ o izduženom komadu pokućstva koji izgleda poput tapeciranog drvenog ležaja na niskim nogama, najčešće bez naslona na stražnjoj i bočnim stranama; moguće su varijante s nešto podignutijim tapeciranim uzglavljem, s drvenim uzglavljem u obliku bočne stranice, uz koji redovito dolazi valjkasti jastuk, ili pak s vrlo plitkim naslonom za leđa. Dakle, formom bi odgovarao onome što se u francuskom jeziku nazivalo *divan*. Takav komad pokućstva često se nalazio u građanskim kućanstvima od kraja 19. do otprilike sredine 20. st., uglavnom u sobama za primanje gostiju. Mogao je služiti za sjedenje, počivanje i za spavanje.

Dressoir - namještaj koji služi za spremanje i izlaganje posuđa. Termin se pojavljuje u 15. stoljeću u Francuskoj. Počinje se oblikovati u kombinaciji ormarića i otvorenih polica za izlaganje posuđa. Nakon 15. st. *dressoir* umjesto jednostavnog pravokutnog korpusa počinje poprimiti vrlo raznolike oblike, koji mogu biti trapezoidni, poligonalni, polukružni i slično. Prema kraju 16. st. *dressoir* se sve češće oblikuje kao zatvoreni ormarić u dva niza, s naglašenim vijencem koji odjeljuje donji od gornjeg ormarića. Ponekad je gornji ormarić uži od donjeg dijela te se razlika u širini koristi kao ploha za izlaganje ili odlaganje manjih komada posuđa.

Dvorac – gospodska, stambena građevina, većih dimenzija i raskošnijeg oblikovanja, uglavnom kao sjedište vlastelinskog posjeda na ladanju, okruženo perivojem. Oblikovanje i tlocrt bili su uvjetovani karakteristikama određenih razdoblja – od srednjovjekovnih utvrđenih burgova, u renesansnom razdoblju pretežu dvorci četverokraknih tlocrta s unutaršnjim dvorištem, u baroku se pojavljuju dvorci trokraknih tlocrta, a tijekom 19. stoljeća češći su dvorci izduženog pravokutnog tlocrta. Gotovo u pravilu na prvom katu (*piano nobile*) nalazi se reprezentativan i raskošnije uređen stambeni prostor, najčešće sa središnjom velikom dvoranom do koje vodi stubište iz prizemnog ulaznog predvorja, te ostalim prostorijama za stanovanje i primanje gostiju raspoređenim duž krila građevine.

Ebanovina – materijal koji se dobiva od različitih vrsta tvrdog drva iz roda *Diospyros*, karakteristične tamne, gotovo crne boje, koja uspijevaju u tropskim područjima. U europskoj proizvodnji namještaja naročito je u uporabi od 17. stoljeća nadalje. Bio je po-

pularan kao podloga za inkrustaciju drugih vrsta materijala poput sedefa, bjelokosti itd. Popularne su bile i imitacije ebanovine nastale eboniziranjem domaćih vrsta tvrdog drva koje su tretiranjem i bojanjem poprimale tamnu boju.

Edikula – dekorativan motiv u arhitekturi u obliku plitke niše uokvirene pilastrima ili polustupovima koji nose gređe sa zabatom te podsjeća na pojednostavljeno pročelje antičkog hrama. Prvotno značenje termina vezano je za malena antička svetišta slične forme u čijoj se niši smještao kip određenog božanstva. Kao motiv u arhitekturi ponovno se pojavljuje od 15. stoljeća nadalje, a koristi se i kao ukrasni motiv u oblikovanju pokućstva ili opreme pri uređenju interijera.

Emajl – taljena staklasta smjesa koje se koristi kao premaz ili zaštitni i dekorativni sloj na predmetima od metala, keramike i stakla. Kad je nanosena na površinu predmeta, ponovno se zagrijava na temperaturi od 550 – 900°C čime se stapa i čvrsto veže s podlogom. Može biti proziran i u boji, ovisno o sastavu i dodacima smjesi prije taljenja. Karakterističan je po tvrdoći, neporoznosti i sjajnoj površini pa je od starog vijeka korišten za dekoriranje raznih predmeta.

Enfilada – način organizacije stambenih prostorija prema kojem se one nižu jedna za drugom, a međusobno su povezane vratima, koje se također nižu u istoj osi te otvaraju pogled iz prve prostorije u nizu sve do zadnje. Takva kompozicija prostorija karakteristična je za reprezentativne dijelove stambene arhitekture od 16. stoljeća nadalje.

Furnir – tanki listovi drva nastali ljuštenjem ili rezanjem debla koji se koriste za oblaganje drvenih površina. U izradi namještaja koristi se kao dekorativni vanjski sloj kojim je obložena drvena konstrukcija, pri čemu se dekorativnost postiže prirodnom teksturom i bojom samog furnira ili kombinacijom i kompozicijom furnira različitih vrsta drva (intarzija). U europskoj izradi namještaja naročito se razvija od 17. stoljeća nadalje u Nizozemskoj, Francuskoj, Engleskoj i drugdje, no sama tehnika oblaganja drvenih površina tanjim slojem drva poznata je već u razdoblju starog vijeka, a i dekoracija tehnikom intarzije ponovno oživljava u Italiji od 15. stoljeća.

Galerija – u dvorcima ili palačama obično dugačka, svečana prostorija koja prvotno povezuje pojedine dijelove građevine. Javlja se u Italiji u 16. stoljeću, odakle dolazi na područje Francuske pa se od tamo u kulturi stanovanja i oblikovanju stambenih građevina širi i u druge dijelove Europe; naročito postaje popularna u Engleskoj tijekom 17. stoljeća. Dio je reprezentativnog dijela dvorca ili

palače namijenjenog za primanje gostiju te vrlo često služi za smještaj i izlaganje umjetnina iz zbirke vlasnika / gospodara.

Georgijansko razdoblje – razdoblje u povijesti Velike Britanije u kojem se izmjenjuju četvorica kraljeva s imenom Đuro (George) iz Hanoverske dinastije počevši od Đure I., koji dolazi na prijestolje 1714., te zaključno s Đurom IV., koji umire 1830. U umjetnosti je razdoblje obilježeno dominirajućim klasicizmom u okviru kojeg se izmjenjuju trendovi pod utjecajem talijanske renesansne arhitekture i graditelja iz 16. stoljeća Andree Palladija, zatim antičke rimske arhitekture, te konačno pojedinih elemenata preuzetih iz antičke grčke i egipatske umjetnosti. Istovremeno se pojavljuje i trend reupotrebe srednjovjekovnih gotičkih formi u arhitekturi. U uređenju interijera tijekom prve polovice 18. stoljeća dominira William Kent, a u drugoj polovici Robert Adam. Veliki utjecaj na oblikovanje pokućstva od sredine 18. stoljeća nadalje izvršio je Thomas Chippendale.

Girlanda – dekorativan motiv obješenog vijenca od isprepletenog lišća s cvijećem, plodovima, vrpčama i sl. Nakon antičkog razdoblja ponovno se uobičajeno koristi kao ukrasni element, bilo naslikan, bilo reljefno oblikovan, od 15. stoljeća nadalje.

Grand tour – putovanje po Europi koje su prakticirali sinovi europskih aristokratskih odnosno imućnih obitelji, od 17. do sredine 19. stoljeća, kada bi postali punoljetni, odnosno nakon završetka školovanja, a zbog stjecanja iskustva, daljnjeg obrazovanja, širenja vidika i upoznavanja drugih kultura. Putovanja su mogla trajati do nekoliko godina, a u najčešćem fokusu bili su talijanski gradovi i kultura. Takva putovanja utjecala su na unošenje promjena i novina u umjetnosti i općenito kulturi pojedinih sredina.

Groteska – dekorativan likovni motiv antičkog porijekla nastao kombiniranjem isprepletenih florealnih i vegetabilnih vitica te životinjskih i ljudskih likova. Pronađen je u 15. stoljeću u Rimu, u otkrivenim ostacima antičkih Titovih termi, odnosno Neronove carske palače *Domus Aurea*, a ime je izvedeno iz talijanske riječi za pećinu (*grotta*) jer su tako bili nazivani antički ostaci u tom dijelu grada. Kopiranjem i oponašanjem otkrivenih motiva u suvremenom renesansnom slikarstvu, motiv se proširio i ušao u širu uporabu pri dekoriranju europskih interijera.

Guéridon – stalak ili stolić s malom horizontalnom pločom, a služi za držanje svjetiljki / svijećnjaka ili raznih ukrasnih predmeta (npr. vaza ili skulptura). Pojavljuje se u 17. stoljeću. Najčešće se javlja u obliku stolića na jednoj nozi, koja se širi ili grana u donju bazu. Tijekom 17. i 18. stoljeća stalak se često oblikovao kao ljudska figura. U Veneciji je, naročito tijekom 18. stoljeća, u modi bio *guéridon* u obliku crnačke ljudske figure koja u rukama nosi neku

posudu ili poslužavnik. Takvi stalci redovito su se koristili u parovima. Ovo valja promatrati u kontekstu vremena, kada je vladalo posvemašnje oduševljenje svime što izgleda egzotično, a ove forme konkretnije su povezane s interesom za osmanskim i arapskom kulturom pa se zbog toga te figure vrlo često prikazuju s turbanima na glavi i u istočnoj nošnji. U Veneciji se takve figure nazivaju *mori*, a utjecaj te kulture prisutan je i u tradiciji riječkog područja s naušnicama u obliku morčića.

Indiscret – namještaj za sjedenje u formi triju naslonjača spojenih naslonom za ruke. Naslonjači su pozicionirani kružno oko središnje spojne točke što omogućuje sjedenje triju osoba na vrlo maloj udaljenosti, odnosno pruža im mogućnost za blizak i povjerljiv razgovor. Javlja se krajem 18. stoljeća.

Intarzija (također i marketerija) – tehnika ukrašavanja drvene plohe na način da se u drvenu podlogu umeće materijal druge boje. Najčešće je riječ o rezanim komadima furnira različitih vrsta drva, odnosno različitih boja i tekstura, koji umetanjem u podlogu ili spajanjem i lijepljenjem na podlogu tvore određenu kompoziciju ili prikaz. Kao tehnika, odnosno način dekorativnog oblaganja predmeta potječe iz antičkog razdoblja i traje kroz srednji vijek, no ponovni procvat doživljava u 15. stoljeću u Italiji. Tijekom 16. stoljeća kao način ukrašavanja pokućstva i zidne oplata širi se i u područja sjeverne Europe, a u 17. stoljeću osobito su u tome vješti nizozemski majstori. Tijekom 19. stoljeća upotreba intarzije u oblikovanju i dekoriranju pokućstva postaje skromnija i sve rjeđa.

Inkrustacija – tehnika ukrašavanja plohe umetanjem jednog materijala u podlogu od drugog materijala, najčešće u drvenu podlogu. Umetnuti materijali mogu biti različite kovine, bjelokost, kamen, sedef i slično. U oblikovanju i dekoraciji pokućstva kontinuirano iz antičkog razdoblja, a vrhunac doživljava u 17. stoljeću u Francuskoj, kada André-Charles Boulle izrađuje namještaj umetanjem dekoracije od metala (uglavnom mjedi ili kositra) u podlogu od ebanovine, kornjačevine ili nekog drugog materijala.

Jakobejsko razdoblje – termin koji se odnosi na razdoblje vladavine engleskog kralja Jakova (James) I. (1603. – 1625.). Kao prvi vladar iz dinastije Stuart na engleskom prijestolju, zavladao je nakon smrti kraljice Elizabete I., posljednje vladarice iz dinastije Tudor. Jakobejsko razdoblje u uređenju interijera obilježeno je promjenom iz tradicionalnih kasnosrednjovjekovnih formi karakterističnih za dinastiju Tudor prema klasičnijem kasnorenesansnom stilu djelovanjem Iniga Jonesa čiji je rad bio pod utjecajem talijanskog graditelja Andree Palladija.

Kabinet – manja prostorija koja je primarno služila kao prostor za intelektualni rad, radna soba ili ured. Mogla je služiti i za pohranu zbirki i dragocjenih predmeta.

Kabinetski ormarić – tip pokućstva, uglavnom manjih dimenzija, s nizom ladica i pretinaca na prednjoj strani. Razvija se u Europi krajem 16. st. pod utjecajem *bargueño* škrinje. Izuzetno popularan komad pokućstva u 17. st., služio je za pohranu dragocjenosti ili različitih zbirki sitnijih predmeta. Mogao je stajati na vlastitom postolju ili na nekom drugom komadu pokućstva (npr. na škrinji, komodi ili stolu). Za razliku od *bargueño* škrinje kabinetski ormarić nema prednju preklopnu ploču, ali može imati formu ormarića s prednjim dvokrilnim vratima koja zatvaraju ladice i pretince.

Kabriol noge – način oblikovanja nogu na namještaju koji izvijenom formom poput slova S tvori plitku viticu. Pojavljuje se početkom 18. stoljeća i karakterističan je za razdoblje rokoko.

Kaljeva peć – peć za grijanje prostorije načinjena od opeke i keramike, odnosno od keramičkih pećnjaka, s ložištem unutar peći; ogrjev se ubacuje kroz vrata na samoj peći. Keramički materijal zadržava toplinu te je otpušta u prostor i nakon što se vatra u peći ugasi. Pećnjaci, odnosno vanjština kaljeve peći, obično su glazirani, a često su i bojani pa imaju i dekorativan učinak kao dio unutarnje opreme interijera pa se redovito nalaze u reprezentativnim prostorijama. Kaljeve peći razvile su se tijekom 14. stoljeća iz glinenih peći kakve su postojale od prapovijesnih vremena, a karakterističnije su za područja srednje i istočne Europe te Skandinavije.

Kamin – prostor s otvorenim ložištem koji služi za grijanje prostorije. Razvija se iz otvorenog ognjišta u prostoriji tijekom 12. stoljeća smještanjem ložišta uza zid te konstruiranjem cijevi dimnjaka izravno iznad ognjišta koja odvodi dim nastao grijanjem u prostorije. Najraniji kamini bili su smješteni uza zid s ložištem na podu i natkrovom istaknutim iz zida na konzolama koji je bio povezan s cijevi dimnjaka. Natkrov se od arhitrava kamina uzdizao vertikalno prema stropu odnosno svodu ili se pod nagibom spajao sa zidom. S vremenom se ložište uvlači u zidnu nišu s otvorom u zidu, a natkrov postaje sve plići te se od 18. stoljeća ugradnjom u zid potpuno gubi, a na zidu iznad otvora kamina smještaju se ogledalo ili uokvirena slika. Okvir ložišta kamina i natkrov mogu biti vrlo dekorativno oblikovani te često predstavljaju vizualni fokus u prostoriji pred kojim se grupira namještaj za sjedenje.

Kartuša – dekorativan motiv u obliku okvira zaobljenih ili izvijenih linija, koji često formiraju vegetabilni elementi ili vitice i volute.

Kinezerije – dekorativni motivi i oblici nastali u europskoj primijenjenoj umjetnosti pod utjecajem, odnosno kao oponašanje, pri-

kaza, oblika ili pojedinih elemenata kulture s Dalekog istoka. Javljaju se od 17. stoljeća, a naročito su popularne tijekom 18. stoljeća. Uključuju izradu lakiranih predmeta, dekorativne motive nanesenom pozlatom, plavi oslik na bijeloj keramici, oslikane motive s likovima u kineskoj nošnji, oblike koji podsjećaju na pagode itd.

Komoda - tip pokućstva s nizom superponiranih ladicama. Razvija se iz škrinje s ladicom. Pojavljuje se u 16. stoljeću u Italiji, iako pojedini slikovni prikazi ukazuju na korištenje ovakvog tipa pokućstva već tijekom 15. stoljeća. Zajedno s ormarom preuzima funkciju škrinje. Uglavnom služi za pohranu rublja i odjeće. U Italiji se uglavnom smještala u spavaonicama, no u Francuskoj od 17. stoljeća komoda postaje reprezentativan komad pokućstva te dio opreme u prostorijama za primanje gostiju.

Komoda tombeau - tip komode koji se pojavljuje tijekom druge polovice 17. stoljeća karakteristično zaobljenih i izvijenih linija po horizontalnoj osi na način da je gornji dio uvučen, središnji dio se širi (poput trbuha), a donji dio se ponovno sužava, s nogama lagano izvijenim prema van. Noge su kratke, a na donjem rubu često se javlja dekorativan ispust. U pravilu, komode ovog tipa imaju po tri ladice.

Komoda highboy - varijanta komode koja se pojavljuje krajem 17. stoljeća u Engleskoj. Tijelo sa superponiranim ladicama uzdignuto je na dužim nogama te je komoda *highboy* visinom slična ormaru. U isto vrijeme razvija se i inačica koja predstavlja kombinaciju komode s ladicama u donjem dijelu i ormara s vratima u gornjem dijelu. Takav tip naziva se *tallboy*. Komoda tipa *highboy* vrlo se često izrađivala u paru s komodom tipa *lowboy* kod koje je tijelo s ladicama podignuto na dužim nogama, ali gornja visina komode ostaje u razini struka.

Konzolni stol - stol smješten uz zid te oslonjen ili stražnjom stranom pričvršćen za zid. Pojavljuje se u Italiji u 17. stoljeću, odakle se širi u Francusku. Na zidu iznad takvog stola obično se postavljalo uokvireno zrcalo ili slika, a na samom konzolnom stolu često su stajale vaze, svijećnjaci ili drugi ukrasni predmeti. Funkcija tako postavljenih stolova bila je ponajprije dekorativna i reprezentativna.

Kornjačevina – vrsta materijala koji se dobiva od oklopa kornjače, najčešće od vrste karetna želva. Karakterizira ga prozirnost te površina s uzorcima crvenkastosmeđih nijansi. Zagrijavanjem se može oblikovati pa se materijal često koristio za izradu sitnih dekorativnih predmeta poput češljica za kosu, ukosnica, dijelova za nakit, ali i kao oplata za namještaj. Kao materijal u proizvodnji namještaja bio je vrlo popularan tijekom 17. stoljeća. Danas je

upotreba kornjačevine zabranjena zbog ugroženosti vrsta kornjača od kojih se ona dobiva.

Kredenca – namještaj za pohranu stolnog pribora i posuđa te pribora za jelo. Uglavnom je riječ o visokom, dvodijelnom komadu namještaja s kombinacijom ormarića i ladicama u donjem dijelu te polica, vitrine, pretinaca ili dodatnih ormarića u gornjem dijelu. U Italiji se riječ *credenza* pojavljuje u 17. stoljeću za izduženi komad pokućstva do visine struka, na kojem je bila izložena sva pripremljena hrana za određeni obrok te se od tamo posluživala za stolom. Navodno je takav običaj nastao zbog straha od ubojstva gospodara trovanjem pa je pripremljenu i izloženu hranu prvo kušao sluga od povjerenja (*mastro credenziere*) od čega i dolazi naziv. Kredence u suvremenom značenju uglavnom su služile kao reprezentativan namještaj u prostorijama za primanje gostiju, a razvijaju se iz srednjovjekovnih stepenasto oblikovanih polica, koje su se nazivale *buffet*, za izlaganje skupocjenog posuđa u velikim dvoranama. S vremenom se te police počinju oblikovati u kombinaciji s ormarićima te se u takvoj formi u Francuskoj u 15. stoljeću pojavljuje *dressoir*, a u 16. i 17. stoljeću u Francuskoj i Engleskoj javlja se *court cupboard* – namještaj s najčešće tri superponirane police za izlaganje posuđa, uz koje se također mogao javljati ormarić.

Kredenc-sekreter - tip je visokog komada namještaja koji nastaje kombinacijom komode u donjem dijelu, pisaćeg stola - sekretera u središnjem dijelu i vitrine, ormarića ili police u gornjem dijelu. Ovaj tip pokućstva bio je naročito popularan na njemačkom području i u srednjoj Europi pod vlašću Habsburgovaca tijekom 18. stoljeća, odakle dolazi u Italiju, a s manjim razlikama, javlja se i u ostatku Europe, pa i u Americi. Vrata ormarića u gornjem dijelu mogu biti ostakljena pa on služi kao vitrina, ali mogu biti i potpuno drvena ili ostakljena zrcalima. Na teritoriju Habsburške Monarhije u 18. stoljeću javlja se varijanta slična kredenc-sekreteru koja se na hrvatskom jeziku naziva tabernakul-ormar. Razlika je u tome što se iznad komode i sekretera, umjesto vitrine ili jednostavnog ormarića, pojavljuje središnji ormarić flankiran dvama vertikalnim nizovima ladicama. Iznad središnjeg ormarića može se javljati još jedan manji ormarić ili dodatna ladica.

Krevet – namještaj za spavanje. U hrvatskom jeziku kao termini koriste se riječi krevet (turskog porijekla) ili postelja (slavenskog porijekla). Postoji i termin ležaj, nešto šireg značenja jer se može odnositi i na namještaj za počinjanje. U francuskom jeziku koristi se riječ *couche*, a od 17. st. uvodi se i riječ *lit* koja se zapravo danas češće koristi i javlja se u svim terminima vezanim za različite tipove kreveta. Iz francuske riječi *couche* u hrvatski je jezik, posredno

preko engleskog jezika, došla riječ kauč, koja je nastala iskrivljenim američkim čitanjem navedene francuske riječi.

Općenito, krevet se sastoji od drvenog okvira u koji se umeće neki oblik podloška (madrac), te slojevi posteljine; okvir s posteljinom uglavnom je uzdignut od poda na nogama, a često se noge produžuju iznad okvira i tvore uzglavlje i podnožje kreveta. Uz ove osnovne dijelove, kreveti mogu imati i različite oblike nadstrešnica koje ga nadvisuju i zatvaraju pomoću drvenih ili tekstilnih elemenata.

Namještaj za spavanje u srednjem vijeku ovisio je o mogućnostima i društvenom položaju pojedinca. Krevet kao namještaj u ranijim je razdobljima bio relativno rijedak i vrlo skupocjen te su u njemu uglavnom spavali oni najbogatiji pa je često predstavljao svojevrsni statusni simbol. Većina je ljudi spavala na podu, na prostirkama od slame ili sijena, često prekrivenim vunanim ili krznanim prostiračima ili pak na svojevrsnim madracima koji su se preko dana uklanjali a po noći ponovno prostirali za spavanje. Madraci su izgledali kao velike vreće koje su mogle biti napunjene različitim prirodnim materijalima (slama, sijeno, piljevina, runo, vuna, perje itd.). Madraci su mogli biti prostrti i na klupama ili većim škrinjama ako su postojale u kućanstvu. Kreveti su se mogli javljati kao drvene platforme ili postamenti na nogama, prekriveni opisanim madracima te je obično na njima spavalo više ljudi zajedno.

Likovni prikazi iz srednjeg vijeka pokazuju da su u imućnijim kućanstvima postojali kreveti s uzglavljem i podnožjem, često sa zastorom koji je visio sa stropa ili nekog oblika nosača i koji je zastirao krevet sa svih strana štiteći od propuha i hladnoće. Zasebne spavaće sobe uglavnom nisu postojale tijekom srednjeg vijeka; privatna i odvojena prostorija namijenjena samo za spavanje javlja se tek u kasnijim razdobljima. Zbog toga je krevet, ako je u kućanstvu postojao, dugo bio smješten kao reprezentativan komad pokućstva u glavnoj prostoriji u kućanstvu, koja je služila i za jelo, primanje gostiju, te za spavanje. To je jedan od dodatnih razloga zbog kojih se javila potreba za stvaranjem intime zatvaranjem kreveta zastorima ili nekim drugim elementima. Od 16. stoljeća nadalje javljaju se različiti tipovi kreveta koje uglavnom karakteriziraju specifično oblikovani baldahini. Kreveti se najčešće smještaju uza zid i prema tome se razlikuju: krevet smješten u kutu prostorije, uzglavljem i jednom dužom stranom prislonjen uza zid (*lit de coin*), krevet samo s uzglavljem prislonjenim uza zid (*lit de milieu*), te krevet samo s jednom dužom stranom prislonjenom uza zid (*lit de travers*).

Lit à la française tip je kreveta kod kojeg četiri ugaona nosača nose jednostavan baldahin jednakih dimenzija kao i sam ležaj. Po poziciji u prostoriji spada u *lit de milieu*. Javlja se od 16. stoljeća.

Lit d'ange tip je kreveta koji nema prednjih nosača za baldahin, odnosno nema nosača kod podnožja kreveta. Sam baldahin jednake je širine kao krevet, ali je kraći u odnosu na duljinu kreveta – dakle, dopire maksimalno do polovice duljine ležaja te natkriva samo dio iznad uzglavlja. Baldahin je konstrukcijski pričvršćen na visokom uzglavlju, za zid ili za strop/svod. Po poziciji u prostoriji, spada u *lit de milieu*. Javlja se sredinom 17. stoljeća.

Lit à la duchesse sličan je prethodnom tipu po tome što nema prednjih nosača koji nose baldahin, no za razliku od *lit d'ange*, ovaj ima baldahin jednake širine i duljine kao ležaj ispod njega – dakle, baldahin se prostire nad čitavim ležajem. Konstrukcijski, baldahin također može biti pričvršćen za strop/svod ili zid, a naslanja se na visoko uzglavlje. Javlja se krajem 17. stoljeća, u vrijeme vladavine francuskog kralja Luja XIV.

Lit à la dauphine - baldahin nad krevetom u obliku je kupole, uglavnom manje od površine kreveta. Kupola je oblikovana draperijom, postavljenom preko obruča smještenog nad sredinom ležaja. Baldahin nose četiri metalna nosača koja se iz vertikalnog položaja izvijaju koso po dijagonali iznad kreveta prema obruču baldahina nad sredinom postelje. Prema poziciji u prostoriji, ovo je *lit de milieu*. Ovaj tip javlja se u prvoj polovici 18. stoljeća. Riječ *dauphine* u francuskom jeziku znači titulu za suprugu francuskog prijestolonasljednika jer je sam prijestolonasljednik imao titulu *dauphin*.

Lit à la polonaise, po formi je identičan prethodnom tipu *lit à la dauphine*, no po orijentaciji spada u *lit de travers* – dakle, u prostoriji je postavljen duljom stranom uza zid. Ovaj se tip također javlja u prvoj polovici 18. stoljeća. Naziv na francuskom jeziku doslovno znači “krevet u poljskom stilu”, a povezan je s kraljicom Marijom Leszczyńskom, suprugom Luja XV., s obzirom na to da je bila kći poljskog kralja.

Lit en chaire à prêcher – prema poziciji u prostoriji ovo je *lit de travers*, a prema formi je vrlo sličan tipu *lit à la polonaise*, s tom razlikom da ovaj krevet ima samo dva nosača za baldahin, koji se nalaze na stražnjoj strani kreveta (onoj smještenoj uza zid). Baldahin je uži od kreveta i nalazi se nad sredinom ležaja, a zastori su pričvršćeni za bočne strane baldahina te se šire padajući preko uzglavlja i podnožja kreveta. Tip se javlja tijekom 18. st. *Chaire à prêcher* na francuskom doslovno znači propovjedaonica, a tip kreveta dobio je takav naziv jer baldahin podsjeća na baldahine nad crkvenim propovjedaonicama 18. stoljeća.

Lit bateau tip je kreveta karakterističan za kraj 18. stoljeća, odnosno za francuski stil *empire*, no kontinuirano tijekom čitave prve polovice 19. stoljeća. Za formu su karakteristični uzglavlje i podnožje jednake visine blago izvijenih i zaobljenih linija prema van,

a gornji rub dulje strane kreveta često je oblikovan konkavno čime ova forma podsjeća na barku (riječ *bateau* znači brod na francuskom). Prema poziciji u prostoriji, ovo je najčešće *lit de travers*, iako kasniji primjeri iz 19. stoljeća zadržavaju tek osnovne naznake ovog tipa pa se često smještaju u kut prostorije (*lit de coin*).

Kružna sofa - niz sjedala spojenih naslona, poredanih u krug. Pojavljuje se početkom 19. stoljeća, no češće je u uporabi tijekom druge polovice 19. stoljeća. Obično je zauzimala centralnu poziciju u salonu, a ovisno o veličini salona, mogla je varirati svojim dimenzijama – od tri ili četiri mjesta, do velikih višesjeda koji su mogli činiti opseg središnjeg kruga i od nekoliko metara. Mogli su biti kružnog ili pravokutnog oblika. Intenzivnim razvojem turizma i pojavom velikih, raskošnih hotela, ovaj je tip namještaja krajem 19. i početkom 20. stoljeća postao uobičajen dio hotelskih predvorja, ali i drugih javnih dvorana u kojima bi ljudi čekali neku uslugu (npr. robne kuće, željeznički kolodvori...)

Kurija – gospodska, stambena građevina, manjih dimenzija i skromnijeg oblikovanja u odnosu na dvorac. Uglavnom služi kao sjedište manjeg vlastelinstva i stalno obitavalište vlasnika, a tlocrtom je najčešće oblikovana kao zgrada jednostavnijeg, pravokutnog tlocrta, iako se javljaju i kurije razvedenijeg oblika tlocrta (primjerice, u obliku slova L). Prostor za stanovanje obično se nalazi na prvom katu (*piano nobile*), no kurije mogu biti i prizemnice. Prostorije se vrlo često nižu duž glavnog pročelja, pri čemu je središnja prostorija dimenzijama najveća i služi kao najreprezentativniji prostor za primanje gostiju. U krajevima središnje Hrvatske ta se prostorija obično naziva „palača“ i služi kao blagovaonica.

Lak – sredstvo za premazivanje površine, najčešće drvene, radi zaštite. Zaštita predmeta, naročito plovila, premazivanjem različitim sredstvima na bazi smola ili ulja poznata je od prapovijesti. U proizvodnji namještaja u Europi vrlo su bili cijenjeni uvezeni lakirani predmeti s Dalekog istoka, koji su sve prisutniji tijekom 17. stoljeća. Lak koji se koristio za premaz drvenog namještaja u Kini karakteriziraju tvrdoća, vodootpornost, prozirnost i visoki sjaj, nanosio se u nekoliko slojeva, a izrađivao se na bazi smole koja se dobiva od stabla lojnog ruja. Dekoracija lakirane površine uključivala je i figuralne prikaze načinjene nanošenjem zlatnog ili srebrnog praha ili, pak, zlatnih listića između pojedinih slojeva laka. Europski majstori pokušali su postići sličan efekt visokog sjaja koristeći razne domaće smole ili druge materijale, a među uspješnijima su u tome bili braća Guillaume i Robert Martin u Francuskoj koji su oko 1730. patentirali sredstvo slično kineskom laku, prema njima nazvano *vernis Martin*. Braća Martin (spomenuti Guillaume i Robert imali su još dva brata: Julienu i Étienne-Simona) u svojoj su radionici izrađivali lakirane komade namještaja, ali i drugih pred-

meta: škrinjica, burmutica, drvene zidne oplata, dijelova za kočije itd. Karakteristični su lakirani zeleni i crveni predmeti dekorirani prikazima od zlatnog ili brončanog praha po uzoru na uvezene kineske predloške. Lakirani predmeti pokućstva bili su naročito popularni tijekom 18. stoljeća, no u 19. stoljeću potražnja za njima opada, da bi ponovno ušli u modu 1920-tih.

Lamelirano drvo – materijal nastao slaganjem slijepljenih slojeva tankih dasaka.

Luj XIII. stil – razdoblje u francuskoj umjetnosti istovremeno s vladavinom kralja Luja XIII. (1610. – 1643.) koje označava pojavu i razvoj ranog baroka u Francuskoj. Namještaj se dekorira obilnim rezbarenjem i tokarenjem, a vrlo su česti tordirani elementi. Namještaj za sjedenje uobičajeno se tapecira, a pri uređenju interijera smješta se uz zidove. Zidovi se često oblažu drvenom oplatom ili tapiserijama. Karakteristični su naslonjači niskih i ravnih naslona za leđa, često s tordiranim nogama te spojnim prečkama koje povezuju noge u obliku slova H.

Luj XIV. stil – razdoblje u francuskoj umjetnosti istovremeno s vladavinom kralja Luja XIV. (1638. – 1715.) koje označava vrhunac baroka u Francuskoj. U primijenjenoj umjetnosti snažno se razvija domaća, francuska proizvodnja luksuznih predmeta (namještaj, staklo, tapiserije i tkanine, svila, čipka), primarno za potrebe kraljevskog dvora. Pri uređenju interijera stvara se formalan, svečan i reprezentativan karakter pokućstvom koje se simetrično raspoređuje uz zidove. Zidovi i stropovi odnosno svodovi ukrašavaju se štuko dekoracijom te oslikom, često s pozlaćenim dijelovima, a sve je češća uporaba i zidnih tapeta. U izradi namještaja česti su pozlačeni dijelovi, dekoracija inkrustacijom te korištenje egzotičnih materijala. Karakteristični su naslonjači visokih i ravnih naslona za leđa, s nogama oblikovanim u obliku balustra ili vitica te spojnim prečkama koje noge povezuju u obliku slova X. Nasloni za ruke često završavaju volutom, a drveni dijelovi (noge, nasloni za ruke i spojne prečke) često su pozlačeni.

Luj XV. stil – razdoblje u francuskoj umjetnosti istovremeno s vladavinom kralja Luja XV. (1715. – 1774.) koje označava pojavu, razvoj, ali i vrhunac rokoka u Francuskoj. Interijeri su ukrašeni obilnom dekoracijom od pozlaćenog štuka s razvedenim, izvijenim, asimetričnim motivima. Zidovi se oblažu oplatom i zrcalima u reprezentativnijim salonima, te tapetama u privatnijim odajama. Prostorije su ispunjene pokućstvom u većoj mjeri nego u prethodnim razdobljima, a u izradi namještaja razvijaju se i osmišljavaju vrlo raznoliki tipovi i oblici naslonjača, stolaca, sofa, počivaljki, stolova i stolića, sekretera, toaletnih stolova, stolova za različite društvene igre itd. Namještaj se oblaže furnirom te deko-

rira intarzijom i pozlaćenim aplikama. Vrlo je čest lakirani namještaj i dekoracija kinezjerijama. Karakteristična je uporaba kabriol nogu, a naslonjači i stolci gube spojne prečke.

Luj XVI. stil – razdoblje u francuskoj umjetnosti istovremeno s vladavinom kralja Luja XVI. (1774. – 1792.) do Francuske revolucije koje označava pojavu i razvoj klasicizma u Francuskoj. Obilježava ga povratak na ravne linije i pravilnije forme u suprotnosti s razvedenim, izvijenim i asimetričnim formama rokokoja. Namještaj se oblaže furnirom te dekorira intarzijom i pozlaćenim aplikama, ali u jednostavnijim i smirenijim oblicima, a aplikacije se koriste u manjoj mjeri u odnosu na prethodno razdoblje. Karakteristične su hermske noge – ravne noge kružnog ili četvrtastog presjeka koje se sužavaju prema dolje, a često su ravno ili spiralno kanelirane. Naslonjači i stolci često imaju ovalne naslone za leđa.

Luster – rasvjetno tijelo sa svjetlilima, najčešće svijećama ili žaruljama, koje obješeno visi sa stropa ili svoda. Konstrukciju su tijekom srednjeg vijeka mogli činiti dvije ukriženo postavljene letve, kolut ili više njih, koji su koncentrično u istoj osi postavljeni jedan iznad drugog, smanjujući promjer od donjeg prema gornjim kolutima, i povezani nosačima (konopci ili lanci), ili krakovi koji se radijalno šire iz središnjeg vertikalnog nosača. Daske, koluti i krakovi služili su za prihvat svjetlila te su imali čaške ili šiljke za smještaj svijeća, a mogli su biti izrađeni od drva ili metala. Tijekom 17. stoljeća metalna se konstrukcija s krakovima za svijeće počinje ukrašavati visećim ili nanizanim kristalima ili staklenim perlama. Takav način ukrašavanja naročito je došao do izražaja od 18. stoljeća nadalje kada lusteri mogu poprimati vrlo velike dimenzije i raskošne forme. Početkom 18. stoljeća u Muranu pored Venecije počinju se izrađivati stakleni lusteri koji ubrzo postaju vrlo pomodni u Europi. Pojavom plinskih instalacija u kućanstvu tijekom druge polovice 19. stoljeća, razvijaju se lusteri kod kojih plamenik gori zaštićen staklenim sjenilima. Električna rasvjeta omogućila je vrlo raznoliko oblikovanje lusteri od 20. stoljeća do danas.

Mahagonij – vrsta tvrdog drva iz Srednje i Južne Amerike specifičnih crvenkastih nijansi boje. U Europi postaje popularan materijal za izradu namještaja od 17., a naročito tijekom 18. stoljeća.

Naslonjač - tip je sjedala s naslonima za leđa i za ruke, za razliku od stolca koji nema naslone za ruke. Kao tip namještaja kontinuiran iz razdoblja antike, no tijekom srednjeg vijeka ova je forma uglavnom bila rezervirana za ceremonijalne i formalne svrhe (npr. kraljevski tron ili biskupska katedra). Kao komad svakodnevnog namještaja u kućanstvu počinje se javljati od 15. st. u Italiji pa zatim i drugdje u Europi, ali i tada je često jedinstven komad u

domaćinstvu rezerviran samo za domaćina / gospodara. Od 17. stoljeća postaje sve uobičajeniji namještaj za sjedenje kako u reprezentativnim prostorijama za primanje gostiju, tako i u privatnijim odajama. Prema oblikovanju i pojedinim specifičnim detaljima razvijaju se različiti tipovi naslonjača, naročito tijekom 18. stoljeća, i to u Francuskoj. Neki od tipova naslonjača javljaju se i u formi stolaca (dakle, bez naslona za ruke).

Naslonjač à la reine (također i stolac) - ima ravan naslon za leđa, blago nagnut unatrag. Javlja se početkom 18. stoljeća.

Naslonjač bergère - naslonjač kod kojeg nasloni za ruke oblikuju pune bočne stranice te se doimaju kao produžetak naslona za leđa koji ovija sjedalo s triju strana. Bočne stranice s naslonima za ruke u cijelosti su tapecirane, zajedno s naslonom za leđa, a vidljiv je drveni okvir konstrukcije. Sjedalo je sačinjeno od zasebnog i pomičnog jastuka. Ovaj tip naslonjača ima nešto dublje, mekše i udobnije sjedalo od drugih podtipova. Javlja se tijekom prve polovice 18. stoljeća.

Naslonjač cabriolet (također i stolac) - za razliku od oblika *à la reine*, ovaj ima zaobljen naslon za leđa po vertikalnoj osi pa je udobnije prilagođen obliku tijela. Javlja se početkom 18. stoljeća.

Naslonjač caquetoire - francuska je invencija 16. stoljeća. Karakterizira ga sjedalo trapezoidnog oblika na četiri noge, te s naslonima za leđa i ruke. Noge su redovito kružno povezane spojnim prečkama. Naziv dolazi od francuske riječi *caquet* (doslovno: kokodakati, u prenesenom značenju: brbljati). Ovo su bili relativno lagani stolci koji su uobičajeno bili smješteni uz zid, ali su se mogli prenositi po prostoriji prema potrebi.

Neopaladijanizam – pravac u oblikovanju arhitekture koji se razvija u Velikoj Britaniji početkom 18. stoljeća pod utjecajem teorijskih i izvedenih djela talijanskog graditelja iz 16. stoljeća Andree Palladija te je obilježio prva desetljeća georgijanskog razdoblja. Pojava ovog pravca u Velikoj Britaniji podudara se s prijevodom Palladijevog traktata *I quattro libri dell' architettura* (*Četiri knjige o arhitekturi*) na engleski jezik te izdanjem knjige Colena Campbella *Vitruvius Britannicus* 1715. godine. Karakterizira ga zagovaranje racionalnijeg i jednostavnijeg oblikovanja po uzoru na kasnorenesansna Palladijeva ostvarenja u sjevernoj Italiji, za razliku od grandioznije i dekoriranije arhitekture iz razdoblja dinastije Stuart nastale u 17. stoljeću. Među prvim ostvarenjima nastalim pod utjecajem neopaladijanizma ubrajaju se Kuća Wilbury (*Wilbury House*), koju je dao izgraditi William Benson, zatim dvorci Houghton Hall i Mereworth, koje je projektirao Colen Campbell, te Kuća Chiswick (*Chiswick House*), koju je projektirao Richard Boyle, grof od Burlingtona u suradnji s jednim

od najutjecajnijih arhitekata prve polovice 18. stoljeća i predstavnika neopaladijanizma Williamom Kentom. Pramac je utjecao na suvremenu arhitekturu u američkim kolonijama.

Ormar – namještaj za pohranu odjeće, posteljine, rubenine i drugih stvari. Kao tip namještaja postojao je u srednjem vijeku, ali se tada uglavnom koristio u sakralnim prostorima (crkve, sakristije, samostani...) za pohranu liturgijskih knjiga, predmeta, posuđa i ruha. Kao tip pokućstva u kućanstvu razvija se iz škrinje, koja umjesto gornjeg pokrova dobiva vrata na prednjoj strani, a unutrašnjost se može horizontalno dijeliti policama – time se javlja nizak ormarić. Tijekom 16. stoljeća pojavljuje se tip visokih dvodijelnih ormara koji imaju vrata u dva horizontalna reda, odnosno koji se sastoje od gornjeg i donjeg ormarića. Taj se oblik pokućstva tipološki razvija iz dviju škrinja stavljenih jedne na drugu. Prvotno se doista doslovno radilo o dva zasebna ormarića koji su bili smješteni jedan povrh drugog, no ubrzo se počeo izrađivati jedinstven komad namještaja s donjim i gornjim ormarićem. Prema kraju 16. stoljeća pojavljuje se i tip uspravljenog visokog ormara s vratima, iza kojih se nalazi jedinstven prostor za pohranu s policama ili za vješanje predmeta (odjeće). Time ormar preuzima funkciju škrinje i počinje je potiskivati iz uporabe.

Ottoman - podtip sofe kojeg karakterizira forma u obliku ovala, a koju čine nasloni za ruke i leđa. Pritom nasloni za ruke oblikuju zaobljene bočne stranice, kao da "omataju" prostor za sjedenje. I forma i naziv pojavljuju se tijekom prve polovice 18. stoljeća, a samo su jedan od brojnih termina koji odražavaju fascinaciju egzotičnošću Bliskog istoka.

Palača – gospodska, stambena građevina, većih dimenzija i raskošnijeg oblikovanja koja je smještena unutar gradskog prostora, za razliku od dvorca koji se nalazi izvan grada, na ladanju. Primarno služi za stanovanje obitelji vlasnika koja pripada višim društvenim krugovima (plemstvo, aristokracija, kasnije i imućni građani). Palačom se mogu nazivati i reprezentativne, monumentalne građevine javne ili poslovne namjene (npr. komunalne palače, sjedišta banaka, palača pravde i slično). Ranije se palače najčešće javljaju kao četverokriline građevine s unutarnjim dvorištem, a od 17. stoljeća pojavljuju se trokrilne palače kod kojih bočna krila omeđuju počasno dvorište ispred središnjeg krila kojim se prolazi do ulaza u palaču. Javlja se i vrlo česta inačica tlocrta trokrilne palače koja je glavnim pročeljem orijentirana prema ulici, a bočna krila omeđuju stražnje dvorište. Jednako kao kod dvoraca na ladanju, i u stambenim se palačama na prvom katu (*piano nobile*) nalazi reprezentativan i raskošnije uređen stan vlasnika, najčešće sa središnjom velikom dvoranom do koje vodi stubište iz prizemnog ulaz-

nog predvorja, te ostalim prostorijama za stanovanje i primanje gostiju raspoređenim duž krila građevine.

Palisandrovina – materijal koji se dobiva od različitih vrsta drva iz roda dalbergija koja uspijevaju u tropskim područjima Južne i Srednje Amerike, Afrike i Azije. U ove vrste ubrajaju se na primjer brazilsko ružino drvo, istočnoindijsko ružino drvo i brojne druge. Vrlo su popularne za izradu pokućstva, a u europskoj izradi namještaja prisutne su naročito od 17. stoljeća nadalje.

Paravan – zaslon ili pokretna pregrada. U interijeru se mogao koristiti ispred kamina, vrata ili određenog dijela prostorije koji se željelo zakloniti od pogleda. Mogao je biti jednodijelan ili sastavljen od više povezanih panela koji su se mogli sklopiti, odnosno rastvoriti. U Europu dolaze s Dalekog istoka te se naročito koriste od 17. stoljeća nadalje.

Parket – podna obloga načinjena od drvenih daščica koje načinom slaganja mogu tvoriti različite uzorke u oblikovanju poda. Parketne daščice pričvršćuju se zabijanjem ili lijepljenjem za podnu podlogu. Pojavljuje se u Francuskoj u 16. stoljeću kao novina uz dotadašnje uobičajeno prekrivanje podova kamenim pločama, keramičkim pločicama, jednostavnim drvenim daskama ili inkrustiranim mramornim podovima te zbog topline drva, dekorativnog uzorka nastalog komponiranjem daščica i relativno lakog održavanja postaje vrlo popularan dio opreme stambenih prostorija. Ubrzo se javljaju i intarzirani parketi s raznolikim dekorativnim motivima stvorenim kombiniranjem daščica ili krojenih komada furnira različitih boja odnosno vrsta drva. Iz Francuske se tijekom 17. i 18. stoljeća uporaba parketa širi čitavom Europom te do danas ostaje uobičajena i jedna od najčešćih podnih obloga u stambenim prostorijama.

Piano nobile – najreprezentativniji kat u gospodskoj stambenoj kući (dvorcu, palači, kuriji, vili i slično) na kojem su smještene prostorije za primanje gostiju, koje su ujedno i najraskošnije opremljen dio kuće. Uglavnom se nalazi na prvom katu kuće. *Piano nobile* se razlikuje od ostalih katova po tome što su svodovi (ili stropovi) viši, prozori veći, a prostorije ukrašenije nego u drugim dijelovima kuće.

Pietra dura – tehnika dekoriranja površine spajanjem rezanih komada kamena u kompoziciju. Nastaje rezanjem kamena raznih boja prema unaprijed određenim oblicima kako bi se potom njihovim međusobnim spajanjem stvorili dekorativni uzorci ili prikazi. Komadi kamena iste su debljine te se prilikom spajanja lijepe za podlogu tvoreći glatku površinu. Dobivene plohe s kompozicijom uglavnom su korištene kao oplata za izradu namještaja, a često su upotrebljavane kao horizontalne ploče stolova. Tehnika se

razvija u Italiji u 16. stoljeću, a najpoznatiji centar izrade u ovoj tehnici bila je firentinska radionica *Opificio delle pietre dure*, koja od utemeljenja 1588. djeluje sve do danas.

Pisaći stol – vrsta je namještaja koja je primarno služila za pisanje ili za obavljanje administrativnih i drugih poslova koji su zahtijevali rad s papirima, knjigama, dokumentima i slično. Budući da je dopisivanje do izuma telegrafa i telefona bilo gotovo jedini način komuniciranja na daljinu, ono je bilo vrlo važan sastavni dio ljudske svakodnevice, ponajprije viših društvenih slojeva. Stoga su se prilično rano razvili različiti oblici namještaja koji su služili baš za pisanje, a s vremenom, pogotovo tijekom 18. stoljeća, pojavljivale su se i dodatne inačice s detaljima prilagođenim za specifične okolnosti ili potrebe korisnika.

U srednjem vijeku, u samostanskim skriptorijima gdje su se prepisivale i oslikavale knjige i druga djela, koristio se oblik pisaćeg stola na stalku. Prednja površina koja je služila za pisanje bila je uzdignuta i pod nagibom, te je imala istaknut donji rub kako bi se na njega mogli osloniti pergamena ili papir na kojem je pisac radio. Obično se u sastavu nalazila i polica, pretinac ili stalak za držanje tinte za pisanje, odnosno boje za oslik. Ploha za pisanje često je bila preklopna te se ispod nje nalazio pretinac za držanje potrebnog pribora. Osim u samostanima, ovakvi pisaći stolovi koristili su se i u raznim kancelarijama koje su služile za vođenje administracije (dvorske, gradske, sudske, vlastelinske i slično).

U prvoj polovici 17. stoljeća u Francuskoj nastaje i prvi pisaći stol kakvog danas poznajemo – s ravnom horizontalnom pločom za pisanje, nizom ladica ispod ploče i s dva vertikalna niza od po dvije ili tri ladice na bočnim stranama donjeg dijela stola. Ova specifična forma naziva se i **bureau Mazarin** prema jednom od značajnijih premijera u vrijeme vladavine kralja Luja XIV. Karakteriziraju ga ladice na bočnim stranama nošene na 8 nogu (po četiri za svaki vertikalni niz ladica). Noge su povezane spojnim prečkama koje mogu tvoriti oblike slova H ili X. Središnji dio ispod horizontalne ploče stola, odnosno između dvaju vertikalnih nizova ladica, plitko je uvučen te služi kao prostor za noge zbog lakšeg sjedenja za stolom, iako se inicijalno za ovakvim stolom sjedilo postrance pa je plitko uvučen središnji dio zapravo služio samo za koljeno jedne noge.

Tijekom prve polovice 18. stoljeća pojavljuje se pisaći stol tipa **bureau plat**. To je pisaći stol s horizontalnom i ravnom gornjom pločom, koja služi za pisanje. Nose ga četiri ugaone noge, bez bočno smještenih vertikalnih nizova ladica pa izgledom gotovo nalikuje uobičajenom stolu za blagovanje. Ispod horizontalne ploče nalaze se ladice, ali samo u plitkom, horizontalnom nizu ne-

posredno ispod ploče. Javljaju se i primjeri kod kojih su bočne ladice nešto dublje ili koji eventualno bočno imaju po dvije ladice. U isto se vrijeme pojavila i inačica pisaćeg stola kod kojeg se ladice, osim ispod horizontalne ploče, javljaju i nad njom zajedno s mogućim pretincima ili policama. Takav se tip na francuskom naziva **bureau à gradin**. U 18. stoljeću u Engleskoj se pojavio tip pisaćeg stola kod kojeg bočne strane u potpunosti ispunjavaju po jedan vertikalni niz ladica, koji zamjenjuju noge. Ovaj tip u engleskom se jeziku naziva **pedestal table** ili **tanker table**, a na francuskom **bureau à caisson** ili **bureau de ministre**. Središnji je prostor produbljen i dozvoljava frontalno sjedenje za stolom s obje noge uvučene ispod horizontalne ploče stola. Također, u 19. je stoljeću praznina ispod stola sa stražnje strane počela dobivati drvenu ispunu koja bi zatirala pogled na koljena i noge ispod stola – takav pisaći stol nosi naziv **panel desk**.

Liseuse; table liseuse tip je stola ponajprije namijenjenog za čitanje, od čega i dolazi naziv (*liseur* na francuskom znači čitatelj, a *liseuse* bi bila izvedenica te riječi u ženskom rodu). Specifičnost ovog tipa jest da je u horizontalnoj ploči stola ugrađena zasebna ploča koja se može podići i namjestiti da stoji pod izabranim nagibom, a koja služi za držanje knjige pri čitanju. Bočni dijelovi mogli su služiti za držanje svijeće ili svijećnjaka. Kada je spuštena, ta se ploča u potpunosti uklapa u ravnu ploču stola. Ovi su stolovi bili manjih dimenzija i mogli su se premještati po prostoriji prema želji ili potrebi. Često su bili gracilne forme i njime su se obično služile dame.

Počivaljka - tip pokućstva s naslonom za leđa te ležaljkom koja izgleda kao izduženo sjedalo stolca. Zbog toga se u francuskom jeziku javlja i termin **chaise longue** (dugi stolac). U engleskom se jeziku (pogotovo u SAD-u) javlja termin **chaise lounge** kao iskrivljena inačica od francuskog *chaise longue* (*longue* (fr.)= dugačak; *lounge* (eng.)= nasloniti se, opušteno sjediti). Početkom 20. stoljeća počinje se koristiti i termin **fainting couch** zbog toga što su dame stegnute u uskim korzetima često padale u nesvijest pa bi se oporavljale na počivaljkama.

Počivaljka je od 17. stoljeća služila za dnevni odmor i uglavnom je do kraja 18. stoljeća bila dio opreme privatnijih odaja. Ranije su jastuci ili madraci prekrivali jednostavniju drvenu konstrukciju. Početkom 18. stoljeća pojavljuje se udobnija, tapecirana počivaljka tipa **la duchesse**. Najčešće ima uzglavlje i podnožje, pri čemu je uzglavlje više i ima naslone za ruke, dok je podnožje oblikovano nižim naslonom. **La veilleuse** je počivaljka kod koje su uzglavlje i podnožje povezani bočnim naslonom. Budući da je uzglavlje redovito više od podnožja, bočni naslon ima kosu liniju, padajući od uzglavlja prema podnožju. Uzglavlje redovito ima i naslon za

ruku s prednje strane. Javlja se početkom 18. stoljeća, no sredinom istog stoljeća za ovaj se tip počinje koristiti i termin **méridienne** prema riječi koja je značila podnevni odmor.

La sultane ili **la turquoise** sofa je s dvije bočne strane jednake visine čiji su gornji rubovi naglašeno izvijeni prema van, najčešće u obliku voluta. Javlja se sredinom 18. stoljeća, u atmosferi oduševljenja egzotičnim orijentalnim oblicima.

Počivaljka s dva bočna naslona jednake visine i bez naslona za leđa te blago izvijenih linija koje podsjećaju na oblik barke naziva se **récamier**. Prema glavnim elementima slična je počivaljci *la sultane*, no izvijenost linija u gornjim rubovima naslona je manje naglašena i obično nije oblikovana u volute. Oblik i obrisne linije vrlo su tipične za razdoblje *empire* i vrlo su slične krevetu *bateau*. Često su sastavni dio ovog tipa počivaljke bili valjkasti jastuci. Naziv potječe od imena gospođe Récamier, vrlo ugledne dame iz pariškog visokog društva s kraja 18. i početka 19. stoljeća, koja je nekoliko puta portretirana upravo u takvoj počivaljci u svom salonu.

Porculan – vrsta keramike, nastaje od smjese kaolina (bijele gline), kremenskog pijeska i glinenca dvostrukim pečenjem na visokoj temperaturi (prvo pečenje na temperaturi od 900 do 1000°C, a drugo do 1500°C). Nakon prvog pečenja nanosi se sloj glazure jednakog sastava kao primarna smjesa te se pri drugom pečenju stvara caklina; zbog istog sastava, caklina se pri pečenju stapa s podlogom, što, uz tvrdoću i mogućnost oblikovanja gotovo prozirnih tankih stijenki, predstavlja jednu od glavnih karakteristika porculana. Porculanski predmeti mogu biti oslikani prije nanošenja glazure ili nakon drugog pečenja, preko cakline. Postoji i biskvit porculan – dvaput pečen, ali neocakljen porculan koji izgledom podsjeća na mramor, a naročito je bio popularan tijekom druge polovice 18. i početkom 19. stoljeća u oblikovanju skulpture manjih dimenzija. Kao vrsta, porculan se razvija u Kini od 7. stoljeća nadalje, a od 13. stoljeća uvezeni porculanski predmeti iz Kine počinju se javljati u Europi, što vrhunac dostiže tijekom 17. stoljeća. Usporedo s uvozom, u Europi se u keramici oponašaju oblici i dekoracija uvezenog kineskog porculana, a od 16. stoljeća pokušava se i proizvesti porculan, što uspijeva tek Johannu Friedrichu Böttgeru u Dresdenu 1709., nakon čega je 1710. godine u Meissenu osnovana prva europska manufaktura porculana. Tijekom 18. stoljeća u Europi se osnivaju i druge manufakture te europski porculan počinje potiskivati onaj uvozni iz Dalekog istoka.

Primijenjena umjetnost – također i dekorativna umjetnost te umjetnički obrt, podrazumijeva umjetničku izradu uporabnih

predmeta, a uključuje nakit, posuđe, namještaj, odjevne predmete i modni pribor, tekstil, oruđe, oružje te sitne dekorativne predmete.

Queen Anne stil – razdoblje u engleskoj primijenjenoj umjetnosti prve polovice 18. stoljeća, nazvano prema kraljici Ani (1702. – 1714.), posljednjoj engleskoj odnosno britanskoj vladarici iz dinastije Stuart. Iz prethodnog se razdoblja u izradi namještaja zadržavaju nizozemski utjecaji u oblaganju namještaja furnirom i dekoriranju tehnikom intarzije te motivima jakobove kapice, S i C vitice ili volute u dekoraciji, te kugle, spljoštene kugle i kugle u orlovim kandžama pri oblikovanju nogu. Glavnu karakteristiku predstavlja korištenje kabriol nogu.

Régence stil – razdoblje u francuskoj primijenjenoj umjetnosti koje označava prijelaz iz baroknog stila Luja XIV. u rokoko stil Luja XV. Vezano je za drugo desetljeće 18. stoljeća i vrijeme regentstva do punoljetnosti kralja Luja XV., a podrazumijeva promjene formalnog, svečanog i ceremonijalnog oblikovanja interijera reprezentativnih dvorana prema neformalnijim, opuštenijim i udobnijim ambijentima kao što su manji i intimniji saloni. Rigidnije forme ravnih linija u oblikovanju predmeta, pokućstva i dekorativnih motiva zamjenjuju zaobljene i asimetrične forme.

Regency stil – razdoblje u britanskoj primijenjenoj umjetnosti iz vremena vladavine Đure IV., prvo kao regenta (1811. – 1820.), potom kao kralja Velike Britanije odnosno Ujedinjenog Kraljevstva (1820. – 1830.). Odnosi se na zadnja dva desetljeća georgijanskog razdoblja. Obilježeno je oponašanjem i kopiranjem antičkih grčkih i rimskih formi, ali i oblicima iz staroegipatske, dalekoistočne, pa i indijske umjetnosti pri uređenju i opremanju interijera.

Restauracija (Engleska) – razdoblje u engleskoj povijesti kada se nakon Engleske revolucije i građanskih ratova, te republike pod vodstvom Olivera Cromwella (1642. – 1659.) obnavlja monarhija dolaskom kralja Karla II. Stuarta (1660. – 1685.) na prijestolje. Karla II. naslijedio je njegov brat Jakov II. (1685. – 1688.), koji je svrgnut Slavnom revolucijom 1688., kada su zavlitali njegova kći Marija i njezin suprug Vilim III. Oranski. Povratak dinastije Stuart na prijestolje u umjetnosti se podudara s prodorom baroknog stila u Englesku pod utjecajem Francuske i Italije te djelovanjem graditelja Christophera Wrena. To je i vrijeme obnove Londona nakon što je stradao u velikom požaru 1666. godine.

Restauracija (Francuska) – razdoblje u francuskoj povijesti od 1814. do 1830. kada se nakon pada Napoleona ponovno na prijestolje vraća dinastija Bourbon s kraljevima Lujem XVIII. i Karlom X.

Rezbarenje – tehnika ukrašavanja površine zarezivanjem ili dubljenjem te tvorbom reljefnih motiva. Za rezbarenje se uglavnom koriste tvrde vrste drva (npr. hrastovo ili orahovo drvo).

Salon – prostorija u stambenom prostoru namijenjena za primanje gostiju, obično raskošnije opremljena i reprezentativnijeg karaktera. U talijanskoj i francuskoj tradiciji salon označava i mjesto okupljanja intelektualne elite na kojima se raspravlja, komentiraju aktualna događanja, razmjenjuju mišljenja te postaju središta kulturnog društvenog života. Prvi saloni vezani su za domove utjecajnih aristokratkinja od kraja 16. stoljeća, a među poznatijim domaćicama takvih druženja u Francuskoj bila je markiza Catherine de Rambouillet početkom 17. stoljeća. Tijekom vremena salonska okupljanja organiziraju i imućne pripadnice građanskog staleža.

Satensko drvo – vrsta tvrdog drva koje uspijeva u jugoistočnoj Aziji, Indiji i na Šri Lanki. Karakteriziraju ga zlatnosmeđe nijanse boje te mogućnost poliranja do visokog sjaja. U europskoj izradi namještaja naročito je popularno tijekom 18. stoljeća. Pod skupni naziv satensko drvo ubrajaju se i neke druge vrste drva koje imaju slične karakteristike, a uspijevaju na području Australije te na karpiskom području.

Sekreter - pisaci stol koji se može zatvoriti i zaključati. Javlja se u Francuskoj u 18. stoljeću. Načini zatvaranja stola bili su raznoliki i prema tome se razvija nekoliko podtipova, a za svaki je skovan zaseban naziv. Općenita terminološka podjela odnosi se na visinu pisaćeg stola pa postoje niski i visoki sekreteri (*secrétaire bas* i *secrétaire haut*). Niski načelno ne prelaze visinu struka, odnosno nemaju elemenata iznad razine ploče za pisanje, osim eventualno pretinaca i ladica za držanje pribora za pisanje. *Secrétaire haut* općeniti je termin koji podrazumijeva visok komad pokućstva, obično ravne prednje strane, koji izgleda poput ormara. U donjoj polovici nalaze se ormarić ili ladice, a gornju polovicu čini pisaci stol zatvoren preklopnom pločom ili vratima. Stol kojem zatvorena pisača površina stoji vertikalno, a otvara se spuštanjem u horizontalan položaj naziva se **secrétaire à abattant**. Pojavljuje se sredinom 18. stoljeća u Francuskoj, iako preteče postoje već u 16. stoljeću u razvojnoj liniji *bargueño* škrinje.

Secrétaire en pente – nizak pisaci stol koji ima preklopnu pisaču površinu kojom se stol zatvara. Kada je stol zatvoren, pisača ploča stoji pod nagibom (riječ *pente* na francuskom znači kosina, nagib). Stol se koristi za pisanje kada je otvoren, odnosno kada je pisača ploha spuštena u horizontalan položaj. U unutrašnjosti stola nalaze se ladice, pretinci i police za dokumente, pisma, papir, pribor za pisanje i ostalo. Neki stolovi mogu imati i dodatne ladice ispod površine za pisanje, odnosno u donjoj polovici stola.

Secrétaire à cylindre zatvara se povlačenjem zaobljenih vrata prema dolje. Pri otvaranju, odnosno pri podizanju vrata, ona se podvlače ispod gornje površine i uz stražnju stranu stola. Vratima se zatvara površina za pisanje s pretincima i ladicama. Često se ispod površine za pisanje nalaze dodatne ladice. Jean-François Oeben sredinom 18. stoljeća osmislio je mehanizam za zatvaranje stola rolo-vratima. Umjesto komplicirane izrade zaobljenih vrata u jednom komadu, koja su se otvarala podvlačenjem, rolo je bio sastavljen od uskih, paralelno nizanih segmenata, koji su spojeni zajedno činili savitljivu plohu. Na taj način vrata su se otvarala namatanjem roloa oko valjka pričvršćenog ispod gornje površine. Ovaj je način bio puno jednostavniji za proizvodnju pa su pisaci rolo-stolovi postali vrlo popularni u 19. stoljeću.

Semainier (također i *chiffonier*) - karakteristična komoda, uglavnom uske i izdužene formu u visinu, vrlo često sa sedam ladica (otud dolazi naziv: fr. *semaine* = tjedan). Pojavljuje se krajem 18. stoljeća.

Sgabello - stolac četvrtastog sjedala s naslonom za leđa te nogama koje se mogu pojaviti ili u obliku dvije široke ploče (kao prednja i stražnja noga), ili kao tri uske noge (tronožac). Noge i naslon redovito su bogato dekorirani rezbarijom. Tipičan je za područje Italije, a javlja se od 15. stoljeća.

Sofa – namještaj za sjedenje, javlja se tijekom prve polovice 17. stoljeća. Ima sjedalo za više osoba, prvotno uglavnom za dvoje. U formi se ponavljaju isti elementi kao kod suvremenih naslonjača, osim što je sofa nešto širih dimenzija i može imati dodatne noge u sredini.

Stol – vrsta namještaja s horizontalnom ravnom površinom koju nosi neki potporanj, najčešće u obliku jedne središnje, četiri ugaoone, dvije bočne ili više drugačije raspoređenih nogu. Horizontalna površina može biti različitih oblika - najčešće je pravokutna, no može biti i okrugla, poligonalna, ovalna itd. U hrvatskom jeziku uobičajena je riječ stol te umanjena stolić za mali stol. Moguće je naići i na riječ trpeza (grčkog porijekla), ali samo u značenju stola za blagovanje.

Stol je najranije u okviru kućanstva svoje stalno i fiksno mjesto vjerojatno našao u dvorskim kuhinjama, gdje je služio kao radna površina i mjesto za odlaganje namirnica te se u principu s tog mjesta nije micao. Valja spomenuti da su tijekom srednjeg vijeka u samostanima postojali refektoriji, zajedničke blagovaonice za redovnike, i da su se tamo nalazili trajno postavljeni stolovi za blagovanje, koji se nisu rasklapali sa svojih mjesta.

U srednjem vijeku u manjim i skromnijim kućanstvima umjesto stola mogle su se upotrebljavati škrinje. U dvorcima se zajednički blagovalo u velikoj dvorani (*great hall*), glavnoj i najvećoj prostoriji koja je imala više funkcija – zbog toga stolovi nisu bili trajan

namještaj koji uvijek stoji na svom mjestu jer su zauzimali previše prostora. Oni su se prema potrebi sklapali prije blagovanja, te su se rasklapali i micali nakon. Od tog običaja dolazi današnji izraz "postaviti stol" u značenju pripremiti stol za blagovanje (engl. *set the table*). Gospodar sa suprugom i najbližim uzvanicima sjedio je za zasebnim, počasnim stolom, uzdignutim na povišenoj platformi; ostali uzvanici sjedili se prema hijerarhiji za stolovima obično simetrično postavljenim ispred počasnog stola, u obliku slova U. Gosti višeg društvenog ranga sjedili su bliže počasnom stolu. Redovito se sjedilo duž samo jedne strane stola, a središnji prostor bio je slobodan i služio je za kretanje slugu koji su donosili hranu te posluživali uzvanike. Promjenom prema kojoj se umjesto zajedničkog blagovanja velikog broja uzvanika u velikoj dvorani počelo blagovati u intimnijem krugu obitelji i odabranih uzvanika, tijekom 16. stoljeća uvodi se i običaj sjedenja duž obje strane stola. Pritom se postavlja jedan stol u sredini prostorije, a gospodar i njegova supruga umjesto dotadašnjeg sjedenja jedno pored drugog za počasnim stolom, sada počinju zauzimati pozicije na čelu stola, jedno nasuprot drugom, a obitelj i uzvanici sjede uzduž obje strane stola. Zbog toga stol za blagovanje postaje širi i načelno u istoj formi postoji do danas.

Osim za blagovanje, stolovi su se koristili i u druge svrhe pa su kućanstva od 15. stoljeća nadalje imala višebrojne prenosive stolove manjih dimenzija koji su se donosili i postavljali u prostorijama prema različitim potrebama. Od 17. stoljeća u Nizozemskoj i Engleskoj uobičajeno se javlja stol za posluživanje čaja, najčešće na jednoj središnjoj nozi koja se širi ili grana u donju bazu. Nakon 1910. godine javljaju se i niski stolići za kavu.

Stolac – namještaj za sjedenje sa sjedalom na dvije široke, tri ili četiri noge te mogućim naslonom za leđa. Tijekom 15. st. oblikuje se stolac u uobičajenoj formi koju danas poznajemo: četvrtasto sjedalo na četiri noge, pri čemu se zadnje noge produžuju iznad sjedala i tvore naslon za leđa pomoću poprečnih spojnih elemenata. Poprečni elementi javljaju se i u donjem dijelu kao spojne prečke koje povezuju noge i tako učvršćuju konstrukciju. Od 14. stoljeća u Italiji se koristi *sedia dantesca* ili *sedia savonarola*, stolac u obliku slova X čija je forma antičkog porijekla. U 15. stoljeću u Italiji se pojavljuje *sgabello* stolac. Od 16. stoljeća sve je uobičajenije tapeciranje stolaca, odnosno njihovo presvlačenje kožnom ili tekstilnom presvlakom preko nekog mekog podstavljenog materijala (kudjelja, runo, vuna i sl.) na sjedalici i naslonu za leđa. Tijekom vremena, naročito u 18. stoljeću, razvijaju se različiti tipovi stolaca sa specifičnim detaljima.

Stolac klismos – tip drvenog stolca s naslonom za leđa i lagano izvijenim nogama. Gledana iz profila, linija naslona za leđa i zad-

njih nogu tvori krivulju u obliku vrlo plitkog slova S. Tip stolca pojavljuje se u antičkoj Grčkoj i čest je element u oslikanim prikazima na grčkoj keramici ili na reljefima od 4. stoljeća prije Krista nadalje. U Europi se oblik ponovno pojavljuje u kontekstu klasicizma krajem 18. stoljeća i vrlo je popularan kroz prvu polovicu 19. stoljeća.

Stolac la chauffeuse - stolac koji oblikom potpuno nalikuje uobičajenom stolcu, osim što ima kraće noge pa je sjedalo na nižoj razini, bliže podu. Naziv dolazi od prvotne pozicije i funkcije ovog tipa stolca jer se nalazio uz kamine ili peći te omogućavao loženje i održavanje vatre bez sagibanja. Bio je praktičan i kao salonski stolac za djecu.

Stolac voyeuse - stolac (također i naslonjač) koji nad naslonom za leđa ima istaknutu, ravnu, tapeciranu plohu poput uske police. Ovakav je stolac uglavnom korišten pri igranju raznih društvenih igara (kartanje, kockanje, šah...), a ravna ploha na naslonu za leđa služila je da se osoba koja stoji iza stolca i promatra igru može laktovima osloniti i udobnije gledati kako osoba koja sjedi u naslonjaču/stolcu sudjeluje u igri. Međutim, češće se ovakav stolac koristio na način da osoba raširivši noge sjedne licem prema naslonu, tako da se istak na gornjem rubu našao u razini prsiju pa je mogao služiti kao mjesto za držanje predmeta pri igranju (žetona pri kockanju, karata pri kartanju...), ili pak kao oslonac za ruke. Zbog udobnosti, razvio se oblik s nešto užim naslonom za leđa da osoba koja sjedi na mora držati previše raširene noge. Ženama je zbog damske pristojnosti, ali i zbog njihove odjeće, bilo nemoguće sjediti na takav način pa su one koristile podtip **voyeuse à genoux** (doslovno: promatrač na koljenima) – tapecirani stolac na kraćim nogama, na kojem su, dok bi igrale, klečale ruku oslonjenih na istak na naslonu (poput crkvenog klečala). Stolci ovog tipa javljaju se u Francuskoj tijekom 18. stoljeća.

Stolac windsorskog tipa - stolac na četiri noge, s naslonom za leđa sastavljenim od tankih drvenih šipki, koje su poput rešetke utaknute u drvenu plohu sjedala i gornji, horizontalni, zaobljeni rub. Radi se o komadu pokućstva koji od 17. stoljeća u Engleskoj iz ruralne tradicije proizvodnjom i trgovinom postaje prisutan i u urbanim domaćinstvima, naročito tijekom 18. stoljeća, a posebno je bio popularan u američkim kolonijama, kamo se izvezio pa potom i tradicionalno proizvodio u lokalnim radionicama.

Stolić za kavu - kao termin se pojavio u Velikoj Britaniji tijekom druge polovice 19. stoljeća, no zapravo je prvotno imao isto značenje kao i stol za posluživanje čaja te se nije bitno razlikovao od njega. Tek u prvoj polovici 20. stoljeća stolić za kavu postaje niži od stola za čaj te dobiva svoj uobičajen karakterističan izgled i po-

ziciju ispred sofe ili kauča. Od 1920-tih postaje redovit i uobičajen komad pokućstva u salonima, odnosno, nakon Drugog svjetskog rata, u suvremenim dnevnim sobama.

Škrinja – vrsta namještaja u obliku sanduka ili kutije s pomičnim pokrovom. Dominantan i najčešći komad pokućstva u razdoblju srednjeg vijeka te nezamjenjiv namještaj za pohranu sve do 17. stoljeća. Mogla je služiti za više namjena – za pohranu, prenošenje, sjedenje, umjesto stola itd.

Talijanski *cassoni* bile su svadbene škrinje za miraz te reprezentativan komad pokućstva, često rađene u paru. Služile su za pohranu posteljine i rubenine koje bi mlada unijela kao miraz u brak. Do 16. stoljeća uglavnom bili ukrašavani oslikom i/ili štuko dekoracijom. Oslík je uobičajeno mogao sadržavati portrete mladenaca, grbove obitelji, galantne scene udvaranja, ljubavne prizore iz literarnih izvora itd. Raniji primjeri javljaju se bez nogu ili s vrlo niskim nogicama, a tijekom 15. stoljeća noge se vrlo često izrađuju u obliku lavljih šapa. U 16. stoljeću škrinje su svojim oblikom često oponašale antičke sarkofage. Škrinje sjevernog prostora Europe češće imaju duže noge i podignutije su od poda da bi se smanjio utjecaj vlage. Često su bile učvršćivane metalnim okovima koji ostaju vidljivi i postaju dio dekoracije.

Tijekom 15. st. na namještaju se pojavljuju ladice kao pomični pretinci za pohranu stvari. Ladice se na škrinjama počinju koristiti zbog praktičnijeg načina organizacije i iskoristivosti prostora unutar same škrinje. Gornji dio zadržava pomični poklopac, dok se u donjem dijelu umeće ladica na izvlačenje. Iz ovakve škrinje s ladicom razvija se komoda kao zaseban tip namještaja za pohranu kod kojeg nestaje gornji pomični pokrov, a s prednje strane dobiva vertikalni niz ladica postavljenih jedne iznad druge.

Štukatura – dekoracija oblikovana u štuku, materijalu koji nastaje kao mješavina sadre, mrvljena mramora, vapna i vode. Prije sušenja, materijal je mek i podatan za oblikovanje, a sušenjem se stvrdnjava te ga je moguće polirati. Često se dodatno ukrašava bojanjem ili pozlatom te se obično kao dio arhitektonske dekoracije ugrađuje na zidove, stropove / svodove i druge dijelove interijera ili eksterijera građevina.

Tapeciranje – prekrivanje drvenih dijelova namještaja, najčešće za sjedenje, kožnom ili tekstilnom presvlakom (od baršuna, svile, tapiserije i sl.) koja se napinje i pričvršćuje čavlicima za drveni okvir. Od 16. stoljeća sjedala i nasloni za leđa redovitije se počinju ojasnuti, odnosno podstavljati mekim materijalima (poput runa, dlake, vune i sl.) ispod napete presvlake. Tijekom 18. stoljeća ispod podstave počinju se podmetati opruge, a od sredine 19. sto-

ljeća podstava se počela dodatno fiksirati strojno utisnutim gum-bima preko presvlake.

Tapete – presvlake kojima se oblažu površine, najčešće zidovi u interijerima. Zidovi su se tijekom srednjeg vijeka oslikavali, prekrivali obješenim tapiserijama ili drugim draperijama, ili su se oblagali drvenom oplatom. Od 17. stoljeća zidovi se redovitije počinju oblagati tapetama, presvlakama koje se lijepe ili na drugi način fiksiraju za zid, a mogu biti od tekstila, kože ili papira. Papirnate tapete pojavljuju se već u 16. stoljeću u obliku listova manjih dimenzija s otisnutim dekorativnim uzorcima. Sredinom 17. stoljeća razvija se tehnologija izrade duljih rola papira s ponavljajućim dekorativnim uzorcima, isprva u jednoj boji, no s vremenom se javljaju i višebojni dezeni, koji postaju sve češći u uporabi od 18. stoljeća nadalje. Uzorci na tapetama mogli su biti raznoliki – u ranijim razdobljima češće su se oponašali motivi sa skupocjenih draperija, a tijekom 18. stoljeća popularni su različiti cvjetni uzorci, pastoralne scene i vedute ili drugi slikovni prikazi. Tijekom 17. i 18. stoljeća iz Kine su se uvezle ručno oslikane tapete s prikazima različitih aktivnosti iz kineske kulture ili dekorativno komponiranih krajolika s rascvjetanim granama te s različitim pticama i vegetabilnim elementima. Sredinom 19. stoljeća razvija se strojna masovna proizvodnja s vrlo raznolikim otisnutim uzorcima pa s tim papirnate tapete postaju dostupne i vrlo popularne te se redovito i uobičajeno koriste u uređenju interijera.

Tapiserija – tkanina većih dimenzija koja visi na zidu unutar prostorije, redovito s dekorativnim prikazom. Razvija se iz potrebe oblaganja hladnih zidova i zadržavanja topline u prostoriji, a s vremenom postaje dekorativan i reprezentativan dio opreme u interijerima. Osim na zidovima, tapiserije su se vješale i ispred vrata, prozora i drugih otvora u prostoriji, ili su se njima prekrivali dijelovi pokućstva – škrinje, kreveti, namještaj za sjedenje.

Tepih – prostirač za pod, nastaje tehnikom uzlanja čvorova, a najčešće se izrađivao od vune, iako se mogu koristiti i drugi materijali. U hrvatskom se jeziku još koristi i riječ sag. Karakterizira ga vlasasta hodna površina te se razlikuje od ćilima, koji nastaje jednostavnijim tkanjem i uglavnom je glatke površine. Može biti ukrašen različitim motivima, koji su karakteristični za određena područja, tradicije i razdoblja. Nastankom su vezani za područja Bliškog i Srednjeg istoka, a od tamo dolaze u Europu tijekom križarskih ratova. Međutim, do 16. stoljeća uglavnom su predragocjeni da bi se u europskim interijerima po njima hodalo pa su se koristili kao ukrasi na zidovima ili prekrivači na pokućstvu. Tijekom 16. i naročito 17. stoljeća razvija se proizvodnja tepiha u Europi te oni tada postaju uobičajeni sastavni dio pokućstva. Od 17. stoljeća, pogotovo u sjevernim krajevima Europe, počinju se javljati tepisi

velikih dimenzija koji prekrivaju podove čitavih prostorija. No, sve do 18. stoljeća često se i dalje koriste kao prekrivači za pojedine komade namještaja poput stolova na primjer.

Toaletni stol - stolić koji služi za uljepšavanje, uređivanje, friziranje, šminkanje i slično. Pojavljuje se u 18. stoljeću, a glavna karakteristika je da ima ugrađeno zrcalo, koje se prvotno redovito nalazilo s donje strane horizontalne ploče te se otvaralo podizanjem ploče u vertikalni položaj. Prostori u stolu bočno od zrcala imali su pretince i ladice za držanje kozmetičkog pribora, parfema i nakita. U 19. stoljeću zrcalo se više ne zatvara pomicanjem horizontalne gornje ploče stola, već postaje montiran na nosačima ili u okviru pričvršćenom na horizontalnu ploču stolića. Time ploča stola postaje fiksna, a ladice i pretinci ugrađuju se u prostor bočno od ogledala ili ispod ploče stola. Uglavnom je riječ o komadu pokućstva namijenjenom ženama. Toaletni stolići nalazili su se u spavaonici ili (ako je postojala) u prostoriji za presvlačenje i higijenu koja se nalazila uz spavaonicu.

Kao pandan toaletnom stoliću, muškarcima je bio namijenjen stol ili stalak za brijanje. Imao je zrcalo i svojevrsnu policu ili držač za ručnik i pribor za brijanje. Obično je sadržavao i pretinac ili ladicu za pospremanje pribora. Također se nalazio u spavaonici ili u pokrajnjoj prostoriji ako je postojala.

Stolovi za toaletu - stalci za lavor, služili su za umivanje i pranje ruku. Redovito su se nalazili u spavaonici ili u pokrajnjoj prostoriji za presvlačenje i higijenu, sve dok se u kućanstvima nisu pojavile kupaonice s tekućom vodom.

Šperploča (furnirska ploča) – materijal nastao slaganjem furnira u tri ili više sloja koji se međusobno lijepi i prešaju. Pri slaganju listova furnira, smjer protezanja vlakana treba biti okomit u odnosu na donji sloj.

Tokarenje – tehnika obrade predmeta ili pojedinih dijelova predmeta na način da se pri njihovoj rotaciji prislonjenim noževima oblikuju užljebljenja ili navoji.

Tulipanovac – rod listopadnog drveća koje uspijeva na istočnoj obali Sjeverne Amerike. Ubraja se u meke vrste drva te se koristi u izradi namještaja, ali i drugih proizvoda (glazbeni instrumenti, sanduci, građevna stolarija).

Uklada - dekorativan element na ravnim plohamo koji formiraju profilirani okviri. Često se kao dekoracija javljaju na vratima ormara, stranama škrinja, prednjim stranama ladica i slično. Mogu biti udubljeni ili izbočeni.

Velika dvorana – najreprezentativnija i najraskošnije ukrašena prostorija u dvorcu ili palači. Razvija se iz najveće prostorije u

srednjovjekovnim utvrdama, koja je tada služila kao prostor u kojem se odvijao gotovo cjelokupan društveni život unutar zidina utvrde. Dvorana za službene i ceremonijalne namjene te formalno primanje gostiju ili održavanje svečanosti zadržava se u gospodskim stambenim kućama do 19. stoljeća. Od 17. stoljeća nadalje vrlo je često smještena na prvom katu (*piano nobile*) u središnjem dijelu glavnog krila kuće, iznad ulazne veže, te se do nje obično uspinje reprezentativnim stubištem.

Velika komora – uz veliku dvoranu glavna stambena prostorija u ranim srednjovjekovnim utvrdama. To je bila manja i udobnija prostorija od dvorane, a služila je za boravak vlasnika i njegove obitelji u intimnijem i privatnijem okružju od onog koji je pružala velika dvorana. Često je služila i kao spavaonica vlasnika/gospodara utvrde. S vremenom je preuzela funkciju reprezentativnije prostorije za primanje gostiju i druženje, kao preteča salona ili današnje dnevne sobe.

Vertugadin – stolac koji ima nizak naslon za leđa te prazan prostor između naslona za leđa i sjedala. Javlja se u Francuskoj tijekom 16. stoljeća, odakle se širi u ostatak Europe. *Vertugado* (engl. *fart-hingale*) je bila široka suknja podržavana konstrukcijom u pod-suknji (slična krinolini) koja je u 15. stoljeću ušla u modu na španjolskom dvoru te se od tamo proširila u 16. stoljeću na druge europske dvorove. Zbog širine suknje i jastučastih elemenata ispod nje, stolci za žene nisu mogli imati naslone za ruke i trebali su ostaviti prazan prostor ispod naslona za leđa.

Vila – stambena kuća reprezentativnog izgleda okružena vrtom, perivojem ili parkom, obično smještena na ladanju ili na rubnim prigradskim područjima. Primarno su služile za povremeni boravak vlasnika na ladanju, kao ljetnikovci, no s vremenom, od 19. stoljeća, naziv se koristi i za raskošnije kuće koje su služile kao stalna prebivališta vlasnika građena u perifernim gradskim četvrtima. Arhitektonsko oblikovanje često uključuje portike, trijemove, terase ili lođe koji povezuju stambene prostorije sa zelenim prostorom okućnice.

Vitraj – tehnika slaganja rezanih komada stakla u raznim bojama te njihovog spajanja olovnim okvirima čime se kreira dekorativan uzorak ili prikaz koji se potom uokviruje i najčešće koristi kao prozor. U ranijim razdobljima uglavnom se nalazio u sakralnim prostorima, no od druge polovice 19. stoljeća koristi se i u uređenju svjetovnih interijera.

Vitrina - ostakljeni ormar s policama za izlaganje posuđa, naročito porculana. Javlja se u Nizozemskoj u drugoj polovici 17. stoljeća. Naime, u to se vrijeme posuđe i drugi predmeti od porculana uvoze iz Kine kao izuzetno skupocjena i ekstravagantna roba pa su

ormari s providnim staklenim vratima poslužili za izlaganje zbirke porculanskih predmeta. Vitrina će postati uobičajeni dio salon-skog namještaja od 18. stoljeća nadalje. U Nizozemskoj su se od kraja 17. st. za izlaganje porculana oblikovali dvodijelni ormari s ormarićem ili ladicama u donjem dijelu te ostakljenim ormarom s policama u gornjem dijelu. Iz Nizozemske se ova forma proširila u ostale europske prostore. Tijekom 19. stoljeća vitrina poprima oblik ormara s potpuno ostakljenim vratima i bočnim stranicama te s policama učvršćenim za ugaone drvene dijelove konstrukcije. Postaje redoviti dio salonske reprezentativne opreme i u njoj se izlaže ne samo posuđe, već i razni suvenirni, obiteljski minijturni portreti i drugi predmeti koji vlasniku predstavljaju sentimentalnu vrijednost.

William i Mary stil – razdoblje u engleskoj primijenjenoj umjetnosti istovremeno s vladavinom kraljice Marije i njezinog supruga, kralja Vilima III. Oranskog. Na englesko su prijestolje došli 1689. godine nakon Slavne revolucije kojom je svrgnut Marijin otac, Jakov II. Razdoblje je obilježeno nizozemskim utjecajima dolaskom majstora s tog područja, što se u izradi namještaja naročito očituje u tehnici oblaganja namještaja furnirom i dekoriranju intarzijom. Karakteristični su motivi jakobove kapice, S i C vitice, volute i akantusov list u dekoraciji, te kugle, spljoštene kugle i kugle u kandžama orla pri oblikovanju nogu. Iz prethodnog se razdoblja često zadržavaju i tordirani elementi, poput nogu i spojnih prečki.

Zastori, zavjese – obješena tkanina, uglavnom ispred otvora u interijeru, sa svrhom zatiranja pogleda zbog privatnosti, zaštite od propuha ili kontroliranja ulaska vanjske svjetlosti. U te svrhe koriste se od razdoblja starog vijeka. Tijekom srednjeg vijeka u interijerima su se koristili pleteni prekrivači ili tkane tapiserije za prekrivanje zidova zbog hladnoće te su se vješali zastori ispred vrata zbog propuha. Prozori su uglavnom bili zastrti drvenim kopcima. Zastori su se koristili i oko kreveta, viseći s nosača iznad postelje te pružajući intimu i zaštitu od hladnoće. U ranijim razdobljima zastori su imali primarno praktičnu funkciju. U Italiji od 14. stoljeća nadalje zastori izrađeni od skupocjenih tkanina počinju preuzimati reprezentativno-dekorativnu ulogu pri uređenju interijera, ponajprije u oblikovanju baldahina kreveta, a tijekom renesansnog razdoblja redovitije se počinju smještati i ispred prozora. Tijekom 15. stoljeća sve se više koriste u Francuskoj, a tijekom 16. stoljeća i u Engleskoj, da bi uporaba zastora od 17. stoljeća nadalje postala uobičajena. Uglavnom su bili izrađeni od teških i gustih tkanina kao što su baršun, brokat ili damast, no od kraja 17. stoljeća pojavljuju se i tanji, prozirni zastori. Krajem 17. stoljeća

pojavljuje se običaj smještanja uparenih zastora ispred prozora, simetrično postavljenih i dekorativno aranžiranih nabora.

Balabanić Fačini, Marica. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja – svjedočanstva jednog zdanja*, PPMHP, Rijeka, 2004.

Brdar, Vanja. „Namještaj i kultura stanovanja bidermajerskog razdoblja u Hrvatskoj“. U: *Bidermajer u Hrvatskoj*, MUO, Zagreb, 1997.

Brdar Mustapić, Vanja. „Zbirka namještaja“. U: *Skriveno blago Muzeja za umjetnost i obrt*, MUO, Zagreb, 2005.

Charlish, Anne (ur.). *The History of Furniture*, Orbis Publishing, London, 1982.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. A. Mohorovičić (ur.), Leksikografski zavod FNRJ, 1959. – 1966.

Galjer, Jasna. „Art déco u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu“. U: *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, MUO, Zagreb, 2011.

Hrvatska likovna enciklopedija. Ž. Domljan (ur.), Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2005.

Kružić Uchytel, Vera. *Renesansni namještaj*, MUO, Zagreb, 1980.

Lucie-Smith, Edward. *Furniture; A Concise History*, Thames and Hudson, London, 2004.

McCorquodale, Charles. *The History of Interior Decoration*, Phaidon, Oxford, 1988.

Miller, Judith. *Furniture; World Styles from Classical to Contemporary*, Forling Kindersley, London, 2005.

Oats, Joclyn M. *An Illustrated Guide to Furniture History*, Routledge, London i New York, 2021.

Sarti, Raffaella. *Europe at Home; Family and Material Culture 1500-1800*, Yale University Press, New Haven i London, 2002.

Tavernor, Robert. *Palladio and Palladianism*, Thames and Hudson, London, 1997.

Žic, Igor. *Riječka gostoljubivost*, Adamić, Rijeka, 2000.

MREŽNE STRANICE KORIŠTENE
KAO LITERATURA:

Britannica, <https://www.britannica.com/>

Chateau Versailles, <https://en.chateauversailles.fr/>

Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/>

Metropolitan Museum of Art, <https://www.metmuseum.org/>

Meubliz.com – Les meubles de A à Z, <https://www.meubliz.com/>

Victoria and Albert Museum, <https://www.vam.ac.uk/>

Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

Popis slikovnih priloga

Slika 1. Velika dvorana u dvorcu Penshurst Place, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: iz knjige *Domovi predaka istaknutih Amerikanaca* (*Ancestral Homes of Noted Americans*), Anne Hollingsworth Wharton, 1915. (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Hall_at_Penshurst_Place_from_Ancestral_Homes_of_Noted_Americans_by_Anne_Hollingsworth_Wharton_\(1915\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Hall_at_Penshurst_Place_from_Ancestral_Homes_of_Noted_Americans_by_Anne_Hollingsworth_Wharton_(1915).jpg)

Slika 2. Velika dvorana u dvorcu Eltham Palace, pogled prema počasnom stolu; Foto: Tom Parnell (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eltham_Palace_-_interior,_view_of_great_hall.jpg

Slika 3. Velika dvorana u dvorcu Eltham Palace, pogled prema ulazu s ukrasnom pregradom i galerijom iznad ulaza; Foto: David Hatch / *Eltham Palace* / CC BY-SA 2.0; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eltham_Palace_-_geograph.org.uk_-_19354.jpg

Slika 4. Smrt sv. Huberta iz Liègea, minijatura iz *Života sv. Huberta* (*Vie de St. Hubert*), folio 42r, iluminirao Loyset Liédet, 1463., 110 x 150 mm, Kraljevska knjižnica (Koninklijke Bibliotheek), Hag; Foto: Koninklijke Bibliotheek, (public domain); Preuzeto: https://www.europeana.eu/hr/item/9200122/BibliographicResource_1000056115203

Slika 5. Svadbena svečanost, minijatura iz djela *Povijest Oliviera od Kastilje i Artusa od Algarbe* (*Histoire d'Olivier de Castille et d'Artus d'Algarbe*), folio 181v, iluminirao Loyset Liédet, 1470-tih, Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France); Foto: Bibliothèque nationale de France (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:15th_century_French_banqueting.jpg

Slika 6. Gozba kralja Ahasvera, minijatura iz *Povijesne Biblije* (*La Bible Historial*), Bl Royal 15 D I, f. 91, 1470-tih, 435 x 320 (268 x 197) mm, Britanska knjižnica (The British Library); Foto: The British Library (public domain); Preuzeto: https://www.europeana.eu/hr/item/9200397/BibliographicResource_3000126267929

Slika 7. Rođenje Ivana Krstitelja, minijatura iz Torinskog časoslova (*Les Très Belles Heures de Notre Dame de Jean de Berry*), iluminirao Jan van Eyck, 1420-tih, 135 x 110 mm, Museo Civico d'Arte Antica, Torino; Foto: Gradski muzeja stare umjetnosti (Museo Civico d'Arte Antica), Torino (CC BY-NC-ND 3.0); Preuzeto: <https://www.palazzomadamatorino.it/it/le-collezioni/catalogo-delle-opere-online?combine=van+eyck>

Slika 8. Hans Memling, Navještenje, ulje na drvu (preneseno na platno), 1480. - 1489., 76,5 x 54,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art), Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/459055>

Slika 9. Joos van Cleve, Navještenje, ulje na drvu, 1525., 86,4 x 80 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/436791>

Slike 10. i 11. Majstor Albrechtovog oltara, ulje i tempera na drvu, oko 1437., 126 x 113 cm, Zbirka augustinskog samostana u Klosterneuburgu kod Beča; Foto: *The Yorck Project (2002) 10.000 Meisterwerke der Malerei (DVD-ROM), distributed by DIRECTMEDIA Publishing GmbH (public domain)*; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meister_des_Albrechtsaltars_005.jpg, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meister_des_Albrechtsaltars_002.jpg

Slika 12. Majstor života Marijina (*Meister Merienlebens*), Marijino rođenje, tempera na drvu, 1470-tih, 85,3 x 109,5 cm, Bavarska državna zbirka – Stara pinakoteka (Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek), München; Foto: Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek München (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: <https://www.sammlung.pinakothek.de/de/arkwork/XR4M7qVLQ1>

Slika 13. Izložbena dvorana s rekonstruiranim ambijentom glavne prostorije u kućanstvu u Njemačkoj 17. st., Njemački nacionalni muzej Nürnberg (Germanisches Nationalmuseum Nürnberg); Foto: Pirkheimer (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stube-3.jpg>

Slika 14. Lovačka dvorana u dvorcu Veste Coburg, Njemačka; Foto: Kunstsammlungen der Veste Coburg (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Veste_Coburg_Jagdintarsienzimmer.jpg

Slika 15. Domenico Ghirlandaio, *Rođenje Marijino*, freska, oko 1490., kapela Tornabuoni, Santa Maria Novella, Firenca; Foto: Jean Louis Mazieres (CC BY-NC-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/mazanto/16829609840/in/photostream/>

Slika 16. Izložbena dvorana u palači Davanzati u Firenci, Italija; Foto: Kotomi_ (CC BY-NC 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/kotomi-jewelry/14008286757>

Slika 17. Stol, orahovina, oko 1550., Umbrija, Italija, 390 x 137,5 cm, Muzej umjetnosti Walters (The Walters Art Museum);

Foto: The Walters Art Museum (CC0); Preuzeto: <https://art.thewalters.org/detail/40490/table-with-pedestal-base/>

Slika 18. Castello di Issogne, Dvorana francuskog kralja (*Sala del re di Francia*), Italija, 15. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Issogne_Castello_d%27Issogne_Innen_22.jpg

Slika 19. Dvorana u dvorcu Amboise, Francuska; Foto: Gerd Eichmann (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Amboise-130-innen-2008-gje.jpg

Slika 20. Galerija kralja Franje I., dvorac Fontainebleau, Francuska, 1530-tih; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fontainebleau_Ch%C3%A2teau_de_Fontainebleau_Innen_Galerie_Franz_I_03.jpg

Slika 21. Spavaonica francuskog kralja Henrika II., dvorac Amboise, Francuska, sredina 16. st; Foto: Geoff Livingstone (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amboise_Chateau_-_King_Henri_II%27s_Chamber-5.jpg

Slika 22. Bartholomeus van Bassen, *Interijer*, ulje na platnu, prva polovica 17. st., 21,5 x 28,5 cm, Državni muzej za umjetnost (Statens Museum for Kunst), Kopenhagen; Foto: Statens Museum for Kunst (public domain); Preuzeto: <https://collection.smk.dk/#/en/detail/KMS1969>

Slika 23. Bartholomeus van Bassen, *Interijer*, ulje na platnu, prva polovica 17. st., 73 x 104 cm, Državni muzej za umjetnost (Statens Museum for Kunst), Kopenhagen; Foto: Statens Museum for Kunst (public domain); Preuzeto: <https://collection.smk.dk/#/en/detail/KMSSp353>

Slika 24. Nepoznati slikar, *Interijer nizozemskog građanskog doma*, ulje na platnu, Nizozemska, poč. 18. st., 95 x 1489 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 25. Nonsuch Palace, ilustracija iz knjige *Enciklopedija starija i elementa arheologije, klasičnih i srednjovjekovnih (Encyclopedia of antiquities and elements of archaeology), classical and mediaeval*, Thomas Dudley Fosbroke, 1843.; Foto: Internet Archive Book Images (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Encyclopedia_of_antiquities_-_and_elements_of_archaeology,_classical_and_mediaeval_\(1843\)_-\(14783214663\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Encyclopedia_of_antiquities_-_and_elements_of_archaeology,_classical_and_mediaeval_(1843)_-(14783214663).jpg)

Slika 26. Dvorana u dvorcu Hardwick Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, kraj 16./poč. 17. st.; Foto: Steve Cadman (CC BY-NC-SA

2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/stevecadman/8016710789/in/photostream/>

Slika 27. Dvorana u Kući Montacute, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: National Trust Scones; Preuzeto: <https://www.nationaltrustscones.com/2015/07/montacute-house.html>

Slika 28. Spavaonica u Dvorcu Hever, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: Paul Hermans (CC BY-SA 4.0) ; preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hever_Castle_king_Henry_VI-II_bedchamber_8-05-2017_12-16-22.JPG

Slika 29. Velika dvorana u palači Colonna, Rim, 17. st.; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palazzo_colonna,_galleria_02.jpg

Slika 30. Konzolni stol u palači Spada, Rim, 17. st.; Foto: Milestone Rome (CC BY-NC-ND 4.0); Preuzeto: <https://www.milestonerome.com/2020/03/artemisia-gentileschi-and-francesco-borromini-painting-and-architectural-masterpieces-at-palazzo-spada/>

Slika 31. Naslonjač, drvo oraha, presvlaka od baršuna dekorirana vezivom od vune i svile te pričvršćena mjedenim zakovicama, sjeverna Italija, kraj 17. stoljeća, 129 x 57 x 69 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 32. Galeria Aurea, villa del Principe, Genova, 17. st.; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Filippo_parodi,_base_per_tavolo_con_aquila_e_croce_di_s._andrea,_1690_ca._02_putto_di_taddeo_e_giuseppe_carlone,_dalla_fontana_del_netuno,_1599.JPG

Slika 33. Galeria Aurea, villa del Principe, Genova, 17. st.; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Filippo_parodi,_reggitorciera_con_tritone_che_regge_l%27aquila_doria,_1671_ca._00.JPG

Slika 34. Louvre, prikaz spoja stare jezgre dvorca Louvre i palače Tuileries Velikom galerijom koju gradi kralj Henrik IV.; Foto: XIII (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Louvre1615.jpg>

Slika 35. Pročelje Luksemburške palače, Pariz, 17. st.; Foto: Chabe01 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fa%C3%A7ade_jardin_Palais_Luxembourg_Paris_24.jpg

Slika 36. Tlocrt prvog kata Luksemburške palače; Foto: objavljeno u knjizi Francuska arhitektura (*Architecture française*), Jacques-François Blondel, 1752. - 1756. (pretisak iz 1904., public domain); Preuzeto: [\[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:is_du_Luxembourg_-_Plan_du_premier_%C3%A9tage_-_Architecture_fran%C3%A7oise_Tome2_Livre3_Ch8_P13.jpg\]\(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:is_du_Luxembourg_-_Plan_du_premier_%C3%A9tage_-_Architecture_fran%C3%A7oise_Tome2_Livre3_Ch8_P13.jpg\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pala-</p></div><div data-bbox=)

Slika 37. Abraham Bosse, *Lude djevice* (novozavjetna parabola o mudrim i ludim djevicama), bakropis/bakrorez, oko 1635., 284 x 350 (273 x 300) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/386093>

Slika 38. Abraham Bosse, iz ciklusa *Pet osjetila (Okus)*, bakropis, 1630-tih, 263 x 331 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art, (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/350802>

Slika 39. Abraham Bosse, iz ciklusa *Pet osjetila (Vid)*, bakrorez, 1630-tih, Zbirka Wellcome (Wellcome Collection); Foto: Wellcome Collection Library (public domain); Preuzeto: <https://wellcomecollection.org/works/aatxyvg6?wellcomeImageUrl=/index-plus/image/V0007677.html>

Slika 40. Abraham Bosse, *Plava soba markize od Rambouilleta (Chambre bleue de la Marquise de Rambouillet)*, bakrorez/bakropis, 1630-tih, 296 x 380 (267 x 350) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/358771>

Slika 41. Abraham Bosse, *Klizma*, bakrorez/bakropis, 1630-tih, 273 x 340 (304 x 372) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/387889>

Slika 42. Pročelje dvorca Vaux-le-Vicomte, Francuska, 17. st.; Foto: Jean-Pol GRANDMONT (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:0_Maincy_-_Ch%C3%A2teau_de_Vaux-le-Vicomte_\(1\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:0_Maincy_-_Ch%C3%A2teau_de_Vaux-le-Vicomte_(1).JPG)

Slika 43. Jean Marot, dvorac Vaux-le-Vicomte, tlocrt prizemlja, grafika iz knjige Francuska arhitektura (*L'Architecture française*), 230 x 360 mm, fol. 38r, 1670-tih, Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France); Foto: Gallica Digital Library (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:L%27Architecture_fran%C3%A7aise_\(Marot\)_BnF_RES-V-371_038r-f83_Vaux-le-Vicomte,_Plan_\(ajuste-d\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:L%27Architecture_fran%C3%A7aise_(Marot)_BnF_RES-V-371_038r-f83_Vaux-le-Vicomte,_Plan_(ajuste-d).jpg)

Slika 44. Dvorac Vaux-le-Vicomte, soba Muza (*chambre des Muses*), 17. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: <https://>

commons.wikimedia.org/wiki/File:Maincy_Ch%C3%A2teau_de_Vaux-le-Vicomte_Innen_Salon_des_Muses_1.jpg

Slika 45. Dvorac Vaux-le-Vicomte, apartman Madame Fouquet, 17. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Vaux-le-Vicomte_-_Cabinet_de_Madame_Fouquet_2.JPG

Slika 46. Prikaz razvoja dvorca Versailles; Foto: Eyleen Camargo, DensityDesign Research Lab (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palace_of_Versailles_evolution.svg

Slika 47. Dvorac Versailles, Galerija ogledala (*Galerie des glaces*), Francuska, 17. st.; Foto: Myrabella (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chateau_Versailles_Galerie_des_Glaces.jpg

Slika 48. Dvorac Versailles, kraljeva spavaonica, 17. st.; Foto: Jean-Marie Hullot (CC BY 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Appartement_du_Roi_\(Versailles\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Appartement_du_Roi_(Versailles).jpg)

Slika 49. Frans Francken II., *Sebastiaan Leerse i njegova obitelj*, ulje na drvu, 1628. - 1629., 77 x 114 cm, Kraljevski muzej lijepih umjetnosti (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten), Antwerpen; Foto: Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (public domain); Preuzeto: <https://kmska.be/nl/meesterwerk/portret-van-een-familie-eeen-kunstkamer>

Slika 50. Pieter de Hooch, *Interijer*, ulje na platnu, 1663. - 1665., 55 x 66 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/459086>

Slika 51. Frans Francken II. ili Cornelis de Vos, *Prostorija u Rubensovoj kući*, ulje na drvu, oko 1620., 75 x 115 cm, Nacionalni muzej Stockholm (Nationalmuseum Stockholm); Foto: Nationalmuseum Stockholm (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Interior_Scene%27_by_Frans_Francken_II_and_Cornelis_de_Vos_\(Attrib\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Interior_Scene%27_by_Frans_Francken_II_and_Cornelis_de_Vos_(Attrib).jpg)

Slika 52. Dvorac Het Loo, Nizozemska, 17. st.; Foto: Elstef (CC 0); Preuzeto: <https://pxhere.com/en/photo/1605098>

Slika 53. Dvorana u dvorcu Het Loo, 17. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paleis_Het_Loo_-_old_diningroom_20120912-2.JPG

Slika 54. Spavaonica u dvorcu Het Loo, 17. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paleis_Het_Loo_-_Mary_Stuart_bedroom_20120912-03.JPG

[a.org/wiki/File:Paleis_Het_Loo_-_Mary_Stuart_bedroom_20120912-03.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paleis_Het_Loo_-_Mary_Stuart_bedroom_20120912-03.JPG)

Slika 55. Daniel Marot, *Kabinet za izlaganje porculana u dvorcu Het Loo*, bakropis, početak 18. st., 215 x 342 (187 x 273) mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/426451>

Slika 56. Krevet iz dvorca Hampton Court u Herefordshireu, drvo presvučeno plavim svilenim damaskom, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1698., 365,8 x 198,1 x 152,4 cm, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/205088>

Slika 57. Detalj kreveta – baldahin i dio uzglavlja; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/205088>

Slika 58. Lakirani kabinet iz dvorca Leeuwarden, Nizozemska, kraj 17. st., danas u Muzeju Rijks (Rijksmuseum), Amsterdam; Foto: Rijksmuseum (public domain); Preuzeto: <https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?set=BK-16709#/BK-16709,0>

Slika 59. Banqueting House, interijer; Foto: Michael Wal (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Banqueting_House_801.jpg

Slika 60. Inigo Jones, Banqueting House, London, 1619. - 1622., pročelje; Foto: Philip Halling (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/2264558>

Slika 61. Narcissa Niblack Thorne, minijaturna rekonstrukcija jakobejskog interijera spavaonice (iz ranog 17. st.), nastalo 1932. - 1937., 42,5 x 68,7 x 60,6 cm, Umjetnički institut u Chicagu (The Art Institute of Chicago); Foto: The Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/43686/e-2-english-bedchamber-of-the-jacobean-or-stuart-period-1603-88>

Slika 62. Dyrham Park, Diogenova soba (Diogenes room), kraj 17. st.; Foto: ©National Trust Images/Andreas von Einsiedel; Preuzeto: <http://www.nationaltrustimages.org.uk/image/96482>

Slika 63. Salon u Kući Wentworth, 1695. - 1700., Portsmouth, New Hampshire, SAD, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/9790>

Slika 64. Salon u Kući Wentworth, 1695. - 1700., Portsmouth, New Hampshire, SAD, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/9790>

Slika 65. Dvorac Nymphenburg, pored Münchena, Njemačka, 17. st.; Foto: Richard Bartz / Makro Freak (CC BY-SA 2,5); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Image-Schloss-Nymphenburg_Munich_CC_edit3.jpg

Slika 66. Dio velike dvorane u dvorcu Nymphenburg; Foto: Podou99 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Munich_-_Chateau_de_Nymphenburg_-_2012-09-24_-_IMG_7649.jpg

Slika 67. Dvorac Favorite, Rastatt, Njemačka, 18. st.; Foto: Oliverode (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schlo%C3%9F_Favorite_DSCN0239.JPG

Slika 68. Dvorac Charlottenburg, Berlin, Njemačka, 17./18. st.; Foto: Benjamin Drung (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schloss_Charlottenburg_-_Stra%C3%9Fenseite_abends.jpg

Slika 69. Martin Engelbrecht, *Kabinet porculana u dvorcu Charlottenburg*, bakropis, Berlin, prva polovica 18. st., 340 x 430 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/651121>

Slika 70. Kabinet porculana u dvorcu Charlottenburg, dio interijera; Foto: Richard Mortel (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charlottenburg_Palace,_1695-1746,_Berlin_\(51\)_39303945105.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charlottenburg_Palace,_1695-1746,_Berlin_(51)_39303945105.jpg)

Slika 71. Gilles-Marie Oppenord, nacrt za spavaonicu Filipa II. Orleanskog u Palais-Royal, crtež perom, kistom i tušem na papiru, oko 1715., 212 x 360 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt Museum (public domain); Preuzeto: <https://collection.cooperhewitt.org/objects/18172839/>

Slika 72. Gilles-Marie Oppenord, nacrti za *Salon d'Angle* u Palais-Royal, akvarelirani crtež perom, oko 1715., 581 x 429 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt Museum (public domain); Preuzeto: <https://collection.cooperhewitt.org/objects/18172831/>

Slika 73. Zidna oplata iz salona u kući Varengeville (Hôtel de Varengeville), pripisuje se N. Pineau-u, 18. st., danas se nalazi u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/202996>

Slika 74. Jean François de Troy, *Podvezica*, ulje na platnu, 1724., 64,8 x 53,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/438126>

Slika 75. Charles Cressent, komoda, drvo bora, hrasta i oraha obloženo furnirom amaranta i satenskog drva, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, oko 1740., 87,6 x 139,7 x 57,8 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/206971>

Slika 76. Pisaći stol s preklopnom pločom za pisanje - sekreter (*secrétaire en pente*), pripisan Bernardu II. van Risamburghu, drvo hrasta obloženo furnirom satenskog drva, aplikacije od pozlaćene bronce, Francuska, 1745. - 1749., 79,7 x 87,6 x 50,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/232381>

Slika 77. Bernard II. van Risamburgh, komoda tipa *bombé*, drvo hrasta obloženo kineskim lakiranim panelima i crnim lakiranim furnirom, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, 1740. - 1745., 86,4 x 160 x 64,1 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/205782>

Slika 78. Peter Langlois, ormarić, drvo bora i hrasta obloženo marketirijom od satenskog drva i palisandrovine na podlozi od mahagonija, aplikacije od pozlaćene bronce, Velika Britanija, 1764., 88,9 x 151,8 x 68,9 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/202283>

Slika 79. Dvorac Vaux-le-Vicomte, jedna od spavaonica na prvom katu dvorca, Francuska, 18. st.; Foto: Zairon (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Maincy_Ch%C3%A2teau_de_Vaux-le-Vicomte_Innen_Chambre-Louis_XV_1.jpg

Slika 80. Pierre Louis Dumesnil mlađi, *Partija karata u salonu*, ulje na platnu, sredina 18. st., 79,1 x 98,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/436230>

Slika 81. François Boucher, *Portret Madame de Pompadour*, ulje na platnu, 1756., 205 x 161 cm, Bavarska državna zbirka slikarstva – Stara pinakoteka (Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek), München; Foto: Bayerische Staatsgemäldesammlungen - Alte Pinakothek München (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: <https://www.sammlung.pinakothek.de/en/artwork/Dj4mX97G5A/francois-boucher/madame-de-pompadour>

Slika 82. Louis-Joseph Le Lorrain, radni stol izrađen za Ange Laurenta Lalive de Jullyja, drvo hrasta obloženo furnirom od ebanovine, pozlaćena bronca, površina stola presvučena kožom, Francuska, 1757., danas u Muzeju Condé, u dvorcu Chantilly (Musée Condé); Foto: Mel22 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bureau-baumhauer-chateauchantilly.jpg>

Slika 83. Apartman Madame du Barry u dvorcu Versailles, 18. st.; Foto: Trizek (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand_cabinet_de_l%27appartement_de_madame_Du_Barry_-_DSC_0292.JPG

Slika 84. Apartman Madame du Barry u dvorcu Versailles, 18. st.; Foto: Trizek (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salle_%C3%A0_manger_de_l%27appartement_de_madame_Du_Barry_-_DSC_0386.JPG

Slika 85. Paviljon u kompleksu dvorca Louveciennes, građen prema nacrtu arhitekta Claudea Nicolasa Ledouxa 1771. - 1772.; Foto: Jean-Marie Hullot (CC BY 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PavillonDeMusique.jpg>

Slika 86. Dvorac Petit Trianon, Francuska, 18. st.; Foto: Moonik (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:West_facade_of_Petit_Trianon_002.JPG

Slika 87. Salon dvorca Petit Trianon, 18. st.; Foto: Jorge Láscar (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_de_Compagnie_-_Petit_Trianon_\(24220752721\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_de_Compagnie_-_Petit_Trianon_(24220752721).jpg)

Slika 88. Pierre Maleuvre prema Sigmundu Freudengeru, *Budoar*, bakropis, 1770-tih, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.7292.html>

Slika 89. Budoar iz kuće Crillon (*Hôtel de Crillon*), Francuska, 1770-tih, danas u Muzeju umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/199496>

Slika 90. Louis Bosse prema Sigmundu Freudengeru, *Odlazak na počinak (Le coucher)*, bakropis, 1770-tih, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.7299.html>

Slika 91. Jean Henri Riesner, stolić za čitanje, drvo hrasta obloženo marketerijom od satenskog drva, božikovine, palisandrovine, žutike i platane, zeleni lak, aplikacije od pozlaćene bronce, Francuska, 1778., 78,7 x 113 x 69,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/197339?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=Jean+Henri+Riesener&offset=0&rpp=20&pos=5>

Slika 92. Jean Henri Riesner, komoda, drvo hrasta obloženo furnirom od ebanovine i japanskim lakiranim panelima, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, 1783., 93,3 x 143,5 x 59,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/194623?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=Jean+Henri+Riesener&offset=0&rpp=20&pos=3>

Slika 93. David Roentgen, komoda, drvo hrasta, bora, oraha, mahagonija i trešnje obloženo furnirom graba, tulipanovca, oraha, božikovine, javora, šimšira, mahagonija i drugih vrsta, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, kasne 1770-te, 89,5 x 136 x 69 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/206989?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=David+Roentgen&offset=0&rpp=20&pos=3>

Slika 94. David Roentgen, pisaći stol s roloom, drvo hrasta, trešnje, bora, mahagonija, obloženo furnirom javora, božikovine, graba, mahagonija i drugih vrsta, sedef, aplikacije od pozlaćene bronce, Francuska, kasne 1770-te, 136 x 110,5 x 67,3 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/198715?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=David+Roentgen&offset=0&rpp=20&pos=3>

chField=All&sortBy=Relevance&ft=David+Roentgen&offset=0&rpp=20&pos=2

Slika 95. David Roentgen, stolić, drvo hrasta, oraha, bora, trešnje i javora, obloženo furnirom javora, graba, božikovine, trešnje, mahagonija, tulipanovca i drugih vrsta, pozlaćena bronca, Francuska, 1770-te, 75 x 73,7 x 52 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/202147?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=David+Roentgen&offset=0&rpp=20&pos=19>

Slika 96. George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlaćeno drvo oraha, brokatna presvlaka (nije originalna), Francuska, 1778., 100 x 75 x 65 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/189387>

Slika 97. George Jacob, stolac, rezbareno i pozlaćeno drvo oraha, presvlaka od svilenog moare damasta (nije originalna), Francuska, 1784., 86,5 x 47 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/231980>

Slika 98. George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlaćeno drvo bukve, prepletana trska (ispod jastuka na sjedalu), presvlaka od svilenog baršuna (nije originalna), Francuska, 1785., 85,5 x 59,7 x 51 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/207320>

Slika 99. George Jacob, naslonjač, rezbareno i pozlaćeno drvo bukve, svilena presvlaka (nije originalna), Francuska, 1785., 98,5 x 67 x 60 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/189386>

Slika 100. Adam Weisweiler, komoda, drvo hrasta obloženo furnirom ebanovine palisandrovine, božikovine, satenskog drva, japanski i francuski lakirani paneli, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, oko 1790., 97,5 x 149 x 56,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/206588>

Slika 101. Adam Weisweiler, pisaći stol s uspravnim preklopnom pločom, sekreter (*secrétaire à abattant*), drvo hrasta obloženo furnirom palisandra, mahagonija, satenskog drva i božikovine, porculan, medaljoni od jaspisa, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Francuska, 1787., 129,5 x 68,5 x 40,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/202163>

Slika 102. Adam Weisweiler, pisaći stol s uspravnim preklopnom pločom, sekreter (*secrétaire à abattant*), drvo hrasta obloženo furnirom mahagonija, mramor, aplikacije od pozlaćene bronce, Francuska, 1780-te, 137 x 90 x 38 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/461013>

Slika 103. Paviljon Amalienburg, Njemačka, 18. st.; Foto: Bjs (CC 0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Muenchen-Amalienburg-bjs-1.jpg>

Slika 104. Paviljon Amalienburg, središnja dvorana, 18. st.; Foto: Massimop (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amalienburg_019.JPG

Slika 105. Dvorac u Würzburgu, velika dvorana, 18. st.; Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Interiors_of_Residence_W%C3%BCrzburg.JPG

Slika 106. Dvorac u Würzburgu, pročelje, Njemačka, 18. st.; Foto: Krzysztof Golik (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:West_facade_of_the_Wurzburg_Residence_10.jpg

Slika 107. Dvorac Sanssouci, Njemačka, 18. st.; Foto: Tobias Nordhausen (CC BY 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schloss_Sanssouci,_02.11.2015.jpg

Slika 108. Dvorac Sanssouci, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Richard Mortel (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schloss_Sanssouci,_1745,_Potsdam_\(34\)_28427476029.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schloss_Sanssouci,_1745,_Potsdam_(34)_28427476029.jpg)

Slika 109. Kraljevska palača u Madridu, Španjolska, 18. st.; Foto: Superchilum (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Royal_Palace_of_Madrid_04.JPG

Slika 110. Kraljevska palača u Madridu, detalj iz Porculanskog kabineta, 18. st.; Foto: Fabio Alessandro Locati (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fale_-_Spain_-_Madrid_-_10.jpg

Slika 111. Dvorac Caserta, Italija, 18. st.; Foto: Carlo Pelagalli (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Reggia_di_Caserta,_prospettiva_dalla_fontana_di_Venere_e_Adone_-_panoramio.jpg

Slika 112. Dvorac Caserta, interijer jedne od dvorana, 18. st.; Foto: Carlo Dell'Orto (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caserta_Royal_Palace_interiors_26.jpg

Slika 113. Dvorac Stupinigi, Italija, 18. st.; Foto: Paolobon140 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_palazzina_di_caccia_di_Stupinigi_\(Filippo_Juvarra,_1729-1733\)_vista_della_facciata.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_palazzina_di_caccia_di_Stupinigi_(Filippo_Juvarra,_1729-1733)_vista_della_facciata.jpg)

Slika 114. Dvorac Stupinigi, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Pequod76 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palazzina_di_Stupinigi_-_Salotto.jpg

Slika 115. Dvorac Stupinigi, interijer jednog od salona, 18. st.; Foto: Pequod76 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palazzina_di_Stupinigi_-_Sala_da_gioco.jpg

Slika 116. Peterhof, Veliki dvorac, Rusija, 18. st.; Foto: Jorge Láscar (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand_Cascade_at_Peterhof_Palace_\(21118070926\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand_Cascade_at_Peterhof_Palace_(21118070926).jpg)

Slika 117. Peterhof, interijer jedne od spavaonica iz Velikog dvorca, 18. st.; Foto: Ninara (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St._Petersburg_Peterhof_Palace,_Saint_Petersburg,_Russia_\(44409042685\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St._Petersburg_Peterhof_Palace,_Saint_Petersburg,_Russia_(44409042685).jpg)

Slika 118. Peterhof, interijer jednog od salona iz Velikog dvorca, 18. st.; Foto: Sanne Smit (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peterhof_microom_20021011.jpg

Slika 119. Kredenc-sekreter ukrašen tehnikom lacca povera, drvo bora te rezbareno, pozlačeno, bojano i lakirano drvo lipe, ukrašeno kaširanim grafičkim listovima, vrata vitrine ostakljena ogledalima, Venecija, 1730. – 1735., 259 x 112 x 58,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/195332>

Slika 120. Naslonjač, obojeno i oslikano drvo, presvlaka od brokata, Venecija, sredina 18. st., 104 x 60 x 53 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 121. Stolić – gueridon, rezbareno, bojano, pozlačeno i lakirano drvo, Venecija, sredina 18. st., 91 x 36 x 32 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 122. Konzolni stolić, rezbareno, bojano, pozlačeno i lakirano drvo, mramorna ploča, Venecija, sredina 18. st., 76 x 89 x 60 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 123. Luster, obojeno staklo, Murano, oko 1700., 136 x 120 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 124. Stolac, drvo oraha i bora, Philadelphia, Pennsylvania, SAD, 1740. - 1760., 106,7 x 44 x 51 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/1628>

Slika 125. Sekreter s komodom, drvo crnog oraha, jasena, topole i bora, Boston, Massachusetts, SAD, 1700. - 1730., 101,5 x 85,7 x 48 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/3126>

Slika 126. Komoda tipa highboy, lakirano drvo bora i javora, dekoracija koja oponaša dalekoistočne predloške, Boston, Massachusetts, SAD, oko 1747., 178,5 x 100,5 x 53,3 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/4277>

Slika 127. Naslonjač (wing chair), drvo oraha i javora, Newport, Rhode Island, SAD, 1758., 118 x 82 x 65,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/3497>

Slika 128. Komoda tipa lowboy, drvo mahagonija, Newport, Rhode Island, SAD, 1740. - 1750., 77 x 87 x 57 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/12652>

Slika 129. William Hogarth, Licem u lice (The Tête à Tête; iz serije Moderan brak (Marriage à-la-mode)), 1743.-1745., 69,9 x 90,8 cm, Nacionalna galerija (The National Gallery), London; Foto: ©National Gallery London (CC BY-NC-ND 4.0); Preuzeto: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/william-hogarth-marriage-a-la-mode-2-the-tete-a-tete>

Slika 130. Joseph Highmore, Pamela u spavaonici s gđom Jewkes i gospodinom B. (iz serije ilustracija radnje romana Pa-

mela, Samuela Richardsona), ulje na platnu, 1743., 62,7 x 75,7 cm, Tate Britain, London; Foto: ©Tate Britain, CC-BY-NC-ND 3.0 (Unported); Preuzeto: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/highmore-vii-pamela-in-the-bedroom-with-mrs-jewkes-and-mr-b-n03574>

Slika 131. Kuća Chiswick, pročelje središnjeg krila, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Michael Copins (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chiswick_House_from_SE.jpg

Slika 132. Kuća Chiswick, tlocrt visokog prizemlja, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Floor_paln_of_Chiswick_House_with_additional_wings.jpg

Slika 133. Kuća Chiswick, interijer, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:View_of_Gallery_at_Chiswick_House.JPG

Slika 134. Kuća Chiswick, interijer, 18. st.; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bedchamber_closet.jpg

Slika 135. Konzolni stol iz kuće Chiswick prema nacrtu Williama Kenta, rezbareno drvo, mramor, London, 18. st., 88,9 x 68,6 x 44,5 cm; Foto: Chivalrick1 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chiswick_Table.JPG

Slika 136. Houghton Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Houghton_Hall_20080720-2.jpg

Slika 137. Issac Ware, Houghton Hall, tlocrt prizemlja, crtež perom i tintom, 1735., 380 x 690 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/368717>

Slika 138. Houghton Hall, ulazno predvorje, 18. st.; Foto: Andrewrabbott (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stone_Hall_at_Houghton.jpg

Slika 139. Houghton Hall, glavni salon s pokućstvom prema nacrtima Williama Kenta, 18. st.; Foto: Michael Garlick (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/more.php?id=5082531>

Slika 140. Holkham Hall, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holkham_Hall_20080717-02.jpg

Slika 141. Holkham Hall, tlocrt visokog prizemlja, 18. st.; Foto: ilustracija iz knjige Tlocrti, katovi i presjeci dvorca Holkham Hall (Plans, Elevations, & Sections of Holkham Hall), 1761. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plan_of_Holkham_Hall.png

Slika 142. Holkham Hall, ulazno predvorje, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holkham_Hall_20080717-03.jpg

Slika 143. Halkham Hall, blagovaonica, 18. st.; Foto: Axaxaxax-Mlō (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dining_Room_Holkham_Hall.jpg

Slika 144. Halkham Hall, glavni salon, 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holkham_Hall_20080717-07.jpg

Slika 145. Holkham Hall, reprezentativna spavaonica (The Green State Bedroom), 18. st.; Foto: Hans A. Rosbach (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holkham_Hall_20080717-09.jpg

Slika 146. William Hogarth, Okupljeno društvo u Kući Wanstead, ulje na platnu, 1728. - 1731., 64,8 x 76,2 cm, Muzej umjetnosti Philadelphia (Philadelphia Museum of Art, www.philamuseum.org), SAD; Foto: Philadelphia Museum of Art; Preuzeto: <https://www.philamuseum.org/collections/permanent/103800.html>

Slika 147. William Hogarth, Grupni obiteljski portret, ulje na platnu, oko 1735., 53,3 x 75 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain); Preuzeto: <https://collections.britishart.yale.edu/catalog/tms:407>

Slika 148. Hubert-François Gravelot, Partija karata (A Game of Quadrille), ulje na platnu, oko 1740., 63,5 x 76,2 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain); Preuzeto: <https://collections.britishart.yale.edu/catalog/tms:64065>

Slika 149. Matthias Lock, predložak za okvir, bakropis iz zbirke Six Sconces, objavljene 1744., 262 x 187 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O77512/six-sconces-print-lock-matthias/>

Slika 150. Thomas Chippendale, predlošci za stolce, crtež tušem i perom, objavljeno u zbirci Vodič za gospodu i proizvođače namještaja (The Gentleman and Cabinet Maker's Director), izdanje iz 1762., 212 x 335 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria

and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O842624/three-designs-for-ribbon-back-drawing-chippendale/>

Slika 151. Thomas Chippendale, predložak za toaletni stolić, akvarelirani crtež tušem i perom, objavljeno u zbirci *The Gentleman and Cabinet Maker's Director* (izdanje iz 1762.), 343 x 214 mm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O842619/a-design-for-a-ro-coco-drawing-chippendale/>

Slika 152. Pierre Langlois, komoda, ružino drvo i marketerija od raznih vrsta drva, aplikacije od pozlaćene bronce, mramor, Velika Britanija, 1765., 86,4 x 132,7 x 59,1 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O53325/commode-langlois-pierre/>

Slika 153. Arthur Devis, Grupni portret djece u interijeru, ulje na platnu, oko 1743., 99 x 126,5 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain); Preuzeto: <https://collections.britishart.yale.edu/catalog/tms:5015>

Slika 154. Arthur Devis, Obitelj Johna Bacona, ulje na platnu, oko 1743., 76,2 x 131 cm, Centar za britansku umjetnost Yale (Yale Center for British Art), SAD; Foto: Yale Center for British Art (public domain); Preuzeto: <https://collections.britishart.yale.edu/catalog/tms:769>

Slika 155. Kuća Badminton, spavaonica (Chinese room), krevet pripisan Johnu Linellu, drvo bukve obojano u crveno, žuto i plavo te lakirano i pozlaćeno, Velika Britanija, oko 1754., 393 x 241,5 x 257 cm, danas u Muzeju Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O11330/the-badminton-bed-bed-linnell-john/>

Slika 156. Stolac iz Kuće Badminton, dio garniture iz spavaonice prema nacrtu Johna Linnela, drvo bukve, obojano u crveno i pozlaćeno te lakirano, Velika Britanija, oko 1754., 103,5 x 66 x 60, visina sjedala 44,5 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O115893/armchair-linnell-john/>

Slika 157. Spavaonica u Kući Harewood, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; krevet s baldahinom te ormariće i komode osmislio je Thomas Chippendale, a nastali su oko 1771; Foto: Michael D

Beckwith (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_East_Bedroom.jpg

Slika 158. Nostell Priory, spavaonica (state bedroom), Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: David Dixon (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/3658819>

Slika 159. Kuća Strawberry Hill, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Chiswick Chap (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strawberry_Hill_House_from_garden_in_2012_after_restoration.jpg

Slika 160. Kuća Strawberry Hill, galerija, 18. st.; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strawberry_Hill_House_Interior_12_\(29894286846\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strawberry_Hill_House_Interior_12_(29894286846).jpg)

Slika 161. Kuća Strawberry Hill, knjižnica, 18. st.; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strawberry_Hill_House_Library_2_\(29302149773\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strawberry_Hill_House_Library_2_(29302149773).jpg)

Slika 162. Kuća Harewood, Žuti salon, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_Yellow_Drawing_Room.jpg

Slika 163. Kuća Harewood, blagovaonica, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_State_Dining_Room_\(35685450376\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_State_Dining_Room_(35685450376).jpg)

Slika 164. Kuća Harewood, knjižnica, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_Main_Library_\(35314769140\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_Main_Library_(35314769140).jpg)

Slika 165. Kuća Harewood, glazbeni salon, 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_Music_Room.jpg

Slika 166. Kuća Harewood, glazbeni salon, 18. st.; Foto: Daderot (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Music_Room_-_Harewood_House_-_West_Yorkshire,_England_-_DSC02042.jpg

Slika 167. Kuća Harewood, spavaonica (state bedroom), 18. st.; Foto: Michael D Beckwith (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harewood_House_The_State_Bedroom.jpg

Slika 168. Kuća Harewood, komoda u spavaonici, 18. st.; Foto: Daderot (CC 0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki>

/File:State_Bedroom_-_Harewood_House_-_West_Yorkshire,_England_-_DSC01827.jpg

Slika 169. Stolac s naslonom u obliku štita prema nacrtu Georgea Hepplewhitea (pripisano Samuelu McIntireu), drvo mahagonija, ebanovine, jasena, breze i bora, 1794. - 1799., Salem, Massachusetts, SAD, 96 x 71 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/1674>

Slika 170. Stolac ovalnog naslona, obojano drvo javora i bora, Philadelphia, Pennsylvania, SAD, 1795. - 1800., 98 x 54,5 x 47 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/1730>

Slika 171. Jacques-Louis David, Portret Napoleona u njegovom kabinetu u palači Tuileries, ulje na platnu, 1812., 204 x 125 cm, Nacionalna galerija umjetnosti (National Gallery of Art), Washington DC, SAD; Foto: National Gallery of Art (public domain); <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.46114.html>

Slika 172. Palača Tuileries, oko 1865.; Foto: iz knjige Louvre i Tuileries: arhitektonska povijest dvojne palače (Le Louvre et les Tuileries : histoire architecturale d'un double palais), Y. Christ, 1949. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:East_facade_of_the_Tuileries_and_south_facade_of_the_Galerie_Nord_%E2%80%93_Christ_1949_Fig103.jpg

Slika 173. Palača Tuileries, oko 1860.; Foto: iz knjige Utopijski Pariz (Paris des Utopies), Y. Christ, 1977. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tuileries_vers_1860.jpg

Slika 174. Pozicija Karuselskog trijumfalnog luka u dvorištu kompleksa dvora Louvre – zapadno od slavoluka naznačena je nestala palača Tuileries; Foto: Original map drawn by Arnaud Gaillard (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Louvre.png>

Slika 175. Primjer hermske noge sa stopom u obliku lavlje šape te s gornjim dijelom u obliku ljudske biste, ispod koje se nalazi pozlaćena aplikacija s motivom groteske i palmete, početak 19. st.; Foto: Coyau (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris,_mairie_du_10e_arrdt,_bureau_du_maire,_table_d%C3%A9tail_01.jpg

Slika 176. Baza i podnožje stola s likovima krilatih sfingi iz dvorca Malmaison, Francuska, početak 19. st.; Foto: Fotonovela (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Empire_furniture_with_sphinxes_Ch%C3%A2teau_de_Malmaison.jpg

Slika 177. Charles Percier, naslonjač iz dvorca Malmaison, Francuska, početak 19. st.; Foto: Jebulon (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armchair_Josephine,_by_Jacob,_Mus%C3%A9_de_Malmaison.png

Slika 178. Motiv roga obilja (cornucopia); Foto: Coyau (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris,_mairie_du_10e_arrdt,_bureau_du_maire,_bureau_d%C3%A9tail_01.jpg

Slika 179. Stol iz Muzeja Masséna (Musée Masséna) u Nici, Francuska, početak 19. st.; Foto: Finoskov (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nice,mus%C3%A9_Mass%C3%A9na037b.jpg

Slika 180. Spavaonica u dvorcu Fontainebleau, Francuska, početak 19. st.; Foto: Mbzt (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:P1290884_Fontainebleau_chateau_rwk.jpg

Slika 181. Stalak tipa athénienne za lavor za umivanje i vrč s vodom (pripisano Charlesu Percieru), drvo tise, aplikacije od pozlaćene bronzine, Francuska, 1800. - 1814., 92,4 x (promjer) 49,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/195518>

Slika 182. Prijestolna dvorana u dvorcu Fontainebleau, Francuska, 18./19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_salle_du_Tric%C3%B4ne_\(Ch%C3%A2teau_de_Fontainebleau\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_salle_du_Tric%C3%B4ne_(Ch%C3%A2teau_de_Fontainebleau).jpg)

Slika 183. Dvorac Malmaison, Zlatni salon, Francuska, početak 19. st.; Foto: Moonik (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Malmaison_-_Salon_dor%C3%A9_001.jpg

Slika 184. Dvorac Malmaison, Carev salon (salon de l'empereur), početak 19. st.; Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_\(92\),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_salon_de_l%27Empereur_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_(92),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_salon_de_l%27Empereur_2.jpg)

Slika 185. Dvorac Malmaison, jedna od spavaonica u dvorcu, početak 19. st.; Foto: Gilles Messian (CC BY 2.0); Preuzeto: ht-

[tps://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_France_\(48029625991\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_France_(48029625991).jpg)

Slika 186. Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_\(92\),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_chambre_ordinaire_de_1%27Imp%C3%A9ratrice_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_(92),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_chambre_ordinaire_de_1%27Imp%C3%A9ratrice_2.jpg)

Slika 187. Dvorac Malmaison, spavaonica carice Joséphine, početak 19. st.; Foto: Moonik (CC BA-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Malmaison_-_Appartement_de_Jos%C3%A9phine_001.jpg

Slika 188. Dvorac Malmaison, blagovaonica, početak 19. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salle_%C3%A0_manger_-_Ch%C3%A2teau_de_Malmaison_003.jpg

Slika 189. Dvorac Malmaison, zidni svijećnjaci u blagovaonici, početak 19. st.; Foto: Chatsam (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salle_%C3%A0_manger_-_Ch%C3%A2teau_de_Malmaison_002.jpg

Slika 190. Dvorac Malmaison, knjižnica, početak 19. st.; Foto: Pierre Poschadel (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_\(92\),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_biblioth%C3%A8que.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rueil-Malmaison_(92),_ch%C3%A2teau_de_Malmaison,_biblioth%C3%A8que.jpg)

Slika 191. Krevet iz kraljevske palače u Napulju, Italija, početak 19. st.; Foto: Palickap (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caserta,_Palazzo_Reale,_interno_\(13\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caserta,_Palazzo_Reale,_interno_(13).jpg)

Slika 192. Dvorac Caserta, spavaonica Joachima Murata, Italija, početak 19. st.; Foto: Carlo Dell'Orto (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caserta_Royal_Palace_interiors_08.jpg

Slika 193. Michel Marigny (prema slici François Gérauda), Portret kralja Luja XVIII. za radnim stolom u palači Tuileries, ulje na platnu, oko 1820., 292,5 x 326 cm, dvorac Versailles; Foto: Musée de l'Histoire de France, Versailles (public domain); Preuzeto: <https://www.wikidata.org/wiki/Q59248143>

Slika 194. Radni kabinet u kući Augustea Comtea (filozofa i začetnika sociologije), Pariz, 19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabinet_de_travail_\(maison_d%27A._Comte,_Paris\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabinet_de_travail_(maison_d%27A._Comte,_Paris).jpg)

Slika 195. Salon u kući Augustea Comtea, Pariz, 19. st.; Foto: Dalbera (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_\(maison_d%27A._Comte,_Paris\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_(maison_d%27A._Comte,_Paris).jpg)

Slika 196. Spavaonica u kući Augustea Comtea, 19. st.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chambre_\(maison_d%27A._Comte,_Paris\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chambre_(maison_d%27A._Comte,_Paris).jpg)

Slika 197. Jedna od spavaonica u građanskoj kući iz ranog 19. stoljeća, koja je pretvorena u Muzej Gallé-Juillet (Musée Gallé-Juillet), Creil, Francuska; Foto: P.poschadel (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creil_\(60\),_mus%C3%A9_Gall%C3%A9-Juillet,_chambre_Empire,_2e_%C3%A9tage_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creil_(60),_mus%C3%A9_Gall%C3%A9-Juillet,_chambre_Empire,_2e_%C3%A9tage_2.jpg)

Slika 198. Kuća Thomasa Hopea u Duchess Street 10, London, 19. st.; Foto: Mike Quinn (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/1528595>

Slika 199. Detalj pročelja s motivom sfinge na kući Thomasa Hopea, 19. st. Foto: Edwardx (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:10_Duchess_Street,_London_02.jpg

Slika 200. William Henry Bartlett, Galerija sa zbirkom flamanškog slikarstva iz kuće Thomasa Hopea, akvarelirani crtež tušem, prva polovica 19.st., 67 x 102 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/362232>

Slika 201. Thomas Hope, Rimska soba, ilustracija iz knjige Namještaj za kućanstvo i unutarnje uređenje (Household Furniture & Interior Decoration), bakrorez / bakropis, 1807., 470 x 305 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/351777>

Slika 202. Stol prema nacrtu Thomasa Hopea, rezbareno drvo mahagonija, Velika Britanija, oko 1805., 84 x 55 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O55020/table-hope-thomas/>

Slika 203. Stolac (pripisuje se Thomasu Hopeu), drvo mahagonija, Velika Britanija, oko 1820., 91,6 x 50,2 x 62,2 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/204752>

Slika 204. Thomas Hope, stol, drvo mahagonija s intarziranim i inkrustiranim elementima od ebanovine, aplike od pozlaćene bronce, Velika Britanija, 1805. - 1815., 72,4 x 106,7 x 105,4

cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago);
Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/20699/pedestal-table>

Slika 205. Konzolni stol prema nacrtu Thomasa Hopea, pozlaćeno drvo bora, mramor, ogledalo, brončane aplike, Velika Britanija, oko 1800., 90 x 152 x 52 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O8163/pier-table-hope-thomas/>

Slika 206. William Henry Pyne, Zeleni kabinet u Buckinghamskoj palači, ilustracija iz knjige Povijest kraljevskih rezidencija (The History of the Royal Residences), 1819., Odjel za umjetnost, tisak i fotografiju Miriam i Ira D. Wallach: Zbirka umjetnosti i arhitekture, Javna knjižnica New York (The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Art & Architecture Collection, The New York Public Library); Foto: The New York Public Library Digital Collections (public domain); Preuzeto: <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47de-1c52-a3d9-e040-e00a18064a99>

Slika 207. Mary Ellen Best, Salon, akvarelirani crtež, 1837. - 1840., 302 x 455 mm, Cooper Hewitt, Muzej dizajna Smithsonian (Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum), New York; Foto: Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum (public domain); Preuzeto: <https://collection.cooperhewitt.org/objects/18708251>

Slika 208. Mary Ellen Best, Salon gospođice Crompton, akvarelirani crtež, oko 1830., Galerija umjetnosti York (York Art Gallery), York; Foto: York Art Gallery (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miss_Crompton%27s_Room_YORAG-R2394.jpg

Slika 209. Mary Ellen Best, Umjetnica u poslu, akvarelirani crtež, oko 1830., 257 x 360 mm, Galerija umjetnosti York (York Art Gallery), York; Foto: York Art Gallery (public domain); Preuzeto: https://www.yorkmuseumstrust.org.uk/collections/search/item/?id=20001839&search_query=c2VhcmNoX3R-leHQ9bWFyeStlbGxlbG90

Slika 210. Henry Holland / John Nash, Kraljevski paviljon (Royal Pavillon), Brighton, Ujedinjeno Kraljevstvo, 18./19. st.; Foto: Qmin (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brighton_royal_pavilion_Qmin.jpg

Slika 211. Kraljevski paviljon, galerija koja povezuje predvorje s reprezentativnim dvoranama, 19. st.; Foto: Jerrye & Roy Klotz, MD (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:INTERIOR_-_ROYAL_PAVILION,_BRIGHTON,_ENGLAND.jpg

[g/wiki/File:INTERIOR_-_ROYAL_PAVILION,_BRIGHTON,_ENGLAND.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:INTERIOR_-_ROYAL_PAVILION,_BRIGHTON,_ENGLAND.jpg)

Slika 212. Kraljevski paviljon, dvorana za bankete; Foto: ilustracija iz knjige Prikazi Kraljevskog paviljona (Views of the Royal Pavilion), J. Nash, 1826. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brighton_Banqueting_Room_Nash_edited.jpg

Slika 213. Kraljevski paviljon, kraljeva spavaonica, 19. st.; Foto: Nathan Hughes Hamilton (CC BY 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/nat507/20042960976>

Slika 214. Salon obitelji Bornstein, fotografija, snimljeno 1930-tih u kući Bornstein na Pantovčaku u Zagrebu, 7,5 x 11,5 cm, Muzej za umjetnost i obrt; foto: MUO

Slika 215. Izložbena dvorana u Kügelgenhaus – Muzej drezdenkog romantizma (Kügelgenhaus – Museum der Dresdner Romantik), Dresden, predmeti iz 19. st.; Foto: Dguendel (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Biedermeiereinrichtung_im_K%C3%BCgelgenhaus.jpg

Slika 216. Izložbena dvorana u Carskom depou dvorskog namještaja (Kaiserliches Hofmobiliendepot), Beč, predmeti iz 19. st.; Foto: Vassil (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vienna_Kaiserliches_Hofmobiliendepot_Mayerling_24042013_23.jpg

Slika 217. Izložbena dvorana u Konaku kneginje Ljubice, Beograd, predmeti iz 19. st.; Foto: Gmihail (CC BY-SA 3.0 RS); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barlovac_Family_early_Biedermeier_Draving_Room,_Princess_Ljubica%27s_Residence.jpg

Slika 218. Vitrina izložena u Muzeju Couven (Couven-Museum), Aachen; Foto: Bjs (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Couven-Museum_34-bjs120814-01.jpg

Slika 219. G. Pividor, Interijer, litografija, Rijeka, 1848., 160 x 220 mm, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja; foto: PPMHP

Slika 220. Izložbena dvorana u Gradskom muzeju Třešť, Češka, predmeti iz 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:T-%C5%99e%C5%A1%C5%A5_Stadtmuseum_-_Biedermeierzimmer.jpg

Slika 221. Karlo Drašković, Budoir, fotografija (negativ na staklu), Trakošćan, 1896., 24 x 18 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

Slika 222. Eduard Kastiana, Turska soba u palači Ljudevita Vraniczanyja u Zagrebu, albuminska fotografija, Zagreb, oko 1890., 25,7 x 35 (20,5 x 26,4) cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

Slika 223. Kredenca prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, rezbareno, bojano i pozlačeno drvo hrasta, mjeđeni okovi, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1845., 229,5 x 151,5 x 60,5 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O78389/cabinet-pugin-augustus-welby/>

Slika 224. Stolac iz Palače Westminster prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, rezbareno drvo hrasta, kožna presvlaka (nije originalna), Ujedinjeno Kraljevstvo, 1859., 100,3 x 45 x 56 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/658629>

Slika 225. Dio zidne oplata s motivom linenfold iz Palače Westminster prema nacrtu Augustusa Welbyja Northmorea Pugina, drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1847., 60 x 29,2 x 1,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/698520>

Slika 226. Kredenca prema nacrtu Brucea J. Talberta, drvo ebanovine s intarziranim elementima od furnira mirte i šimšira te inkrustiranim elementima od sedefa i bjelokosti, ogledalo, aplikacije od lijevane i iskucane bronce, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1878., 233,5 x 212 x 54 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O9156/the-juno-cabinet-cabinet-talbert-bruce-james/>

Slika 227. Bruce J. Talbert, Blagovaonica; foto: ilustracija iz knjige Primjeri starog i modernog namještaja (Examples of Ancient and Modern Furniture), autor Bruce J. Talbot, 1876. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dining_Room-Examples-of-Ancient-and-Modern-Furniture-1876.jpg

Slika 228. William Burges, Dvorac Cardiff, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1865.-1881.; Foto: Million Moments (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cardiff_Castle.JPG

Slika 229. Dvorac Cardiff, detalj iz salona, 19. st.; Foto: Simon Burchell (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cardiff_Castle,_October_2017_42.jpg

Slika 230. Dvorac Cardiff, knjižnica, 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cardiff_Castle_-_Bibliothek_Innenraum.jpg

Slika 231. Dvorac Cardiff, blagovaonica, 19. st.; Foto: Wolfgang Sauber (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cardiff_Castle_-_Bankettsaal_1.jpg

Slika 232. Stalac za lavor prema nacrtu Williama Burgesa, rezbareno, bojano i pozlačeno drvo, mramorna ploča, brončani okovi, London, 1879., 160,5 x 79,5 x 56,7 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O8362/burges-washstand-washstand-burges-william/>

Slika 233. William Burges, kredenca, bojano i pozlačeno drvo bora i mahagonija, željezni okovi i metalne aplikacije, London, 1859., 126,5 x 157 x 58 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/152018/sideboard-and-wine-cabinet>

Slika 234. Anthony Salvin, Kuća Mamshead; Foto: ilustracija iz knjige Okružna sjedišta plemića i gospode Velike Britanije i Irske (The County Seats of the Noblemen and Gentlemen of Great Britain and Ireland), autor Francis Orpen Morris, 1866., British Library Mechanical Curator collection (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:C-S_p3.026_-_Mamhead,_Devonshire_-_Morris%27s_County_Seats,_1879_\(cropped_-_close-up\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:C-S_p3.026_-_Mamhead,_Devonshire_-_Morris%27s_County_Seats,_1879_(cropped_-_close-up).jpg)

Slika 235. Blagovaonica u Dvorcu Scotney prema projektu Anthonyja Salvina, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1830-tih; Foto: Berit Watkin (CC BY 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/ben124/5663716908/>

Slika 236. Tatton Hall, glavni salon (Drawing room), Ujedinjeno Kraljevstvo, 19. st.; Foto: David Dixon (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/3983381>

Slika 237. Nepoznati autor, Salon u dvorcu Mar Lodge, akvarel, oko 1860., 352 x 489 mm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of

Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/386523>

Slika 238. Dvorana Marie Antoinette u londonskom Hotelu Ritz, Ujedinjeno Kraljevstvo, početak 20. st.; Foto: fotografija iz časopisa Architectural Record, studeni 1914., Architectural Record Company, New York (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marie_Antoinette_Room_Ritz_London_1914.jpg

Slika 239. Soba u londonskom Hotelu Ritz; Foto: fotografija iz časopisa The Architectural Review, svibanj 1907., Bates, Kimball and Guild, Boston (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bedroom_at_the_Ritz_Hotel_London_page_148.jpg

Slika 240. Dvorana Palm Court u londonskom Hotelu Ritz; Foto: fotografija iz časopisa The Architectural Review, svibanj 1907., Bates, Kimball and Guild, Boston (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palm_Court_seen_from_corridor_page_138.jpg

Slika 241. Interijer brodskog restorana za putnike prvog razreda na brodu Titanic; Foto: promotivni letak kompanije White Star Line, 1911.-1912. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ca._1911_Period_Illustration_of_Titanic_1st_Class_Restaurant.jpg

Slika 242. Interijer kabine prvog razreda B-58 na brodu Titanic, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:B-58.jpg>

Slika 243. Interijer kabine prvog razreda B-59 na brodu Titanic, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Titanic%27s_B_59_stateroom.jpg

Slika 244. Brodski salon za putnike prvog razreda na brodu Olympic, fotografija snimljena 1912.; Foto: Robert John Welch (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1stClassLounge.jpg>

Slika 245. Polica (étagère/whatnot), crno bojano i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, Ujedinjeno Kraljevstvo, sred. 19. st., 136 x 63,5 x 40,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/209298>

Slika 246. Stolac, crno bojano, pozlačeno i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, sjedalo od prepletene trske, Ujedinjeno Kra-

jevstvo, sred. 19. st., 83 x 44,5 x 39 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/460926>

Slika 247. Stolac, crno bojano, pozlačeno i lakirano drvo i kaširani papir, sedef, sjedalo od prepletene trske, Ujedinjeno Kraljevstvo, sred. 19. st., 82 x 50,8 x 40,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/461345>

Slika 248. John Henry Belter, sofa, indijsko ružino drvo, New York, SAD, sred. 19. st., 135,3 x 167,6 x 63,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/7586>

Slika 249. Stol (pripisano Johnu Henryu Belteru), indijsko ružino drvo, mramor, New York, SAD, sred. 19. st., 71 x 91,4 x 45,7 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/2251>

Slika 250. Naslonjač (pripisano Johnu Henryu Belteru), drvo jasena i indijsko ružino drvo, mramor, New York, SAD, sred. 19. st., 127 x 67,3 x 58,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/261>

Slika 251. Salon iz kuće La Roque s Belterovim neorokoko pokućstvom, New York, SAD, oko 1850., Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/13451>

Slika 252. Veliki salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Zubro (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand_salon_des_appartements_Napol%C3%A9on_III_\(Louvre\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand_salon_des_appartements_Napol%C3%A9on_III_(Louvre).jpg)

Slika 253. Veliki salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Daniel Perez Sutil (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Appartements_Napol%C3%A9on_III_4.jpg

Slika 254. Salon u apartmanu Napoleona III. u Louvreu, Pariz, 19. st.; Foto: Leandro Neumann Ciuffo (CC BY 2.0); Preuzeto:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apartamentos_de_Napole%C3%A3o_\(3666688904\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apartamentos_de_Napole%C3%A3o_(3666688904).jpg)

Slika 255. Naslonjač tipa crapaud, Kuća Victora Hugoa, Pariz, 19. st.; Foto: Vassil (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crapaud,_Maison_de_Victor_Hugo.jpg

Slika 256. Fotografski portret francuske carske obitelji (Napoleon III., carica Eugenija i carević Luj Napoleon), oko 1870. - 1873.; Foto: ©The Trustees of the British Museum (CC BY-NC-SA 4.0); Preuzeto: <https://www.britishmuseum.org/collection/image/1162996001>

Slika 257. Interijer salona prvog razreda u vagonu Pullman, tip Flèche d'or, iz 1926.; Foto: ignis (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Voiture-Pullman_Salon_premiere_classe_4018_CIWL_Mulhouse_FRA_001.JPG

Slika 258. Dvorac Hohenschwangau, Njemačka, izgradnja je započela 1830-tih; Foto: Lokilech (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hohenschwangau_von_Neuschwanstein1.jpg

Slika 259. Dvorac Neuschwanstein, Njemačka, izgradnja je započela 1870-tih; Foto: cameraleads (CC 0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuschwanstein_Castle_\(532850\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuschwanstein_Castle_(532850).jpg)

Slika 260. Joseph Albert, Spavaonica u dvorcu Neuschwanstein, fotografija, razglednica koju je 1890-tih objavio Detroit Publishing Co., print broj 17482; Foto: Knjižnica Kongresa, Zbirka grafika i fotografije (Library of Congress, Prints and Photographs Division), (public domain); Preuzeto: <https://www.loc.gov/pictures/item/2002696259/>

Slika 261. Joseph Albert, Blagovaonica u dvorcu Neuschwanstein, razglednica koju je 1890-tih objavio Detroit Publishing Co., print broj 17483; Foto: Knjižnica Kongresa, Zbirka grafika i fotografije (Library of Congress, Prints and Photographs Division), (public domain); Preuzeto: <https://www.loc.gov/pictures/item/2002696260/>

Slika 262. Dvorac Trakošćan, Hrvatska, pregrađen sredinom 19. st.; Foto: Maxman (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trako%C5%A1%C4%87an_2007.JPG

Slika 263. Petar Fabijan, Bijeli salon u Guvernerovoj palači u Rijeci (danas Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja), fotografija, Rijeka, 2017.; Foto: PPMHP

Slika 264. Spavaonica u dvorcu Linderhof, Njemačka, 19. st.; Foto: Daniel71953 (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linderhof-chambre.jpg>

Slika 265. Dvorana ogledala u dvorcu Herrenchiemsee, Njemačka, 19. st.; Foto: rjones0856 (CC BY 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neues_Schloss_Herrenchiemsee_Spiegelgalerie.jpg

Slika 266. Blagovaonica u dvorcu Trakošćan s primjerom altdeutsch kredence, 19. st.; Foto: Miroslav.vajdic (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dvorac_Trako%C5%A1%C4%87an_unutra%C5%A1njest.jpg

Slika 267. Michael Thonet, naslonjač, savijeno drvo, sjedalo od isprepletene trske, Austrija, 1855. - 1865., 97,8 x 50,8 x 49,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/33047/armchair>

Slika 268. Izložbena dvorana u Muzej grada Beča Karlsplatz (Wien Museum Karlsplatz), prvi s lijeva je primjer stolca br. 14; Foto: Yelkrokoyade (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thonet_chairs_Wien_museum_Karlplatz.jpg

Slika 269. Philip Webb, Crvena kuća (Red House), Bexleyheath (pored Londona) - dom Williama Morrisa, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1860.; Foto: Ethan Doyle White (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Philip_Webb%27s_Red_House_in_Upton.jpg

Slika 270. Crvena kuća (Red House), predvorje s ulaznim vratima; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_\(4\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_(4).jpg)

Slika 271. Crvena kuća (Red House), detalj ulaznih vrata s vitražima; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_\(9\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_(9).jpg)

Slika 272. Crvena kuća (Red House), blagovaonica s kredencom; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_\(5\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_House_home_of_William_Morris_(5).jpg)

Slika 273. Philip Webb, klupa, drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1890-tih, 209 x 198 x 56 cm, Galerija William Morris (William Morris Gallery), London; Foto: Shani Evenstein (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_wooden_carved_bench_by_William_Morris_01.jpg

Slika 274. Philip Webb (oslikao William de Morgan), kredenca, bojano i pozlačeno drvo hrasta, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1870. - 1880., 241,3 x 115 x 49,5 cm, Galerija William Morris (William Morris Gallery), London; Foto: Shani Evenstein (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_cabinet_by_William_Morris_02.jpg

Slika 275. Dezen za tapetu pod nazivom Jasmine, tisak na papiru, London, 1872.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jasmine_MET_DP162308.jpg

Slika 276. Dezen za tapetu pod nazivom Blackthorn, tisak na papiru, London, 1892.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blackthorn_MET_ES8433.jpg

Slika 277. Dezen za tapetu pod naslovom Daisy, tisak na papiru, London, 1864.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Daisy_MET_DP306732.jpg

Slika 278. Dezen za tapetu pod nazivom Trellis, tisak na papiru, London, 1862. - 1864.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trellis_MET_DP306738.jpg

Slika 279. Dezen za tapetu pod nazivom Marigold, tisak na papiru, London, oko 1872.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marigold_MET_DP306733.jpg

Slika 280. Dezen za tapetu pod nazivom Wild Tulip, tisak na papiru, London, 1884.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wild_Tulip_MET_DP146520.jpg

Slika 281. Dezen za tapetu pod nazivom Pink and Rose, tisak na papiru, London, 1890.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pink_and_Rose_MET_DT653.jpg

Slika 282. Dezen za tapetu pod nazivom Willow Bough, tisak na papiru, London, 1887.; Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Willow_Bough_MET_DP306734.jpg

Slika 283. Kuća Standen, salon, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1890-tih; Foto: Christine Franck (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: [https://www.flickr.com/photos/christineghfranck/16013706463/in/photolist-r2wnmD-r2wujr-r4ivrb-r2w9N2-rkQLyp-qoRLi1-rkMpjy-r2wAFK-r4qE7K-r4qmNM-qp5r2i-](https://www.flickr.com/photos/christineghfranck/16013706463/in/photolist-r2wnmD-r2wujr-r4ivrb-r2w9N2-rkQLyp-qoRLi1-rkMpjy-r2wAFK-r4qE7K-r4qmNM-qp5r2i-r2w8yt-rkMfuE-rkKsYR-rkMFj9-qp5sDg-qp5eS4-r2w6h4-qoS-dJN-r2wjUz-rkQMAe-r4iCry-qoS8TL-rixTo3-qp5zza-r4itiU-HDoyj9-rkMgEq-rkMpG7-rkMwNw-qoSfgL-r4jts1-r2w8gerixtyu-rkMozY-rixNqs-r4jk4Y-qp4Rhe-rixJT7-rixvdS-rkQzcM-r4qkdH-r2w6Wa-rkK136-r4qHtK-qoR44Y-r4iDb9-qoRyfy-rkJEGH-r4i4pG/)

[r2w8yt-rkMfuE-rkKsYR-rkMFj9-qp5sDg-qp5eS4-r2w6h4-qoS-dJN-r2wjUz-rkQMAe-r4iCry-qoS8TL-rixTo3-qp5zza-r4itiU-HDoyj9-rkMgEq-rkMpG7-rkMwNw-qoSfgL-r4jts1-r2w8gerixtyu-rkMozY-rixNqs-r4jk4Y-qp4Rhe-rixJT7-rixvdS-rkQzcM-r4qkdH-r2w6Wa-rkK136-r4qHtK-qoR44Y-r4iDb9-qoRyfy-rkJEGH-r4i4pG/](https://www.flickr.com/photos/christineghfranck/16013706463/in/photolist-r2wnmD-r2wujr-r4ivrb-r2w9N2-rkQLyp-qoRLi1-rkMpjy-r2wAFK-r4qE7K-r4qmNM-qp5r2i-r2w8yt-rkMfuE-rkKsYR-rkMFj9-qp5sDg-qp5eS4-r2w6h4-qoS-dJN-r2wjUz-rkQMAe-r4iCry-qoS8TL-rixTo3-qp5zza-r4itiU-HDoyj9-rkMgEq-rkMpG7-rkMwNw-qoSfgL-r4jts1-r2w8gerixtyu-rkMozY-rixNqs-r4jk4Y-qp4Rhe-rixJT7-rixvdS-rkQzcM-r4qkdH-r2w6Wa-rkK136-r4qHtK-qoR44Y-r4iDb9-qoRyfy-rkJEGH-r4i4pG/)

Slika 284. Kuća Standen, spavaonica; Foto: Christine Franck (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/christineghfranck/16426114487/in/photolist-r2wnmD-r2wujr-r4ivrb-r2w9N2-rkQLyp-qoRLi1-rkMpjy-r2wAFK-r4qE7K-r4qmNM-qp5r2i-r2w8yt-rkMfuE-rkKsYR-rkMFj9-qp5sDg-qp5eS4-r2w6h4-qoSdJN-r2wjUz-rkQMAe-r4iCry-qoS8TL-rixTo3-qp5zza-r4itiU-HDoyj9-rkMgEq-rkMpG7-rkMwNw-qoSfgL-r4jts1-r2w8gerixtyu-rkMozY-rixNqs-r4jk4Y-qp4Rhe-rixJT7-rixvdS-rkQzcM-r4qkdH-r2w6Wa-rkK136-r4qHtK-qoR44Y-r4iDb9-qoRyfy-rkJEGH-r4i4pG/>

Slika 285. Stolić prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, drvo mahagonija, pozlačena mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1885. - 1895., 75 x 83,8 x 50,8 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/158982/side-table>

Slika 286. Naslonjač prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, satensko drvo, mjed, originalna pamučna presvlaka s otisnutim uzorkom, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1885., 78,7 x 59,7 x 49,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/222776/armchair>

Slika 287. Stolac prema nacrtu Arthura Heygatea Mackmurdoa, drvo mahagonija, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1883., 97,2 x 48,5 x 47 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O7926/chair-mackmurdo-arthur-heygate/>

Slika 288. Stolić prema nacrtu Edwarda Williama Godwina, drvo oraha, pozlačena mjed, London, oko 1872., 74,8 x 40,6 x 81,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/207962?searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+1800-1900&ft=Edward+William+Godwin&offset=0&rpp=20&pos=6>

Slika 289. Edward William Godwin, kredenca, ebonizirano drvo mahagonija, posrebrene ručice, London, 1867. - 1870., 181 x

256 (sa spuštenim bočnim krilima 162) x 56 cm, Muzej Viktorija i Albert (Victoria and Albert Museum); Foto: © Victoria and Albert Museum, London; Preuzeto: <https://collections.vam.ac.uk/item/O8380/sideboard-godwin-edward-william/>

Slike 290. i 291. Soba pauna (Peacock Room), Ujedinjeno Kraljevstvo, 1876. – 1877., danas u Galeriji umjetnosti Freer, Smithsonianov Nacionalni muzej azijske umjetnosti (Freer Gallery of Art, Smithsonian's National Museum of Asian Art), Washington, DC: dar Charlesa Langa Freera, F1904.61; Foto: Freer Gallery of Art (public domain); Preuzeto: <https://asia.si.edu/object/F1904.61/>

Slika 292. Kredenca, drvo bora, New Lebanon, New York, SAD, prva polovica 19. st., 186 x 80,6 x 47,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/2973?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=shaker+furniture&offset=0&rpp=20&pos=9>

Slika 293. Komoda, drvo bora, jabuke i kruške, New Lebanon, New York, SAD, oko 1825., 83,2 x 172,7 x 44,5 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/3385?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=shaker+furniture&offset=20&rpp=20&pos=31>

Slika 294. Interijer prostorije u Shaker Church Family House, Mount Lebanon, Columbia County, New York, SAD, 1939.; Foto: Library of Congress, Prints & Photographs Division, NY,11-NELEB.V,24-15 (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Shaker_furniture8.jpg

Slika 295. Salon u kući Garden Corner, London, kraj 19. st.; Foto: fotografija iz časopisa The Studio Yearbook of Decorative Art, 1913. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Garden_Corner,_Chelsea._The_Drawing_Room.png

Slike 296, 297, 298, 299. Fotografije interijera kuće Garden Corner objavljene uz članak On the Characteristics of Mr. C. F. A. Voysey's Architecture M. H. Baillie Scotta u časopisu The Studio, listopad 1907. te preuzete s mrežne stranice The Victorian Web (These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose); Foto: Internet Archive i University of Toronto Library; Preuzeto: <https://victorianweb.org/art/architecture/voysey/6.html>

Slika 300. Ormarić prema Voyseyevom nacrtu, drvo hrasta i mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 150,8 x 137 x 62,5 cm, Muzej umjetnosti Okruga Los Angeles (Los Angeles County Museum of Art); Foto: Los Angeles County Museum of Art (public domain); Preuzeto: <https://web.archive.org/web/20190122082103/https%3A/collections.lacma.org/node/174226>

Slika 301. Mackay Hugh Baillie Scott, ormarić, drvo mahagonija, božikovine i ebanovine, kositar, kost, sedef, ručice od kovanog željeza, Bedford, Ujedinjeno Kraljevstvo, oko 1900., 121,8 x 66,4 x 42,5 cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/151397/work-cabinet>

Slika 302. Mackay Hugh Baillie Scott, pianino, drvo hrasta i ebanovine, bjelokost, sedef, bakar, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 129 x 143,2 (162,6 x 212,4) cm, Institut za umjetnost Chicago (Art Institute of Chicago); Foto: Art Institute of Chicago (public domain); Preuzeto: <https://www.artic.edu/artworks/103943/manxman-pianoforte>

Slika 303. Mackay Hugh Baillie Scott, Kuća Blackwell, Bowness-on-Windermere, Ujedinjeno Kraljevstvo; Foto: GavinJA (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blackwell02.jpg>

Slika 304. Kuća Blackwell, predvorje; Foto: Rob Farow (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/546778>

Slika 305. Kuća Blackwell, salon; Foto: Rob Farrow (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.geograph.org.uk/photo/546780>

Slika 306. i 307. Interijer salona u Novoj palači (Neue Palais) u Darmstadtu prema dizajnu Mackay Hugh Baillie Scotta; Foto: fotografije objavljene uz članak Decoration and Furniture for the New Palace, Darmstadt M. H. Baillie Scotta u časopisu The Studio, 16, 1899. te su preuzete s mrežne tranice The Victorian Web (These images may be used without prior permission for any scholarly or educational purpose), učinio dostupnim: George P. Landow (scan); Preuzeto: <http://www.victorianweb.org/art/design/bailliescott/8.html>, <http://www.victorianweb.org/art/design/bailliescott/9.html>

Slika 308. Charles Rennie Mackintosh, naslonjač, crno obojano drvo jasena, sedef, sjedalo od pletene slame, Ujedinjeno Kraljevstvo, poč. 20. st., 75 x 52 x 45 cm, The Lighthouse, Glasgow; Foto: Dalbera (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Si%C3%A8ge_de_C.R._Mackintosh_\(The_Lighthouse,_Glasgow\)_3802871315.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Si%C3%A8ge_de_C.R._Mackintosh_(The_Lighthouse,_Glasgow)_3802871315.jpg)

Slika 309. Charles Rennie Mackintosh, naslonjač (Willow chair), crno obojano drvo jasena, sjedalo s jastukom u tekstilnoj presvlaci, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903., 119 x 94 x 41 cm, The Lighthouse, Glasgow; Foto: Dalbera (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Si%C3%A8ge_de-_C.R._Mackintosh_\(The_Lighthouse,_Glasgow\)_3802871165.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Si%C3%A8ge_de-_C.R._Mackintosh_(The_Lighthouse,_Glasgow)_3802871165.jpg)

Slika 310. Charles Rennie Mackintosh, stolac, drvo hrasta i konjska dlaka, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1897., 138 x 50,8, 45,7 cm, Muzej umjetnosti Toledo (Toledo Museum of Art); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_rennie_mackintosh,_sedia,_1897.jpg

Slika 311. Charles Rennie Mackintosh, Čajana The Willow (The Willow Tearoom), Glasgow; Foto: Dave souza (CC BY-SA 2.5); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Willow_Tearooms_Glasgow.jpg

Slika 312. Čajana The Willow (The Willow Tearoom), interijer; Foto: Dave souza (CC BY-SA 2.5); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Room_de_Luxe.jpg

Slika 313. Charles Rennie Mackintosh, Glazbeni salon u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: marsroverdriver (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Music_room_house_for_an_art_lover.jpg

Slika 314. Charles Rennie Mackintosh, Glazbeni salon u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: phazi (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Interior_house_for_an_art_lover.jpg

Slika 315. Charles Rennie Mackintosh, blagovaonica u Kući za ljubitelja umjetnosti, Glasgow, prema nacrtu iz 1901.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_salle_%C3%A0_manger_\(House_for_an_art_lover,_Glasgow\)_3807649329.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_salle_%C3%A0_manger_(House_for_an_art_lover,_Glasgow)_3807649329.jpg)

Slika 316. Charles Rennie Mackintosh, pisaći stol s preklopnom pločom - sekreter, bijelo, lakirano drvo, bojano staklo, posrebrna mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903. - 1904., 121,9 x 81,3 x 41,9 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay), Pariz; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_rennie_mackintosh,_secr%C3%A9taire,_glasgow_1903-04,_01.JPG

Slika 317. Charles Rennie Mackintosh, toaletni stolić, bijelo, lakirano drvo, sedef, staklo, posrebrna mjed, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1903. - 1904., 121,9 x 72,3 x 41,9 cm, Muzej Orsay

(Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_rennie_mackintosh,_armadietto_con_sportelli,_glasgow_1903-04,_02.JPG, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_rennie_mackintosh,_armadietto_con_sportelli,_glasgow_1903-04,_01.JPG

Slika 318. Charles Rennie Mackintosh, Kuća Hill, Helensburgh, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1901. - 1903.; Foto: Jeremy Atherton (CC BY-SA 2.5); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HillHouse.jpg>

Slika 319, 320 i 321. Kuća Hill, predvorje; Foto: Tony Hisgett (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_7_\(37376578142\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_7_(37376578142).jpg), [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_drawing_room_1_\(37407785511\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_drawing_room_1_(37407785511).jpg), [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_8_\(37381122752\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hill_House_8_(37381122752).jpg)

Slike 322. i 323. Kuća Hill, spavaonica; Foto: AlasdairW (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DSCN4393_Inside_Hill_House.jpg, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DSCN4392_Inside_Hill_House.jpg

Slika 324. Victor Horta, kuća Tassel (hôtel Tassel), Bruxelles, 1892. - 1893.; Foto: Karl Stas (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Victor_Horta_Hotel_Tassel.JPG

Slika 325. Victor Horta, detalj pročelja Kuće Tassel, Bruxelles, 1892. - 1893.; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Belgique_-_Bruxelles_-_H%C3%B4tel_Tassel_-_03.jpg

Slika 326. Victor Horta, središnje stubište u Kući Tassel; Foto: Henry Townsend (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tassel_House_stairway.JPG

Slika 327. Victor Horta, kuća van Eetvelde (hôtel van Eetvelde), Bruxelles, 1895.-1898., interijer; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Belgique_-_Bruxelles_-_H%C3%B4tel_Van_Eetvelde_-_19.jpg

Slika 328. Victor Horta, kuća van Eetvelde, detalj interijera; Foto: EmDee (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Belgique_-_Bruxelles_-_H%C3%B4tel_Van_Eetvelde_-_20.jpg

Slika 329. Kredenca u blagovaonici prema Hortinom nacrtu. Očuvana je in situ u Hortinoj kući u Bruxellesu. Danas se u njegovoj kući nalazi Muzej Victora Horte; Foto: mksfca (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/mksfca/4255588705/in/photolist-7u41g4-7u7V2L-7u7V7W-jd8uD->

P-7u7VdQ-7u41NM-gw4456-29zWVV-7u7UV1-29zW-Vr-29zWUD-29zWVg-FYLoA9-a24jQM-58x4pa-a24b8B-4jR-dPs-58BC3E-58x2QP-zgh4J-a6Erhz-7u7ViC-4BtL-m3-29zWUV-8X49YM-7u426Z-cdY6QS-bWALrV-bWAL-MK-cdY6vy-djvkib-a24ktr-axk6SE-7u41Yi-bWQcDQ-a24k9c-a24kKX-agikk-g-boMGDY-9GuDjd-BsfbKy-BS5fts-QTkDpE-PfXFGT-a7ifCB-a24aX2-7u7VKU-7u7VV5-vQ8DP-vQeU2

Slika 330. Izložbena dvorana u Muzeju Orsay (Musée d'Orsay) s predmetima i opremom nastalim prema Hortinim nacrtima; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Victor_horta_boiserie_e_mobilier_dell%27hotel_aubecq_a_bruelles,_1902-04,_06.JPG

Slika 331. Henry van de Velde, vila Bloemenwerf, Bruxelles, 1894.; Foto: Historia del Arte Ilustración y siglo XIX (CC BY-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/ilustracionysigloxixugr/10573063064/in/photostream/>

Slika 332. Pisaći stol prema nacrtu Henrija van de Veldea, drvo hrasta, pozlaćena bronca, bakar i koža, Belgija, 1898., 128 x 268 x 122 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_van_de_velde_scrittoio_e_poltroncina,_belgio_1898-99.JPG

Slika 333. Garnitura za sjedenje sa stolićem iz vile Bloemenwerf prema nacrtu Henrija van de Veldea, Belgija, 1895., danas u Muzeju Bröhan (Bröhan Museum), Berlin; Foto: Daderot (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Furniture_from_the_Bloemenwerf_House,_Henry_van_de_Velde,_1895,_bubinga_wood,_cane,_ceramic_-_Br%C3%B6han_Museum,_Berlin_-_DSC03980.JPG

Slika 334. Henri van de Velde, vila Hohenhof, Hagen, Njemačka, 1908.; Foto: Frank Vincentz (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_ex_19_ies.jpg

Slika 335. Salon u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel,Klaus (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_10.JPG

Slika 336. Blagovaonica u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel,Klaus (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_6.JPG

Slika 337. Radni kabinet u vili Hohenhof, Hagen; Foto: Bärwinkel,Klaus (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_11.JPG

Slika 338. i 339. Spavaonica u vili Hohenhof; Foto: Bärwinkel,Klaus (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_12.JPG, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hagen_-_Hohenhof_13.JPG

Slika 340. Ulaz u postaju metroa Porte Dauphine prema projektu Hectora Guimarda, Pariz, 1899.; Foto: Bellomonte (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris_Metro_2_Porte_Dauphine_Libellule.JPG

Slika 341. Ulaz u zgradu Castel Béranger; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_hall_dentr%C3%A9e_du_Castel_B%C3%A9ranger_\(Hector_Guimard\)_5479354274.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_hall_dentr%C3%A9e_du_Castel_B%C3%A9ranger_(Hector_Guimard)_5479354274.jpg)

Slika 342. Kredenca prema nacrtu Hectora Guimarda, drvo trešnje, Francuska, oko 1900., visina 274 cm, Muzej Bröhan (Bröhan Museum), Berlin; Foto: Daderot (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Buffet,_Hector_Guimard,_Paris,_1899-1900,_cherry,_brass,_glass_-_Br%C3%B6han_Museum,_Berlin_-_DSC03965.JPG

Slika 343. Sofa prema nacrtu Hectora Guimarda, drvo jarrah (vrsta eukaliptusa), presvučeno modernom presvlakom, Francuska, 1898., 260 x 262 x 66 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hector_guimard_divano_da_fumoir_dalla_sala_da_biliardo_della_casa_del_farmacista_albert_roy_a_g%C3%A9vrils,_1897-98.JPG

Slika 344. Henri Sauvage, vila Majorelle, Nancy, Francuska, 1901. - 1902.; Foto: Liné1 (CC BY-SA 2.5); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Majorelle_ext-%C3%A9rieur_02_by_Line1.jpg

Slika 345. Kamin u salonu vile Majorelle; Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Majorelle_fireplace_in_salon.JPG

Slika 346. i 347. Salon u vili Majorelle; Foto: fotografije iz knjige Art nouveau namještaj (L'ameublement art nouveau), F. Barabas, 1904., učinio dostupnim: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Majorelle_Salon.JPG, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Majorelle_Salon_2.JPG

Slika 348. Namještaj iz spavaonice u vili Majorelle, 1903., danas u Muzeju Škole iz Nancyja (Musée de l'École de Nancy); Foto: Léna (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chambre_%C3%A0_coucher_Majorelle.jpg

Slika 349. Ormarić prema nacrtu Louisa Majorella, 1910., 130,8 x 162,5 x 58,4 cm, Muzej umjetnosti Cleveland (Cleveland Museum of Art); Foto: Cleveland Museum of Art (CC 0); Preuzeto: <https://www.clevelandart.org/art/1976.53>

Slika 350. Umjetnička kolonija u Darmstadtu, kuća Petera Behrensa, Njemačka, 1901.; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DA-Haus_Behrens1.jpg

Slika 351. Umjetnička kolonija u Darmstadtu, kuća Josepha Marie Olbricha, Njemačka, 1901.; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DA-Haus_Olbrich1.jpg

Slika 352. Ernst Ludwig Haus u umjetničkoj koloniji u Darmstadtu, Njemačka, 1901.; zgrada je služila kao zajednički atelijer umjetnicima okupljenim u umjetničkoj koloniji; Foto: Störfix (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DA-Ernst_Ludwig_Haus1.jpg

Slika 353. Glazbeni salon u kući Petera Behrensa; Foto: Verlag Alexander Koch, fotografija objavljena u časopisu Deutsche Kunst und Dekoration, 1901. (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:MusikzimmerHausBehrensSchiedmayer.jpg>

Slika 354. Namještaj za blagovaonicu prema nacrtu Petera Behrensa, Njemačka, 1901., danas u Muzeju Darmstadtske umjetničke kolonije (Museum Künstlerkolonie Darmstadt); Foto: Daderot (CC 0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wertheim_dining_room,_view_2,_designer_Peter_Behrens,_made_by_various_manufacturers,_1901-1902,_oak,_metal,_glass,_porcelain_-_Museum_K%C3%BCnstlerkolonie_Darmstadt_-_Mathildenh%C3%B6he_-_Darmstadt,_Germany_-_DSC06272.jpg

Slika 355. Zgrada bečke secesije (Wiener Secessionsgebäude), Beč, 1897.; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Secession_2016,_Vienna.jpg

Slika 356. Zgrade u Ulici Linke Wienzeile 38 i 40 prema projektu Otta Wagnera, Beč, 1898. - 1899.; Foto: Andrew Nash (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vienna_Linke_Wienzeile_38-40_Wagner_\(15046004977\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vienna_Linke_Wienzeile_38-40_Wagner_(15046004977).jpg)

Slika 357. Otto Wagner, detalj pročelja na zgradi u Ulici Linke Wienzeile 38; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linke_Wienzeile_38_Detail.jpg

[tps://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linke_Wienzeile_38_Detail.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linke_Wienzeile_38_Detail.jpg)

Slika 358. Otto Wagner, detalj pročelja na zgradi u Ulici Linke Wienzeile 40 (Majolikahaus); Foto: Donar Reiskoffer (CC BY 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20080215-18_Wenen_\(288\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20080215-18_Wenen_(288).jpg)

Slika 359. Zgrada Poštanske štedionice u Beču prema projektu Otta Wagnera, 1904. - 1906.; Foto: Thomas Ledl (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Otto_Wagner_Postsparkasse_Hauptfront.jpg

Slika 360. Stalak za cvijeće prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo bukve, Beč, 1898., 106 x 47 x 50 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 361. Stolac prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo hrasta, Beč, 1899., 54 x 51 x 39 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 362. Stolić za serviranje prema nacrtu Josefa Hoffmana, drvo hrasta, Austrija, 1905., 74,5 x 61 x 45 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 363. Naslonjač prema nacrtu Josefa Hoffmana, crno, polirtirano drvo, šperploča, Teschen, Austrija, oko 1906., 72 x 57 x 49 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Foto: MUO

Slika 364. Josef Hoffmann, palača Stoclet, Bruxelles, 1905.-1911.; Foto: PtrQs (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20120923_Brussels_PalaisStoclet_Hoffmann_DSC06725_PtrQs.jpg

Slika 365. Reklamni oglas objavljen u časopisu The Illustrated London News, 21.05.1910.; Foto: www.historyworld.co.uk, br. 82 (public domain); Preuzeto: <https://www.historyworld.co.uk/advert.php?id=82&offset=0&sort=1&l1=Household&l2=>

Slika 366. Scenografija za balet Šeherezada, idejni predložak Leona Baksta, akvarel i gvaš na papiru, Pariz, 1910., Muzej primijenjene umjetnosti, Pariz (Musée des arts décoratifs, Paris); Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/dalbera/32400907463>

Slika 367. Stolac prema nacrtu Paula Follota, rezbareno drvo, sjedalo presvučeno kožom, Francuska, 1912., 92 x 49 x 53 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_follot,_coppia_di_sedie_da_sala_da_pranzo,_francia,_post_1912,_02.JPG

Slika 368. Stolac i toaletni stolić prema nacrtu Paula Follota, rezbareno ebonizirano i pozlačeno drvo, mramorna ploča na stolu, Francuska, 1919., Muzej moderne umjetnosti Pariz (Musée d'Art Moderne de Paris); Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Art-Deco_dressing_table_\(1919-20\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Art-Deco_dressing_table_(1919-20).jpg)

Slika 369. Kredenca prema nacrtu Paula Follota, pozlačeno drvo, Francuska, 1910., 165 x 188 x 65 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_follot,_credenza,_francia_1910_ca._02.JPG

Slika 370. Clément Mère, ormarić, drvo sivog javora, ebanovina, bjelokost, koža, Francuska, oko 1910., 87,5 x 96 x 37 cm, Muzej Orsay (Musée d'Orsay); Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Clément_mère,_comodino,_francia_1910_ca._01.JPG

Slike 371. i 372. Razglednice s prikazom pariške izložbe, Francuska, 1925.; Foto: Les Éditions artistiques LIP : Paris & ses Merveilles - imprimeur : J. Cormault à Paris (public domain); Preuzeto: François GOGLINS, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris-FR-75-Expo_1925_Arts_d%C3%A9coratifs-Porte_d%27Honneur_%26_Pont_Alexandre_III.jpg, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris-FR-75-Expo_1925_Arts_d%C3%A9coratifs-vue_esplanade_des_Invalides.jpg

Slika 373. Razglednica s prikazom paviljona tvrtke Bon Marché na pariškoj izložbi 1925.; Foto: Les Éditions artistiques LIP : Paris & ses Merveilles - imprimeur : J. Cormault à Paris (public domain); Preuzeto: François GOGLINS, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paris-FR-75-Expo_1925_Arts_d%C3%A9coratifs-pavillon_du_Bon_March%C3%A9.jpg

Slika 374. Dio izloženog ambijenta na pariškoj izložbi 1925. (salon, Hôtel du Collectionneur) s namještajem Émile-Jacquesa Ruhlmana i slikama Jeana Dupasa; Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_of_the_Hotel_du_Collectionneur_\(1925\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salon_of_the_Hotel_du_Collectionneur_(1925).jpg)

Slika 375. Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmana, drvo manilskog paduka, bjelokost, Francuska, 1918. - 1919., 69,9 x 41,9 x 72,4 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabinet_MET_DP105222.jpg

Slika 376. Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmana, drvo ebanovine, bjelokost, posrebrena bronca, Francuska, 1920-tih, 100,3 x 85,1 x 48,9 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Fuseaux%22_Cabinet_MET_DP106270.jpg

Slika 377. Ormarić prema nacrtu Émile-Jacquesa Ruhlmana, drvo ebanovine, palisandrovine, hrasta, topole, kestena, mahagonija, bjelokost, posrebrena mjed, Francuska, 1922., 127,6 x 85,7 x 35,6 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22%C3%89tat%22_Cabinet_MET_DP105220.jpg

Slika 378. Interijer radnog kabineta iz kuće Weil-Worgelt, 1928. - 1930., Muzej Brooklyn (Brooklyn Museum); Foto: Brooklyn Museum, Alavoine; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alavoine,_Weil-Worgelt_Study,_ca._1928-1930..jpg

Slika 379. Dio interijera salona ministra Paula Reynauda (namještaj izradio Émile-Jacques Ruhlmann, zidne oslike izradio Louis Bouquet), Palais de la Porte Dorée, Pariz, 1931.; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_salon_du_Mar%C3%A9chal_Lyautey_\(CNHI\)_%283678836375%29.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_salon_du_Mar%C3%A9chal_Lyautey_(CNHI)_%283678836375%29.jpg)

Slika 380. Dio interijera stana Jeanne Lanvin prema ideji Armand-Alberta Rateaua (budoar), Pariz, 1925., Muzej primijenjenih umjetnosti (Musée des Arts Décoratifs), Pariz; Foto: SiefkinDR (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dining_room_of_Jeanne_Lanvin_Museum_of_Decorative_Arts,_Paris.jpg

Slika 381. André Groult, komoda, drvo mahagonija obloženo kožom morskog psa, bjelokost, posrebrene ručice, Francuska, oko 1925., 150 x 77 x 32 cm, Muzej primijenjenih umjetnosti (Musée des Arts Décoratifs), Pariz; Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Andr%C3%A9_Groult,_cassettone_antropomorphe,_parigi,_1925_ca..JPG

Slika 382. Stolac i pisači stol prema nacrtu Léona Jallota, lakirano drvo, metalne ručice, SAD, 1929., 79,3 x 105,4 x 60,3 cm, Muzej umjetnosti Cleveland (Cleveland Museum of Art); Foto: Tim Evanson (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/timevanson/38691620495/>

Slika 383. Ambijent dnevne sobe/salona, oko 1930., dio izložbenog postava u Muzeju kućanstva (Museum of the Home), Lon-

don; Foto: Mermaid (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/mermaid99/2790480572/in/photolist-5fzWE1-byQi91-6dPxSY-6p6HjN-2jkgm4i-5fzWy3-byQiwby-byQijE-byQizE-byQirJ-6UM4zU-bMJXPv-byQito-byQiqj-bMJY3T-bMJXRx-97W4JG-5oeuRJ-5oeuFd-y55xZ-r-6NZj38-9drxDq-97qXW1-389m1W-97nRZF-97qXSS-5o-aeBe-nbbcRg-6go4ZF-97nS4x-itKxPS-byQiyj-bMJXUz-nF-nUTV-5fzWBS-6vbga3-nD-nXS1-384LwX-6v76na-81Soqn-8anR5G-5oeuU5-384VN-p-383zCa-97nn8e-5oeuK5-8MwotY-6UM4u-U-97SW3R-3889Xy>

Slika 384. Jean Dunand, paravan, lakirano drvo, inkrustirani elementi od bakra, Francuska, 1920-tih, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean_dunand,_paravento_biombo,_legno_laccato_con_applicazioni_in_rame,_francia_1925-35_ca._01.jpg

Slika 385. Jean Dunand, paravan, lakirano drvo, ljuške jajeta, sedef, pozlata, Francuska, 1925. – 1926., 248,9 x 88,9 x 3,8 cm, Muzej umjetnosti Metropolitan (Metropolitan Museum of Art); Foto: Metropolitan Museum of Art (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Fortissimo%22_MET_DP292823.jpg

Slika 386. Primjer stola s pločom od Laliqueova stakla, oko 1930., Muzej i umjetnička galerija Brighton (Brighton Museum & Art Gallery); Foto: No Swan So Fine (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lalique_glass_table_with_a_glass_bust_of_Bethoven.jpg

Slika 387. Radni kabinet prema ideji Renéa Crevela; Foto: fotografija iz edicije Garniture namještaja. Međunarodna izložba 1925. (Ensembles mobiliers. Exposition internationale 1925.), uredio Charles Moreau (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:\(3_J\)_Ren%C3%A9_Crevel._Cabinet_de_travail.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:(3_J)_Ren%C3%A9_Crevel._Cabinet_de_travail.jpg)

Slika 388. Stakleni salon gospođe Juliette Mathieu-Levy prema zamisli dizajnera Paul Ruauda, s namještajem koji je dizajnirala Eileen Gray, Pariz, 1922.; Foto: fotografija iz časopisa L'illustration, 27.05.1933. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Glass_Salon_by_Paul_Ruaud_and_Eileen_Gray.jpg

Slika 389. Vila Ilić, hal s galerijom, Paunovac 7, Zagreb, prema projektu Vladimira Aladara Baranyaja i Slavka Benedika, fotografija, Zagreb, oko 1920., 15,5 x 21 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

Slika 390. Vila Ilić, blagovaonica, Paunovac 7, Zagreb, prema projektu Vladimira Aladara Baranyaja i Slavka Benedika, fotografija, Zagreb, oko 1920., 15,5 x 20,5 cm, Muzej za umjetnost i obrt; Foto: MUO

Slika 391. Brod Ile de France, salon, razglednica iz 1930-tih; Foto: Cliché de la Compagnie Générale Transatlantique (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paquebot_Ile_de_France-Grand_Salon_de_1re_classe.jpg

Slika 392. Brod Ile de France, restoran, 1927.; Foto: nepoznat autor (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Speisesaal_1._Klasse,_%C3%8Ele_de_France.jpg

Slika 393. Brod Normandie, blagovaonica, oko 1935.; Foto: nepoznat autor (public domain); Preuzeto: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:SS_Normandie_\(ship,_1935\)_interior.jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:SS_Normandie_(ship,_1935)_interior.jpg)

Slika 394. Scena iz filma Grand Hotel (umjetnički direktor: C. Gibbons), SAD, 1932.; Foto: Metro-Goldwyn-Mayer, fotografija objavljena u časopisu Photoplay, ožujak, 1936. (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand-Hotel-Beery-Crawford.jpg>

Slika 395. Scena iz filma The Awful Truth (set dizajner: B. Johnstone, umjetnički direktor: L. Banks), SAD, 1937.; Foto: Columbia Pictures, fotografija objavljena u časopisu Stage, lipanj, 1938. (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dunne-Grant-Asta-The-Awful-Truth.jpg>

Slika 396. Scena iz filma I Live for Love, glumica u kadru je Dolores Del Rio (set dizajner i umjetnički direktor: E. Hartley), SAD, 1935.; Foto: Warner Brothers, promotivna fotografija (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dolores_Del_Rio-I_Live_For_Life-1.jpg

Slike 397, 398 i 399. Scene iz filma The Baroness and the Butler (set dizajner: T. Little, umjetnički direktor: B. Herzbrun), SAD, 1938.; Foto: 20th Century-Fox (screenshot); Preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=P-hc6UL5tXM> (Silver Screen Classics)

Slika 400. Izložbena dvorana s naslonjačima i ormarićem prema dizajnu Gerrita Rietvelde u Muzeju Stedlijk, Amsterdam; Foto: Keith Braithwaite (CC BY-NC-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/keithbraithwaite/25986936910/>

Slika 401. Kuća Schröder u Utrechtu prema projektu Gerrita Rietvelde, Nizozemska, 1925.; Foto: Phil Beard (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/8592508@N04/6277803178>

Slika 402 i 403. Interijeri kuće Schröder u Utrechtu; Foto: Ana Lisa Alperovich for Inhabitat (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/inhabitat/8314276689/in/photostream/>, <https://www.flickr.com/photos/inhabitat/8314295801/in/photostream/>

Slika 404. Stolac prema dizajnu Marcela Breuera, model b 5, kromirani čelik, tekstilna presvlaka, Njemačka, 1926.-1927., 86 x 54 x 44,5 cm, izložen u Muzeju umjetnosti Philadelphia (Philadelphia Museum of Art); Foto: Sailko (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marcel_breuer,_sedia_b5,_disegnato_1926-27.JPG

Slika 405. Naslonjač prema dizajnu Marcela Breuera, model b 35, Njemačka, 1928., 82 x 62,2 x 80 cm, Muzej Boijmans Van Beuningen, Rotterdam; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marcel_breuer,_poltroncina_b35,_1928.jpg

Slika 406. Stolac prema dizajnu Miesa van den Rohea, model MR 10, kromirani čelik, pletena trska, Njemačka, 1927., 83,8 x 48,3 x 68,6 cm, Nacionalni muzej moderne umjetnosti (Musée national d'art moderne), Pariz; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ludwig_mies_van_der_rohe,_sedia_MR_10,_1927.JPG

Slika 407. Ludwig Mies van den Rohe, vila Tugendhat, Brno, Češka, 1928.-1930.; Foto: Petr1987 (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brno,_Vila_Tugendhat.jpg

Slika 408. Mies van den Rohe, vila Tugendhat, blagovaonica; Foto: Txabiwiki (public domain); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brno_Vila_Tugendhat_\(Interior\)_20.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brno_Vila_Tugendhat_(Interior)_20.JPG)

Slika 409. Mies van den Rohe, vila Tugendhat, salon; Foto: Lehotsky (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vila_Tugendhat_\(Brno\),_onyxov%C3%A1_st%C4%Bna.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vila_Tugendhat_(Brno),_onyxov%C3%A1_st%C4%Bna.JPG)

Slika 410. Stolac Barcelona prema dizajnu Miesa van den Rohea, čelik, kožna presvlaka, Njemačka, 1929., 78,7 x 74,6 x 76,2 cm; Foto: moDecor Furniture Pvt Ltd (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mies-Barcelona-Chair-and-Ottoman.jpg>

Slika 411. Cepelin Hindenburg u letu iznad New Yorka 1937.; Foto: Associated Press, snimljeno 06.05.1937. (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hindenburg_over_New_York_1937.jpg

Slika 412. O. V. Stetten, Blagovaonica u cepelinu Hindenburg, razglednica iz 1936.; Foto: Bundesarchiv, Bild 147-0640 / CC-BY-SA 3.0; Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_147-0640,_Luftschiff_Hindenburg_\(LZ-129\),_Speisesaal.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_147-0640,_Luftschiff_Hindenburg_(LZ-129),_Speisesaal.jpg)

Slika 413. Glavni salon s promenadom u cepelinu Hindenburg, razglednica iz 1936.; Foto: Deutsche Rechtspost, učinio dostupnim: Nickpo (public domain); Preuzeto: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HindenburgLZ129zeppelin1936-05-12interior.jpg>

Slika 414. Paviljon L'Esprit Nouveau prema projektu Le Corbusiera i Pierrea Jeannereta na pariškoj izložbi 1925.; Foto: public domain; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pavillon_L%27Esprit_Nouveau.jpg

Slika 415. Le Corbusier, vila Savoye, Poissy, Francuska, 1928.-1929.; Foto: neogejo (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/neogejo/6151408540/in/photostream>

Slika 416. Le Corbusier, vila Savoye, prostor za dnevni boravak; Foto: m-louis (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/m-louis/6069258416/>

Slika 417. Naslonjač prema dizajnu Le Corbusiera, model B 301, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1928. (prototip), 64,8 x 64,8 x 64,8 cm, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_corbusier_con_jeanneret_e_charlotte_perriand,_sedia_basculante_modello_B301,_1928.jpg

Slika 418. Počivaljka prema dizajnu Charlotte Perriand i Le Corbusiera, model LC4, čelik, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1928. (prototip), 70 x 160 x 57 cm, vila Savoye, Poissy; Foto: jeanbaptisteparis (CC BY-SA 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Savoye_\(8237925975\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Savoye_(8237925975).jpg)

Slika 419. Naslonjač prema dizajnu Le Corbusiera, Charlotte Perriand i Pierrea Jeannereta, model LC2, kromirani čelik, kožna presvlaka, Francuska, 1927. (prototip), 66 x 76,2 x 70,5 cm; Foto: Peter Guthrie (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/pg/2204888630/in/photostream/>

Slika 420. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, Croix, Francuska, 1929. - 1932.; Foto: Velvet (CC BY-SA 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Croix_villa_cavrois_arriere_quart.JPG

Slika 421. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, glavni salon; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chemin%C3%A9e_du_hall-salon_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20446792938\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chemin%C3%A9e_du_hall-salon_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20446792938).jpg)

Slika 422. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, mramorna blagovaonica; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_desserte_de_la_salle_%C3%A0_manger_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20492640790\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_desserte_de_la_salle_%C3%A0_manger_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20492640790).jpg)

Slika 423. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, radni kabinet; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chemin%C3%A9e_du_bureau_de_Paul_Cavrois_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20671882142\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chemin%C3%A9e_du_bureau_de_Paul_Cavrois_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20671882142).jpg)

Slika 424. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, dječja soba; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chambre_d%27esth%C3%A9tique_De_Stijl_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20059027984\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chambre_d%27esth%C3%A9tique_De_Stijl_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20059027984).jpg)

Slika 425. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, dječja soba; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chambre_d%27esth%C3%A9tique_De_Stijl_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20059023294\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_chambre_d%27esth%C3%A9tique_De_Stijl_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20059023294).jpg)

Slika 426. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, ulazno predvorje; Foto: Jean-Pierre Dalbéra (CC BY 2.0); Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_vestibule_\(Villa_Cavrois,_Croix\)__\(20446083668\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_vestibule_(Villa_Cavrois,_Croix)__(20446083668).jpg)

Slika 427. Robert Mallet-Stevens, vila Cavrois, dječja blagovaonica; Foto: Selbymay (CC BY-SA 4.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CroixVillaCavrois_11.jpg

Slika 428. Muzej Brooklyn (Brooklyn Museum), New York, SAD, detalj postava s izložbe Dizajn u Skandinaviji (Design in Scandinavia), 1954.; Foto: Brooklyn Museum; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Design_in_Scandinavia_exhibition.jpg

Slika 429. Namještaj za blagovaonicu proizvođača Nordiska Kompaniet, izložba u Stockholmu, Švedska, 1930.; Foto: Nordiska museet (CC BY-NC-ND 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/34380191@N08/3606520295/>

Slika 430. Naslonjač prema dizajnu Alvara Aalta, model 41 (naslonjač Paimio), šperploča, laminirano brezovo drvo, Finska, 1932., 66 x 60,3 x 87,6 cm, Muzej moderne

umjetnosti (Museum of Modern Art - MoMA), New York; Foto: rocor (CC BY-NC 2.0); Preuzeto: <https://www.flickr.com/photos/rocor/5490797442>

Slika 431. Počivaljka prema dizajnu Alvara Aalta, model 39, brezovo drvo, tekstilna isprepletana presvlaka, Finska, 1939., 152,4 x 61,6 x 73,3 cm, Muzej Calouste Gulbenkian, Lisabon; Foto: Sailko (CC BY 3.0); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alvar_aalto,_lounge_chair_model_39,_1939.jpg

Slika 432. Stolac, model 60 prema dizajnu Alvara Aalta, fotografija prikazuje proizvodnju u tvornici Artek, Finska, 1937. (uz lijevi rub vidljivi su jedan stolac i stupac stolaca naslaganih jedni na druge); Foto: Artek (public domain); Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Artek_Stool.jpg

Slika 433. Namještaj za blagovaonicu proizveden u tvornici VEB Deutsche Werkstätten Hellerau, Njemačka, oko 1954.; detalj s izložbe pokušstva u Erfurtu, 1954.; Foto: Bundesarchiv, Bild 183-26244-0243 / CC-BY-SA 3.0; Preuzeto: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-26244-0243,_Wohnzimmer,_VEB_Deutsche_Werkst%C3%A4tten_Hellerau_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-26244-0243,_Wohnzimmer,_VEB_Deutsche_Werkst%C3%A4tten_Hellerau_(cropped).jpg)

Slika 434. Namještaj za dnevni boravak proizveden u tvornici VEB Deutsche Werkstätten Hellerau, Njemačka, oko 1957.; fotografija s izložbe pokušstva u Leipzigu 1957. (u proizvodnji prikazanih komada počinju se koristiti suvremeni materijali poput plastike); Foto: Bundesarchiv, Bild 183-49400-0009 / CC-BY-SA 3.0; Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-49400-0009,_Wohnzimmer,_VEB_Deutsche_Werkst%C3%A4tten_Hellerau.jpg

ffri